

QDÜNYA ƏDƏBİYYATI

İNGİLİS ƏDƏBİYYATI
ANTOLOGİYASI

1116(4)
J51

246902

İNGİLİS ƏDƏBİYYATI ANTOLOGİYASI

İKİ CİLDDƏ

II CİLD

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ

2007

Tərtib edəni:

Zeydulla Aġayev
filologiya elmləri doktoru, professor

ISBN 978-9952-34-123-2

820.8-dc22

İngilis  d biyyatı – Antologiya

İngilis ədəbiyyatı antolojiyası. İki cild. II cild.
Bakı. “ orq-Qorb”, 2007, 320 səh.

Bu kitaba XIX-XX  srl r İngilis ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən Oskar Uayld, Bernard  ou, Artur Konan Doyl, Redyard Kiplinq, Herbert Uells, Somerset Moem, Aqata Kristi, Ceyms Oldric, Con Sommerfild, Harold Pinter v  ba qalarnın əsərləri daxil edilmişdir.

  “ orq-Qorb”, 2007

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN
“Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”

12 yanvar 2004-c  il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

OSKAR UAYLD

(1854-1900)

SADIQ DOST

Bir səhər qoca su siçovulu başını yuvasından çıxarıb ətrafa boylandı. Onun muncuq kimi parıldayan gözləri və ağarmış, cod bıqları vardı. Uzun quyruğu isə elə bir qara qayıtandı. Axmazda o yan-bu yana, sarıbüllüllərə bənzəyən çoxlu ördək balası üzüşürdü. Anaları qırmızıyaq, ağappaq ördəksə onlara suda başısağa dayanmağı öyrətməyə çalışırdı.

Ana ördək balalarına:

– Kübar cəmiyyətin üzvü olmaq üçün başısağa dayanmağı öyrənməlisiniz, – deyər nəsihət verir və vaxtaşırı bunu necə etmək lazım olduğunu göstərirdi. Amma balaca ördəklər ona məhəl qoymurdular. Onlar hələ körpə idilər və kübar cəmiyyətin üzvü olmağın üstünlükləri barədə heç nə bilmirdilər.

Qoca su siçovulu dedi:

– Bunları görürsən! – Heç sözə baxmırlar. Belə uşaqları suda boğmaq lazımdır.

Ördək onun cavabında:

– Heç elə şey olar?! – dedi. – Axı, hər uşağın bir xasiyyəti var. Valideyn balasının nazını çəkməyi bacarmalıdır.

Su siçovulu:

– Ailəm olmadığandan, valideynlərin keçirdiyi hisslər mənə yadır. Mən heç vaxt evli olmamışam. İndiyədək heç evlənmək fikrinə də düşməmişəm. Məhəbbət öz-özlüyündə nə qədər yaxşı şey olsa da, dostluğa çata bilməz. Dostluq ondan qat-qat üstündür. Sözü düz, mən dünyada sadıq dostluqdan gözəl və ülvi bir şey tanımıram.

– Elə isə, de görək, sənə sadıq dost necə olmalıdır? – deyər yanındakı söyüd ağacında oturan yaşıl kətan quşu söhbətə qarışdı. O, təsadüfən su siçovulunun dediklərini eşitmişdi.

Ördək:

– Elə mən də bunu bilmək istərdim, – deyib axmazın o biri başına tərəf üzdü və uşaqlarına ibrət dərsi vermək üçün suya baş vurdu.

Su siçovulu:

– Axmaq sualdır, – dedi. – Mənim dostum, heç şübhəsiz, mənə sadiq olmalıdır.

– Bəs bunun müqabilində sən nə etməlisən? – deyən quşcuğaz toz kimi havaya qalxan gümüşü su damlalarının üzərində qanad çalaraq dayandı.

Su siçovulu:

– Mən səni anlamıram, – dedi.

Kətan quşu:

– Gəl onda sənə bu barədə bir əhvalat danışım.

– Bu əhvalat mənim haqqımdadır? – deyən su siçovulu soruşdu.

– Belə isə, mən ona qulaq asaram. Maraqlı əhvalatlardan yaman xoşum gəlir.

Kətan quşu:

– Söyləyəcəyim əhvalat səninkimilərin haqqındadır, – deyib aşağı endi və sahilə qonub, bir sadiq dostun başına gələnlər barədə danışdı.

O, söhbətinə belə başladı:

– Biri varmış, biri yoxmuş, yer üzündə Hans adlı namuslu bir insan varmış.

Su siçovulu xəbər aldı:

– O, məşhur adam idi?

– Yox, lap adicə bir insan idi. Mərhəmətli qəlbi vardı. Onun şən, yumru və gülər sifəti çoxlarına tanışdı. O, balaca daxmasında tək-tənha yaşayır və hər gün səhərdən axşamacan bağçasında əlləşirdi. Bütün ətrafda onunki kimi gözəl bağça tapılmazdı. Orada türk qərənfilləri, şəbbü çiçəkləri, çobanyastığı, qaymaççıqəyi ilə bərabər, tünd-qırmızı və sarı qızılgüllər, yasəmənəyi və qızılı krokuslar, ağ və çəhrayı bənövşələr, sığagüllü, çöltərəsi, mərzə, yabanı reyhan, süsən, sarımtıl nərgizlər və qırmızı qərənfillər vardı. Günlər, aylar ötdükcə gül-çiçəklər də bir-birini əvəz edir, biri açanda, o birisi solurdu. Xülasə, bağçaya gələnlər bu gözəlliyə tamaşa etməkdən doymur, güllərin tərəvətinə, ətrindən az qala bihuş olurdular.

Balaca Hansın dostları çox idi. Ancaq onların içində ən sadiq dəyirmançı Böyük Hyuq idi. Doğrudan da varlı dəyirmançı Balaca Hansa o qədər bağlanmışdı ki, bağçasının yanından keçərkən, çəpər-

dən əyilib böyük bir gül dəstəsi, yaxud qucaq dolusu ətirli çiçəklərdən dərməmiş, meyvələrin dəyən vaxtı isə ciblərini gavalı, ya da albalı ilə doldurmuş ötüb getməzdi.

Dəyirmançı hər dəfə adəti üzrə:

– Dost dostu tən görək, – deyəndə Balaca Hans gülümsəyər, başını tərəpərdək onun sözlərini təsdiqləyər və özlüyündə dostunun belə nəcib niyyətli olması ilə fəxr edərdi.

Düzdür, dövlətli dəyirmançının bütün bunların müqabilində Balaca Hansa bir çöp də verməməsi bəzən qonşulara qəribə gələrdi. Axı, onun dəyirməndə ehtiyat üçün gizlədilmiş yüz kisə unu, bundan başqa altı sağmal inəyi, yaxşı yunu olan böyük qoyun sürüsü vardı. Lakin Balaca Hans bütün bunlar barədə fikirləşib başını ağrıtməzdi. Onun ən çox xoşuna gələn şey dəyirmançının əsil dostluğun xudbinlikdən nə qədər uzaq olması haqqında həmişə dediyi gözəl sözlərə qulaq asmaqdı.

Bu minvalla Balaca Hans öz bağçasında işləyər və gördüyü işdən həzz alardı. Yaz, yay, bir də payız aylarında o, özünü xoşbəxt sanardı. Qışda isə, bazarda satılmağa nə meyvəsi, nə də gül-çiçəyi olmayanda, Hans soyuqdan, açıqdan yaman əziyyət çəkərdi. Tez-tez elə olurdu ki, bütün günü dilinə armud qurusu, ya da daşa dönmüş qozdan başqa heç nə dəymir və o, ac-yalavac yatağına girib yatırdı. Qışda Hans həm də tək-tənha qalırdı. İlin bu vaxtı dəyirmançı onu heç yada salmırdı.

Dəyirmançı Balaca Hansdan xəbər tutmamağını arvadına adətən belə izah edirdi:

– Qar əriməyincə Hansın yanına getməyin onsuz da heç bir xeyri yoxdur. Axı, onun belə çətin vəziyyətində öz dərdi özünə bədsir. Belə hallarda adamı tək buraxmaq lazımdır. Hər halda əsil dost bu cür hərəkət etməlidir. Zənnimcə, mən onun yanına getməməkdə haqlıyam. Balaca Hansın yanına yaz girəndən sonra gedəcəyəm ki, o mənə bir iri səbət novruzgülü verə bilsin. Bu, onu dünyalar qədər sevindirəcək.

Dəyirmançının rahat, qoltuqlu kürsüdə, çatırtı ilə yanan ocağın istisində oturan arvadı isə cavabında deyirdi:

– Başqalarının qeydinə yaman qalırsan. Dostluq haqqında dediyin sözlər də adama ləzzət verir. Mən inandırmıram ki, heç keşşimizizin özü də, üçmərtəbəli evdə yaşamasına və çəçələ barmağında qızıl üzük gözdirməsinə baxmayaraq, sənə dediyin sözlər qədər gözəl ifadələr işlədə bilməz.

Dəyirmançının kiçik oğlu söhbətə qarışdı:

– Bəs biz Balaca Hansı evimizə çağıra bilmərik? Əgər onun vəziyyəti ağırdırsa, yeməyə bir şeyi yoxdursa, mən sıyığımın yansını ona verərəm. Hələ üstelik, ağ doşanlarımı da ona göstərəm.

Dəyirmançı:

– Nə axmaq uşaqsan! – deyə qışqırdı. – Sənin məktəbə gətməyinin nə xeyri olduğunu heç cür başa düşə bilmirəm. Deyəsən, orada heç nə öyrənmirsen. Balaca Hans bizə gəlib isti ocağımızı, dadlı yeməklərimizi və bir böyük çəllək qırmızı çaxırımızı görse, bizə paxıllığı tutar. Paxıllıqdan da ki, pis şey yoxdur. O, adamları korlayır. Mənsə Hansın paxıl olmasına heç cür yol verə bilmərəm. Onun ən yaxın dostu olduğundan, həmişə ona nəzarət etməli və yolunu azmağa qoymamalıyam. Bundan başqa, Hans gəlib məndən borc un istəyə, ona heç nə vermərəm. Un başqa şeydir, dostluq isə tamam başqa. Onları bir-birilə qarışdırmaq olmaz. Elə sözlərin özünü götürək. “Un” – “Dostluq”. Görürsənmi, onların nə tələffüzü, nə də mənası bir-birinə uyğun gəlir. Bu ki, allaha şükür, hamıya məlumdur.

Dəyirmançının özü üçün böyük stəkana ilq ev pivəsi süzən arvadı dilləndi:

– Gözəl danışdın. Məni yuxu basdı. Elə bil lap kilsədəyəm.

Dəyirmançı sözüənə davam etdi:

– Camaatın çoxu yaxşı işlər görür, amma yaxşı danışmağı bacaran çox azdır. Bu da bir daha onu sübut edir ki, danışmağı bacarmaq hər adamın işi deyil. Həm də iş görməkdənsə, danışmaq yaxşıdır.

Bunu deyən dəyirmançı stolun o başında oturan kiçik oğluna acıqlı-acıqlı baxdı. Uşaq utandığından başını aşağı salıb, qıpqırmasını qızardı. Göz yaşları damcı-damcı axıb qabağındakı çayın içinə töküldü. Hər halda, cavan olduğu üçün onu bağışlamalı olacaqsınız.

Su siçovulu soruşdu:

– Əhvalat bununla bitir?

– Əlbəttə yox, – deyə kətan quşu ona cavab verdi. – Bu hələ başlanğıcdır.

Su siçovulu:

– Onda sən zəmanədən geri qalmısan, – dedi. – İndiki zamanda əməlli-başlı rəvayətçilərin hamısı əhvalatın sonundan başlayıb əvvələnə keçir və söhbətinə danışdığı əhvalatın ortasında yekun vurur. Bu, yeni üsuldur. Mən bunları dünən axmazın ətrafında bir gəncə gəzişən tənqidçinin söhbətindən eşitmişəm. O, bu barədə xeyli danışdı. Əminəm ki, tənqidçi haqlıdır. Axı, onun göy şüşəli eynəyi

vardı. Başı da dazdı. Hər dəfə gənc bir söz deyəndə, o qəti narazılığını bildirir və heç nə ilə razılaşmırdı. Dəyirmançı yaman xoşuma gəlir. Mənim xasiyyətimdə də gözəl cəhətlər çoxdur. Ümumiyyətlə, bizim aramızda xeyli oxşarlıq var.

Kətan quşu bir ayağının üstündən o biri ayağının üstünə hoppa-nib, söhbətinə davam etdi:

– Beləliklə, qış qurtarandan və novruzgülünün ulduza bənzər sarımtıl ləçəkləri açılmağa başlayandan sonra dəyirmançı, arvadına Balaca Hansın yanına gedəcəyini bildirdi.

Arvadı:

– Gör sən nə gözəl qəlbin var! – dedi. – Həmişə başqalarının qeydinə qalırsan. Bura bax, gül gətirmək üçün böyük səbəti özünə aparmağı unutma.

Xülasə, dəyirmançı yel dəyirmanının qanadlarını zəncirlə bir-birinə möhkəm bağlayıb, tərədən üzünə, qoltuğunda da səbət, yoluna düzəldi.

– Sabahın xeyir, Balaca Hans!

– Sabahın xeyir! – deyə dəyirmançının salamını alan Hans, əlin-dəki belə söykəni, mehribancasına gülümsədi.

– Qışı necə keçinmişən?

Hans:

– Halımı xəbər aldığı üçün sənə minnətdaram. Şikayətlənmək istəmirəm, amma sözün düzü, bu qış yaman əziyyət çəkdim. İndi isə, şükür, artıq bahardır. Mən də özümü tamamilə xoşbəxt hiss edirəm. Güllərim də öz qaydasındadır.

Dəyirmançı:

– Hans, bu qışda tez-tez səni xatırlayır və vəziyyətin barədə düşüncələrini.

– Çox məmnunam. Qorxurdum səni unudasınız.

– Hans, sən səni təəccübləndirirsən. Heç dostu da unutmaq olar? Dostluqdan gözəl şey yoxdur. Deyəsən, sən həyatın incəliklərini başa düşmürsən. Yeri gəlmişkən deyim: gör sən nə qəşəng novruzgülülərin var!

Hans:

– Onlar doğrudan da qəşəngdir. Bəxtim gətirib ki, çoxdurlar. Onları bazzara aparıb burqomistrin qızına satacağam. Sonra da həmin pula öz əl arabamı geri alacağam.

– Öz əl arabamı geri alacaqsan? Yəni sən onu satmısan? Gör bir nə axmaq iş tutmusan!

– Hə, iş elə gətirdi ki, onu satmalı oldum. Bilirsiniz ki, qışda olmanın əziyyəti çəkmişəm. Çörək almağa pulum olmayıb. Əvvəl bayram paltarımın gümüş düymələrini, sonra gümüş zəncirimi, böyük qəlyanımı və axırda da əl arabamı satdım. Amma mən onların hamısını bir azdan geri alacağam.

Dəyirmançı:

– Hans, – dedi. – Mən sənə öz əl arabamı verərəm. Düzdür, o bir balaca korlanıb. Bir tərəfi sınıb, təkərinin milləri də xarəbdir. Buna baxmayaraq, mən onu sənə verə bilərəm. Camaatın çoxu əl arabamı sənə verməyimin üstündə mənə axmaq hesab edəcək, ancaq mən hamı kimi ola bilmərəm. Zənnimcə, dostluğun mahiyyəti alicənablıqdır. Bir də ki, mənim təptəzə ikinci əl arabam da var. Ürəyini sıxma, köhnə əl arabamı sənə verəcəyəm.

Balaca Hansın məzəli, yumru sifəti sevincdən alışıb yandı:

– Bəli, sən doğrudan da çox alicənəbsən. Mən onu asanlıqla təmir edə bilərəm. Evdə yaxşı taxtam var.

Bunu eşidən dəyirmançı dedi:

– Yaxşı taxtan var? Anbarımın damı üçün mənə elə taxta lazımdır. Damda böyük bir deşik açılıb. Onu tutmasam, taxtının hamısı islanacaq. Yaxşı ki, yadıma saldın! Düz deyiblər: “Əl əli yuyar, əl də qayıdıb üzü”. Yaxşılıq yaxşılıq doğurar. Mən sənə əl arabamı vermişəm, sən də qayıdıb mənə taxta verirsən. Əlbəttə, əl arabası taxtadan xeyli bahadır, ancaq əsil dost xırdaçı olmaz. Sən Allah, taxtanı mənə tez ver ki, elə günü bu gün anbarın təmirinə başlayım.

Balaca Hans:

– Bu saat! – deyib çardağa qaçdı və taxtanı sürüyüb gətirdi.

Dəyirmançı taxtaya baxıb dedi:

– Bu o qədər də böyük deyil. Qorxuram anbarımın damını təmir edəndən sonra əl arabasının təmiri üçün bir şey qalmasın. Amma neylmək olar?! Burada mənim günahım yoxdur. İndi isə, əl arabamı sənə verdikdən sonra əminəm ki, onun əvəzində mənə bir qədər güll verəcəksən. Özümə səbət də gətirmişəm. Elə bilirəm ki, onu ağız-nacan dolduracaqsan.

– Ağzınacan?

Balaca Hansın kefi pozuldu. Səbət yaman iri idi. Onu ağız-nacan doldursa, satmağa güllü qalmayacaqdı. Belə olduqda isə həsrətini çəkdiyi gümüş düymələrini geri ala bilməyəcəkdı.

Dəyirmançı:

– Doğrusu, elə bildirdim ki, əl arabasının əvəzində sənədən bir qədər güll istəmək o qədər də çox deyil. Bəlkə də səhv edirəm, ancaq, zənnimcə, dostluq, əsil dostluq, əlbəttə, hər cür xudbinlikdən uzaq olmalıdır.

Balaca Hans həyəcanlandı:

– Mənim əziz dostum, mənim ən yaxın dostum! Bağcamdakı bütün güllər sənə qurbandır. Sənin gözündən düşməkdənsə, o gümüş düymələri heç görməmək yaxşıdır, – deyib bağçasına girdi və qəşəng novruzgüllülərinin hamısını dərib, dəyirmançının səbətini doldurdu.

Dəyirmançı:

– Sağ ol, Balaca Hans, – deyib, çiynində taxta, qoltuğunda iri səbət, təpəyə doğru üzüyuxarı yollandı.

Balaca Hans da:

– Sağ ol, – deyərək, razı halda yeri belləməyə başladı. Dəyirmançının əl arabasını ona verməsi ürəyincə olmuşdu.

Ertəsi gün doqquzdən kolunun budaqlarını artırmamanın dirəklərinə bərkidəndə. Balaca Hans dəyirmançının yol ağızından onu harayla-dığını eşitdi. Hans nərdivandan aşağı tullanıb, bağçanın içi ilə hasara doğru qaçdı və bayıra boylandı.

Dəyirmançı çiynində iri bir un kisəsi dayanıb onu gözləyirdi:

– Əziz Balaca Hans, bu bir kisə unu bazara aparıb mənimçün satmazsan ki?

– Gərək mənə bağışlayasan. Bu gün çox işim var. Sarmaşıqlarımı talvara mıxlamalı, gülləri suvarmalı, otlardan taya vurmaliyəm.

– Doğrusu, əl arabamı sənə verəcəyimi nəzərə alsaq, sözüüm yerə salmağın heç dostluqdan deyil.

– Sən Allah, elə demə! Mən heç kimin sözünü yerə sala bilmərəm, – deyən Balaca Hans papağını götürmək üçün içəri keçdi və böyük kisəni çiyninə alıb, ağır-ağır addımlamağa başladı.

Həmin gün çox isti olduğundan, yol da yaman tozlu idi. Buna görə də Balaca Hans altı mil yol getməmiş, bərk yorulduğundan, oturub dincini almalı oldu. Hər halda o, fədakarlıqla yoluna davam edərək, nəhayət, gölib bazara çatdı. Bir qədər gözlədikdən sonra unu yaxşı qiymətə satıb, o saat da geri döndü ki, axşama düşməsin. Yolda quldurlar qabağını kəsə bilirdilər.

Axşam yatağına giren Balaca Hans öz-özünə:

– Doğrudan da çətin gün idi, – dedi. – Amma yaxşı ki, dəyirmançının sözünü yerə salmadım, axı o, mənim ən yaxın dostumdur. Bir də ki, o, öz əl arabasını mənə verəcək.

Ertəsi gün sübh tezdən dəyirmançı pullarının dalınca gələndə, Balaca Hans həddindən artıq yorğun olduğu üçün hələ də yatağından qalxmamışdı.

Dəyirmançı ona:

– Sözün düzü, yaman tənəlsən. Mən sənə əl arabamı verəcəyəm. Buna görə də görək möhkəm çalışsan. Tənəllik böyük günahdır. Təbii ki, dostlarımdan heç birinin tənəl, yaxud astagal olmasını istəmirəm. Görək səninlə belə açıq danışdığım üçün məndən inciməyəsən. Ürəyim yanmasaydı, ağzımı açıb sənə bir kəlmə belə deməzdim. Dost dostun üzünə onun haqqında fikirləşdiklərini deyə bilmirsə, daha nə dostluqdur?! Birisinə tərifli sözlər deyib onun qılığına girməyi və yaltaqlıq etməyi hamı bacarar. Təkcə əsil dost müsahibinin inciyəcəyindən çəkinməyərək, acı, lakin düzgün sözlər deyə bilər. Əlbəttə, əgər o doğrudan da əsil dostdursa, həqiqəti deməyi üstün tutacaq. Çünki onun bu sözləri axırda dönüb dostunun xeyrinə olacaq.

– Məni bağışla, – deyə Balaca Hans gözlərini ovdu və gecə papağını başından çıxartdı. – Elə yorulmuşdum ki, yerimin içində bir az da uzanıb, quşların nəğməsinə qulaq asmağ istədim. Bilirsənmi, quşların nəğməsinə dinlədikdən sonra həmişə əla işləyirəm.

– Lap yaxşı, – deyə dəyirmançı əlini Balaca Hansın kürəyinə vurdu. – İstəyirəm ki, geyinən kimi dəyirmanə gəlib, anbarımın damını təmir edəsən.

Zavallı Hans bağına gedib yaman işləmək istəyirdi. Güllərinə iki gün idi ki, su verilməmişdi. Amma dəyirmançı ən yaxın dostu olduğundan, onun sözünü yerə salmaq istəmirdi.

O:

– Sənə, çox məşğulam desəm, sözünü yerə salmış olacağam, hə? – deyə utana-utana məzlum bir səslə xəbər aldı.

Dəyirmançı cavabında:

– Əlbəttə, – dedi. – Əl arabamı sənə verəcəyimi nəzərə alsaq, mən o qədər də çox şey istəmirəm. Ancaq istəmirsənsə, damı gedib özüm də düzəldə bilərəm.

– Yox! Yox! Heç elə də şey olar! – deyə Balaca hans yerindən sıçrayıb geyindi və dəyirmançının anbarına getdi.

Hans bütün günü, günbatanacan işlədi. Axşam dəyirmançı gəlib onun nə ediyini yoxladı və şən səslə ucadan dedi:

– Damdakı deşiyin ağzını tıtdunmu, Balaca Hans?

Balaca Hans nərdivandan aşağı enərək:

– Hər şey öz qaydasındadır, – deyə cavab verdi.

Dəyirmançı:

– Ah, görəsən özgəsinə yaxşılıq etməkdən də gözəl şey varmı?

Balaca Hans yerə oturub, alnının tərini sildi:

– Səndən belə sözlər eşitmək böyük şərəfdir. Doğrudan da böyük şərəfdir. Qorxuram ki, mənim ağlıma heç vaxt belə gözəl fikirlər gəlməyə.

Dəyirmançı:

– Gələcək, gələcək, – dedi, – amma bundan ötrü hələ çox əziyyət çəkməlisən. Sən hələ dostluğun əməli tərəflərini öyrənirsən. Vaxt gələcək dostluğun nəzəriyyəsinə də biləcəksən.

– Doğrudanmı mənim buna qadir olduğuma inanırsan?

– Buna heç bir şübhəm yoxdur, – deyə dəyirmançı Balaca Hansın sualına cavab verdi. – İndi isə damı təmir edib qurtarandan sonra evə gedib dincəlməyin məsləhətdir. İstəyirəm sabah qoyunlarını dağa otarmağa aparasan.

Zavallı Balaca Hans ağzını açıb bir kəlmə söz deməkdən belə çəkindi. Ertəsi gün sübh tezdən dəyirmançı artıq qoyunlarını götürüb onun daxmasının ətrafına buraxmışdı. Hans onları qabağına qatıb dağa getdi. Dağa gedib-gəlmək onun bütün gününü əlindən aldı. Evə qayıdanda o qədər yorulmuşdu ki, elə oturduğu yerdəcə yuxuya getdi və bir də gün-günortanı aşanda ayıldı.

Hans:

– Gör indi bağımda nə ləzzətlə işləyəcəyəm, – deyib o dəqiqə işə girişdi.

Sözün düzü, son vaxtlar onun güllərə baxmağa heç imkanı olmamışdı. Dostu dəyirmançı həmişə gəlib onu ya uzaq yerə iş dalınca göndərər, ya da dəyirmananda işlədər. Fikirləşəndə ki, güllər ürəklərinə Hansın onları unutduğunu götürə bilərlər, kefi yaman pozuldu. Bircə dəyirmançının ən yaxın dostu olması fikri ona toxtaqlıq verirdi. Hans həm də tez-tez özünə deyirdi:

– Bir də axı, o mənə öz əl arabasını verəcək. Bu isə onun əliaçıq olmasına sübutdur.

Beləliklə, Balaca Hans bütün günü dəyirmançı üçün işləyir və onun dostluq haqqında dediyi dərindən mənalı kəlamları dəftərcəyə qeyd edirdi. Axşamlarsa, çox çalışsan olduğundan, yazdıqlarını oxuyurdu.

Bir axşam Balaca Hans buxarının yanında oturmuşdu. Birdən qapı bərkdən döyüldü. Həmin gecə hava yaman pis idi. Külək elə şiddətli əsir, evin divarlarına çırpılaraq uğuldayırdı ki, Hans əvvəlcə bu havada kiminsə qapını döyməsində inanmadı. Lakin qapını ikinci və üçüncü dəfə də möhkəm döyəclədilər.

Balaca Hans öz-özünə:

– Görünür, kimsə qorib adamdır, – deyib tez qapıya yaxınlaşdı.

Qapının kənarında dəyirmançı, bir öləndə lampa, o birində isə böyük bir əsa, dayanmışdı:

O, hövlək dilləndi:

– Əziz Balaca Hans, mənə böyük bədbəxtlik üz verib. Kiçik oğlum pilləkəndən yıxılıb möhkəm əzilib. İndi həkim dalınca gedirəm. Ancaq o, yaman uzaqda yaşayır, hava da çox pisdür. Buna görə ağılıma belə bir fikir gəldi ki, həkimin dalınca sən getsən daha yaxşı olar. Bilirsən ki, əl arabamı sənə verəcəyəm. Ona görə də təbii ki, bunun əvəzində mənə bir şey etməlisən.

Balaca Hans cavabında:

– Əlbəttə, – dedi. – Evimə gəlməyin mənə üçün böyük şərafətdir. Elə bu dəqiqə həkimin dalınca gedərəm. Ancaq lampanı mənə verməli olacaqsan. Gecə çox qaranlıq olduğundan, bayırda göz-gözü görmürdü. Qorxuram xəndəyə düşüm.

Dəyirmançı:

– Məni bağışla, – dedi, – amma bu mənə təzə lampamdır. Ona bir şey olmasından ehtiyat edirəm.

Balaca Hans:

– Yaxşı, cybi yoxdur. Lampasız gedərəm, – deyib böyük xəz palatosunu əyninə geydi, isti qırmızı papağını başına taxdı, şərfini boğazına doladı və yola düzəldi.

Bayırda dəhşətli tufan qorpmuşdu. Gecə elə qaranlıq idi ki, Balaca Hans ayağının altını güclə seçirdi. Şiddətli küləksə onu sanki göyə qaldırıb yerə çırpmaq istəyirdi. Uzun sözün qısası, Hans cəsur adam idi. Üç saat yol getdikdən sonra həkimin evinə çatıb, qapını döydü.

Həkim başını yataq otağının pəncərəsində bayıra çıxarıb soruşdu:

– Kimdir?

– Mənəm, Balaca Hans.

– Nə istəyirsən, Balaca Hans?

– Dəyirmançının oğlu pilləkəndən yıxılıb möhkəm əzilib. Təcili köməyiniz lazımdır.

– Yaxşı, – deyən həkim atını, iri çəkmələrini və lampasını hazır etməyi tapşırırdı. Hər şey hazır olandan sonra aşağı endi və dəyirmançının evinə tərəf üz qoydu. Balaca Hans da onun dalınca düşdü.

Tufan getdikcə şiddətlənir, yağış da göydən sel kimi axırdı. Balaca Hans nə getdiyi yolu seçir, nə də atla ayaqlaşma bilirdi. Axırda o, yolu azıb torf bataqlığına düşdü. Çoxlu dərin çalalar olduğundan, bura yaman qorxulu yer idi. Zavallı Balaca Hans onların birinin içinə düşüb batdı. Ertəsi gün onun cəsədini bir çoban böyük su gölməçəsinin içindən tapıb, Hansın öz daxmasını gətirdi.

Balaca Hansın dəfninə, onu çox istediklərindən hamı gəlmişdi. Dəyirmançı isə hamıdan çox canfəşanlıq edirdi.

O:

– Onun ən yaxın dostu olduğum üçün ən yaxşı yer də mənim olmalıdır, – deyərək dəfnə gedən camaatın qabağınca, əynində uzun, qara əba, addımlamağa başladı. Hyuq dəqiqədəbir gözlerini iri cib yaylığı ilə silirdi.

Dəfn mərasimindən sonra hamı meyxanada rahatca oturub ədviyyatlı çaxırla şirin qoğal yeyəndə dəmirçi dedi:

– Balaca Hansın ölümü doğrudan da hamı üçün ağır itkidir.

Bu yerdə dəyirmançı sözə qarışdı:

– Hər halda mənə üçün böyük itkidir. Mən ona, demək olar ki, öz əl arabamı vermişdim. İndi onu neyləyəcəyimi bilmirəm. Müəyyən səbəblərə görə əl arabası mənə evimdədir, amma elə bərhad vəziyyətdədir ki, onu məndən heç alan da olmaz. Əlbəttə, bundan sonra çalışacağam ki, heç kimə heç nə verməyim. Birinə yaxşılıq edəndə, sonra həmişə altını çəkirsən.

Uzun sürən sükutdan sonra su siçovulu dilləndi:

– Yaxşı, bəs sonra?

– Sonrası yoxdur. Əhvalat bitdi, – deyərək kətan quşu ona cavab verdi.

Su siçovulu:

– Bəs dəyirmançının axırı nə oldu? – deyərək maraqlandı.

Kətan quşu:

– Eh, mən nə bilim. O, mənə heç maraqlandırmır da.

– Sözlərindən belə çıxır ki, sən heç kimin halına acırmırsan.

– Deyəsən, sən əhvalatın əxlaqi nəticəsini başa düşməmişən.

Su siçovulu çığırdı:

– Nəyi başa düşməmişəm?

246902

– Əhvalatın əxlaqi nəticəsini.
– Demək istəyirsiniz ki, danışığının əxlaqi nəticəsi də var?
Kətan quşu:

– Əlbəttə, – deyə cavab verdi.

Su siçovulu acıqlı-acıqlı dedi:

– Zənnimcə, sən bunu söhbətə başlamazdan əvvəl deməli idin.

Belə etsəydin, sənə heç qulaq da asmazdım. Sözün düzü, mən də tənqidçi kimi öz narazılığımı bildirərdim. Hər halda mən bunu indi də edə bilərəm.

Bunu deyən su siçovulu hirsle yerə tüpürdü və quyruğunu hər-ləyib, yuvasında gözdən itdi.

Bir az sonra üzə-üzə gəlib çıxan ördək dedi:

– Sən bir buna bax! Ancaq hər halda onun yaxşı cəhətləri də çoxdur. Özüm gəldikdə isə onu deməliyəm ki, subay görəndə gözlərim yaşarır, çünki mən anayam, məndə analıq hissiyyatı var.

Kətan quşu cavab verdi:

– Deyəsən, söhbətimlə onu dilxor etdim. İş orasındadır ki, mən ona mənası olan əhvalat söylədim.

Ördək:

– Belə şeylər danışmaq həmişə təhlükəlidir!

Ördəyin bu fikri ilə mən də şərəkəm.

BERNARD ŞOU

(1856-1950)

SONETLƏRİN ƏSMƏR LEDİSİ

XVI əsrin sonu. Aylı-ulduzlu iyun gecəsi Uaythol sarayının Temzaya açılan artırması. Növbətçi-qvardiyaçı növbədə dayanmışdır. Plaş geymiş naməlum şəxs ona yaxınlaşır.

Keşikçi. Dayan! Gələn kimdir? Parol!

Naməlum şəxs. Aman Allah! Bilmirəm, parolu unutmuşam, tamam unutmuşam.

Keşikçi. Unutmusan, keçə bilməzsən? Gecənin bu vaxtı burda nə işin var? De görüm, adamsan, yoxsa cin-şəyatın?

Naməlum şəxs. Eh... dostum. Mən gündə bir cildə girirəm. Bir gün Adəm, bir gün Benvolio, bir gün də ruh oluram.

Keşikçi. Ruh! İlahi, özün bizi hifz elə!

Naməlum şəxs. Yaxşı dedin, dostum. İcazənizlə bu saat bunu yazıram. Çünki yaddaşım çox zəifləyib. *(Nazik lövhəcik çıxarıb yazır.)* Zənnimcə, bu çox əla səhnə olacaq; bax, siz təkcə keşik çəkirsiniz, mən isə aylı-ulduzlu gecədə bir xəyal kimi sizə yaxınlaşırım.

Mənə belə heyrətlə baxmayın, qulaq asın, görün sizə nə deyəcəyəm... Mənim bu gecə burda əsmər bir ledi ilə görüşüm var. O, mənə keşikçini ələ alacağını vəd etmişdi. Mən ona vəsait də vermışəm. Bəli, bəli, "Qlobus" teatrına dörd biletdir.

Keşikçi. Bax a... Eləmi? Lənətə gəlmiş! O, cəmi ikisini mənə verib.

Naməlum şəxs *(lövhəciyin bir parçasını cıraqa).* Dostum, eyib etməz, bax, siz bu lövhəciyi göstərsəniz kifayətdir, sizi hər gün Vilyam Şekspirin pyesləri gedən teatra məmnuniyyətlə buraxarlar. Arvadınızı da aparın, istərsəniz lap bir qarnizon aparın. Orada boş yer həmişə var.

Keşikçi. Bu təzə dəb düşmüş pyesləri sevmirəm. Onlardan heç nə anlamıram. Ancaq boş danışıqdır. Yaxşı olardı ki, mənə "İspan faciəsi" nə buraxılış vəsiqəsi verəydiniz.

Naməlum şəxs. “İspan faciəsi”ni pulla göstərirlər, dostum. Budur, alın! *(Ona qızıl pul verir.)*

Keşikçi *(sarsılmış halda)*. Qızıl! O, ser, siz o əsmər ledidən daha səxavətlinisiz.

Naməlum şəxs. Qadınlar daha qənaətcil olur, mənim dostum!

Keşikçi. Tamamilə doğrudur, ser. Həm də nəzərə alın ki, hətta ən səxavətli adam belə hər gün aldığı şeyin qiymətini yenə də bir az aşağı salmağa çalışır. Bu ledi isə az qala hər gecə keşikçiyə bir şey bağışlamalı olur.

Naməlum şəxs *(rəngi ağarır)*. Yalandır. Bu ola bilməz!

Keşikçi. Amma, bax, ser, and içə bilərəm ki, siz heç ildə iki dəfə də belə əyləncələrə baş qoşmursunuz.

Naməlum şəxs. Məlun! Yəni demək istəyirsən ki, mənim ledim başqaları ilə də görüş təyin edir?

Keşikçi. Eh, siz nə qədər sadələvhsünüz, ser! Allah günahınızdan keçsin, doğrudanmı elə zənn edirsiniz ki, sizdən başqa dünyada yaraşlıq kişi yoxdur, hə? *(Güllür və birdən barmağını ağzına apararaq.)* Sus!.. Sizin bu şux lediniz çox yüngül qadındır. Ancaq arxayın ola bilərsiniz: ona imkan vermərəm ki, mənə qızıl verən sizin kimi bir centlmeni ələ salıb oynatsın, ömrüm boyu əlimdə qızıl pul görməmişdim.

Naməlum şəxs. Eh, dostum! Qərribə deyilmi, bütün qadınların yalançı olduğunu bildiyimiz halda, məlum olanda ki, bizim yava qadın başqalarından heç də yaxşı deyil... yenə də təəccüblənirik?

Keşikçi. Hamısı yox, ser, doğru danışan qadınlar da çoxdur.

Naməlum şəxs *(qətiyyətlə)*. Yox, hamısı yalançıdır, hamısı... hərgah bunu inkar edirsinizsə, deməli, siz özünüz yalan danışırırsınız.

Keşikçi. Ser, bilirəm, siz yəqin saray qadınlarına görə belə həkm verirsiniz. Bax, oradakı qadınlar bərsində demək olar ki, hamısı yalançı və rəzildirlər... Onlar qadın deyil – rəzalətdir.

Naməlum şəxs *(yənə lövhəciyi çıxarır)*. Xahiş edirəm, dediyinizi bir də təkrar edin: bax, o rəzalət haqqında dediyinizi. Bu lap musiqidir ki!

Keşikçi. Deyirsiniz lap musiqidir ser! Allah şahiddir ki, mən musiqiçi deyiləm.

Naməlum şəxs. Musiqi sizin qəlbinizdə yaşayır; sadə adamlarda bu nadir əlamət deyil. *(Yazır.)* “Rəzalət, qadın... aha: – qadın-

lar, rəzalət sizin adınızdır. *(Ləzzətlə təkrar edir.)* Qadınlar, qadınlar, rəzalət sizin adınızdır!”

Keşikçi. Nə olsun ki, ser! Cəmi dörd söz. Söz, yoxsa belə boş sözlərin sərrafısınız, onları yığırırsınız!

Naməlum şəxs *(cəld)*. Sərraf. *(Sevincdən kəkəlayarak.)* O! Sərraf, necə qiymətli və tutarlı sözdür. *(Yazır.)* Bu məndən də böyük adamdır ki!

Keşikçi. Ser, sizin də bu adətiniz elə milord Pembrokun adəti kimidir!

Naməlum şəxs. Ola bilər. O, mənim yaxın dostumdur. Onun adəti nədən ibarətdir ki?

Keşikçi. Aylı gecələrdə sonet qoşmaqdan. Özü də elə həmin lediyə.

Naməlum şəxs. Ola bilməz!

Keşikçi. Dünən axşam milord Pembrok da elə sizin kimi buraya gəlmişdi. Bəli, o da sizin kimi dörd-qüssəyə batmışdı.

Naməlum şəxs. Səndəmi dönük çıxdın, Burt! Mən isə onu özümə dost bildirdim.

Keşikçi. Həmişə belə olur, ser.

Naməlum şəxs. Həmişə belə olur... Həmişə belə olub. *(Üzünü kənara çevirir, mütəəssir halda.)* Xain! Satqın! *(Düşünərək yazır.)*

İndi at dostunu atacaqsansa,
İndi at – sıxırkən ruhumu aləm.
Bəxtimlə əlbir ol, mən batım yasa,
Axırda göz yaşı tökməsin didəm.

Qəlbimin yarası sağalan zaman
Onu göynətməsin yenidən kədr.
Yandır, dağla indi, vermə sonradan
Tufanlı gecəyə yağışlı səhər.

Cüzi ağırlardan zəifləməsəm mən,
Sənin həsrətinə dözərəm necə?
Nifrətin varsa da, göstər indidən,
Ən müdhiş əzabı çəkim əvvəlcə.

Hər cür müsibətə tablayar ürək,
Ən böyük bələdir səni itirmək.

Keşikçi. Doğrudanmı o, bu qədər ikiüzlü və etibarsızdır, ser?
Naməlum şəxs (*ona tərəf dönüb özünün adı halında qürurla*).
Etibarsız? Yox, əsla yox! O da adi insandır, dostum, adi insan. Aramızda inciklik olanda biz uşaq kimi bir-birimizi adicə sözlərlə söyübdanlayırıq. Vəssalam!

Keşikçi. Bəli, bəli, ser. Sözlər, sözlər, sözlər. Hamısı boş, hamısını da külək aparır. Müqəddəs kitabda deyildiyi kimi, bizə qalan yalnız odur ki, mədəmizi küləklə doldururuq, hava udub, boş vədləri dənləməklə heç vaxt xoruzlar da cana gəlməz!

Naməlum şəxs. Yaxşı vəzndir. İcazənilə... (*Yazır.*)

Keşikçi. Vəzn? Bu nə olan şeydir, ser. Bu sözü ilk dəfədir eşidirəm.

Naməlum şəxs. O elə bir şeydir ki, onun köməyiylə bütün dünyanı idarə etmək mümkündür, dostum.

Keşikçi. Xətrinizə dəyməsin, ser, çox qoribə danışırsınız, ser, amma siz mənim xoşuma gəlrirsiniz! Çox nəzakətli centləməsiniz. Yoxsul adamı elə o saat cəlb edə bilərsiniz, güman ki, siz sadə və yoxsul adamlarla də söhbət edib dərdləşirsiniz də...

Naməlum şəxs. Bu mənim peşəmdir. Ancaq əfsus! – dünya mənim düşüncələrimi eşitmədən belə əla dolanır.

Elə bil yuxuda Kral idim mən,
Oyandım, taxt-tac getdi əlimdən.

(*Sarayın qapısı içəridən açılır, artırmaya işıq düşür.*)

Keşikçi. Budur sizin lediniz, ser! Mən bu tərəfdən getdim. Siz çox da tələsməyin. Əgər serjantım məni haqlamasa, xəbərdarlıq etmədən qayıtmayacağam. Serjant zirəkdir, ser, özü də möhkəm vuruşandır. Gecəniz xeyrə qalsın, ser, xoşbəxtlik arzulayıram! (*Gedir. Naməlum şəxs yazır. Ledi qara pləşda əli ilə qapını yoxlayaraq saraydan çıxıb irəli gəlir. O, yuxuludur.*)

Plaşlı ledi (*əllərini yuyurmuş kimi bir-birinə sürtür*). Rədd ol, lənətə gəlmiş ləkə! Sizə qalsa bu kirşanların, bu boyaların hamısını yaxarsınız mənim sifətimə. Qanlı öldürücü ləkələr. Allah sizə bir sifət verib, siz isə rəngləyib özünüz başqa bir sifət düzəldirsiniz. Özünü bəzəmək barədə yox, ölüm haqqında fikirləş, ey qadın. Ərəbistanın bütün ətirləri belə Tudorlar xanədanı varisininin bu əllərini yuyub qurtara bilməz. Bilməz... bilməz...

Naməlum şəxs. “Ərəbistanın bütün ətirləri!” “Bəzəmək!” Bir kəlmədə tam bir poema. Ah, bu sözləri mənim Mariyam dedi? (*Lediyə müraciətlə*) Niyə öz səsinde danışmırsan? İlk dəfədir ki, sözlərin şeir kimi səslənir? Xəstə deyilsən ki? Sən məzardan qalxmış ölü kimi gəzirsən, Mariya! Mariya!

Plaşlı ledi (*əks-səda kimi*). Mariya! Mariya! Kim düşünərdi ki, Mariyanın əlləri bu qədər qana bata bilər! Müşavirlərim məni qanlı cinayətlərə sürükləyirsə, günahkar mənəmmi? Fu! (*Yerdə nə isə görür*) Hərgah siz qadın olsaydınız, xalçanın da qədrini bilər, onu qoruyardınız. Baxın... baxın, görün, ora necə müdhiş ləkələr düşüb... Onu başından yapışıb yuxarı qaldırmayın, onun saçları yapmadır. (*Qışqırıraq.*) Bir daha eşidin! Mariya dəfn edilmişdir. Ölülər məzardan qalxıb yer üzünü dolaşa bilməz. Mən ondan qorxmaram; pişik kimi taxt-taca soxulan bu cür qadınların (*sanki üşüyərək yığılır və kiminsə qulağına deyirmiş kimi*) yeri kişilərin dizi üstədir. Belə qadınlarla söhbət də müxtəsər olmalıdır. Bəli, olan olmuş, keçən keçmişdir. (*Dəhşətlə qışqırır.*) Rədd ol, deyirəm, fu! Kraliçaya bax, tamam çil...çil... lə...kə...lər...di...r...

Naməlum şəxs (*ledinin çiyinlərindən tutub silkələyir*). Mariya qulaq as: sən yatmısan? (*Ledi oyanır, diksinir, az qala huşunu itirir. Naməlum şəxs onu tutur.*)

Plaşlı ledi. Mən haradayam. Bu kimdir?

Naməlum şəxs (*günahkar kimi*). Yalvarıram, günahımdan keçin, sizi başqası ilə səhv salmışam. Mən elə bilmişəm ki, siz Mariyasınız, mənim məşuqəm.

Plaşlı ledi (*qəzəblə*). Ədəbsizliyə bax! Siz necə cəsarət edirsiniz?

Naməlum şəxs. Miledi, mənə qəzəbiniz tutmasın. Mənim məşuqəm çox tərbiyəli qadındır. (*Sevincək.*) Amma o, sizin kimi qəşəng danışmağı bacarmır. “Ərəbistanın bütün ətirləri...” Necə də gözəl səslənir. Gözəl ahənglə və möharətlə deyilibdir!

Plaşlı ledi. Məgər indi mən sizinlə söhbət edirdim?

Naməlum şəxs. Əlbəttə, gözəl ledi. Yadımda deyil!

Plaşlı ledi. Mən yatmışdım. Yuxulu idim.

Naməlum şəxs. Elə isə... heç zaman yuxudan oyanmayın, ey füsunkar xanım. Çünki yuxulu olanda sizin sözləriniz bal kimi axıb gedir.

Plaşlı ledi (*əzəmət və soyuqqanlıqla*). Siz həddinizi aşırırsınız. Kiminlə danışdığınızı bilirsinizmi, ser?

Naməlum şəxs (*özünü itirməyərk*). Xeyr, bilmirəm, heç bil-mək də istəmirəm. Yəqin ki, siz saray qadınlarındansınız. Mənim üçün yalnız iki növ qadın mövcuddur: səsi lətif, məlahətli musiqini andıran qadınlar və bir də səsi qaqqıldayan toyuq səsinə oxşayan, məni ilhama gətirməkdə aciz olan qadınlar. Sizin səsiniz isə misilsiz dərəcədə gözəldir. Bu məlahətli səsin musiqisi ilə qısa bir an üçün olsa da məni məst etdiyinizə təəssüflənməyin.

Plaşlı lədi. Ser, siz çox cəsarətlisiniz, heyrətinizi bir anlığa azaldınız və...

Naməlum şəxs (*əlinin hərəkətilə onu saxlayır*). "Heyrətinizi bir anlığa azaldınız..."

Plaşlı lədi. Ədəbsiz, yaramaz məxluq! Sus! Məni yamsıla-mağa da cəsarət edirsiniz?

Naməlum şəxs. Bu musiqidir. Məgər siz eşitmirsiniz? Məgər siz gözəl bir müğənninin oxuduğu mahnıdakı sehrli melodiyanı yadda qalana qədər döno-dönə təkrar edib oxumaq istəməzdinizmi? "Hey-rətinizi bir anlığa azaldınız". İlahi! Təkcə bu "hey-rət" sözündə insan qəlbinin tam bir hekayəti əks olunur. "Heyrət" (*Lövəciyi götürür.*) Necə oldu? Bir saatlığa heyran qalmağınızı saxlayın..."

Plaşlı lədi. Sağır səsləri çox pis şəkildə, üst-üstə qalayırınsız. Mən dedim: "Bir anlığa azaldınız..."

Naməlum şəxs (*tələsik*). Bir an, bəli, əlbəttə, bir an, bir an, bir an! Lənətə gəlmiş hafizəm, bədbəxt yaddaşım! Bu saat yazıram, yazıram, yazıram... (*Yazmağa başlayır, ancaq əl saxlayır, düşünür.*) Ah, necə oldu ki, sağır səslər səliqəsiz halda bir-birinin üstünə düşdü? Siz bunu çox düzgün duymusunuz: hotta qulağım da o səsləri düzgün tutmuşdu. Ancaq xəyanətkar, satqın dilim isə onu əksinə tələffüz etdi. Siz necə dediniz?

Plaşlı lədi. Siz dediniz: "bir saatlığa", mən isə dedim: "bir anlığa".

Naməlum şəxs. "Bir anlığa" (*yazdığını düzəldir*). Belə! (*Qız-ğınlaqla.*) İndi isə nə bir anlığa, nə də bir saatlığa, əbədlilik mənimki oldun!

Plaşlı lədi. Elə bu çatışmırdı! Yoxsa, öz məhəbbətinizlə məni tənqə gətirmək niyyətdəsiniz, həyasız, yaramaz!

Naməlum şəxs. Xeyr, məhəbbət mənimki deyil. Onu siz yaratdınız. Mən isə onu ayaqlarınızın altına sərirəm. İnci kimi sözlər tapıb yerində işlədən bir mələyi sevməmək mümkündürmü? Siz ey ilahi

gözəlliyin möcüzəsi, lütf edib mənə... yox, yox, bu sözü mən bir dəfə haradasa demişəm, mənim, sizin kimi dil və söz ustasına olan məhəb-bətimin təsviri isə iynədən sapa tamam yeni olmalıdır.

Plaşlı lədi. Danışığınıza sədd qoyun, ser! Sizə xəbərdarlıq edirəm: mən moizə dinləməkdənsə, başqalarını məni dinləməyə məcbur etməyə daha çox adət etmişəm.

Naməlum şəxs. Əlbəttə, əlbəttə... Gözəl danışmaq qabiliyyəti olanlarda bu bir adətdir. Ancaq hətta mələk dili ilə danışsanız da, bilməlisiniz ki, sözün kralı mənəm.

Plaşlı lədi. Kral, ha!

Naməlum şəxs (*onu təkrar edir*). Ha! Ha! Ha!.. Elədir ki, var! Təbiət bizim hamımızı, kişiləri də, qadınları da çox zavallı yarat-mışdır.

Plaşlı lədi. Məni qadın adlandırmağa cürət edirsiniz?

Naməlum şəxs. Bəs ayrı hansı daha yüksək bir adla sizə müraciət edə bilərəm? Axı qadın deməməm, bəs başqa nə cür sizi sevmə bilərəm? Öz aramızdır, axı sizin qadınlıq adından belə ikrah etməyə əsasınız vardır: indicə demədimmi biz zavallı məxluqlarıq? Lakin ərz edim ki, elə bir qüdrətli və sehrli qüvvə mövcuddur ki, yalnız o, bizi xilas edə bilər.

Plaşlı lədi. Moizənizə görə acizənə təşəkkür edirəm, ser... Mən nəyə qadir olduğumu, vəzifəmin nədən ibarət olduğunu bilirəm.

Naməlum şəxs (*Tələsik*). Bu moizə deyil, canlı həqiqətdir. Dediym qüdrətli qüvvə ölməz poeziyadır. Bilin və aqah olun ki, bizim bu ələm iyrənc, insanlar isə vur-tut həşərətəndə başqa bir şey deyildir, bütün bu miskinliyin nicatı isə parlaq və sehrli don geydiril-miş sözlərin gücündə və qüdrətindədir. Miskin və iyrənc həyat söz-lərdən ibarət bu gözəl paltara geyindiriləndə, biz özümüz də dəyişirik, ruhumuz göylərə pərvaz edir, torpaq da cənnətin milyon-milyon bağ-çaları kimi çiçəklənir.

Plaşlı lədi. Siz bu milyonlarla cənnət bağçalarını korladınız. Çox aludə olursunuz. Danışanda axı ölçü hissini də gözləmək lazımdır.

Naməlum şəxs. Bax, bunu siz lap Ben kimi dediniz.

Plaşlı lədi. Elə bu çatışmırdı. Ben nə olan şeydir axı?

Naməlum şəxs. O, göyləri öz nərdivanından alçaq təsvərvü edən daşyanon alimdir. Elə bu səbəbdən də Ben məni göylərdə uçdu-ğuma görə məzəmmət etməyi özünə borc bilir. Sizi inandırırım ki, hələ elə bir şey yaranmayıb ki, o, sözün şöhrəti qədər əzəmətli,

təkrar olunmaz bir şöhrət qazansın; gözəl sözlərin qarşımızda aç a biləcəyi ələmi əks etsin. Bunu heç cür inkar etmək olmaz. Məgər sizə öyrətməyiblər ki, yerin, göyün, bütün yaradışın özli sözdür? Hətta söz qadın Allahın ixtiyarında imiş, hətta söz özü elə Allah imiş.

Plaşlı **led**i. Sözlərinizə nəzarət edin cənab, müqəddəs kəlam-lara ehtiyatlı olun, unutmayın ki, Kraliça həm də kilsənin başçısıdır.

Naməlum şəxs. Ərz edim ki, siz yalnız bayaqki kimi danış-dıqda mənim də kilsənin başçısı olursunuz. Ah, nə şirin ifadəs, nə lətif səs: "Ərəbistanın bütün otirləri!.." Məgər kraliçalar buna bənzər sözlər söyləməyə qadirdirləri? Yox, əsla yox... Deyirlər ki, Kraliça spinetdə əla çalır. Bacarırsa qoy o mənim də könlümü çalsın, mən isə onun yalnız əllərini öpərəm! Siz isə... öz ecazkar musiqisi ilə qəlbimi məst edən siz mələyin isə, bax, bu dodaqlarını öpəcəyim müddətdə siz həqiqətən mənim kraliçamsınız. Bu an, yalnız bu sevimli anda mən sizin müti və sadıq qulunuzam. *(Onu qucaqlayır.)*

Plaşlı **led**i. Ah, həyasızlığın dərəcəsinə bax! Hərgah həyatı-nızı sevirsinizsə, əlinizi çəkin! *(Qaraşın ledi artırmaya çıxır. Onları görüb gizlənir. Sonra bütün boyu uzunu dikəlib qısqaclıqla qulaq asmağa başlayır.)*

Naməlum şəxs *(qaraşın ledini görməyərkən)*. Onda elə edin ki, sizdən arası kəsilmədən axıb gələnlər həyat selinin təsirilə əllərim titrəməsin. Qütb ulduzu dəmiri özünə çəkdiyi bir qüvvətlə, siz də məni cəzə edirsiniz; siz mənim qətiyyətimi qırır, varlığını sarsıdır-sınız. Artıq biz məhv olduq, siz də, mən də; bundan belə bizi heç bir qüvvə ayıra bilməz.

Qaraşın ledi. Ah, yalançı İblis! Baxarıq, ikiüzlü tula, al, bu sənin, bu da sənin çirkin ifritənin payı! *(İki qüvvətli zərbə ilə onları bir-birindən ayırır. Sağ əlin zərbəsinə məruz qalan naməlum şəxs artırmının üstünə sərilir.)* Hər ikinizə bəsdir!

Plaşlı ledi *(sonsuz qəzəbində plaşını atıb təhqir olunmuş bir əzəmətlə)*. Dövlətə xəyanət!

Qaraşın ledi *(onu tənib bəhşətində dizləri üstə düşür)*. Vill, mən məhv oldum! Mən Kraliçanı vurmuşam!

Naməlum şəxs. Ey əsmər ledim, Vilyam Şekspirə əl qaldır-ırlar!

Kraliça Yelizaveta *(heyrətdən çəşmiş halda)*. Bax, bu mənim xoşuma gəlir!!! Belə çıxır ki, Vilyam Şekspirə əl qaldırılırlar. Yaxşı, axı kimdir bu Vilyam Şekspir? Məmləkətimin bütün yollarını tutmuş

saysız-hesabsız əlaqsız, yolunu azmış xidmətçi qızların, qadınların, yalançı fahişələrin xatirinə, deyin görək, bu Vilyam Şekspir kimdir?

Qaraşın ledi. Zati-əliləri, o zavallı və sadə bir aktyordur. Ah, mən əllərimin kəsilməyinə hazırım...

Yelizaveta. Yəqin elə də olacaq, mənim göyərçinim. Bəs, düşünmədiniz ki, mən sizin boynunuzu da vurdura bilərəm?

Qaraşın ledi. Vill, mənə xilas et, xilas et mənə, Vill!

Yelizaveta. Səni xilas etmək! Əcəb münasib xilaskar tapmı-şam. Mən bu adamı on aşağısı zadəgan zənn edirdim. Güman etməz-dim ki, məyyətimdən hətta ən yaramaz qadın belə bir əsli-nəcəbəti olmayan nökrərlə əlaqəyə girib, əlaqsızlıq edərək, sarayın adını ləkələsin.

Şekspir *(çətinliklə ayağa qalxaraq, hiddətlə)*. Əsli-nəcəbəti olmayan! Stretfordlu Şekspirin varisi mənim, mən! İndi əsil-nəcəbətsiz olmuşam! Bəs kimin anası Arden adını daşıyırdı. Özü-nüzü itirməyin, əlahəzrət!

Yelizaveta *(hiddətlə)*. Siz ey göylər, siz ey şimşəklər! Özünü itirən mənəmmi? Mən indi sizə göstərəm.

Qaraşın ledi *(ayağa qalxaraq onları ayırmağa çalışır)*. Vill, səni bütün müqəddəslərə and verirəm, onu əsəbiləşdirməyin! Bu, ölüm deməkdir. Əlahəzrət, ona əhəmiyyət verməyin.

Şekspir. Sən ey əsmər ledim... Mən öz həyatımı demirəm, hətta sənənin həyatını xilas etmək üçün olsa belə, ailəmi təhqir etməyi özünə rəva görən kraliça zatlarına əsla güzəştə getməyəcəyəm. Doğrudur, atam ömrünün son illərində müflisləşmişdi; bu isə onun nəciyyəsin-dən irəli gəlirdi. Ticarətə məşğul olmaq üçün o həddindən artıq mərhəmətli idi. O, bircə dəfə də olsun öz borclarından imtina etməmişdi. Doğrudur, o bu borcları ödəyə bilmədi, ancaq hamıya məlum idi ki, borc alarkən atam əvəzində qəbz verərdi. Mənfəətpərəstlərin əlinə keçən elə həmin qəbzlər onu məhv etdi.

Yelizaveta *(qəzəblə)*. Atanızın oğlu VIII Henrixin qızının hüzu-runda özünü necə aparmaq lazım gəldiyini tezliklə öyrənər.

Şekspir *(təkəbbürlü nişrətlə)*. O əlaqsızın adını Stretfordun ən ləyaqətli oldermeninin adıyla yanaşı çəkməyin. Bəli, Con Şekspir yalnız bir dəfə evlənib, Henrix Tyudorun isə altı arvadı olub. Siz görək onun adını çəkəndə utanıb xəcalət çəkəydimiz.

Qaraşın ledi *(Yelizaveta ilə bir yerdə)*. Yalvarıram sənə, Vill!
Yelizaveta *(Ledi ilə bir yerdə)*. Həyasız köpek! Yaramaz!

Şekspir (*hər ikisinin sözünü kəsərək*). Haradan bilirsiniz ki, Kral Henrix doğrudan da sizin atanız olub?

Yelizaveta (*qəzəbdən dişlərini xırçıldadaraq, qaraşın ledi ilə bir yerdə*). Məlunlar! And olsun ki...

Qaraşın ledi (*bir yerdə böyük həyəcanla*). O, məni qırmancla döyə-döyə, rüsvayçılıqla şəhərin küçələrindən keçirməyi əmr edir. İlahi! İlahi!

Şekspir. Öz nəsliniz haqqında düzgün mühakimə yürütməyə çalışın. Mən namuslu zadəganam. Buna heç kim şübhə edə bilməz. Qanuna əsasən mənə çatacaq gerbi almaq üçün tədbirlər də görmüşəm. Bəs siz özünüz haqqında nə deyə bilərsiniz?

Yelizaveta (*özünü zorla saxlayaraq*). Artıq bir kəlmə söz olsa, mən öz əlimlə cəlladın işini icra edəyəm.

Şekspir. Siz həqiqi Tyudor deyilsiniz! Bax, bu yaramaz və mürdar məxlucun krallıq taxt-tacına layıq olmağa nə qədər səlahiyyəti çatırsa, sizin də o qədər səlahiyyətiniz çatır. Siz hansı ləyaqətinizə görə ingilis taxtında oturmusunuz? O şöhrətli ağılnıza görəm? Və ya qarşısında bütün xristian dünyasını ən hiyləgər dövlət adamlarının zəiflik göstərdiyi kraliçə müdrikliyinə görəm? Yox! Yox! Əsla yox! Xoşbəxtlik, yalnız təsadüfi xoşbəxtlik sizi bu mərtəbəyə çatdırmıdır! Belə bir təsadüf mal-qaraya baxan hər hansı bir qadına da nəşib ola bilər! (*Əsəbi, çox ucadan.*) Təbiətin təsadüfi şıltaqlığı isə sizi misli bərabəri olmayan elə bir gözələ çevirmişdir ki, yer üzü hələ beləsinə görməmişdir. (*Kraliçə cəld ayağa sıçrayır, onu vurmaq üçün qaldırıldığı əlini aşağı salır.*) Bax, elə buna görə də minlərlə kişi sizin əsiriniz olub, qarşınızda diz çökür. Taxt-tacınız isə məğrur üreyinizin əlçatmaz zirvəsində qərar tutub, arzulardənizinin daşlı-kəsəkli adasında qurulub. Bax, zati-aliləri, budur sizə sidqi-ürəklə deyəcəyim sözlər. İndi isə mənə nə cəza vermək istəyirsinizsə, buyurun. Mən hazırım. (*Baş əyir.*)

Yelizaveta (*təmkinlə*). Mister Şekspir, sizin xoşbəxtliyinizdir ki, mən mərhəmətli hökmdaram. Buna görə də mən iltifat göstərib sizə güzəştə gedirəm; çünki siz kənddə böyümüşünüz, bəlkə hələ çox şeyi də bilmirsiniz, buna görə sizi qınamıram. Lakin gələcək üçün yadda saxlayın, elə sözlər var ki, hətta onlar təmiz ürəklə deyilmiş olsa belə, yenə də o sözlərlə başqasına müraciət etməyi özünüzlə layiq bilməyin... Təkcə kraliçəyə qarşı demirəm, siz məni kraliçə saymırsınız. Lakin unutmayın ki, mən bakirəyəm, bakirə qızlara isə bu cür sözlərlə müraciət etməzlər...

Şekspir. İndiyə kimi sizin bakirə qalmağınızın günahkarı mən deyiləm. (*Göz vurur.*) Bu bəlkə də mənim bədbəxtliyimdirdi.

Qaraşın ledi (*qorxu içində*). Əlahəzrət, onun çox danışmasına imkan verməyin. Onun söhbətində daim acı və axmaq zarafat olur... Özünüz eşitdiniz ki, o mənimlə necə danışdı?.. Kraliçanın hüzurunda məni hətta zir-zibil də adlandırdı.

Yelizaveta. Sizə gəldikdə isə, mənim göyərçinim, hələ heç soruşmamışam ki, gecənin bu vaxtı burada nə gözürsünüz? Hansı fəsada uyub bu zavallı aktyora bu dərəcə məftun olmusunuz, hətta qısqancılıqdan öz kraliçanıza da əl qaldırmağa cürət etdiniz?

Qaraşın ledi. Əlahəzrət həyatıma and olsun ki, Allahın əbədi mərhəmətinə bəslədiyim ümidimə and olsun ki...

Şekspir (*istehza*). Ha!..

Qaraşın ledi (*qəzəblə*). Bəli, bəli, Allahın şəfqəti mənə daha tez çatır və mən poetik sözlərin tilsiminə inanan sənin kimi xəbislərdən daha tez xilas olaram. Zati-aliləri, həyatıma and olsun ki, mən buraya yalnız onunla münasibətəmə həmişəlik son qoymağa gəlmişdim. Ha, kraliçə həzrətləri, əgər siz bir anlıq əzab və iztirabların olduğunu hiss etmək istəyirsinizsə, onda bax, adi adamlardan həm böyük, həm də kiçik olan bu varlığı bir an dinləyin. Onda siz də bilirsiniz ki, əzab və iztirab nə olan şeydir... Çox keçməz ki, o sizi müti hala salar, üreyiniz bir uşaq kimi yumşalar, cəhənnəm zəbanisi kimi öz sözləri ilə ağılnızı, hissınızı sarar, gözlərinizi dumanladar, ruhi ehtiyac sizi üzər, sarsıdır. Onun məstedici sözləri, atəşli gözləri qəlbinizi alıdır. Onun sehrli sözləri ən ağıllı və ismətli qadının varlığını sarsıdır, qətiyyətinə sudsur. Çox keçməz ki, o, qəlbinizin dərinliyini eşər, axtarar, incə qəlb tellərini titrədir qanadar, qanadar... Qanlı göz yaşlarınız axdıqca o, bu eşqin məşəqqətindən həzz alır və siz alçalarsınız, sonra da, lazım gələrsə, heç bir qadının dözə bilməyəcəyi nəvaziş və mehribanlıqla yalarınıza söz məlhəm qoyub böyük bir yaltaqlıqla onu sağaldar.

Şekspir. Yaltaq? (*Diz çökür.*) Əlahəzrət, icazə verin qarşınızda diz çöküb günahlarımı etiraf edim! Elə günahlarda özümü təqsirləndirə bilərəm ki... Lakin yaltaq olmaq! Bəli, öz etdim ki, mənim dilim acıdır, mən kobudam, yonulmamışam, mən hətta hökmdarın müqəddəsliyini məsxərəyə qoymağa də cəsarət edirəm. Belə olan halda, rica edirəm, söyləyin mən yaltaq ola bilərəmmi?

Yelizaveta. Mən sizi yaltaqlıqda günahlandırmıram! Siz çox üreyi açıq adamsınız!

Qaraşın ledi. Əlahəzrət, o, elə indi də yenə sizə yaltaqlıq edir.

Yelizaveta (*gözlərini qəzəblə ağardır*). Bu doğrudurmu?

Şekspir. Bu iftiradır, mənim hökmdarım. O, işlədiyi günəhi qabaqlamaq və əfv olunmaq üçün başqa nə edə bilər. İndi o qısqanar, bəli, bəli və qısqanmağa əsası da var... Allah günahlarımın keçsin! O mənim sevincimi əlimdən almaq istəyir... Siz isə, əlahəzrət, indiçə məni məcbur edərkən inandırmağa çalışdınız ki, siz lütfkar bir monarxınız və həqiqi kraliça olduğunuzu gizlətməklə mənə qarşı çox qəddar və amansız rəftar etmişiniz. İndi özünüz deyiniz, sizin kimi bir dünya gözəlini görəndən sonra daha bu qarasaç, qaraqaş ifritə mənim nəyimə lazımdır? Baxın, o bunu bilir, elə buna görə də qısqanır.

Qaraşın ledi (*təhqir və mayusluqdan özünü unudaraq*). Keçənlərdə and içib o məni inandırmışdı ki, bir gün gələcək İngiltərədə qarasaçlı qadınlar sarışın qadınlardan daha artıq qiymətləndiriləcəkdir. (*Şekspirə qəzəblə.*) İndi ki, bu da belə olmayıb... ulu tanrı, sən özün kömək ol. O, başdan-ayağa nə qədər yalan və istehza imiş, onun şiltəliyi məni yormuş, qəlbimi parçalamışdır. O gah məni tərifləyərək göylərə qaldırır, gah da aşağı çəkərək cəhənnəmin dibinə endirir. Həyə məni boğur, güman etməzdim ki, atamın mindiyi atın üzəngisini basmağa layiq bilmədiyi belə bir riyakara meyl edib özümü alçalda bilərdim, öz pyeslərimdə mənim adımla, mənim məhəbbətimi, mənim rüsvayçılığımı təsvir etməklə məni ələ salır, bütün ələmdə məni rüsvay edir. Bu sarsıntı məni məhvin edir, həyədan, xəcalətdən ölməyə belə hazırım. O, hələ haqqımda elə sonetlər, elə sonetlər yazıb məni mədh edir ki, onların altında heç bir nəcib adam imza atmazdı. İlahi, başım hərəkət, gözlerimin dumanlanır... Heç özüm də bilmirəm, əlahəzrətə nələr danışırım. Ah, mən zavallımın müsibəti nə böyükmüş, dünyada mənəndən bədbəxt qadın yoxdur! Yox!..

Şekspir. Aha! (*Ucadan güllür.*) Nəhayət, dərdli və sehrli bir qüvvənin gücü Mariyadan heç olmasa müsiqili bir ifadə qopara bildi. (*Sevincək, ciddi.*) "Dünyada mənəndən bədbəxt qadın yoxdur!" (*Yazar, birdən əl saxlayır, diqqətlə qaraşın lediyə baxıb xəyala dalır.*) Ah, mənim əsmər ledim!..

Qaraşın ledi. Mərhəmətli kraliça, ayaqlarınıza düşüb yalvarıram, izin verin mürəxxəs olum. Xəcalət və dərdəndən ağılımı tamam itirmişəm. Mən...

Yelizaveta. Gedin... (*Özünü itirmiş qaraşın ledi Yelizavetanın əlini öpməyə çalışır.*) İstəməz. Gedin! (*Qaraşın ledi sarsılmış halda*

gedir. Hiddətlənmiş Yelizaveta birdən bıçağı qapıb onun ardınca atır. Bıçaq qaraşın lediyə yox, qapıya sancılır. Tam bu arada Şekspir ucadan "Mariya" – deyib qışqıraraq özünü qaraşın ledinin yanına atıb onu xilas etməyə çalışır. Qaraşın ledi özünü itirmiş halda səhnədən çıxır.)

Şekspir (*heyrdən donmuş halda Yelizavetaya baxaraq öz-özünə*). Kraliçanın əlləri bu qədər qana bata bilirmi?.. (*Düşüncəli halda qaraşın ledinin arxasınca baxaraq.*)

Şahların surəti – mərmər heykəllər
Dözümdə şırım bərabər olmas.
Nəğməmdə qalarsan daim təzə-tər,
Daşlar toza döner, tozdan ayrılmaz.

Döyüşlər dağıdın abidələri,
Qalmaz saraylardan bir iz, yadigar.
Herbin alov saçan qanlı xəncəri
Sənin surətindən uzaq dolanar.

Ölümün gözüne dik baxa-baxa
Hər cür ədavəti keçib aşarsan,
Gələn nəsillərlə gedib sabaha
Bu dünya durduqca sən də yaşarsan.
Ta qiyamət günü çətana qədər
Mənim şeirlərim səni hifz edər.

Yelizaveta. Siz sevən yazıçı bir qadınla amansız rəftar edirsiniz, mister Şekspir.

Şekspir. Amansız deyiləm, zati-aliləri. Yupiter və Oemelo haqqındakı əfsanəni yəqin ki, xatırlayarsınız. Mən günahkar deyiləm ki, mənim qəlbimin şimşəkləri onu yandırmışdır.

Yelizaveta. Siz lovgasının və özünüz haqqında çox yüksək fikirdəsiniz, ser, bu sizin kraliçanın heç xoşuna gəlmir.

Şekspir (*acı istehza ilə gülümsünərək*). Oh, zati-aliləri, mən özüm haqqında ikinci dərəcəli bir şair kimi öskürə-öskürə danışmışam, öz ilhamımın qədrini sizin hökmdar olduğunuz zamanın bu ən böyük möcüzəsinin qiymətini heç endirə bilərəmmi? Bu mümkündürmü? Mən öz etdim ki, nə cəmiyyətin möhtəşəm sütunları, nə də şahların mamurlu mərmər sərdabələri mənim ilhamla dünyanı vəsf edib qələmə aldığı sözlərdən çox yaşaya bilməyəcəkdir. Bəli, şahənə məzarların

mərhəmləri mənim sətirlərimdən daha tez məhv olacaqdır. (*Düşünür və tez əlavə edir.*) O sözlər ki, onların köməyi ilə mən həyatı tam parlaqlığı ilə, onun çirkin, güllünc tərəflərini də yenə olduğu kimi təsvir etmişəm. Hələlik sizin nəzərinizdə kifayət qədər yüksəlmək istərdim. İstərdim ki, öz mərhəmətinizlə məni də nəcabətimə görə qiymətləndirəsiniz.

Yelizaveta. Güman edirəm ki, ser, belə bir mərhəməti arzu edərkən kraliçanın bakirəliyi təhqir edilməyəcəkdir. (*Yelizaveta Şekspirə baxıb xəyala dalır, tədriclə onu qorxu bürüyür. Onun nəzərində Şekspir sanki Hamletlə əvəz olur. Hamlet xəyal kimi irəli gəlir.*)

Hamlet. Ölüm, ya olum... budur məsələ! Hansı daha şərfəlidir? Düşmənn qəzanın ağır zərbələrinə dayanmaq və ya fəna söyləbirlərin coşğun dalğalarına qarşı durub onu qurutmaq, əzmək... Yer üzündən qaldırmaq, ölmək, uyumaq, bu qədər... Qəlbin iztirablarını, yaranmışların nəsibi olan minlərlə əzabları bir yuxu ilə bitirmək. Belə bir son yaxşı deyilmi? Ölmək... Uyumaq... Uyumaq?.. Bəlkə də rəyalar görmək? Budur məsələnin çətin yeri!.. Həyatın boranları keçdikdən sonra, bu ölüm yuxusunda biz nələr görəəcəyik? Budur yolun keçidini kəsdirən; budur bizi uzun həyatın sürüntülərinə məcbur edən. Buna görədir ki, fəlakət bu qədər sürəklidir. Yoxsa dünyanın bu zülm-fəsadına, hökmlərinin təkəbbürünə, güclülərin təhqirinə, qayıt- rılışı, tapdanmış bir eşqin acı iztirablarına, qanunların boşluğuna, hakimlərin utanmazlığına, rəzillərin xidmətlərinə qarşı coşan nifrətlərə kim dözmək istərdi? Halbuki bir xəncər bizi bunların hamısından əbədilik qurtara bilər. Acı həyatın ağır cəbrini nifrət və göz yaşları ilə kim daşımaq istərdi? Yalnız bir qorxu... Orada nə olacaqdır? Orada... O bilinməz vadidə ki, oradan bu vaxta qədər kimsə qayıt- mamışdır... İradə sarsılır və bizi bilinməz bir aləmə atılmaqdan əvəz iztirablara dayanmağa məcbur edir. Qorxaq fikrin müdhiş etirafı, qəti bir iradənin iti boyası, təfəkküratin zülməti qarşısında solor. Düşündükcə, tələsik həyəcanların cəsarəti sönür... Fikir işi keçmir. Sus... (*Hamlet yenidən Şekspirə əvəz olunur. Şekspir hərəkətsiz halda Yelizavetaya baxır. Yelizaveta qorxudan nəzərlərini gizlət- məyə çalışır.*)

Yelizaveta (*özünü ələ alaraq*). Çox ötkəmsiniz, bəlkə elə buna görə də sizə etibar etmiyəm. (*Ayaq saxladıqdan sonra.*) Siz qəbildən olan adamların mənimlə söhbətində bu qədər baş aparmasına səbrim çatmır, heç cür dözə bilmirəm.

Şekspir (*sanki öz-özünə*). Utan! Ar olsun sənə! Deyirlər ki, cani mahir bir rassamın sənətində öz əməllərini görəncə istər-istəməz öz cinayətini boynuna alır.

Yelizaveta. Unutmayın ki, nəslinizin nəcabətinə toxunmuram.

Şekspir. Əlahəzrət, bunu heç vaxt unutmam. Varlığımıza and içirəm, əgər sizi-kraliçanı, öz xidmətimə çevirə bilmək qüdrətim olsaydı, onda siz mənim üçün həm kraliçə, həm də şimşək Temzani keçə biləcəyi müddət ərzində bakirə bir qız kimi qalardınız. Bəli, yalnız o ana qədər. Eh, həşəmətli hökmdar, bu ancaq arzudur. Arzu! Bax, indi bu saat həqiqətin özü isə arzusun əksinədir. Siz doğrudan da kraliçasınız. Bir halda ki, siz kraliçasınız nə məni, nə ispaniyalı Filippini, nə də kişi adlanan başqa bir insanı tanımaq belə istəmirsiniz, belə olan surətdə mən bacardığım qədər öz ehtiras və hissələrimi boğub, sizdən bir hökmdar kimi yalnız bircə iltifat diləməliyəm.

Yelizaveta. Hökmdar iltifatı! Siz də saray əyanı olursunuz... Siz onlardan fərqlənmək ehtirası ilə yanarsınız.

Şekspir. "Fərqlənmək ehtirası..." İcazənizlə, bu, əlbəttə, kraliçaya layiq ifadədir. (*Yazmaq istəyir.*)

Yelizaveta (*lövhəni vurub onun əlindən salır*). Sizin bu lövhə məni lap cana yığdı, ser, mən buraya sizin əvəzinizə pyes yazmağa gəlməmişəm.

Şekspir (*çox qəzəblə*). Əlahəzrət, müsaidə edərsiniz. Siz buraya bizim əsərlərin yazılması üçün yox, bəlkə həmin əsərlərin yazılmasına ilham vermək üçün gəlmişsiniz. Bəli, bütün başqa işlərinizi kimi, bu iş də sizə tale tərəfindən həvalə edilmişdir. Lakin indi mənim sizdən dilədiyim mərhəmət odur ki, tamaşalar göstərmək üçün böyük bir binanın tikintisinə vəsait buraxasınız və icazənizlə, mən əlahəzrətin tələblərini maarifləndirəcək və onlara mənəvi həzz verəcək bu binaya Xalq Teatrı adı verim.

Yelizaveta. Qulaq as, ser, məgər Bensayd və Blenkfrayertdəki teatrlar azlıq edirmi?

Şekspir. Əlahəzrət! Onlar maddi cəhətdən böyük korluq çəkir, acından ölmək üçün, hər şeydən əvvəl, ağılsız tamaşaçımları öyləndirmək, onların zövqünü oxşamaq üçün dəbdə olan pyesləri tamaşa qoyurlar, belə pyeslər isə Allah bilir ki, nədir. Bu acınacaqlı haldır. Görünür, camaatın ruhunu yüksəldən və onların maariflənməsi işinə xidmət etmək cəhətdən kilsə, yeni bizə nümunə ola bilər ki, orada adamları zorla qovub içəri salmaq lazım gəlir. Halbuki

kilsenin qapıları həmişə hamının üzünə açıq, giriş isə pulsuzdur. Hərgah pyesdə ölüm hadisəsi, sui-qəsd və yaxud tuman geymiş gözəl oğlan və ya iyrenc bir fırıldaqçının əməlləri göstərilərsə, bax sizin təbəlləriniz yalnız və yalnız onda tamaşadan razı qalır, xoşladıqları aktyorlara və üstəlik teatrın özünə də bir qədər pul verməyə razı olurlar. Dediklərimi sübuta yetirmək üçün sizə bildirməliyəm ki, mən ilhamla işlənməmiş iki pyes yazmışam. Bu pyeslərdə sizin kimi alicənab, işgüzar, sevimli iki qadın tərənnümü etmişəm. Birinci qadın nəcib ürəkli, şəfqətli, qayğısız mahir bir təbibdir, ikincisi isə nəcib, söz qanan, özünü xeyirxah işlərə həsr etmiş rahibədir. Bunlardan başqa köhnə və dəyərsiz bir kitabçadan iki cəfəng əhvalat da oğurlamışam, əhvalatların birində saxta boyalarla örtülmüş əxlaqsız bir qadın kişi paltarında gəzərək, utanmadan öz əsnasına eçaq elan edir; əsnası isə məşhur bir pəhləvani vurub yerə sərməklə məsum güldürür; o birində isə gözəl bir qız təsvir edilir: o, öz ağılı ilə lovgalanır, gözəl vücudu, qəşəng geyimi ilə fəxr edir, özünü ədəbsiz, şöhrətpərəst əyanlara təqdim edib, saysız-hesabsız oyunlardan çıxır. Bütün bunların hamısını boş yerə deyil, dostlarıma kömək etmək niyyətilə yazdım. Eyni zamanda, bu pyeslərdə belə boş cəfəng uydurmaları mədh edib qələmə alanlara öz nifrətimi də gizlətməmişəm. Belə ki, bu pyeslərdən birini mən "Sizə necə xoşdur" adlandırdım və nəzərdə tutdum ki, buradakı əhvalatı mən özümə yox, sizə sərfəli olan şəkildə vermişəm. O biri pyesi isə "Boş şeydən hay-küy" adlandırmışam ki, burada da hər şey adından məlumdur. Bax, bu iki iyrenc pyes indi daha nəcib qardaşlarını qovub səhnədən çıxarmışlar. Beləliklə, mən öz xilaskar təbibimi göstərə bilmirəm, görünür, belə namuslu qadın indiki tamaşaçı kütləsinin zövqünə deyilmiş. Buna görə də, əlahəzrət, acizənə xahiş edirəm ki, əmr edin, yeni teatrın yaradılması üçün dövlət gəlirindən vəsait ayrılсын ki, bu teatrda öz pyeslərimi tamaşaya qoya bilim. O pyeslər ki, onları heç bir teatr dəllalı öz teatrına götürmür, yaxşıca bilir ki, indi dəbdə olan iyrenc cızma-qaraları, boş uydurmaları tamaşaya qoymaq ona yaxşı əsərləri tamaşaya qoymaqdan daha sərfəlidir. Əlahəzrət, sizdən asılı olan bu xeyirxah iş bir çox dramaturqları da həvəsləndirə bilər, o adamlar pyes yazmağa başlayar ki, onlar indi pyes yazmaq məşğuliyyətinə nifrətlə baxırlar və bu işin o adamların öhdəsinə buraxırlar ki, onların cızma-qarası sizin kimi böyük hökmdarın taxt-tacını şöhrətləndirə bilməz. Pyes yaratmaq – çox ciddi işdir. Axı teatr adamların ağına, düşüncəsinə təsir

edir, camaat səhnədə gördüklərini həqiqət sayıb, onu həyatın özünə keçirməyə çalışır. Həyat isə, əslində, daha böyük səhnədən başqa bir şey deyildir. Sizə məlumdur ki, vaxtilə kilse xalqı tamaşalar vasitəsilə ibrətləndirmək istəyirdi. Ancaq xalq yalnız elə pyeslərə baxmağa gedərdi ki, onlar macərə ilə, boş və mənasız uydurmalarla dolu olsun, əzabkeş şəhidlər və möcüzələr göstərilsin. Kilsə özü də bir vaxt sizin həşmətli atanızın siyasəti ucundan ciddi zərəərə düşdü və teatr sənətinin əbədi əl çəkdi və bir daha onu təbliğ etmədi. Beləliklə də, teatr kral sənətinin şöhrətlənməsini istəyənlərin yox, yalnız öz ciblərini doldurmağa çalışan fırıldaqçıların əlinə keçdi. Mənim şəfqətli kralıçam, indi Siz görək vaxtilə kilsənin imtina etdiyi o xeyirxah işi davam etdirəsiniz, teatrın keçmiş ləyaqətini yenidən bərpa edib, onun fəaliyyətinin ali məqsədini özünə qaytarasınız.

Yelizaveta. Mister Şekspir, bu barədə lord-xəzinədarla məsləhətləşərim.

Şekspir. Elə isə mən batdım, əlahəzrət, çünki indiyə kimi heç elə bir lord-xəzinədar olmayıb ki, o, müharibə xərclərindən və öz qohumlarına verdiyi bəxşişlərdən savayı xəzinədən başqa məqsədlərə bir pen belə xərcləməyi vacib bilməmiş olsun.

Yelizaveta. Mister Şekspir! Siz həqiqəti söylədiniz, ancaq bu işə kömək etməyə təkliddə mənim gücüm çatmaz. Bu yalnız mənədən asılı deyildir. Mən bu müəssisəyə yəni sizin teatra görə İngiltərə vətəndaşlarının belinə ağır xərc qoyub onsuz da narahat olan puritanlarını heç cür incinə bilmərəm. Burada, Londonda, minlərlə elə xərc çəkilməli işlər var ki... (*Məcburiyyət qarşısında gülürək.*) Onları qoruyub sizin poeziyanız üçün xəzinədən heç bircə pen də ayırmaq olmaz. Eh, mister Vill, siz mənə inanın, mənim təbəllərim üç yüz il, bəlkə bundan daha artıq vaxt lazımdır ki, bəlkə bu zavallı məxluq dərk edə bilsin ki, insanlara təkcə çörək deyil, ilhamlı ürəklərdən qopub gələn parlaq sözlər də lazımdır. O vaxta kimi isə biz səninlə at ayaqları altında toz və külə dönəcəyik. Hərgah, əlbəttə, o dövrdə atlar olsa və əgər insanlar havada uçmasalar, ata minsələr, yəqin ki, üstümüzdən keçəcəklər. Bir sözlə, o zamana kimi ola bilər ki, sizin də əsərləriniz külə-toza dönəcəkdir.

Şekspir. Mənim əsərlərim əsrlərlə yaşayacaqdır, əlahəzrət, onların bəresində qorxmağa dəyməz.

Yelizaveta (*Qorxu içində*). Ola bilər, hər şey ola bilər. Ancaq bir şeyə inanıram ki... Nə qədər ki, xristian dünyasının bütün digər

ölkələrində, Moskvadan başlamış vəhşi cermenlərin qanacaqsız köndlərinə qədər hər yerdə teatrı xəzinə hesabına saxlamağa başlamayıblar. İngiltərə heç cür belə bir addımı atmağa cəsarət etməyəcəkdir. Mən ki, həmvətənlərimi yaxşı tanıyıram, hərgah addımı atmağa cəsarət göstərilərsə də, bu yalnız və yalnız onun nəticəsidir ki, İngiltərə həmişə ümumi dəbdən geri qalmaqda çalışı və başqalarının etdiyi işi eynilə təkrar edir, özgöləri yamsılamaq onun adətidir. Rica edirəm, hələlik nə varsa, onunla da kifayətlənin. Sizin yazılarınız arasında ən iyəncə saydığınız o iki pyesi tamaşaya qoyun, ancaq inanın ki, həmvətənlərimiz ağızları köpüklənə-köpüklənə bu iki pyesi yaratdıqlarınızın ən əlası sayacaqdır. Hərgah əsrlər arxasından gələcək nəsilərə müraciət etməyə qüdrətim çatsaydı, onlara açıq ürəkli məsləhət görərdim ki, sizin indiki bu parlaq arzularınızı qətiyyətlə və cəsarətlə həyata keçirsinlər, çünki bir şotland şairinin dediyi kimi, xalq nəğmələrinin yaradıcıları, məmləkətin qanunlarını yazanlardan daha qüdrətlidirlər. Bəli, bəli, bu sözləri eynilə intermediya və pyeslər haqqında da demək olar.

Şekspir (*təkrarlayır*). Xalq nəğmələrinin yaradıcıları, məmləkətin qanunlarını yazanlardan daha qüdrətlidirlər.

Yelizaveta. Artıq vaxtdır. Dan yeri ağarır... Saat altını vurur. Səhər açılmaq üzrədir, ser, bəkirə bir qız olan Kraliçanın öz təbəələrindən sizin kimi ən cəsarətli ilə ikilikdə söhbət etməkdənsə, yataq otağında tək olması daha yaxşıdır. Ey, kim var orda! Kraliçanın yataq otaqlarını bu gün kim mühafizə edir?

Keşikçi. Mən, əlahəzrət!

Yelizaveta. Bax, gələcəkdə o otaqları daha yaxşı mühafizə edin. Siz çox təhlükəli bir kavaləri bizim kraliçanın yataq otağının lap qapısına buraxmışınız. Onu buradan çıxarın və darvazanı möhkəm bağladıqdan sonra mənə bildirin; nə qədər ki, sarayın möhkəm hasarları bizi bir-birimizdən ayırmayıb, mən yatağa girməyəcəyəm.

Şekspir (*onun əlini öpür, Yelizaveta ondan uzaqlaşarkən*). Mənim kraliçam, əlahəzrət, mən bu saat saray qapılarından çıxıb, bir baş zülmətə gedirəm, düşüncələrim isə sizin arxanızca gəlir.

Yelizaveta (*uzaqlaşarkən bir an ayaq saxlayır*). Nəcə? Mənim yataq otağıma tərəf?

Şekspir (*uzaqdan*). Xeyr əlahəzrət sizin dualarınıza tərəf! Rica edirəm, ibadət edəndə öz dualarınızda mənim teatrımın da adını çəkin.

Yelizaveta (*ayaq saxlayır*). O dualarla mən gələcək nəsillərə müraciət edəcəyəm. (*Gedir, yenidən ayaq saxlayır.*) Siz özünüz isə Allaha dua etməyi unutmayın. (*Uzaqlaşır, yenə ayaq saxlayır.*) Gecəniz xeyrə qalsın, mister Vill!

Şekspir. Gecəniz xeyrə qalsın, Böyük Yelizaveta! İlahi kraliçamı himn elə!

Yelizaveta (*uzaqdan qaranlıqda*). Amin! (*Şekspir keşikçinin müşayiətilə saraydan çıxır. Saray qapısının ağır barmaqlığı düşür. Sarayın işıqları tədricən sönür. İşıq yalnız Şekspirin üzərində qalır. O, düşüncəli halda addımlayır. Arxada səhər şəfəqlərindən bərq vuran Temzanın suları görünür. Şekspir ayaq saxlayır.*)

Şekspir (*əks-səda kimi*).

Ölüm istəyirəm, dözmürəm artıq,
Baxa bilməyirəm bu puç varlığa
Nuru pəncəsində boğur qaranlıq,
Rəzalət yetişir bəxtiyarlığa.

Şərəf dustaq olub şərəfsizliyə,
Bəkarət hər yerdə olunur təhqir.
Kütlük aqla gülür, yalan düzliyə
Gücün qollarına vurulur zəncir.

Yumruqla tıxanır ilhamın ağzı,
Axmaqlıq sayılır düzlük, həqiqət.
Nadanlıq geyinib müdrik libası,
Hər yerdə saxtaqlıq, hər yerdə zillət.

Ölüm istəyirəm, çarə budur, bax,
Səni tək qoymağa qiymıram ancaq.

Şekspir çayın sularına baxıb düşünür. Sular da üfqiədən qalxan günəşin öksisi görünür.

ARTUR KONAN DOYL

(1859-1930)

TOR KÖRPÜSÜNÜN SİRRİ

“Koks və korporeyn” bankının zirzəmisində hansı küncdəsə üstündə mənim adım yazılmış köhnə çanta olmalıdır. Orada belə yazılıb: “Con H.Uotson. Həkim, hind ordusunun keçmiş hərbi xidmətçisi”. Çanta müəmmalı hadisələr haqqında qeydlərlə doludur; bunlar Şerlok Holmsun haçansa apardığı tədqiqatlar barəsində yazılardır. Çox maraqlı olan bəzi işlər tam uğursuz qurtardı, heç o bərdə yazmağa dəyməz: üstü açılmamış cinayət işi yalnız təhqiqat sahəsinin əməkdaşları üçün maraqlı ola bilər, oxucuya isə heç bir şeyir verməz. Bu cür xitam verilməmiş işlərdən mister Ceyms Filimorun əhvalatını göstərmək olar: çətiri üçün evə qayıdan mister Filimor birdəfəlik yoxa çıxmışdı.

“Alisiya” katerinin tarixçəsi də maraqlıdır. Bir axşam kater dumanlı zolağa daxil olmuş və həmişəlik itmişdi – nə kater, nə də onun ekipajı haqqında heç kim heç nə eşitməmişdi.

Aysedor Persanonun əhvalatı da qəribədir: məşhur jurnalist və duelçi Persano öz sözünün badına getmişdi – o, ağzından qacırmış ki, həmişə əlində gözdirdiyi kibrit qutusunun içində elmə indiyədək məlum olmayan bir maddə var...

Belə “qəribə işlərdən” əlavə, ailə məsələlərindən elə hadisələr var ki, onlar çox gizli, intim münasibətlərə toxunur; elə əhvalatları qələmə almaq varlı-karlı ailələrdə dava-qalmaqla səbəb olardı. Buna heç bir ehtiyac görmədiyindən, yəqin ki, mənim əziz dostum elə qeydlərini cırıb tullayacaqdı.

Az-çox maraqlı olan bir qism hadisə barədə əvvəllər də yazardım, ancaq oxucuları təngə gətirməmək, yormamaq üçün bu fikrimdən vaz keçmişdim.

Özüm də bəzi hadisələrin açılmasında iştirak etdiyimdən, onlar barədə şahid kimi danışa bilərəm. Aşağıdakı əhvalat belələrimdəndir.

...Küləkli oktyabr günü idi. Geyinib, evimizin arxasındakı tənha ağacdan küləyin qopartdığı son yarpaqların havada oynasa-oynasa

uçmasına tamaşa edirdim. Səhər yeməyi üçün aşağı enəndə düşürdü ki, dostumu dilxor görəcəyəm; pis hava onun əhvalına təsir edirdi. Əksinə, dostum çox yaxşı əhvalla səhər yeməyini başa vururdu.

– Əlinə işmi düşüb, Holms? – xəbər aldım.

– Gördüyümdən düzgün nəticə çıxarmağın təqdirəlayiqdir, Uotson, – o cavab verdi. – Sırrımı başa düşdün. Hə, əlimə bir iş düşüb. Bir aylıq xırda-xuruş hadisələrdən sonra fələyin çərxı təzədən dönüb.

– Bu işdə mən də iştirak edə bilərəmmi?

– Hələlik yox. Təzə aşpazımızın bişirdiyi iki yumurtanı ötür getsin, sonra birlikdə götür-qoy edərək. Yumurtanı necə bişirmək məsələsi “Ailə qəzeti”ndə geniş izah edilib; dünən özüm oxumuşam. Yumurta qaynatmaq kimi adi məsələyə də böyük don geyindirib qəzetə yazırlar. Mətbuatda çıxan maraqlı romanlardan sonra belə boş şeyləri oxumağa dəyəirmi?

On beş dəqiqədən sonra süfrəni yığırdılar və biz tək qaldıq. Holms cibindən bir məktub çıxartdı.

– Qızıl kralı Neyl Gibson barədə eşitmişəmni?

– Amerika senatorunu deyirsən?

– Hə onu. Haçansa qərb ştatlarından birinin senatoru olub, ancaq bütün dünyada qızıl sənayeçisi kimi tanınıb.

– Bilirəm. Bir müddət İngiltərədə də yaşayıb, adı çox məşhurdur.

– Ay sağ ol. Beş il qabaq Hempşirdə yaxşı torpaq sahəsi də alıb, bax, o. Yəqin ki, onun arvadının müəmmalı ölümü barədə eşitmişən.

– Əlbəttə. Yadıma düşdü ki, onun adı niyə mənə tanışdır. Düzü, hadisənin təfərrüatını bilmirəm.

Holms stolun üstündəki kağızı göstərdi:

– Ekstrat alınması barədə kimyəvi təcrübələrim hələ qurtarmayıb, bu iş də bu yandan; ilk nəzərdən qeyri-adi görünür, ancaq mənə, dünyünü açmaq çətin olmaz. Sübutlar göz qabağındadır – ekspertlərin də, polis in də fikri qətidir. İndi iş Vinçesterdəki səyyar məhkəmənin əlindədir, deyəsən, ədalətsiz aparılır. Bəzi faktlar tapa bilərəm, ancaq ittihamı dəyişməyə gücüm çatmaz. Əgər əlimizə yeni faktlar keçməsə, heç bilmirəm ki, mənim qonağım nəyə ümid bəsləyə bilər.

– Sənin qonağın?

– Ah, sənə danışmağı unutmuşam, Uotson. Deyəsən, sənin hadisələri axırdan danışmağa başlamaq adət in mənə də keçib. Yaxşıdır budur, əvvəlcə bunu oxu.

Məktubu mənə verdi. Təmiz və aydın xətə yazılmışdı:

“Kleric” mehmanxanası, 3 oktyabr.

Hörmətli mister Şerlok Holms.

Dünyada ən gözəl bir qadının ölümə getməsinin şahidi olmaq mənim üçün çox çətindir. Əlimdən gələnlər hər şeyi edərdim, tək o, xilas olsun. Heç bir sübutum yoxdur, ancaq qəti əminəm ki, miss Rənber günahkar deyil. Faktlar Sizə məlumdur – onlar kimə məlum deyil ki? Bütün İngiltərə yalnız bu barədə danışır. Ədalətsizliyə baxın ki, bir nəfər də onu müdafiə etmir. Bu qadın heç qarışqaya da qıymaz.

Bir sözlə, sabah saat on birdə Sizin yanınıza gələcəyəm. Görək bu dolaşmış məsələdən bir şey aydınlaşdıra biləcəksinizmi? Hər halda, əlimdə nə varsa, hamısını Sizə verə bilərəm, təkcə onu xilas edin. Yalvarıram Sizə, bütün güc və bacarığınızı sərf edin.

Böyük hörmətlə:

C.Neyl Gibson”

– Hə, bax, – deyər Şerlok Holms səhər yeməyindən sonra çəkdiyi trubkanın külünü boşaldıb, tələsmədən tütünlə doldurmağa başladı, – indi məhz bu centlmeni gözləyirəm. Vaxt az olduğu üçün, bir-iki kəlməylə səni məsələdən agah edim. Bu adam kalan pulu olan kapitalistdir. Məncə, hədsiz dərəcədə qeyzli və kinlidir. Ölən qadın onun arvadıydı – mərhum haqqında heç nə bilmirəm, təkcə bu məlumdur ki, onun gəncliyi çoxdan sovuşmuşdu. Məsələ bir də orada qəlizləşir ki, onlar iki uşağının təhsil və tərbiyəsini çox gənc və gözəl bir qıza həvalə ediblər. Bax, qədim ingilis torpağındakı müəmmalı hadisənin iştirakçıları bu üç nəfərdir.

– İndi də faciə barədə. Meyit evdən təqribən yarım mil aralı olan parkda tapılıb. Öldürülmüş qadın şam yeməyi üçün geyinib, çiyinə şal örtülmüş. Yaxın məsafədən tapançadan atılan güllə onun başını deşərək keçib. Meyitin yanında heç bir silah və iz yoxdur. Fikir ver, Uotson, heç bir silah. Güman ki, cinayət axşamətərəfi törədilib, meyiti isə bağban saat on bir radələrində görüb. Həkim və polis ölünü müayinə etmiş, sonra meyiti evə gətirmişdir... Mən qısa danışdım, ya hər şey sənə aydındır?

– Tamamilə aydındır. Bəs tərbiyəçi qızdan niyə şübhələnirlər?

– Çünki bir-iki sübut var: bir gülləsi atılmış tapança tərbiyəçinin paltar şkafından tapılıb. Atılmış güllənin kalibri həmin tapançaya uyğun gəlir.

Holms nəzərlərini bir nöqtəyə zilləyib təkrar etdi:

– Pal-tar... şkafının... di-bin-dən... – Sonra dostum fikrə qərq oldu, başa düşdüm ki, ona mane olmaq yaramaz.

Birdən o, yenə hərəkətə gəldi:

– Hə, Uotson, tapança tapılıb. Karlı sübutdur, hə? Ekspert və polis belə düşüncəli. Bir də, ölmüş qadının ovcundan axşam həmin yerdə görüşməyə çağıran məktub tapılıb; məktubu da tərbiyəçi qız yazıb. Bəs necə? Qətlin motivləri də aydındır, senator Gibson varlı-karlı adamdır, əgər arvadı ölsə, senatorun çoxdan xoşuna gələnlər gənc xanımdan savayı onun yerini kim tutardı? Məhəbbət, pul, hakimiyyət yolunda isə Gibsonun gəncliyi sovuşmuş arvadı dururdu. İşlər pisdir, Uotson, çox pisdir.

– Hə, dostum elədir.

– Tərbiyəçi qız etiraz üçün söz də tapa bilmir. Əksinə, deyir ki, təqribən qətl vaxtı o, məhz Tor körpüsünün yanında olub. Faciə isə körpü üstündə baş verib. Bu faktı təkbiz etmək olmaz, çünki oradan keçən bir neçə kəndli tərbiyəçini körpü yanında görüb.

– Hə, məsələ aydındır.

– Ancaq, Uotson, gəl nəticə çıxarmağa tələsməyə. Baxaq görək, nə var, nə yox. Haqqında danışılan körpü daşdan tikilib, hər iki yanı məhəccərlidir. Körpü dərin gölün ən dar yerində qurulub. Qadın körpünün başlanğıcında uzanıb qalmışdı. Faktlar belədir... Ancaq... bu nədir? Səhv etmirəmsə, bizim qonaq dediyi vaxtdan çox qabaq gəlib.

Holmsun xidmətçisi Uilli qapıda göründü, ancaq onun dediyi ad ikimizə də namələmdu:

– Mister Merlou Beyts.

Qərribə hərəkətli çəlimsiz bir vücut qarşımızda dayandı. Peşəkar həkim olduğumdan, mənə elə gəldi ki, bu adamın əsəb sistemi tamam korlanıb.

– Siz, deyərsən azmısınız, mister Beyts, – Holms dedi. – Rica edirəm, oyləşin. Sizə sərf etməyə vaxtım çox azdır; saat on birdə başqa işlə görüşməliyəm.

– Mən bu barədə bilirəm. – Təzəgələnlər kəsik-kəsik dilləndi, elə bil danışmaq üçün nəfəsi çatmırdı. – Buraya mənim sahibkarım Gibson gələsindir. Mən onun dəftərxana işlərinə baxıram. Holms, agah olun: o alçaqdır, alçağın lap yekəsidir.

– Yaman dediniz, mister Beyts.

– Vaxtım az olduğu üçün belə danışmalı oldum. İstəmirəm ki, burada onun gözünə görünüm. O, indilərdə gəlib çıxar. Bir əngəl ortaya çıxmışdı, vaxt tapıb tez gələ bilmədim: onun katibi mister Ferqyson mənə bu səhər dedi ki, Gibson sizinlə görüşəcəm.

– Deməli, siz onun dəftərxana işlərinə baxırsınız?

– Mən işdən çıxmağım barədə ərizə vermişəm. Bir-iki həftəyə zəhlətökən işimdən yaxamı qurtaracağam. Gibson yaman tündməcaz adamdır. Bəzi xeyirxah əməlləri pərdə kimi onun eyiblərini örtür. Zavallı arvadı onun özünün qurbanı oldu. Gibson onunla kobud davranır, bəli, bəli, kobud. Qadın necə həlak olduğunu bilmirəm, ancaq əminəm ki, əri onun həyatını əsil məşəqqətə çevirmişdi. Qadın əslən cənublu idi, yəqin ki, bilirsiniz, braziliyalı idi.

– Yox, bunu bilmirdim.

– Cənubda anadan olmuşdu, təbiəti də cənublu təbiəti idi. Günəş və ehtiras övladları. O, Gibsonu sevirdi, bütün varlığı ilə sevirdi. Ancaq əvvəlki gözəlliyi sovuşub keçəndə daha ərini heç nə ona bağlaya bilmir. O qadıncıdan hamımızın xoşu gəlirdi, onu başa düşürdük; orindən isə qəddarlığına görə zəhləmiz gedir. Ancaq Gibson bicin biridir. Özünə inam yarada bilir. Mənim demək istədiyim bunlar idi. Xarici görkəminə baxıb, onun haqqında özünüzdə rəy yaratmayın, görün batinində nələr gizlənilir. Hə, mən gedim. Yox, yox, mənə lənəgitməyin, o, indicə gəlib çıxacaq.

Qərübə qonağımız qorxu içində saatına baxıb az qala qaçaraq otaqdan çıxdı.

– Bax, belə – bir anlıq sükutdan sonra Holmsun səsi eşidildi.

– Deyəsən, mister Gibsonun yaxşı “sadiq” xidmətçiləri var. Yaxşı ki, Beyts bizi xəbərdar etdi; indi sahibkarın özünü gözləyəm.

Düz şortlanmış vaxt pillələrdə ağır addım səsləri eşidildi və məşhur milyonçu içəri girdi. Ona baxan kimi anladım ki, nə üçün dəftərxana məmurunun sahibkarı görün gözü yoxmuş; biznesdəki çəkişmələr onun sifətinə müdhiş zəhm ifadəsi çəkmişdi. Əgər heykəltəraş olsaydım və möhkəm əsəbli, vicdansız biznesmen çöhrəsi yaratmaq istəşəydim, natura üçün mütləq mister Neyl Gibsonun sifətini seçərdim. Hündür, arıq, elə bil daşdan tökülmiş bədəni yurtçuluq ifadə edirdi; lap Avraam Linkoln¹ bənzəyirdi, ancaq öz gücünü-qüvvəsini

¹ Avraam Linkoln (1809-1865) – ABŞ-in 16-cı prezidenti (1861-1865), mütarəqqi fikirləri olduğundan həyatına qəsd edilmiş.

alçaq məqsədlərə sərf edirdi – bu adam haqqında yalnız bunları demək olardı.

Gibson qalın qaşları altında işıldayan boz, soyuq gözləri ilə hər ikimizi başdan-ayağa süzdü, Holms məni təqdim edəndə o, laqeyd-cəsinə baş əyib, evindəymiş kimi, stulunu irəli sürüyərək Holmsla üz-büz oturdu; onun arıq dizləri az qala dostumun ayaqlarına toxunurdu.

– İcazə verin, bəri başdan deyim ki, Holms, – o, sözbə başladı, – bu işdə pul mənim üçün heç bir rol oynamır. İşin xatiri üçün siz pulları cıra da bilərsiniz. Qız günahsızdır və əfv edilmişdir, onu isə siz sübut etməlisiniz. Nə qədər pul lazımdırsa, deyin.

– Mənim alacağım haqq dəqiq müəyyənləşib, – Holms soyuq tərdə cavab verdi. – Onu dəyişməyərəm, hərdənbir isə yerli-dibli pul almıram.

– Yaxşı, madam ki, dollar sizin üçün rol oynamır, onda nüfuzunuz haqqında düşüncünüz. Bu işi udsanız, İngiltərə və Amerikanın bütün qəzetləri sizin adınızın ətrafında hay-küy qaldırar, hər iki qitədə sizin barənizdə danışmağa başlarlar.

– Təşəkkür edirəm, mister Gibson. Məsələ burasındadır ki, belə şeylərə qəti ehtiyacım yoxdur. Olsun ki, təəccüblənəcəksiniz, ancaq mən hay-küysüz işləməyi xoşlayıram, məni yalnız problemlər maraqlandırır. Deyəsən, vaxtı itiririk, iş keçək.

– Məncə mətbuatın verdiyi xəbərlərdən əsas detallar sizə məlumdur. Heç bilmirəm, sizə kömək edəsi bir şey əlavə edə biləcəyəmmi? Ancaq bəzi cəhətləri dəqiqləşdirmək istəyirsinizsə, buyura bilərsiniz.

– Yaxşı, mənə təkə bir cəhət maraqlandırır.

– Məhz hansı?

– Sizinlə miss Dənber arasında münasibət əslində necədir?

Qızıl kralı əsəbi halda stulunda qurcalandı. Az sonra sakitliyi və təmkinini geri qayıtdı.

– Məncə belə suallar verməyə sizin hüququnuz, ya da səlahiyyətiniz var. Holms.

– Tutaq ki.

– Onda, sizi əmin edirəm ki, bizim münasibətimiz sahibkarla gənc ledi arasındakı ümumi münasibətlərdən qəti fərqlənmirdi; mən onu yalnız uşaqlarla birgə görürdüm.

Holms ayağa qalxdı:

– Mənim işim çoxdur, mister Gibson, – dedi. – Boş söhbətlər etməyə nə vaxtım var, nə də həvəsim. Xudahafiz.

Qonağımız da qalxdı; o, yuxarıdan aşağı Holmsa baxdı, gözlərində nifrət qığılcımı parladı, solğun yanaqlarına xəfif qızartı çökdü:

– Lənət şeytana, bununla nə demək istəyirsiniz, Holms? Mənim xahişimi rədd edirsiniz?

– Bəli, mister Gibson, rədd edirəm. Deyəsən, mən hər şeyi aydın dedim.

– Tamamilə aydın. Ancaq bu nə deməkdir? Qiymətinizi artırmaq mı istəyirsiniz? Ya bu işdən yapışmağa qorxursunuz? Bəlkə ayrı şey var? Mənim izahat tələb etməyə haqqım var, ya yox?

– İzah edərdəm. Hər şeydən əvvəl onu deyim ki, onsuz da bu iş çox düyünə düşüb, əlavə yalan xəbərlərə ehtiyac yoxdur.

– Yəni mən yalan deyirəm?

– Mən mədəni tərzdə demək istədim, indi ki, özünüz sual verirsiniz, etiraz etmirəm – bəli, yalan deyirsiniz.

Sifətinin özəlləri oynayan qonağımız düyünlənmiş yumruğunu qaldıraraq mənə ayağa sıçradım. Holms xəfifcə gülümsünərək əlini trubkaya uzatdı:

– Hay-küy salmayın, mister Gibson, başa düşürəm, səhər yeməyindən sonra adam adı şeylərdən ötrü özündən çıxır. Məncə, bir az gözib, təmiz havada fikirləşmək sizin üçün xeyirli olar.

Qızıl kralı öz qəzəbini zorla boğurdu. Mən təəccüblənməyə bilmədim: tamamilə sakit olan adamın gözlərində bir anlığa nifrət alovu yandı, sonra isə onun sifətini laqeydlilik örtüdü.

– Bu sizin öz işinizdir. İstəmədiyiniz halda sizi təhqiqat aparmağa məcbur edə bilmərəm. Ancaq, yadınızda saxlayın mister Holms, mən çox adamları diz üstə çökdürmüşəm, siz indi səhv etdiniz. Bu sizə baha oturacaq. Mənim yolum üstə dayananların heç biri salamat qurtarmayıb.

– Çoxları belə sözləri mənə dəfələri deyib, ancaq gördüyünüz kimi mən sağ-salamatam, siz də salamatlıq arzulayıram. Xudahafiz, mister Gibson. Siz hələ çox şeyi öyrənməlisiniz.

Qonağımız deyində-deyində bayıra çıxdı. Holms nəzərlərini tavana zilləyərkə sakitcə trubkasını tüstüləndirdi.

– Nə fikirləşirən, Uotson?

– Bu adamın qarşısındakı hər cür maneəni dəf etməyə qadir olduğunu və öz arvadının belə maneə ola biləcəyini düşünəndə, həm də Beytsin dediklərini yada salanda, mənə elə gəldi ki...

– Düzdür. Mən də elə düşünürəm.

– Onunla tərbiyəçi qız arasında nə var ki? Sən bu barədə niyə soruşdun?

– Heç nə, Uotson, heç nə. Mən bu adamın məktubundakı səmimi məzmunu, sonra isə özünün daxili və xarici aləminə baxarkən anladım ki, bunu tərbiyəçi qıza daha dərin hisslər bağlayır; əsil həqiqəti aşkara çıxarmaq üçün bizə bu üç adamın münasibətlərini aydınlaşdırmaq lazımdır. Gördüm, ona necə birbaşa hücum keçdim, heç halına da təfəvüt etmədi. Sonra onu qorxutmağa başladım, özümü elə göstərdim ki, guya hər şeyi bilirəm, əslində isə əlimdə bir-iki gümanım var, vəssalam.

– Deməli, o qayıdacaq?

– Mütləq. O qayıtmalıdır. O, işi belə qoya bilməz. Aha, qapının zəngi çalır. Bəli, bu onun addım səsləridir... Belə, mister Gibson, mən indicə doktor Uotsona deyirdim ki, siz bir qədər ləngiyirsiniz.

Bu dəfə qızıl kralı lap sakitdi. Baxışlarında hələ də quru təkəbbür vardı, ancaq diqqətlə baxılırdı başa düşürdü ki, istədiyinə çatmaq üçün istənilən güzəştə getməyə hazırdır.

– Mister Holms, deyəsən, sizin suallar məni diksindirirdi, bir az özümdən çıxdım. Necəliyindən asılı olmayaraq, faktları aşkara çıxarmağa sizin hüququnuz var; sizə haqq qazandırırım. Ancaq sizi inandırırım ki, mənimlə miss Dənber arasındakı münasibətin bu məsələyə heç bir dəxli yoxdur.

– Bu mənim işimdir. Dəxli var, ya yoxdur, qoy mən həll edim, yaxşı?

– Hə, başa düşürəm. Siz diaqnoz qoyan həkim kimi bütün simptomları bilməlisiniz.

– Bax belə. Bu bənzəriş düz gəlir. Əgər xəstə öz simptomlarını gizlədərsə, deməli, həkimi aldatmış olur.

– Elədir, ancaq boynunuza alın ki, mister Holms, o qızla əlaqəni birbaşa soruşanda mənim yerimə kim olsaydı qorxardı. Məncə, insanların ürəyinin hansı küncündəse çox gizli, pünhan guşə var, ora çağırılmış qonaqlar buraxılır. Siz isə birbaşa ora cumdunuz. Ancaq məqsəd sizə haqq qazandırır; qızı xilas etmək lazımdır... Belə... İndi mən hər şeyə cavab verməyə hazırım, soruşa bilərsiniz. Sizi əsasən nə maraqlandırır?

– Əsil həqiqət.

Qızıl kralı fikrini cəmləşdirirmiş kimi sükuta daldı. Dərin qırıqlarla dolu sifəti daha da tutuldu.

– Əsil həqiqəti bir-iki kəlməyə deyə bilərəm, mister Holms, – nəhayət, o dilləndi. – Elə şeylər var ki, onun haqqında düşünmək çox ağırdır, danışmaq da. Odur ki, mən məsələni lazım olduğundan da çox xırdalamaq istəyirəm... Arvadıma Braziliyada qızıl axtararkən rast gəldim. Mariya Pinta¹, Manaus limanında böyük hökumət çinovnikinin qızı idi. Çox gözəl idi. O vaxtlar mən gənc və dəlisovdum, ancaq indi də o günlərimə tənqidi yanaşanda anlayıram ki, Mariya həddindən artıq gözəl bir qızıdır. Cənublular kimi çılğın, ehtiraslı, qılıqlı idi. Tanıdığım bütün amerikalılardan kəskin fərqlənirdi. Bir sözlə, mən ona vuruldum və biz evləndik. Ancaq bir müddət sonra başa düşdüm ki, aramızda ümumi olan heç nə yoxdur, heç nə. Mənim məhəbbətim söndü. Əgər onunku da sönsəydi, dərd yarıydı, hər ikimizə asan olardı. Ancaq siz ki, qadınları tanıyırsınız: onları nə qədər kənarı itələyirsiniz, itələ, bir şey çıxmır. Onunla kobud, ya da bəzilərinin dediyi kimi, qəddar rəftar edirdim. Bilirdim ki, onun məhəbbətini nifrətə çevirsəm, hər ikimiz üçün yaxşı olar.

– Ancaq heç nə kömək etmədi; o, iyirmi il qabaqkı kimi yenə də məni sevirdi. Nə edirdimsə dəxli yoxdu, o, yenə də mənə sadıqdı... Sonra miss Dənber gəldi. Uşaqlarımızın tərbiyəsi ilə məşğul olmağa başladı. Yəqin ki, qəzetlərdə onun portretlərini görmüsünüz, bilirsiniz ki, o, gözəllər gözəlidir. Boynuma alıram ki, elə qızla bir binada yaşayıb, hər gün onunla görüşəndən sonra atəşin hissələrini saxlaya bildim. Bunda məni günahlandırmırsınız ki?

– Hissələrinizə görə sizi günahlandırmıram, ancaq miss Dənberə münasibətdə hakimiyyətinizdən sui-istifadə etsəydiniz, günahınız böyük olardı. Axı bu qız tamamilə sizin öliniz altındaydı, sizə pənah gətirmişdi.

– Yaxşı, qoy belə olsun, – tənə ona təsir etmişdi; baxışlarında hiddət vardı. – Mən olduğumdan yaxşı nəzərə çarpmıq istəmirəm. Həyatım boyu mənə lazım olan hər şeyə sahib olmuşam. Ancaq heç vaxt indiki kimi qadına vurulmamışam. Bu barədə mən ona dedim.

– Necə dediniz? – Holms hirsələnəndə baxışları qorxulu olurdu.

– Miss Dənberə dedim ki, əgər istəsə, onunla evlənərdim. Ancaq çətin problem idi. Mən dedim ki, çəkəcəyim xərcə baxmayaraq, hər şeyi edərdəm, təki o, xoşbəxt olsun, həyatından razı qalsın.

– Sizin tərəfinizdən böyük lütfkarlıqdır, – Holms söz atdı.

– Qulaq asın, mister Holms, mən bura ifadə verməyə gəlmişəm, məsləhət dinləməyə yox. Sizin tənqidinizə ehtiyacım yoxdur.

– Yalnız o qızın xatirinə bu işə girişirəm, – Holms soyuq tərzde dilləndi. – Məncə, indi onun boynuna qoyulan qatillik sizin danışdı-
ğınız bu məsələdən yüngüldür; siz evinizə sığınmış köməksiz bir qızı rısvay eləmək istəmisiniz. Siz varlılardan bəzilərinin qulağına qışqırmaq lazımdır ki, dünyada elə şeylər var ki, onları pulla almaq olmaz.

Qızıl kralının ittihamı sakit qarşılması təəccübümə səbəb oldu.

– Bəli, indi başa düşürəm. Şükür allaha ki, istəyim baş tutmadı. Qız heç cürə razı olmazdı; o, çıxıb getmək istəyirdi.

– Bəs niyə getmədi?

– Əvvəla, onun valideynləri ehtiyac içində yaşayırlar, qız isə az-
çox onlara kömək əli uzadırdı. Mən and içəndən sonra ki... bəli, bəli, and içəndən sonra ki, bir daha ona yaxın düşməyəcəyəm, qalmağa razılıq verdi. O, məsələnin başqa cəhətini də düşünürdü; bildirdi ki, mənə başqalarından çox təsir göstərə bilər. Bu təsirdən xeyirxahlıq məqsədilə istifadə etmək istəyirdi.

– Nə cür?

– Hm, işimin bir-iki cəhətinə bələdçiliyi vardı. Bunlar böyük işlərdir, elə nəhəng işlərdir ki, adi adamlara qeyri-adi görünə bilər. Mən yarada və dağıda bilərəm, adətən dağıdıram. Bu, tək-cə adamlara aid deyil, yollara, şəhərlərə, hətta xalqlara da aiddir. Biznes dəhşətli oyundur. Burada kim zəifdirsə həlak olur, məhv olur. Necə qurtaracağından asılı olmayaraq, mən mübarizə aparıram. Heç vaxt məğlub olmamışam, məğlubları isə vecimə də almamışam. O qız isə bütün bunlara başqa gözələ baxırdı və mənə, o haqlıdır. O, əmindir ki, birisinin həddən artıq varlı olması, on minlərlə başqalarının isə yaşamağa ruzi tapmaması ədalətli deyil. Bax, o qız məsələlərə bu nöqtedən yanaşırdı və mənə, həyatda dollardan da vacib şeylər görürdü. O anladı ki, mən ona qulaq asıram, inandı ki, mənim hərəkətlərimə nüfuz etməklə cəmiyyətə xeyri deyir. Hər şey öz qaydasında gedirdi, birdən bu hadisə ortalığa düşdü.

– Hadisənin özü barədə bir şey əlavə etmək istəmirsiniz ki? – Holms soruşdu.

Qızıl kralı başını əlləri arasına alıb dərin fikrə getdi:

– He, qızın vəziyyəti ümitsizdir. Ancaq qadınların nə isə öz ələmləri var və bəzən kişilər o ələmlərdən xəbərsiz olurlar... Xəbəri qəflətən eşidib qorxdum, düşündüm ki, yəqin onu hansı yollasa özündən

¹ Pinta – yarım butulkadan bir qədər çox

çıxartılar (halbuki özü çox səbirli və təmkinli idi). Ağılıma bircə izah gəlirdi – istəyirsiniz inanın, istəyirsiniz yox. Arvadımın məşəqqətli qısqançlıq alovunda yanması yəqindir. Daxili qısqançlıq daha qorxulu olur, o da “fiziki qısqançlıq” kimi kor olur. İnanmıram ki, bu ikinci hal arvadımda olaydı, ancaq o, başa düşürdü ki, özünün heç vaxt nail olmadığı dərəcədə bu gənc ingilis qızı mənim şüuruma və hərəkətlərimə təsir edib. Bu təsirin əsas məqsədi xeyirxahlıq olsa da, arvadımın qəzəbi sönmürdü. O, nifrətindən dəli olmaq dərəcəsinə gəlmişdi. Bəlkə o, miss Dənberi öldürmək, ya da tapança ilə qorxutmaq istəyib ki, qız bizim evi tərk etsin. Onlar dalaşa, tapança isə açılıb onu tutan qadının özünü öldürə bilirdi.

– Məsələnin bu cəhəti barədə mən də fikirləşmişəm, – Holms dedi. – Bu, bilərəkdən öldürməni dəf edən yeganə çıxış yoludur.

– Ancaq miss Dənber özü bu mülahizəni qəti rədd edir.

– Bu hələ işin bir tərəfidir. Başqa cür də düşünmək olar: qız tələtüm içində, şüursuz halda əlində tapança evə tələsə bilirdi; heç nəyin fərqi olmadan silahı öz paltarlarının arasına ata bilirdi; tapança tapılındı isə ağılıma gələn ilk fərziyyəni söyləyər, hər şeyi inkar etmək istərdi. Bu fikri kim dəyişə bilər?

– Miss Dənberin özü.

– Ola bilsin.

Holms saatına baxdı:

– Şübhə etmirəm ki, biz onunla görüşə icazə alar və axşam qatırı ilə Vinçestərə yola düşərik. Bəlkə qızı görməyimin işə xeyri dəydi, ancaq bəri başdan söz vermürəm ki, sizin çıxardığınız nəticəyə gələcəyəm.

İcazə vərəqləri ilə iş uzun çəkdi və o gün Vinçester əvəzinə mister Gibsonun Hemptşirdəki malikanəsi yanındakı Tor körpüsünə getdik. Gibson özü bizimlə getmədi, ancaq təhqiqata birinci başlamış yerli polis serjantı Koventrinin ünvanı əlimizdə idi. O, solğun bənizli, hündür, arıq bir kişiydi. Üzündə elə bir sirli ifadə vardı ki, elə bil o, dediklərindən daha çox bilirdi. Bir də bəzi xəbərləri verərkən pıçılıqla danışır. guya nə isə vacib söz deyirdi, ancaq onun söylədikləri adı məsələlər idi. Ümumiyyətlə isə, düzdən adamdı: boynuna aldı ki, belə dünyünü açmağa qadir deyil, köməyə ehtiyacı var.

– Necə olursa olsun, mister Holms, Skotland Yarıdan siz yaxşı-sınız. Oradan adam çağıranda bütün ümidini itirirsən, üstəlik, bir təhmət də yapışırlar. Siz isə, eşitdiyimə görə, ədalət tərəfdəsiniz.

– Məni tərifləməyin, – deyər Holms tanışımızın xatiri xoş olsun deyər dilləndi. – Əgər işi açarsam, xahiş edirəm ki, qəzetlərdə adıma çəkməyin.

– Çox lütfkarsınız... Məncə, sizin dostunuz doktor Uotsona etibar etmək olar. Yaxşı, mister Holms, hadisə yerinə çatmamış heç kimdən soruşmadığım suala sizdən cavab almaq istəyirəm: sizə elə gəlmirmiki, Gibsonun özü haqqında cinayət işi qaldırılmalı olacaqdı.

– Mən bu barədə fikirləşmişəm.

– Siz miss Dənberi görməmişsiniz. O, qeyri-adi dərəcədə gözəldir. Yəqin mister Gibson yamanca arzulayırmış ki, arvadını yolundan rədd eləsin. Məsələ tapançaya çatanda bu amerikalılar bizdən də amansızdırlar... Bilirsiniz ki, silah Gibsonundur?

– Dəqiq müəyyənləşib?

– Bəli, ser. Bu onun iki tapançasından biridir.

– İkisindən biri? Bəs o biri hardadır?

– Bilirsinizmi, onda növbəni silah var. Biz bu tapançanın o biri tayını tapa bilmirik, qab isə iki silah üçündür. Evidəki bütün tapançaları yığmışıq. İstəyirsinizsə, baxa bilərsiniz.

– Sonra. Əvvəlcə hadisə yerinə baxaq.

Söhbət serjant Koventrinin balaca kabinetində gedirdi. Bura yerli polis məntəqəsi idi.

Təxminən yarım mil gedib, Tor körpüsünə aparın kənar çıxıra düşdük. Çıxır qoruğun içindən keçib gedirdi. Bir az aralıda geniş sahəni tutmuş malikanə diqqəti cəlb edirdi. Böyük bir gölün yanıyla yeriyirdik. Qarşı tərəfdə göl daralırdı, – orada yol daş körpünün üstündən keçirdi.

Serjant körpünün girəcəyində dayanıb yeri göstərdi:

– Missis Gibsonun meyiti burada idi. Bax, o daş ilə yeri nişanlaşmışam.

– Məncə, siz hamıdan qabaq hadisə yerində olmusunuz, – Holms maraqlandı.

– Bəli, aradımca əlbəəllə adam yollamışdılar.

– Kim göndərmişdi?

– Mister Gibsonun özü. Hay-küy qoparı kimi o, adamlarla bura cummuş, ta polis gələncə heç bir şey əl vurmağa qoymamışdı.

– Belə, belə... Qəzetlərin verdiyi məlumatlardan anladım ki, atəş çox yaxın məsafədən açılıb.

– Düzdür, ser, çox yaxından.

– Sağ gicgahının yanından yaralanmışdı?

– Düz gicgahın dibindən, ser.

– Meyit necə düşüb qalmışdı?

– Arxası üstə, ser. Heç bir dava əlaməti yox idi. Nə iz vardı, nə də silah. Təkcə ölünün sol yumruğunda Miss Dənberdən aldığı məktub sıxılmışdı.

– Dediniz “sıxılmışdı”?

– Bəli, ser, biz yumruğu zorla açdıq.

– Bu çox vacibdir, yoxsa elə düşünmək olar ki, kimsə izi itirmək üçün məktubu sonradan qoyub. Lənət şeytana. Yadımdadır ki, məktub çox qısa imiş: “Saat doqquzda Tor körpüsündə olacağam. Q.Dənber”. Belədimmi?

– Bəli, ser.

– Qız necə izahat verib?

– O, danışmaq hüququnu səyyar məhkəmənin iclasına saxlayıb. Hələlik heç nə demir.

– Doğrudan da, maraqlı məsələdir. Məktubun nə məqsəd güdməsi çox müəmmalıdır, düzdürmü?

– Necə deyim, ser. Cəsarətimə görə üzr istəyirəm, ancaq mənə, bu hadisədə yeganə aydın şey elə həmin məktubdur.

Holms başını yellədi:

– Tutaq ki, məktub həqiqidir, ancaq yəqin ki, missis Gibson onu bir-iki saat əvvəl alıb. Nə üçün məktubu sol əlində saxlayıbmış? Niyə çalışmış ki, kağızı əlində saxlasın? AXI görüürkən məktuba istinad etmək ona lazım deyildi. Bu, qərübə görünürmü?

– Bəli, ser, sizin dediyiniz kimi baxsaq, çox qərübə görünür.

– Bir neçə dəqiqə sakit oturub, hər şeyi götür-qoy etmək istədim, – Holms körpünün daş məhəccərinin üstündə oturdu və onun sualedici baxışlarının dörd tərəfi gəzdiyini gördüm. Birdən o qalxıb əks tərəfdəki məhəccərə tərəf getdi, cibindən böyüdücü çıxarıb daş məhəccəri yoxlamağa başladı.

– Maraqlıdır, – o dedi.

– Bəli, ser. Məhəccərdəki çapığı biz də görmüşük. Məncə o, yoldan ötən kiminsə işidir.

Məhəccər boz daşdan idi, ancaq bu yerində altı penslik pul boyda ağ ləkə vardı. Diqqətlə baxılırdı, başa düşülərdi ki, ləkə kəskin zərbədən sonra qalıb.

– Bəli daşı çapmaq üçün qeyri-adi güc lazımdır, – Holms düşün-cəli tərzdə dilləndi. Əlindəki ağacla məhəccərə bir neçə zərbə vurdu, ancaq heç bir iz qalmadı. – Hə, bu, möhkəm zərbə imiş. Özü də qərübə yerdə. O, üstədən yox, altdan vurulub – fikir verin, iz məhəccərin alt küncündədir.

– Ancaq, buradan meyitə qədər aşağısı on beş fut olar.

– Bəli, on beş fut. Bəlkə də işə dəxli yoxdur, ancaq diqqət yetirmək lazımdır. Məncə, buralıq işimiz qalmadı. Dediniz ki, ayaq izi yox idi?

– Torpaq daş kimi möhkəmdir. Onun üstündə ümumiyyətlə iz görünmür.

– Onda, gedə bilərik. Əvvəlcə dediyimiz silahlara baxaq. Sonra Vinçesterə gedərik. Hər şeydən qabaq miss Dənberlə görüşmək istədim.

Neyl Gibson şəhərdən qayıtmamışdı, ancaq səhər çağı bizə gəlmiş əsəbi mister Beytslə görüşdük. Qaş-qabağı yer süpürə-süpürə o, sahibkarın macərəlarla dolu həyatı boyu yığdığı cürbəcür silahları bizə göstərdi.

– Gibsonun çoxlu düşməni var, onun xasiyyətinə və iş üsullarına bələd olan şəxs buna təəccüblənəz, – o dedi. – Yatanda da balışının altına tapança dürtür. Qaniçənin biridir, ondan qorxurlar. Əminəm ki, öz arvadı da müstəsna deyildi.

– Siz heç görmüşdünüz ki, Gibson arvadını hərəkətləri ilə təhqir etsin.

– Nə bilim vallah. Heç kimdən çəkinmədən ikibaşlı sözlərlə arvadına müracət etməsi, adətən təhqirlə bitirdi.

– Deyəsən, bizim milyonerin şəxsi həyatı qıtbə ediləsi deyil, – Holms stansiyaya gedərkən dedi. – Hə, Uotson, bəzi faktlar əlavə olundu, ancaq mən əsas hökmdən hələlik çox uzağam. Beys ev sahibinə nifrət bəsləsə də, mənə dedi ki, həyəcan qaldırılarkən Gibson öz kitabxanasında idi. Saat doqquzdan yarısından şam yeməyi qurtaranacan hər şey öz adı qaydasında imiş. Yəqin ki, həyəcan signalı bir qədər gec verilib, ancaq heç şübhə yoxdur ki, faciə saat doqquz radələrində baş verib; tapılmış məktubda da bu vaxt göstərilir. Saat beşdə şəhərdən qayıdan Gibsonun evdən bir yerə çıxdığını heç kim görməyib. Digər tərəfdən, miss Dənber boynuna alir ki, evin xanımı ilə körpü üstündə görüşü varmış. Vəkil ifadə verməyi məhkəməyə saxlamağı məsləhət gördüyündən, qız bundan savayı heç nə deməyəcək.

Bu qıza bir-iki sual verməliyə və onu görməmiş toxmaya bilmərəm. Boynuma alıram ki, Uotson, əgər birçə cəhət olmasaydı, iş təbiiyyəci üçün ümitsiz istiqamət alacaqdı.

– Hansı cəhət?

– Tapançanın onun şkafindan tapılması.

– Allah köməyi olmuş, bu ki onun əleyhinə olan ən əsas sübutdur.

– Yox, Uotson. İşlə təzəcə tanış olanda da bu hal mənə qərübə görülmüşdü, indi isə, bütün faktlarla tanış olandan sonra, dediyim hal miss Dənberin xeyrinə ölməyə yeganə sübuta çevrilib. Hər şeydə məntiq axtarmaq lazımdır. Harada məntiq yoxdursa, orada səhv var.

– Mən sizi anlamıram.

– Bax, Uotson, özünü hər şeyə əvvəlcədən soyuqqanlıqla hazırlamış, öz rəqibini başından ələmək istəyən qadının yerinə qoy. Sən plan qurmuşan. Məktub yazmışan. Qadın öz ayağıyla gəlib. Səndə silah var. Cinayət törədilmiş, hər şey ustalıqla yerinə yetirilmişdir. Ancaq silahı gölə tullamaq əvəzinə, sən onu ehtiyatla evə gətirir, öz paltar şkafinə qoyursan – elə yerə ki, onu məhz orada axtaraçaqlar. Səni tamamilə təcrübəsiz cani hesab etsəm də, inanmıram ki, belə kobud səhv edəsən.

– Adam özünü itirəndə...

– Yox, yox, Uotson, belə ola bilməz. Əgər cinayət qabaqcadan soyuqqanlıqla hazırlanmış, izi necə itirmək də düşünülib. Yox, Uotson burada nə isə var.

– Belə düşünmək üçün qarlı əsas olmalıdır.

– Yaxşı, əsaslandırırıq. İşə bir balaca başqa cür baxsan, sənə vacib fakt kimi görünən hal özü işi açmaq üçün açar ola bilər. Miss Dənber özü də təsdiq edir ki, tapança məsələsindən xəbəri yoxdur. Bizim yeni mülahizəmizə görə o, düzünü deyir. Deməli, silahı onun şkafinə başqası qoyub. Kim? Onu cinayətə calayan birisi. Elə həmin adam özü qatıl deyilmi? Görürsən bizim axtarışlar nəticə verməyə başlayır...

...İcazə sənədləri hələ də hazır olmadığından, biz Vinçesterdə gecələməli olduq, yalnız səhəri gün miss Dənberlə görüşə icazə ala bildik. Vəkilliyə təzə başlamış, miss Dənberin müdafiəsi tapşırılmış mister Coys Kemminqs də görüşdə iştirak edirdi.

Elə bildirdim ki, gözəl bir qızla qarşılaşacağam, ancaq miss Dənber ilk baxışdan düşüncələrimi alt-üst etdi. Görünür, zəhmli milyonçu bu

qızda nəşə digər güclü bir cəhət tapmışdı. Bir də qızın ifadəli, zərif, utancaqlıqdan pötrmüş çöhrəsinə baxanda anlaşıldı ki, əlindən xəta çıxıbsa da, hər halda, var gücüylə Gibsonu xeyirxahlığa sövq etmiş.

Miss Dənber ucaboy, qürurlu qızdı, ancaq onun mənalı qara göz-ləri tələyə düşmüş diş aslan gücsüzlüyünü, köməksizliyini ifadə edirdi. İndi, mənim məşhur dostumun onu müdafiə edəcəyini eşidəndə o gözələrdə ümid qılgıncı parladi, yanaqlara xəffif qızırtı çökdü.

– Yəqin ki, mister Gibson bizim münasibətlər barədə sizə danışıb, – onun zəif səsi heyəcandan titrəyirdi.

– Bəli, siz buna toxunmasanız da olar. Bu, sizi əsəbiləşdirir. Sizi görəndən sonra mister Gibsona etdiyiniz təsir və münasibətinizdəki xeyirxahlıq barədə onunla razılışmaq nəticəsinə gəlirəm. Ancaq niyə siz özünü ilk istintaqda bu barədə danışmadınız?

– Heç ağılıma sığışdıra bilmirdim ki, üstümə atılan şər sübuta yetirilə bilər. Fikirləşirdim ki, əgər gözləsəm, bu aile haqqında əsil həqiqət öz-özlüyünə məhkəməyə bəlli olar. İndi başa düşürəm ki, nəticədə iş daha da dolaşib.

– Mənim əzizim, – Holms hündürdən dilləndi. – Sizdən xahiş edirəm ki, xəyala qapılmayın. Mister Kemminqs təsdiq edə bilər ki, indi hər şey sizin əleyhinizədir, laqeydliyiniz sizə baha otura bilər. İş açmaqda mənə kömək edin.

– Sizdən heç nə gizlətmərəm.

– Onda, mister Gibsonun arvadıyla aranızdakı münasibətdən danışın.

– O, mənə nifrət edirdi, mister Holms. O, bütün cənublu ehtirasıyla mənə nifrət edirdi. O, heç bir işi yarımqıç tutanlardan deyildi; ərinə necə ehtirasla sevirdisə, mənə də bir o qədər görməyə gözü yox idi. O, bizim münasibətimizə min don geyindirirdi. Ona heç bir pisliyim keçməmişdi, ancaq zavallı öz ərinə elə kor-koranə seviridi ki, bu yolda hər cür mübarizəyə hazır idi. Başa düşmək istəmərdi ki, mənə o evdə yalnız mister Gibsonu bəd əməllərdən çəkəndirmək arzusu saxlayır.

Holms dedi:

– Miss Dənber, indi isə o gecə baş verənləri yerli-yataqlı danışmağımızı xahiş edirəm.

– Mən yalnız bildiyimi deyə bilərəm, mister Holms, ancaq heç nəyi sübut edə bilmərəm. Çox vacib olan bəzi halları izah da edə bilmirəm.

– Faktları sadalasanız, başqaları izah etməyə çalışsalar.
– O axşam Tor körpüsünə getməyim belə oldu: səhər çağ missis Gibsondan kağız aldım (mən məktubu sinif otağındakı stolun üstündə gördüm). O yalnızdı ki, axşamüstü körpü üstünə gedim, mənə nə isə vacib sözü var; xahiş edirdi ki, gəlib-gəlməyəcəyimi bildirən məktubu bağdakı günəş saatının içinə qoyum; istəyirdi ki, kimsə bizim görüşümüzdən xəbər tutmasın. Burada pis olan heç nə sezmədim və onun xahişini yerinə yetirdim, görüşə razılaşdım. Qadın məndən xahiş etmişdi ki, onun məktubunu məhv edim, mən həmin məktubu sobada yandırdım: o qorxurdu ki, onunla kobud davranan əri (belə münasibətinə görə mən mister Gibsonu məzəmmət edirdim) görüşümüzdən xəbər tutar.

– Ancaq özü sizin məktubu saxlamışdı.
– Bəli. Məktubumun onun ölündən çıxarılmasını eşidəndə mat qaldım.

– Yaxşı, sonra nə oldu?
– Söz verdim kimi. Getdim. Körpüyə yaxınlaşanda gördüm ki, gözləyir. Onda anladım ki, zavallı mənə necə nifrət etmiş. O, tamam özündən çıxmışdı, deyərdim ki, lap dəli olmuşdu, bununla belə, iradəsi hesabına zahiri təmkinini də saxlamışdı. Yoxsa, ürəyində mənə qarşı elə qəzəbi ola-ola, mənə necə sakit qarşılaya bilərdi? Onun nəfəs dərmədən mənə dediyi sözləri indi təkrar edə bilmərəm. Bütün qəzəbini və kinini dəhşətli, iyrenc sözlərə çevirmişdi. Ona baxmaq özü bir dəhşət idi. Qulaqlarımı tutub qaçmağa başladım. O, hələ də körpü üstündə dayanıb ünvanıma lənətlər yağdırırdı.

– Sonra onun meyitini həmin yerdə də tapdılar?
– Onun bir neçə addımlığında.
– Sizin getməyinizdən az sonra onu öldürüblər. Güllə səsi eşitdimizmi?

– Yox, eşitmədim, mister Holms, onun qəzəbinin alovlanmasıdan elə qorxmuşdum ki, başımı bir yerə soxmağa tələsirdim, odur ki, heç nə eşidəsi halda deyildim.

– Dediniz ki, öz otağınıza qayıtmısınız. Sonra bir yerə çıxmadınız ki?

– Çıxdım. Hay düşəndə mən də başqaları ilə hadisə yerinə qaçdım.

– Siz mister Gibsonu gördünüzümü?

– Bəli, o, körpü üstündən dərhal qayıdıb həkim və polis ardınca adam göndərdi.

– Sizə elə gəlmədi ki, mister Gibson özünü itirib?

– Mister Gibson iradəli adamdır. O, heç vaxt öz hisslərini büruzə vermirdi. Ancaq onu yaxşı tanıdığımından hiss etdim ki, bərk həyəcanlıdır.

İndi ən vacib məsələyə keçək. Bu sizin otaqdan tapılmış tapancaqdır. Qabaqlar onu görmüşdünüzümü?

– And içirəm ki, heç vaxt görməmişdim.

– Onu haçan tapdılar?

– Səhərisi, polis axtarış aparanda.

– Sizin paltarlarınızın dibindən, paltarların altından.

– Bəli. Paltar şəkafim dibindən, silah haçandan orada imiş?

– Səhər çağ şəkafda silah yox idi.

– Hardan bilirsiniz?

– Şkafı səliqəyə salmışdım.

– Aydındır. Kimsə sizin otağa girib silahı ora qoymuş, sizi qətlə günahlandırmaq istəmişdir.

– Yəqin ki, belədir.

– Bəs nə vaxt girə bilərdi?

– Ya yemək vaxtı, ya da mən uşaqlarla dərs otağında olarkən girmək olardı.

– Elə həmin vaxt məktuba rast gəldiniz?

– Bəli.

– Təşəkkür edirəm, miss Dənber. Təhqiqata daha nə ilə kömək edə bilərsiniz?

– Daha... heç nəylə.

– Körpünün daş məhəccərində, lap meyitin tuşunda zərbə izi var. Sizcə o nədir?

– Yəqin ki, təsadüfdür.

– Qəribədir, miss Dənber, çox qəribə. Nə üçün həmin iz məhz hadisə vaxtı, özü də, düz həmin yerdə yaranıb?

– Orada kim iz qoya bilərdi? Bunun üçün güclü zərbə lazımdır.

Holms cavab vermədi. Onun solğun, məzmunlu sifətində hansı ifadəsə yarandı: mən anladım – nəşə, ağına mühüm bir fikir gəlmişdi. Bu elə aydın göründü ki, heç kim sükutu pozmaq istəmədi. Birdən

Holms həyəcədən titrəyə-titrəyə, təcili hərəkət etmək arzusu ilə stuldan dik qalxdı:

– Gedək, Uotson, tez. – O qışqırdı.

– Nə olub, mister Holms? – miss Dənber xəbər aldı.

– Narahat olmayın, əzizim. Mister Kemminqs, mən sizə yazaram.

Mən bütün İngiltərəyə küy salmış cinayətin üstünü açacağam. Sabah səhər tezdən sizə xəbər verərlər, miss Dənber, hələlik onu deyim ki, məsələ aydınlaşır və əminəm ki, ədalət qalib gələcək.

Vinçesterdən Tor körpüsünəçən yol uzaq deyildi, ancaq səbrim tükəndi. Görürdüm ki, yol Holmsa da sonsuz görünür: o bir yerdə qorar tuta bilmirdi – ya vaxon boyu var-göl edir, ya da səbirsiz halda oturub, uzun və həssas barmaqları ilə oturacağı taqqıldadırdı. Biz kupədə tək idik. Hadisə yerinə çatanda birdən mənimlə üzübüz oturub əlini dizimə qoydu. Baxışları çox ifadəli idi.

– Uotson, mənə elə gəlir ki, evdən çıxarkən tapançanı özünülə götürürsən.

Əslində mən silahı ondan ötrü götürürdüm; problemin həlli onu alıb aparanda öz sayıqlığı qayğısına qalmırdı. Çətin anlarda dəfələrlə mənim tapançam karımıza gəlmişdi. Bu barədə ona dedim.

– Hə, hə. Belə işlərdə bir az səhlənkarəm. Hm, tapança üstündədirmi?

Qoltuq cibimdən balaca, qəşəng tapançanı çıxartdım. O, güllədanı açıb, güllələri qarşısına tökərək baxmağa başladı.

– Yaman ağırdır, lap təəccüblüdür... – o dedi.

– Hə, zarafat xoşlamayan şөгəribdir.

Holms fikrə getdi.

– Bilirsen, Uotson, mənəçə sənin tapançanı açacağımız sirt ilə çox yaxın əlaqədə olacaq.

– Əzizim Holms... Sən zarafat edirsən.

– Yox, Uotson, lap ciddi deyirəm. Bir təcürüb keçirməliyik. Əgər baş tutsa, hər şey aydın olar. Nəticə isə bu balaca silahın özünü necə aparacağından asılıdır... Bir patronu tullayaq... İndi, qalan beş dənə-sini qoyaq yerinə, tapançanı çökək ayağa... Belə... İndi çəkisi ağır olar və əsil həqiqəti bizə başa salar.

Onun məqsədini anlamırdım; mənə bir söz demədən öz xəyallar ələminə qapılıb, balaca Həmpşir stansiyasınaçən sakitçə oturdu. Oradan ikiatlı kəb tutaraq on beş dəqiqəyə özümüzü serjantgilə yetirdik.

– Məsələyə bir əlyeri tapa bildinizmi, mister Holms?

– Hər şey mister Uotsonun tapançasının özünü necə aparacağından asılıdır, – dostum dedi. – Budur o. İndi isə serjant, deyin görək, sizdə on metr uzunluğunda ip tapılırmı?

Kənd dükənından bir top möhkəm ip aldıq.

– Mənəçə bizə lazım olan şeylər bunlardır, – Holms dedi. – İndi, müsaidənizlə hadisə yerinə gedək və bu, yaqin ki, səyahətimizin son mərhələsi olacaq.

Günəş batırdı. Həmpşirin payız mənzərəsi onun şuaları altında qəşəng görünürdü. Serjant yanımcıza addımlayır, tez-tez dostuma baxır, sanki onun məntiqli mühakiməsinə dərin şübhə ilə yanaşırdı. Körpüyə çatanda hiss etdim ki, həddindən artıq soyuqqanlı olmasına baxmayaraq, dostum da həyəçən içindədir. Bu barədə ona dedim.

– Hə, mənim aç bilmədiyim işlərin şahidi olmasın, Uotson. Belə hallara qarşı mənəçə instinkt var, ancaq hərdən o məni aldadır. Hələ Vinçester həbsxanasında ikən bu ideya ağılıma gəldi. Fəal aqlın çatışmazlığı orasındadır ki, o, adamı lap səhv nəticəyə gətirib çıxara bilər. Ancaq hər halda, hər halda... Yaxşı, Uotson, bir cəhd edək.

O, artıq ipin bir ucunu tapançanın dəstəyinə bağlamışdı. Biz faciə yerinə yaxınlaşdıq. Polis serjantının köməyi ilə Holms meyitin düşdüyü yeri dəqiqləşdirdi. Sonra o, qızılı xəzəlin arasında ağır bir daş tapdı. Onu ipin o biri ucuna bağlayıb məhəccərin üstündən tulladı, daş suyun üzərinə sallanıb, yelləndi. Daha sonra Holms mənim tapançanı əlində tutub, ip tarım çəkilənəçən məhəccərdən aralandı.

– Bax, belə, – o qışqırdı.

O, cəld tapançanı qaldırıb gicgahına tuşladı və dərhal əlini açdı. Daşın ağırlığı tapançanı dartdı; silah zərblə daş məhəccərə toxunub, onun üstündən aşaraq gölə getdi. Tapança hələ gözdən itməmiş, Holms artıq məhəccərə söykənərək ora baxırdı. Dostumun sifətinin ifadəsindən anladım ki, mülahizəsi düz çıxıb.

– Bundan da yaxşı sübut ola bilərimi? – o dilləndi. – Görürsən, Uotson, sənin tapançanı məsələni həll etdi.

O, körpünün daş məhəccərinə göstərdi: onun alt tərəfində yeni iz yaranmışdı. Qabaqına oxşayırdı.

– Biz mehmanxanada gecələyirik. – O dikəlib, təəccübündən yerində donmuş serjanta baxdı. – Siz, əlbəttə ipi tapacaq, dostumun silahını dartıb çıxaracaqsınız. Onun yanındaca başqa tapança, ip və daş da tapacaqsınız, onların köməyi ilə qisasçı qadın öz cinayətini

gizlətmək, başqa günahsız adamı ləkələmək istəmişdir. Mister Gibson deyir ki, sabah səhər onunla görüşər, miss Dənberi həbsdən buraxdırarıq.

Gecədən keçmiş kənd mehmanxanasında oturub trubka tüstüləndəndə Holms baş verənləri qısaca şərh elədi:

– Uotson, qorxuram ki, Tor körpüsünün sirri barədə yazıb, nüfuzumu aşağı salasan. Həyata keçirdiyim təcrübəni anlamaq üçün reaksiyalar cəldliyi, düşüncə və həqiqəti dərkətmə məndə çatmırdı. Boy-numa alıram ki, məhəccərdəki iz əvvəlcədən düzgün qərara açar ola bilərdi, qabaqcadan belə qərar çıxarmadığım üçün indi xəcalət çəkirəm. Yeri gəlmişkən deyim ki, bu bədbəxt qadın yaman ağıllı, həm də tədbirli imiş, odur ki, törətdiyi cinayətdən baş açmaq heç də asan olmadı. Həlak olan qadın heç cür ağılına sığışdırı bilmirmiş ki, miss Dənber onun rəqibidir. Şübhə yoxdur ki, ərinin bütün kobudluğuna bu qızı baskar görürdü. Onun ilk qərarı özünü öldürmək olmuşdur. Sonra o, elə etmək istəmişdir ki, rəqibi birdən-birə ölməkdən daha ağır əzablara düşər olsun. Hərəkətlərinə nəzər salsaq görərik ki, o, necə fəndgir imiş. Miss Dənberin məktubu çox ehtiyatla saxlanmışdır; düşünmək olar ki, onu miss Dənber görüshə çağırır. Bunun sübutu üçün miss Gibson bir az tələsib: məktubu əlində saxlayıb. Təkcə bu fakt məndə şübhə doğura bildirdi.

Sonra o, ərinin onlarca tapançasından birini götürüb. İkinci tapançanın qabaqcadan bir gülləsini tullayıb və onu miss Dənberin şkafına qoyub. Daha sonra isə öz tapançasını izsiz rədd etmək üçün bu hiyləgər üsulu tapanmış, məhz bunun üçün körpü üstünü seçmişdir. Miss Dənber gəlib çıxanda o, var gücünü toplayıb bütün nifrət və qəzəbini söyüşlərə çevirmiş, Dənber qaçıb gedəndən sonra isə öz dəhşətli planını həyata keçirmişdir.

İndi hər şey öz yerində, hadisə tamamilə göz qabağındadır. Qəzetlər sual verə bilərlər ki, nə üçün əvvəlcədən gölün dibi yoxlanmamışdı. Hər halda bu, qamışlıqla örtülüb böyük göldür, nəyi harada axtarmağı bilmədən onun dibi ilə maraqlanmağa dəyməz.

Hə Uotson, biz zərif bir qıza və çox yırtıcı bir kişiyyə kömək etdik. Əgər gələcəkdə onlar öz söylərini birləşdirsələr – tamamilə mümkündür ki, birləşdirəcəklər – onda biznes və maliyyə dünyası deyə bilər ki, mister Neyl Gibson həyatda nəyi isə öyrəndi. Özü də ehtiyacın bizə həyat qanunlarından dərs dediyi sinif otağında öyrəndi...

CEYMS METYU BARRİ

(1860-1937)

PİTER PEN VƏ VENDİ

(Nağıl-povestdən fraqmentlər)

PİTERİN İLK GƏLİŞİ

Haqqında sənə söhbət edəcəyim Piter Pendən başqa bütün uşaqlar zaman keçdikcə böyüyüb yaşa dolurlar. Özlərinə də gec-tez məlum olur ki, mütləq böyüməlidirlər. Vəndi bunu belə öyrəndi. Qız iki yaşında olanda həyətdə oynayırdı, birdən çiçək dərib anasının yanına qaçdı. Görünür, o bu vaxt çox gözəl idi, çünki missis Darlinq əlini sinəsinə qoyub ucadan dedi:

– Kaş ki, sən həmişə körpə olaydın!

Onlar bu barədə daha heç vaxt, bir kəlmə də danışmadılar, ancaq Vəndi qəti əmin oldu ki, böyüyəcək. İki yaşın tamam olanda bunu mütləq başa düşürsən. İki axırın başlanğıcıdır.

Sən, əlbəttə, bilirsən ki, Darlinqlər ailəsi 14 №-li evdə yaşayırdı. Vəndi doğulub dünyaya gələncə ana bu evin gözü idi. Vəndinin anası qəşəng qadın idi. Onun çox romantik xəyalı və gözəl gülümsər sifəti vardı. Darlinq xanımın romantik xəyalı uzaq Şərqi ölkələrinədən gətirilən xırdaca mücrüyə bənzəyirdi: açıqdaca açılan mücrü, lap qönçə kimi. Hər mücrünün içində özündən balaca bir mücrü vardı. O birində daha balacası. Beləcə qurtarmaq bilməyən mücrülər! Ananın gözəl, gülümsər sifətində isə son dərəcə öpməli bir şey vardı – ağzının lap qırağındaca. Vəndi o şeyi tutmaq istəyirdi, öpmək istəyirdi, ancaq heç cür tuta bilmirdi, öpə bilmirdi. O, balaca, tumbul əllərini ananın sifətində dolandırır. Bax, bu ananın dodaqları, bu burnu, bu da ağzı. Bax, bu da o öpməli yer – ananın ağzının sağ tərəfində. Ancaq tut görüm, necə tutursan!

Bu gözəl qadın Vəndinin atası mister Darlinqə belə qismət olmuşdu. Onda ki, Vəndinin anası hələ qız idi və yer üzündə indi

kişi olmuş neçə-neçə cavan oğlanlar vardı, o oğlanların hamısı bir gün gözlərini açıb gördülər ki, bu qıza ürəkdən vurulublar. Onlar hər tərəfdən qızın evinə axışdılar, qıza eşq elan eləməyə, onun razılığını almağa gəlmişdilər, ancaq mister Darlinq oğlanların hamısından qabağa düşmüşdü. O, karetaaya minib qızın evinə birinci çatmışdı və əvəzində qız onunku olmuşdu. Mister Darlinq hər şeyə nail oldu – sonuncu mücrüdən savayı, bir də qadının gözəl sifətindəki o öpməli yer Darlinqin arzusu olub qaldı – bu arzu heç vaxt həyata keçmədi. Balaca mücrü barədə mister Darlinqin heç təsəvvürü də yox idi. Qaldı ki, öpüş – mister Darlinq bu öpüşdən tədricən ümidini üzmüşdü, sonra isə tamam əl çəkmişdi. Vəndiyə elə gəlirdi ki, bu öpüşü olsa-olsa Napoleon ala bilərdi. Ancaq mənim fikrimcə, heç Napoleonun da işi deyildi. Belə bir xəyala düşsəydi, o da əliboş qayırdı.

Mister Darlinq dəfələrlə Vəndiyə demişdi ki, missis Darlinq onu nəinki sevir, hətta ona çox hörmət edir. O, çox ağıllı idi, aksiya və istiqraz vərəqəsindən başı çıxırdı. Sözünlə əslində isə aksiya və istiqraz vərəqəsinin nə olduğunu heç kəs yaxşı bilmirdi, belə ki, ancaq mister Darlinq bunlar haqqında elə qəliz mülahizə yürüdükdü ki, bütün qadınlar ona pərəstiş edirdi.

Toy günü missis Darlinq başdan-ayağa ağ geyinmişdi. O, ərə gedəndən sonra əvvəlcə evin bütün xərclərini qeyd etməyə başladı, bu, onu bir növ əyləndirirdi, elə bil nə isə şən bir oyun oynayırdı. Qeydlər aparanda, o, xırdaca bir kökü də yaddan çıxarmırdı. Lakin get-gədə baş kələmi belə qeyd etməyi unutmağa, dəftərcəsinə kələm əvəzinə xırdaca uşaq şəkilləri çəkməyə başladı. O, hesab aparmaqdansa uşaq şəkilləri çəkirdi. Demək, missis Darlinqin ürəyinə nə isə dammışdı.

Əvvəlcə Vəndi dünyaya gəldi, sonra Con, sonra isə Maykl.

Vəndi dünyaya gələndən iki həftə sonra ailədə bir namüəyyonluq var idi, hələ məlum deyildi ki, qızı saxlayacaqlar, ya yox, çünki əlavə bir nəfərin yeməyini qatdırmaq o qədər də asan iş deyildi! Doğrudur, mister Darlinq Vəndi ilə son dərəcə fəxr edirdi, ancaq o, öz şəxsiyyətinə də hörmət edirdi. O, missis Darlinqin çarpayısı yanında oturub, əlindən tutdu və hesablamağa başladı, missis Darlinq gözləri ilə ona yalvarırdı. Missi Darlinq hər şeyi qurban verməyə hazır idi, lakin mister Darlinq onun kimi deyildi. O, hər şeyi hesablamalı idi. Əgər, missis Darlinq hərdənbir söz deyib onu karıxdırırdısa da, o, hesaba yenidən başlayırdı.

– Xahiş edirəm, məni qaşdırma, – deyə təvəqqe edirdi. – Deməli belə: bir funt¹ on yeddi şilling evdə və iki şilling altı pens qulluq yerində, mən qulluqda qəhvə içməkdən əl çəkəmsə, deməli, on şilling də çıxmaq olar, – onda iki funt doqquz şilling altı pens qalır. Sənin də on səkkiz şilling və üç pensini götürsək cəmi üç funt yeddi şilling doqquz pens edər. Kitabçamda beş funt var. Cəmi səkkiz funt yeddi şilling – orda gözən kimdir? – səkkiz... yeddi... doqquz... mane olma, əzizim! – bir funt da sən qonşuya verdin – danışma, əzizim! – demək bir funt da, əzizim, əldə... hə, vəssalam! Necə demişdim – doqquz funt yeddi şilling və doqquz pens, eləmi? Doğrudur, elədir ki, var: doqquz, yeddi və doqquz. İndi məsələ ondadır ki, biz bir il – həftədə doqquz funt yeddi şilling və doqquz penslə keçinə bilərikmi?

– Əlbəttə keçinə bilərik! – deyə missis Darlinq sevinclə səsləndi.

Düzünü desək o, Vəndiyə görə hər şeyə hazır idi. Ancaq mister Darlinq fikrindən əl çəkmirdi. Onun tayı-bərabəri yoxdu!

– Xənəzir xəstəliyini unutma! – deyə o, missis Darlinqə xatırladı və sonra yenidən haqq-hesab başlanırdı.

– Xənəzir xəstəliyinə bir funt... Daha doğrusu bunu mən belə yazıram, əslində isə əlbəttə, otuz şilling tutacaq! Sözümlə kəsmə! Qızılca bir funt beş şilling, məxmərək yarım gineya². Cəmi iki və on beş yarım. Əllərini yelləmə! Göy öskürəyə on beş şilling...

Elə hey hesablayırdılar, nəticə də hər dəfə dəyişirdi. Axırda, Vəndini evdə saxlamağı qət etdilər. Xənəzir xəstəliyini on iki şilling yarıma endirdilər, qızılca ilə məxmərəyi isə bir xəstəlik kimi hesabladılar.

Con dünyaya gələndə də evdəliklə eynən belə həyəcan keçirmişdilər, Mayklın isə işi lap çətinliklə həll oldu. Lakin onu da, axırda saxladılar. Az keçmiş uşaqlar artıq küçədə görmək mümkün idi: onlar əl-ələ tutaraq dayə ilə birlikdə miss Fulsomun bağçasına gedirdilər.

Missis Darlinq ailədə qayda-qanunu çox sevərdi, mister Darlinq isə istəyirdi ki, onların da bütün başqa ailələr kimi hər şeyi, o cümlədən dayəsi də olsun. Ancaq Darlinqlər kasıb olduqlarından (axı uşaqlar gör nə qədər süd içirdilər!) uşaqlara Nyufaundlend cinsindən Nəna adlı bir it dayəlik edirdi. Darlinqlər onu evlərinə gətirəndə o sahibsiz it idi. Son dərəcə ciddi bu it uşaqlara çox qayğı ilə baxırdı. Darlinqlər onunla Kensington bağında tanış olmuşdular. Nəna boş

¹ Funt – ingilis puludur. Bir funtda 20 şilling var, bir şillingdə 12 pens var.

² Gineya – funtdan bir qədər artıq: 21 şilling. İngiltərədə hakimlərə pul keçmiş olduğu kimi funt hesabı ilə yox, gineya hesabı ilə verilir.

vaxtlarının çox hissəsini bu bağda keçirir, uşaq arabalarına boylanır. Xoşlarına gəlməsə də o, dayələrin arxasınca düşüb evlərə gedir və ev sahiblərinə başısoyuc dayələrdən şikayət edir.

Nenanın tayı-bərabəri yox idi. Uşaqları yuyunduranda çox ciddi olurdu! Gecə isə uşaqlardan birinin səsi çıxan kimi cəld qaçıb gəlirdi. İt damı uşaq otağına qoyulmuşdu. Nena dəqiq bilirdi, uşaqların öskürəyinə nə vaxt əhəmiyyət verməmək, nə vaxt isə onların boğazına yun corab sərimək lazımdır.

Dərman məsələsində o qədim dava-dərmanı – məsələn, ravənd suyunu üstün tuturdu, mikrobdan söhbət salanda isə Nena nifrətlə fən-xırdı. Uşaqlar bağçaya gedəndə onları bütün qayda-qanun ilə müşayiət edirdi, uşaqlar özlərini yaxşı aparanda Nena da onların yanında dinməzəcə gedirdi, uşaqlardan biri kənara qaçan kimi Nena onu cəld qaytarırdı.

Con futbol oynayan günü oğlanın boğazlı köynəyini götürmək Nenanın heç yadından çıxmırdı, yağışdan qorunmaq üçün isə ağzında həmişə çətir gozdırirdi. Miss Fulsomon uşaq bağçasında birinci mərtəbədə gözləmə otağı var idi, uşaqların dalınca gələn dayələrin hamısı bu otaqda oturub gözləyirdilər. Nena ilə bu dayələr arasında yalnız birca fərq var idi, onlar skamyada oturdular. Nena isə yerdə uzanırdı. Vəssalam! Dayələr Nenaya yuxarıdan-aşağı baxır, onu saymırdılar. Nenanın isə onların boşboğazlığından acığı gəlirdi.

Nena qonaqların uşaq otağına girməsini xoşlamırdı, lakin gələndə o. Mayklın döşlüyünü cəld çıxarıb, ona mavi, ipək bağları olan yeni döşlük bağlayır, Vendingin paltarını dartıb səliqəyə salır, Conun saçlarını yalayib hamarlayırdı.

Mister Darlinq yaxşı bilirdi ki, uşaqların otağı həmişə səliqəli olur. Bununla belə o, adamların rəyi ilə çox hesablaşırdı. Cəmiyyətdə tutduğu mövqeyini bir dəqiqə də unutmurdu.

Narahatlığının ikinci bir səbəbi də var idi. Hərdən ona elə gəlirdi ki, Nena onunla fəxr etmir.

– Corc, o sənə lap vurğundur! – deyər missis Darlinq örnin inan-dırmağa çalışır və uşaqlara işarə edirdi ki, ataları ilə mehriban dolansınlar.

Bu vaxt uşaqlar elə hay-küy qaldırırdılar ki, mister Darlinqin sübhələri yoxa çıxırdı. Hətta Darlinqlərin evində yaşayan balaca qulluqçu qız Liza da bu şənlikdə iştirak edirdi. Lizanın uzun tumanı və başına bağladığı ağappaq loçək onu daha da kiçik göstərirdi, halbuki qulluğa

girəndə and içmişdi ki, on yaş çoxdan tamam olub. Evdə böyük şənlik var idi! Onlar atılıb-düşür, qışqırır, oynayırdılar! Hamıdan çox missis Darlinq şənlenirdi. O, rəqs edər-edər elə sürətlə fırlanırdı ki, yalnız ağzının ucunda gizlənən öpüş görünürdü. Əgər zirək olsa idin, bəlkə də bu öpüşü ələ keçirə bilərdin!

Piter Pen bu evə gələndə kimi yer üzündə bu ailədən şən və xoşbəxti yox idi.

Bir dəfə missis Darlinq uşaqlarının düşüncələrini qaydaya salanda ilk dəfə Piter Pendon xəbər tutdu.

Hər axşam, uşaqlar yatandan sonra, analar öz övladlarının bütün gün ərzindəki əməllərini götür-qoy ələyirlər, analar balaların fikrini-düşüncəsini, elə bil, səliqəyə-sahmana salırlar, onların hər bir hərəkətini dönə-dönə ölçüb-biçirlər. Əgər, sən bircə gün yuxuna haram qata bilsən – yatağa uzanan kimi yuxulamasan (ancaq ağılm kösmir ki, belə şey baş tuta), özün hər şeyin şahidi olarsan. Anaların övladlar barədə düşüncəyi, bilirənməyi, necə qəribə olur! Sanki ana yenə də paltar şkafinda yır-yığış ələyir. Sənin bütün gün ərzindəki əməllərin, dediyin sözlər, elədiyin hərəkətlər, elə bil, bu paltar şkafinın içinə yığılıb. Ana onları bircə-bircə yoxlayır, qaydaya salır, yerbəyer ələyir. Şkafta bir lazımsız şey görəndə ana duruxur, təəccüblənir – axı bu yersiz şey görək sənin ağılına gəlməyəydi. Burada elə şeylər var ki, ananı sevindirir – bunlar sənin yaxşı işlərin; sənin yaxşı əməllərini ana yaxşı paltar kimi oxşayır, pişik balasıək özizləyir, pis hərəkətini görəndə tezəcə gizlətməyə çalışır, gizlədir ki, başqa bir kəs görməsin. Sən yatırsan, ana yatmır. Sənin nadinc hərəkətlərini, yersiz işlərini ana həmin o paltar şkafinın ən xəlvtə, ən uzaq bir küncündə gizlədir, elədiyin yaxşı işləri, dediyin ağıllı sözləri isə paltarların kimi ütüləyir, təmizləyir, şkaftın ən görüklü yerində lap göz qabağında qoyur, – sənin üçün bircə o qalır ki, götürüb əyninə geyəson.

Öz gördüklərini, fikirləşdiklərini, ağılına gələndə bütün əhvalatları sən bir xəritə kimi təsəvvür edə bilərənməyi? Yox. Ancaq sənin ananın təsəvvüründə, inan ki, belə bir xəritə var. Özü də bu xəritə asanlıqla düzəlməyib – axı, sənin özünü də başa düşməək asan deyil. Sən hər şeyi bir-birinə qarşıdırımsan! Heç nə sənin üçün bir yerdə dayanmır – səndən ötrü hər şey, elə bil qızdırmanı göstərən xətlərdir, – kağızın üstündə – öyri-üyür xətlər, gah qalxır, gah düşür. Bəlkə bunlar qızdırma ölçən xətlər deyil, adanın yollarıdır. Hansı adanın?

Hələ soruşursan da! Əlbəttə, Məchul adanın! Axı sənin fikrin-zikrin həmişə o adadadır. O adada hər şeyin öz rəngi var, öz ələmi var. Mər-can qayalar və o adada, körfəzlərdən keçib, sahilə yan alan yelkənlə gəmilər var; vəhşi insanlar, dərzi cinlər, dibində bulaqlar qaynayan kahalar, mağaralar... Yeddi qardaşın biri şahzadə də oradadır, köhnə koma və öyriburunlu cırdan qarı da oradadır... Bütün bunlardan, bəlkə də, baş çıxarmaq olardı – axı, sən təkcə bu barədə düşünmür-sən. Sənin beynində, bundan əlavə, o qədər şey bir-birinə qarışıb ki, məktəbə getdiyin ilk gün, atalar, uşaqlar, parklarda gördüyün hovuz-lar, haqqında eşitdiyin qatillər, dar ağacları; həm əl işi dərnəyi, həm latın dilindəki feillər; yediyin dadlı pirojnalar, boğazının ağrımağı, dişinin çıxarılmığı, arzuladığın uzun şalvar və min cür belə-belə şeylər! Bunlar hamısı birlikdə – ya eyni bir adanın başqa-başqa tərəf-ləridir, ya da iki bir-birinə oxşayan, bir-birini tamamlayan xəritə-lərdir ki, bunlardan baş çıxarmaq çətindir, yaman çətindir, xüsusən, ona görə çətindir ki, sənin üçün heç nə bir yerdə dayanmır, hər şey hər saniyə dəyişir.

Əlbəttə, hərənin özünə məxsus Məchul adası var. Məsələn, Conun adasında körfəz var idi, körfəzin üzərində qızıl qazlar uçur, Con isə bu qazları ovlayırdı. Mayklın adasında isə körfəz qızıl qazların üzərində üzürdü, axı o balaca idi, belə işlərdən o qədər də başı çıxmırdı. Con öz adasında quma üzüqoylu çevirdiyi qayıqda, Maykl vıq-vamda, Vendi isə yarpaqdan tikilmiş evcikdə yaşayırdı. Conun dostu yox idi. Maykl isə özünə dostu gecələr tapırdı. Vendi valideynlərinin atıb getdiyi qurd balası ilə dostluq edirdi. Ancaq bu adalar arasında bir növ oxşarlıq var idi, əgər, onları yanaşı düzüb, fərağət vəziyyətdə saxlasan və baxsan, görərsən ki, onların burnu bir-birinə çox bənzəyir, həm də təkcə burunları yox!

Uşaqlar həmişə öz qayıqlarında bu səhrli sahillərə üzüb gedirlər. Biz də oralarda olmuşuq. Biz indi də hərdənbir qayalara çırpılan qeyri-adi dalğa səsi eşidirik, lakin o sahilə ayaq basmağa bizə icazə verilmir.

Ecazkar adalardan ən rahatı Məchul adadır – orada hər şey sənə yaxındır, əlini uzatsan çatır, o qədər də macərə var ki, heç vaxt darıxmazsan. Gündüz kətillərin üstünə süfrə salıb Məchul ada oyunu oynaya-da qorxunc olmur, axşam yatmağa uzanıb mürgüləyəndə isə ada elə bil canlanır. Bax, elə buna görə də uşaq otağında gecə vaxtı işığı söndürümlər.

Missis Darlinq arabir uşaqların düşüncələrini qaydaya salanda orada qərribə fikirlərə rast gəlirdi. Onun üçün ən anlaşılmaz söz “Piter” idi. Darlinqlərin tanışları arasında Piter adlı adam yox idi, bununla belə missis Darlinq Con və Mayklın fikirləri arasında bu ada rast gəlirdi. Vəndinin fikirlərində isə bu ad əsas yer tuturdu. Missis Darlinq bu adı diqqətlə gözdən keçirəndə gördü ki, adın hərfli başqa sözlərə nisbətən çox iridir və bir qədər də kobuddur.

– Doğrudur, o kobudluq etməyi sevir, – deyər missis Darlinq soruşanda Vendi köksünü ötürərək təsdiq etdi.

– Qızım, o kimdir ki?

– Piter Pendi! Ana, sən onu tanıyırsan.

Missis Darlinq onu tanımırdı, lakin uşaqlıq illərini yadına salanda, ehtimala görə pərilərin yanında yaşayan Piter Peni xatırladı. Piter Pen haqqında qərribə rəvayətlər danışdılar. Uşaq vaxtı missis Darlinq ona inanırdı, lakin indi, kamala dolub ərə gedəndən sonra, onun varlığına şübhə etməyə başladı.

– Deyesən nə isə xatırlayıram, ancaq o, indi əlbəttə ki, böyüyüb, – deyər missis Darlinq dilləndi.

– Təsəvvür et ki, böyüməyib, – deyər Vendi inamla söylədi. – O, eynən mən boydadır.

Vendi demək istəyirdi ki, Piter Pen ondan böyük deyil. Bunu hardan öyrəndiyi məlum deyildi, bilirdi vəssalam.

Missis Darlinq bu söhbəti ərinə danışdı, lakin mister Darlinq buna ancaq güldü.

– Səni inandırırım ki, – deyər mister Darlinq söylədi, – bu boş söhbətin hamısını Nena uydurub. Belə fikirlər ancaq itin ağına gələ bilər. Sən narahat olma, hamısı keçər gedər!

Ancaq heç nə unudulmadı, əksinə bu dələduz oğlan missis Darlinqı bərk qorxutdu.

Bir səhər Vendi qərribə bir hadisəni, heç bir şey olmamış kimi anasına söylədi. Hadisə belə oldu, missis Darlinq uşaq otağında yerdən bir neçə yarpaq tapdı, uşaqlar yatanda bu yarpaqlar yox idi. Missis Darlinq bu yarpaqların bura hardan düşdüyünü fikirləşirdi ki, Vendi gülümsəyərək dedi:

– Əlbəttə, bu Piterin işidir!

– Vendi kimi deyirsən?

– Dələduzun biridir! Heç vaxt ayaqlarımı silmir, – deyər Vendi köksünü ötürdü. Qız çox səliqəli idi.

Vendi arxayın-arxayın dedi ki, bəzən Piter gecəyarısı onların otağına gəlir və qızın çarpayısının ayaq tərəfində oturub tütək çalır. Onu da sənə deyim ki, Vendi heç vaxt oyanmırdı və bunları hardan bildiyi də məlum deyildi, bilirdi, vəssalam.

- Boş sözdür, əzizim! Evə girmək üçün qapını döymək lazımdır.
- Mənə elə gəlir ki, o, pəncərədən içəri girir.
- Üçüncü mərtəbəyə?!
- Sən ki, yarpaqları pəncərənin yanından tapmısan, ana?

Doğrudan da, yarpaqlar pəncərənin qabağında idi, missis Darlinq lap başını itirmişdi, Vendiyə isə hər şey aydın idi. Bunlar ki, onun yuxusuna girə bilməzdi!

- Qızım, - deyə missis Darlinq həyəcanla söylədi, - nə üçün bunları mənə əvvəl deməmişin?!

- Yadımdan çıxmışdı!.. - deyə Vendi şən səsle söylədi. O, səhər yeməyinə tələsirdi.

Yox, bunlar yəqin ki, onun yuxusuna girib!

Ancaq pəncərənin qabağına düşmüş bu yarpaqlar hardan...

Missis Darlinq yarpaqları diqqətlə nəzərdən keçirdi. Yarpaqlar quru və kövrək idi, missis Darlinq qəti bilirdi ki, İngiltərədə belə yarpaqlı ağac bitmir. Missis Darlinq şam götürüb uşaq otağının döşəməsini diqqətlə gözdən keçirir, sehrlı oğlanın ayaq izlərini tapmağa çalışırdı. O, maşa ilə sobanın içini yoxladı, divarları döyəclədi, sonra pəncərədən yerə qədər məsafəni ölçdü - otuz fut¹ idi, pəncərənin yanında isə yuxarı dirmaşmaq üçün navalça belə yox idi.

Əlbəttə, bütün bunlar Vendinin yuxusuna girib!

Ancaq bu yuxu deyil. O biri gecə çox qeyri-adi hadisələr baş verdi və Vendinin sözlərini təsdiq etdi, elə əhvalat da bundan sonra başlandı.

Axşam uşaqlar adı qayda üzrə yatağa uzanmışdılar. Nenanın istirahət günü olduğundan missis Darlinq uşaqları yuyundurub yatağa saldı. Missis Darlinq uşaqlara layla çaldıqca onlar bir-bir yuxu səltənətinə çəkildilər.

Ətrafda hökm sürən sakitlikdən vahimələnməsi missis Darlinqə həтта bir qədər gülməli göründü. O, divar sobasının yanında oturub tikiş tikməyə başladı. Sobanın istisi onu məst edirdi, üç gecə lampasının zəif işıqlandırdığı yarımqaranlıq otaqda tamam sakitlik hökm

¹ Fut - İngiltərədə uzunluğu fut ilə ölçülür, bir fut 30,5 sm-dir.

sürdü, tezliklə missis Darlinqın tikməsi əlindən sürüşüb düşdü, onu yuxu apardı.

Bu vaxt uşaq otağının pəncərəsi taybatay açıldı, bir oğlan pəncərədən içəri atıldı. Onunla birlikdə otağa elə sənin yumruğun boyda qoribə bir alov da uçub gəldi. Alov canlı məxluq kimi otağı dolandı, mənə belə gəlir ki, missis Darlinqı yuxudan elə bu alov oyatdı.

Miss Darlinq diksinib ayıldı. Oğlanı görəndə kimi nədənsə o saat başa düşdü ki, bu Piter Pendi. Əgər bu vaxt sən, ya mən, ya da Veni otaqda olsaydıq, görərdik ki, o, missis Darlinqın ağzının ucunda gizlənməmiş öpüş bənzəyir. Çox gözəl oğlan idi. Paltarları ağcaqayın şirəsi ilə yapışdırılmış quru yarpaqdan idi, dişləri isə, işə bir bax tamam süd dişi idi. Sədəf kimi parıldayırdı! Missis Darlinqı görəndə kimi, o mirvariyə oxşar dişlərini qıcıtıdı.

KÖLGƏ

Missis Darlinq qorxub qışqırdı. Elə o saat da sanki qapının zənginin çalınması ilə qapı açıldı, səsə Nena qaçıb gəldi, o, istirahətdən qayıdırdı. Nena mırıldayıb oğlana sarı atıldı, oğlan cəld pəncərədən bayıra sıçradı. Missis Darlinq yenə də qışqırdı, ancaq bu dəfə o, oğlanın yerə düşüb parçalanacağından qorxmışdı. Missis Darlinq küçəyə qaçdı, ancaq oğlan orada yox idi, başını qaldırıb göyə baxdı, xırdaca ulduzdan başqa bir şey görmədi, ona elə gəldi ki, ulduz da axırdı.

Missis Darlinq uşaq otağına qayıdanda, Nena ağzında nə isə tutmuşdu. Bu Piter Penin kölgəsi idi. Piter Pen Nenanın dişlərindən qaçıb qurtara bilmişdi, kölgəsi isə yox. Pəncərə örtülmüş, kölgə otaqda qalmışdı. Nigarən olma, missis Darlinq kölgəni əməlli-başlı gözdən keçirdi, adi kölgə idi. Çox götür-qoydan sonra Nena kölgəni bayır tərəfdən pəncərədən asdı, fikirləşdi ki, Piter Pen kölgəsinin dalınca mütəlak gələcəkdə, o əlini atıb kölgəni götürsün, daha uşaqları narahat etməsin.

Ancaq hayıf ki, missis Darlinq qoymadı ki, kölgə orada qalsın. Kölgə ütülənməmiş paltara oxşadığından, evi çox səliqəsiz göstərirdi. Missis Darlinq kölgəni ərinə göstərmək istədi, ancaq Corc Darlinq bu vaxt Con və Maykla alacağı qış paltosunun qiymətini hesablayırdı. Çaşmasın deyə o, başına yaş dəsmal bağlamışdı və onun fikrini bu

vəziyyətdə dağıtmaq çox böyük qəbahət olardı! Bundan başqa missis Darlinq yaxşı bilirdi ki, cavabında deyəcək:

– Uşaqların dayəsi it olanda belə olar da!

Missis Darlinq bu qərara gəldi ki, kölgəni büküb kamoda qoysun və bu əhvalatı mister Darlinqə danışmaq imkanı tapana kimi orada qalsın. Eh, kaş ki, o bunu heç etməyeydi!

Hadisədən bir həftə sonra, cümə günü belə imkan ələ düşdü. Cümə günü idi, əlbəttə, nahaq yerə cümə gününü ağır gün hesab etmirlər. Həmin cümə günü ailənin bütün üzvlərinin xatirində dərin iz buraxdı.

– Nə üçün biz həmin gün bu qədər laqeyd olduq! – deyə sonralar missis Darlinq ərinə müraciət etdi. – Axı cümə günü idi!

Nəna isə missis Darlinqdən bir qədər kənarında oturub onun əlini tutmuşdu.

– Yox, yox, – deyə mister Darlinq inad edirdi, – bütün günah mənim özümdə – Corc Darlinqdədir! *Mea culpa, mea culpa!*¹

O, məktəbdə latın dilini nahaq yerə keçməmişdi.

Onlar uzun axşamları beləcə oturub o məşum gecədə baş verən hadisələri, xırdalıqlarına qədər götür–qoy edirdilər.

Missis Darlinq təəssüflə deyirdi:

– Nə üçün biz o iyirmi yeddi nömrəli evə qonaq getdik?

– Nə üçün mən dərmanı Nenanın qabına tökdüm? – deyə mister Darlinq əzab çəkirdi.

Nenanın gözlərindən isə bu sözlər oxunurdu:

“Nə üçün mən yalandan özümü elə göstərmədim ki, dərman ləzətlidir”.

– Günah məndədir, əylənmək üçün ürəyim gedirdi, Corc!

– Günah məndədir, əzizim, zarafat etməyə vaxt tapmışdım!

“Əziz sahiblərim, günah məndədir, hər xırda işdən ötrü özümdən çıxıram!”

İş bu yerə çatanda həmişə onlardan biri hönkürüb ağlamağa başlayırdı. Nəna da öz-özünə deyirdi: “Doğrudan da, onlar gərək iti dəyə götürməyəydilər”.

Mister Darlinq Nenanın göz yaşını dəfələrlə silmişdi.

– Gör, bir bu Piter nə yaramaz oğlandır, – deyə mister Darlinq acıqla söyləyirdi.

Nəna da ucadan hürüb qəzəbini bürüzə verirdi.

Ancaq missis Darlinq Piteri heç vaxt söymürdü. Ağzının ucunda gizlənməmiş öpüş ona mane olurdu.

Onlar boş uşaq otağında beləcə oturub, həmin axşam baş verən hadisələri kədərlə xatırlayırdılar. Həmin axşam isə yüzlərlə əvvəlki kimi çox adi bir axşam idi. Nəna Mayklı yatmadan qabaq uyuyundurmaq üçün su hazırladı və oğlanı dalına alıb vanna otağına apardı.

– Yatmaq istəmirəm! – deyə Maykl qışqırdı. O, hələ də fikirləşirdi ki, hər şey onun arzuladığı kimi olmalıdır. – İstəmirəm! Çimməyəcəyəm! Nəna, hələ saat heç altı deyil! Nəna, səni çox istəməyəcəyəm! Çimmək istəmirəm, eşidirsənmi? İstəmirəm! Çimməyəcəyəm!..

Bu vaxt missis Darlinq uşaq otağına girdi, o ağ paltar geyinmiş, Corcun bağışladığı boyunbağını taxmışdı. Qızı baxsın deyən missis Darlinq erkəndən geyinmişdi. Anası bu paltarı geyəndə Vəndinin çox xoşuna gəlirdi. Missis Darlinq Vəndinin qolbağını taxmışdı, qolbağı o, Vəndindən bu gecəlik almışdı. Vəndi qolbağını anasına verməyi çox xoşlayırdı.

Missis Darlinq uşaq otağına girəndə gördü ki, uşaqlardan iki böyüyü oynayır. Vəndi missis Darlinq olmuşdu, Con isə mister Darlinq, onların qızları Vəndi təzəcə anadan olmuşdu.

– Missis Darlinq, sizə ana olmusunuz deməklə, özümü çox xoşbəxt hiss edirəm, – deyə Con ola bilsin ki, sözləri vaxtilə mister Darlinqin dediyi səsə tələffüz edirdi.

Vəndi isə sevincdən əl–qol açıb oynamağa başladı, yəqin ki, missis Darlinq vaxtilə beləcə oynamışdı.

Sonra isə Con anadan oldu, deyəsən o, kişiyə məxsus bir təm-təraqıla doğulmuşdu, sonra isə Maykl vanna otağından qaçıb dedi ki, o da doğulmaq istəyir. Lakin Con acıqla bildirdi ki, onlara daha uşaq lazım deyil.

Maykl az qala ağlayacaqdı. O dedi:

– Mən heç kimə lazım deyiləm!

Əlbəttə, missis Darlinq buna dözə bilmədi və dedi:

– Yox, lazımsan. Üçüncü uşaq mənə çox lazımdır!

– Oğlan istəyirsən, ya qız? – deyə Maykl ümitsizliklə soruşdu.

– Oğlan!

Maykl atılıb onu qucaqladı.

¹ Mea culpa – günah məndədir! (lat.)

İndi mister və missis Darlinqlər Nena ilə birlikdə o hadisəni xatırlayanda gözləri qeyri-ixtiyari yaşla dolurdu. Axı bu onların uşaqlarla bir yerdə keçirdikləri son aşxam idi!

– Həmin an mən qasırğa kimi otağa girdim, eləmi? – deyər mister Darlinq soruşdu.

İndi o bu hərəkəti üçün özünə nifrət edirdi.

Doğrudan da, mister Darlinq o vaxt uşaq otağına lap külək kimi soxuldu. Doğrudur, bunun əsaslı səbəbləri var idi. O da qonaq getməyə hazırlaşır, geyinirdi, hər şey qaydasında idi, məsələ qalstuka çatanda işlər korlandı. Əlbəttə, sən mənim sözlərimə inanmaya bilsən, ancaq məsələ onda idi ki, aksiya və istiqraz vərəqələrinə belə gözəl baş çıxaran bu insan öz qalstukunun əlində aciz qalırdı. Bəzən qalstuk ona asanlıqla təslim olurdu, bəzən isə mister Darlinq məğlubiyəyə uğrayırdı. Belə günlərdə hamı arzu edirdi ki, o təkəbbür hissinə üstələyib hazır qalstuk bağlasın. Həmin aşxam qalstuk yenə də onun əksinə gedirdi. Mister Darlinq bu xırdaca, əzik-üzük olmuş yaramaz qalstuku ovcunda sıxaraq uşaq otağına girdi.

– Atacan, əzizim, nə olmuşdur?

– Nə olmuşdur? – deyər o qəzəblə qışqırdı. – Bu qalstuk canımı boğazıma yığıb! Sözümdə baxmır, bağlaya bilmirəm! – onun səsinə dəhşətli istehza hiss olunurdu. – Bağlanmağına bağlanı, ancaq mənim boynumda yox! Harda istəsən bağlanı, mənim boynumdan başqa! Çarpayının başında bağlanı! Lap iyirmi dəfə bağla! Mənim boynumda yox! Bağlanmaq istəmir, vəssalam!

O, missis Darlinqin bu sözlərə o qədər də əhəmiyyət vermədiyini güman etdiyindən ciddiyyətlə əlavə etdi:

– Səni xəbərdar edirəm, nə qədər ki, qalstuk boynumda bağlanmayıb, qonaq gedən deyilik! Əgər, biz bu gün qonaq getməsək, mən daha qulluğa da gedə bilmərəm! Mən qulluq yerinə getməyəndə isə ac qalacağım, uşaqlarımız da avara-sərgərdan çöllərə düşəcəklər!

Bu sözləri eşidəndə belə missis Darlinq hövsələdən çıxmadı. Mülayim səslə dedi:

– Əzizim, ver mən bağlayım!

Mister Darlinq elə ona görə də buraya gəlmişdi. Missis Darlinq yumşaq, incə əlləri ilə cəld qalstuku bağladı. Uşaqlar durub tələrlərinin nə cür həll olunduğuna tamaşa edirdilər. Başqa kişi olsaydı, missis Darlinqin qalstuku çox laqeyd bağlamasına acığı tutardı, lakin mister

Darlinq bütün bunlardan uzaq idi. O, etinasızlıqla missis Darlinqə təşəkkür etdi və qəzəbini unutdu. Heç bir dəqiqə keçməmiş artıq o, Maykl çiyinə alıb oynayırdı.

– O gün necə də şənləndirdik! – deyər missis Darlinq bir neçə gün sonra köksünü ötürərək xatırlayırdı.

– Axırını çənliyimiz idi! – deyər mister Darlinq imlədi.

– Corc, yadımdamı, Maykl qəflətn soruşdu: “Ana, siz necə tanış olmusunuz?”

– Bunu unutmaq olar?

– Necə yaxşı uşaqlar idi, Corc, eləmi?

– Ən başlıcası odur ki, onlar bizim balalarımız idi, doğma idilər! İndi isə tək qalmışdır!

Bu vaxt Nena uşaq otağına girdi. Tərs kimi iş də elə gətirdi ki, mister Darlinq Nənaya toxundu və itin tükü şalvarına yapışdı. Mister Darlinqin bu şalvarı təzə olmaqdan savayı, həm də baftalı idi. O, ağlamamaq üçün dodağını dişlədi. Əlbəttə, missis Darlinq onun şalvarını çırpıb təmizlədi, ancaq mister Darlinq yenə də dedi ki, iti özlərinə dayə götürməkdə böyük səhv ediblər.

– Corc, Nena bizim üçün bir tapıntıdır!

– Əlbəttə, amma bəzən mənim ürəyim sıxılır, mənə elə gəlir ki, o bizim uşaqlara öz küçükləri kimi baxır!

– Yox, əzizim, Nena çox gözəl bilir ki, uşaq küçük cynı deyil!

– Bilmirəm, – deyər mister Darlinq sözləri uzada-uzada söylədi, – bilmirəm...

Bu vaxt missis Darlinq Piterlə əlaqədar əhvalatı danışdı. Əvvəl mister Darlinq bu söhbətə güldürdü, lakin kölgəni ona göstərəndən sonra fikrə getdi.

– Bu mənə tanış gəlmir, – deyər o, kölgəni diqqətlə gözdən keçirib söylədi, – ancaq mən qəti əminəm ki, bu kölgənin sahibi çox yaramaz adamdır!

– Nena Maykl üçün dərman gətirəndə, – deyər missis Darlinq xatırlayırdı, – biz hələ də söhbət edirdik. Yadımdamı? Ey, Nena daha sən heç vaxt dərman şüşəsinə ağızına alıb gəzdirməyəcəksən. Bütün bunların günahı mendedir!

Mister Darlinq möhkəm xasiyyətli idi; lakin bu vaxt özünü çox qərribə aparırdı. Doğrudur, onun öz zəiflikləri var idi. Məsələn o, qəti əmin idi ki, bütün ömrü boyu qəhrəmanlıq göstərən dərman içir. Elə

ona görədir ki, Nena dərman dolu qaşığı Maykla içirtmək istəyəndə oğlanın boyun qaçırdığını görün mister Darlinq ciddi səsle dedi:

– Maykl, kişi ol!

– İstəmirəm! İcməyəcəyəm! – deyə Maykl inadla qışqırdı.

Missis Darlinq şokolad götürməyə getdi. Ərköyünlüyü xoşlama-yan mister Darlinqin bundan xoşu gölmədi.

– Anası, uşağı şiltaqlığa öyrətmə! – deyə o, missis Darlinqin arxa-sınca çığırdı. – Maykl, mən sən yaşda olanda hər cür dərmanı uf demədən içir, yalnız deyirdim: “anam, atam, çox sağ olun ki, mənə sağalmaq üçün dərman verirsiniz”.

Mister Darlinqə elə gəldi ki, hər şey elə belə olub. Əynində gecə köynəyi olan Vendi bu sözlərə inanıb Mayklı ürəkləndirmək üçün dedi:

– Sənin dərmanın bundan da pisdir, eləmi, ata? İndi içdiyini deyirəm...

– Çox pisdir, – deyə mister Darlinq cəsarətlə söylədi. – Əgər dərman şüşəsini itirməsəydim, Maykl, indi içərdim, sən də görərdin.

Əlbəttə, mister Darlinq dərman şüşəsini itirməmişdi, bir dəfə gecəyarısı, evdə hamı yatanda o dərmanı şkafın başına qoyub gizlətməmişdi. Ancaq o bilmirdi ki, xidmətçi qız balaca Liza bu şüşəni tapıb yenidən əlüzuyunun üstünə qoyub.

– Atacan, mən dərmanın yerini bilirəm! – deyə həmişə adamlara əl tutmaq istəyən Vendi sevinclə səsləndi. – Bu saat götürərəm.

– Mister Darlinq bir kəlmə deməyə vaxt tapmamış, qız dərmanın dalınca qaçdı. Mister Darlinqin nə isə qanı qaraldı. O, qorxa-qorxa dedi:

– Con, bilirsən nə iyrenc dərmandır. Lap yapışqan kimidir, şirindir, zəhlətökəndir...

– Ata, sən onu tez ud, vəssalam! – deyə Con sevinclə məsləhət gördü.

Bu vaxt Vendi qaça-qaça qayıdıb gəldi. İçində dərman olan stəkan götürmüşdü.

– Var gücümlə qaçırdım! – deyə o, çətinliklə nəfəsini dərdi.

– Sən çox ağıllı qızsan, – deyə mister Darlinq lağ etdi, lakin Vendi başa düşmədi. Sonra da inadla söylədi: – Maykl birinci içəcək!

– Ata birinci içəcək! – deyə Maykl etiraz etdi. Onun təbiəti belə idi, heç kəsə inanmırdı.

– Birdən ürəyim bulansa? – deyə mister Darlinq hədələdi.

Con dedi:

– Ata, iç!

– Dilini dinc qoy, Con, – deyə mister Darlinq əmr etdi.

Vendi heç bir şey başa düşmürdü. O dedi:

– Mən elə bilirdim ki, ata, sən dərmanı asan içirsən.

– İş heç də bunda deyil, – deyə mister Darlinq cavab verdi. – Sən görürsənmi mənim stəkandakı dərmanım Conun qaşığındakı dərmandan çoxdur. (Onun məğrur qəlbi buna dözə bilmirdi). Bu isə ədalət-sizlikdir!

Maykl laqəyd halda dedi:

– Ata, mən gözləyirəm!

– Nə olsun ki, mən də gözləyirəm.

– Ata, sən çox qorxaqsan!

– Sən özün qorxaqsan!

– Mən qorxmuram!

– Mən də qorxmuram!

– Bəs nə üçün içmirsən?

– Bəs sən niyə içmirsən?

Bu vaxt Vendinin ağına bir fikir gəldi.

– Bəlkə ikiniz də birlikdə içəsiniz?

– Əlbəttə, – deyə mister Darlinq söylədi. – Maykl, sən hazır-sanmı?

Vendi saymağa başladı:

– Bir, iki, üç!

Maykl dərmanı uddu, mister Darlinq isə stəkani arxasında gizlətdi.

Maykl qəzəblə qışqırdı.

Vendi acıqla etiraz etdi:

– Ay ata!

– Nə “ay ata”? – deyə mister Darlinq ciddi səsle dilləndi. – Maykl, bu saat səsinə kəs! Mən dərmanı içmək istədim, ancaq... ancaq gecikdim.

Uşaqlar mister Darlinqə acıqla baxırdılar! Atalarının bu hərəkəti onları pərt etmişdi.

– Uşaqlar, bilirsiniz nə var, – deyə Nena vanna otağına gedəndə mister Darlinq yalvarıcı səsle söylədi. – Ağılıma məzəli bir fikir gəlib.

Mən öz dərmanımı Nenanın qabına boşaldacağam, it də elə biləcək süddür, içəcək!

Dərman, doğrudan da, süd kimi ağ idi, ancaq uşaqlar mister Darlinqon fərqli olaraq belə zarafatları xoşlamırdılar. Onlar məzəmmət dolu baxışlarını dərmanı Nenanın qabına boşaldan mister Darlinqə zilləmişdilər.

– Nə gülməlidir! – deyə mister Darlinq sevinclə dilləndi. Lakin səsində tərəddüd var idi. Nena ilə missis Darlinq uşaq otağına qayıdanda uşaqlar bu işi onlara deməyə ürək eləmədilər.

– Nena, əzizim, – deyə mister Darlinq iti sığallaya-sığallaya söylədi. – Qaba sənin üçün süd tökmüşəm, Nena...

Nena quyruğunu bulayıb, qaba sarı qaçdı, yalamağa başladı, o saat da mister Darlinqə baxdı. Onun nəzərlərində qəzəb yox idi, ancaq gözləri yaşla dolmuşdu, it dinnməzə öz damına girdi.

Mister Darlinq bərk xəcalət çəkdi, lakin özünü o yerə qoymadı. Missis Darlinq bu dəhşətli sakitlikdə oyulub qabı iylədi və dedi:

– Ah, Corc, bu ki, sənin dərmanıdır!

– Zarafat edirdim, – deyə mister Darlinq acıqla çığırdı.

Missis Darlinq oğlanları sakitləşdirməyə çalışırdı, Vendi isə Nenanı qucaqlamışdı.

– Mən hamını şənəndirmək üçün dəridən-qabıqdan çıxıram! – deyə mister Darlinq ürəyi yana-yana söylədi, – məni heç kəs başa düşmür!

Vendi bütün vaxtı Nenanı qucaqlayırdı.

– Əlbəttə! – deyə mister Darlinq qışqırdı. – Qucaqla onu! Məni isə heç kəs qucaqlamaz! Nə üçün qucaqlasınlar? Mən hamı üçün çörək pulu qazanıram. Daha məni nə üçün qucaqlasınlar? Nə üçün?

– Corc, – deyə missis Darlinq xahiş etdi, – belə ucadan danışma, xahiş edirəm. Xidmətçilər eşidirlər...

Nədənsə onlar həmişə Lizanı xidmətçilər adlandırdılar.

– Qoy eşitsinlər! – deyə mister Darlinq qətiyyətlə söylədi. – İstəyir bütün dünya eşitsin! Ancaq mən bundan sonra uşaq otağında itin hökmrənliyinə qəti yol verməyəcəyəm!

Uşaqlar ağlaşdılar, Nena isə yaxın gələrək yalvarışla dolu gözlərini mister Darlinqə dikdi. Lakin mister Darlinq itə sarı heç baxmadı da. O, yenə də özünü əsil kişi hiss etdi. O dedi:

– Yalvarıb, eləməyin! Sənin yerin həyətdir. Həyətdə bağlanma-lısan! Bu saat get ora!

– Corc, Corc, – deyə missis Darlinq pıçıldadı, – yadına sal gör, o oğlan haqqında sənə nə demişdim!

Ancaq heyhat! Mister Darlinq bu barədə heç eşitmək belə istə-mirdi. O, evdə kimin ağa olduğunu sübut etmək istəyirdi. Nena onun əmrini yerinə yetirmək istəməyənə iti şirin dillə it damından çıxartdı, xaltasından yapışib həyətdə apardı. Doğrudur, bu hərəkəti üçün mister Darlinq xəcalət çəkdi, buna baxmayaraq fikrindən dönmədi. Nenanı həyətdə bağlayandan sonra, bədbəxt ata, dəhlizdə əyləşib əlləri ilə üzünü örtüdü.

Missis Darlinq bir kəlmə də danışmadan uşaqları yatağa uzatdı və gecə işığını yandırdı.

Bu vaxt Nena hürdü, həyətdən gələn bu səsi hamı eşitdi.

– Onu zəncirleyir, – deyə Con ağlamsındı.

Ancaq Vendi onunla razılaşmadı. Əlbəttə, o da indi nə baş verə-cəyindən xəbərsizdi. Qız dedi:

– Yox, Nenanı incidəndə o başqa cür hürür, təhlükə hiss eləyəndə o belə hürür.

Təhlükə!

– Vendi sən əminsənmi?

– Əlbəttə!

Missis Darlinq qorxudan əsə-əsə pəncərəyə yaxınlaşdı. Pəncərə cəftəsi salınmışdı. Pəncərədən baxdı. Gecə səmasına saysız-hesab-sız ulduz səpələnmişdi. Ulduzlar evin dövrəsinə toplaşdılar, elə bil indicə baş verəcək hadisəni görmək üçün tələsirdilər. Lakin missis Darlinq bunu hiss etmədi. İki xırdaca ulduzun ona göz vuraraq sanki xəbərdarlıq etdiyini də görmədi. Bununla belə naməlum qorxudan ürəyi sıxıldı.

– Bu gün, heç qonaq getmək istəmirəm, – deyə missis Darlinq öz-özünə dedi.

O, çarpayılara yanaşib uşaqları bir-bir öpdü. Balaca Maykl onu bərk-bərk qucaqladı və dedi:

– Ana, səni elə çox istəyirəm ki!

Bu, uzunmüddətli ayrılıqqabağı missis Darlinqin Maykldan eşit-diyi son sözlər idi.

27 nömrəli ev uzaqda deyildi, lakin o gün bərk qar yağdığından mister və missis Darlinqlər çəkmələrini çirkəndirməmək üçün ehti-yatla yeriyirdilər. Kükədən onlardan savayı heç kəs yox idi, ulduzlar da diqqətlə onları izləyirdilər.

Ulduzlar çox qəşəngdir, ancaq onlar baş verən hadisələri yalnız izləyə bilirlər, özlərinin isə əlindən heç nə gəlmir. Onlar bir vaxtlar elədikləri qəbahət üstündə belə cəzalanıblar, bu hadisə çox illər qabaq olduğu üçün onu heç kəs xatırlaya bilmir. Qoca ulduzlar hər şeydən bezikdikləri üçün artıq dünyaya donuq gözlərlə baxıb susurlar, cavan ulduzlar üçünsə bu işlər yenidir, elə ona görə də yorulmadan göz vurur, bir-birilə söhbət edirlər. Ulduzlar Piteri sevmirlər, çünki Piter onlara arxadan yanaşır və üfürüb söndürməyə çalışır. Lakin həmin gecə ulduzlar darıxırdılar, elə ona görə də Piterin tərəfini saxlayır, böyüklərin çıxıb getməsinə səbirsizliklə gözləyirdilər. 27 nömrəli evin qapısı mister və missis Darlinqlərin arxasınca bağlanan kimi, göydə həyəcan başladı və Kəhkəşanın kiçik ulduzu pıçıldadı:

– Piter, başla!..

COZEF REDYARD KİPLİŇQ

(1865–1936)

RIKKİ-TİKKİ-TAVİ

Bu hekayədə Siqauli qəsəbəsindəki böyük evin vanna otağında Rikki-Tikki-Tavinin təkbaşına apardığı böyük davadan danışılır.

Dərzi quşu ona kömək edirdi, heç vaxt evin ortasına çıxmıyan, həmişə divarda oğurluq edən müsk siçovulu¹ Çuçundra da ona məsləhətlər verirdi. Ancaq əsil döyüşçü kimi təkcə Rikki-Tikki özü mübarizə aparırdı.

Rikki-Tikki-Tavi manqust² idi. Quyuğu da, dərisi də balaca pişiyinki kimi idi, ancaq başı və bütün hərəkətləri qaranquşa oxşayırdı. Gözləri və daim titrəyən burnunun ucu çəhrayı idi. Rikki harda və nə vaxt istəsə qaşınardı, özü də hansı pəncəsilə oldu qaşınardı: istəyir qabaq pəncəsi olsun, istəyir dal pəncəsi olsun, fərqi yox idi. Quyuğunu pırpızlaşdıranda lap girdə şotkaya oxşayırdı. Hündür otların üstündən şığıyanda, onun döyüş ləqəbi rikki-tikki-tikki tikki-çk! – idi.

O, ata-anası ilə ensiz bir dərədə yaşayırdı. Bir dəfə yayda daşqın oldu, su onu yol qırağındakı xəndək boyu götürüb apardı. O, suda əl-qol atdı. Nəhayət o, üzən bir çəngə otdan yapışa bildi. Huşunu itirənə kimi orada qaldı. Gözünü açanda gördü ki, bağda istiden yanıb qovrulur, özü də üzülüb əldən düşüb, yolun ortasında qalıb. Bir oğlan uşağı da bu vaxt deyirdi:

– Ölü manqust! Gəlin onu basdıraraq!

Oğlanın anası ona deyirdi:

– Yox, gəl onu aparıb qurudaq. Bəlkə o hələ ölməyib.

Onlar manqustu götürüb evlərinə apardılar, adamlardan kimsə onu iki barmağının arasında götürüb dedi ki, o heç də ölməyib, ancaq qarnına su dolub. Onu pambığa səriyib, ocağın yanına qoydular. Manqust gözlərini açıb asırdı.

¹ Müsk siçovulu – əsasən Şimali Amerikada olur.

² Manqust – Hindistanda yayılmış siçovul növü

Böyük İnsan dedi:

– İndi isə onu hürkütməyin, görək o, nə olayəcək.

Dünyada manqust hürkütməkdən çətin iş yoxdur, ona görə ki, onun bütün bədəni, burnundan quyruğunacan, hər şeyə marağ göstərir. “Vurnux və Araşdır” – manqustların ailə gerbində belə yazılıb. Rikki-Tikki-Tavi də əsil-nəsəbli, yerli-köklü manqust idi. O, pambığa baxıb gördü ki, bu yeməli deyil, stolun başına hərlənməyə başladı, sonra dal ayaqları üstə oturub tüklərini sahmana saldı, atılıb oğlanın çiyininə çıxdı.

Böyük İnsan dedi:

– Qorxma Teddi, o səninlə dostlaşmaq istəyir.

– Vay, o mənim boğazımı qıdıqlayır, – deyər Teddi çığırdı.

Rikki-Tikki onun yaxasına baxdı, qulağını iylədi, döşəməyə düşüb burnunu qaşımaya başladı.

– Qəribədir, – deyər Teddinin anası sösləndi. – Buna vəhşi heyvan deyirlər! Bəlkə bu ona görə əhliləşib ki, biz ona yaxşı baxmışıq.

Əri dedi:

– Manqustlar hamısı belədir. Əgər Teddi onun quyruğundan yapışıb qəfəsə salmasa, o bizdə qalar və evimizdə oynayar... Gəl ona yeməyə bir şey verək.

Ona bir tikə çiyət verdilər. Rikkinin ətdən yaman xoşu gəldi. Nahardan sonra o saat eyvana qaçdı, tüklərini qurutmaq üçün günün altında oturdu. O saat özünə gəldi. “Bu evdə elə şeylər var ki, mən onları lap tezliklə yoxlayıb baxmalıyam. Atam-anam ömürlərində heç bu qədər şey görməyiblər. Mən burda qalıb, hər şeyi olduğu kimi öyrənməliyəm”.

Bütün günü evi ələk-vələk elədi, az qaldı vannada boğulsun, burnunu mürəkkəbə soxdu, sonra da burnunu Böyük İnsanın çəkdiyi siqaretə yandırdı. Ona görə ki, Böyük İnsanın dizi üstünə çıxmışdı, görsün qələmin ucunu kağızın üstündə necə yazır. Axsam o, Teddinin yataq otağına qaçdı ki, görsün neft lampasını necə yandırır. Teddi yerinə girəndən sonra Rikki-Tikki də onun yanında büzüşdü, ancaq çox narahat qonşu oldu, ona görə ki, elə balaca bir xışılta olan kimi o saat yerindən sıçrayır, qulaqlarını şəkəylər, qaçırdı ki, görsün nə olub. Ata ilə ana gəldi ki, görsünlər oğlanları necə yatır, gördülər ki, Rikki-Tikki oyaqdır, oğlanın başının üstündə oturub.

Teddinin anası dedi:

– Heç bundan xoşum gəlmir. Birdən uşağı dişləyər ha?

Atası dedi:

– Qorxma. Bu heyvancığaz onu itdən də yaxşı qoruyar. Birdən, misal üçün ilan sürünüb gəlsə...

Ancaq Teddinin anası belə dəhşətli şeylər haqqında heç düşünməkdə istəmirdi.

Səhər yeməyinə Rikki Teddinin çiyində eyvana gəldi. Ona banan və bir yumurta verdilər. O, növbə ilə hamının dizi üstündə oturdu, ona görə ki, yaxşı manqust heç vaxt ev manqustu olmaq ümidini itirmir. Onların hər biri balacalıqdan evdə yaşayıb, otaqdan-otağa qaçmağı arzu edir.

Səhər yeməyindən sonra Rikki-Tikki bağa qaçdı ki, görsün orda gözüne yaxşı nə dəyir. Bağ böyük idi, yarısının alağı təmizlənmişdi. Bağda çox yekə qızılgül kollar vardı, kollar o qədər yekə idi ki, hər kolun özü bir köşk idi. Bağda bambukluk, portağal və lumu ağacları bir də sıx hündür ot koluğu var idi.

Rikki-Tikki ağız-burnunu yaladı.

– Ova çıxmaq üçün pis yer deyil, – dedi.

Elə ov barədə azca fikirləşən kimi quyruğu şotka kimi böyüyüb girdələşdi. O, qaça-qaça bütün ətrafı gəzib dolandı, buranı iylədi, oranı iylədi, birdən qulağına göyəm koluğu olan yerdən qəmli bir səs dəydi. Göyəm koluğunda Dərzi quşu ilə arvadı olurdu. Onların çox qəşəng yuvaları var idi: bunu onlar iki yekə yarpaqdan, səp kimi nazik çubuqlardan tikmişdilər, içində yumşaq tük və pambıq doldurmuşdular. Yuva hər tərəfə yellənirdi, quşlar yuvanın qırağında oturub bərkdən ağlayırdılar.

Rikki-Tikki soruşdu:

– Nə olub?

Dərzi quş cavab verdi:

– Böyük bədbəxtlik olub! Bizim balalarımızdan biri dünən yuvadan yerə düşüb. Naq da onu udub.

Rikki-Tikki dedi:

– Hm, bu çox ağır dərddir... Ancaq mən bura bu yaxında gəlmişəm. Mən buralı deyiləm... Naq kimdir?

Dərzi quşu və arvadı koluğun altındakı qalın otların zəif xışıltsını eşidib, cavab vermədən cəld yuvada gizləndilər. Dəhşətli, soyuq səs Rikki-Tikkini iki fut geri sıçramaya məcbur etdi. Sonra otun içindən yavaş-yavaş, barmaq-barmaq Naqın – yekə qara kobranın¹ başı

¹ Kobra – gözlüklü, zəhorli ilan. Başından azca aşağıda gözlüyə oxşar naxış var. ilan hirsələndə boynunu o qədər şişir ki, lap başlığa oxşayır.

qalxmağa başladı. Bu Naqın uzunluğu – başından quyruğunun ucuna kimi beş fut olardı.

Bədəninin üçdə bir hissəsi yerdən qalxandan sonra o dayandı – külləkdə yırğalanan zəncirotu kimi silkələnməyə başladı, özünün heç vaxt dəyişməyən dəhşətli ilan gözləri ilə Rikki-Tikkiyə baxmağa başladı.

– Sən soruşursan ki, Naq kimdir? Mənə bax və əsim-əsim ə! Ona görə ki, Naq – mənəm...

O, öz başlığını şişirtməyə başladı, Rikki-Tikki başlıqda dəmir qarmağın dəmir ilgəyinə oxşar gözlüklü yeri gördü.

Rikkinin bircə dəqiqəliyə canına üşütmə düşdü. Manqustlar ümumiyyətlə, bircə dəqiqədən artıq heç kəsdən qorxmurlar. Rikki-Tikki ömründə diri kobra görməmişdi, axı anası onu ölü ilanlarla yemləmişdi, bunu da yaxşı bilirdi ki, manqustlar ilanlarla vuruşub, onlara qalib gəlmək və onları yemək üçün mövcuddurlar. Bunu Naq da bilirdi, ona görə də soyuq ürəyinin dərinliyində vahimə vardı.

Rikki-Tikki dedi:

– Hə, nə olsun ki! – quyruğu yenə böyüməyə başladı. – Sən elə bilirsen ki, kürəyində xalların var deyə, yuvasından yığılan quş bala-larını yeməyə ixtiyarın çatar?

Bu vaxt Naq başqa şey fikirləşdi, diqqətlə baxırdı ki, görsün Rikkinin dal tərəfindəki otlar tərənəməyir ki? O, başa düşürdü ki, əgər bağda manqust görünübse, demək onun və bütün ilan nəslinin axırındır. Ancaq indi ona düşmənin diqqətini yayındırmaq lazım idi. Ona görə, Naq başını azca aşağı əydi, bir azca da yana çevirib dedi:

– Gəl dil tapaq. Sən ki, quş yumurtasını yeyirsən, elə deyil? Niyə axı, mən quş yeyə bilməyim?

– Arxadan! Arxadan! Dön bax! – deyə Dərzi oxumağa başladı.

Ancaq Rikki-Tikki yaxşı başa düşürdü ki, indi gözünü zilləyib dayanmaq vaxtı deyil, o bacardıqca lap hündürə tullandı, aşağıda Naqın qəddar arvadı Naqaynanın fısıldayan başını gördü. Demə Naq onunla danışan vaxtda Naqayna oğrun-oğrun ona arxadan yaxınlaşmış ki, onun işini bitirsin. Naqayna ona görə fısıldayırdı ki, Rikki sivişib aradan çıxmışdı. Rikki hoppanıb düz onun belinə düşdü, özü də bir az böyük olsaydı bilərdi ki, indi onun belini dişləməyin əsil vaxtıdır; bircə dəfə dişləsəydi – qurtarıb gedəcəkdə! Ancaq Rikki qorxurdu ki, Naqayna öz yekə quyruğunu ona çıxpar. Rikki onu dişlədi, ancaq çox yavaşca dişlədi, ilanı bərk hirsələndirdi, sonra da yerə atıldı.

– Yaramaz, yaramaz Dərzi! – Naq belə deyib bacardıqca boylandı ki, çaqqal gavalısı kolluğunda sallanan quş yuvasını özünü çatdırırsın.

Amma Dərzi öz yuvasını elə ona görə hündürdə tikmişdi ki, ilan boylananda çatmasın, yuva budaqda ancaq yırğalandı.

Rikki-Tikki hiss elədi ki, gözləri get-gedə qızarıb, onlardan alov çıxır, bu o deməkdir ki, manqust bərk hirsələnib, o, kenqurunun balası kimi quyruğu və dal ayaqları üstə oturdu. Dörd tərəfinə baxıb qeyzindən mır-mır mırılandı. Ancaq kiminlə vuruşaydı: Naq və Naqayna başlarını otları içinə soxub yox olmuşdular. İlan şikarını vura bilməyəndə o, bircə kəlmə də danışmır, nə edəcəyini də demir. Rikki-Tikki də düşmənin dalınca düşmək istəmədi, çünki o, təkbəşinə ilanların ikisinin də öhdəsindən gələ biləcəyinə arxayın deyildi. O, yorta-yorta evə sarı qaçmağa başladı, qumsal cığırda əyləşib dərin fikrə getdi. Bəli, fikirləşməli şey var idi.

Əgər oxumağa əlinə müxtəlif heyvanlardan söhbət açan köhnə kitablardan düşsə, onda sən orda oxuyacaqsan ki, ilanın dişlədiyi manqust o saat ordan çıxıb qaçır, hansı otusa tapıb yeyir, guya bu ot onu ilan zəhərindən təmizləyir. Bu düz deyil, manqustun kobraya qələbə çalması – onun gözlərinin və pəncəsinin cəldliyindəndir. Kobrada dişini batırmaq, manqustda sıçramaq adəti var.

İlan sancmaq istəyəndə, heç bir gözə onun başının hərəkətini görmək olmur. Manqustun bu sıçrayışı on sehrli otdan da gözəldir.

Rikki-Tikki yaxşı bilirdi ki, o hələ cavandır, təcrübəsi də yoxdur. Ona görə də arxadan ona dəyəcək həmlədən belə məharətlə sivişdiyini yadına salıb şənələnirdi. Özünə qarşı böyük hörmət hiss elədi, bağ cığırtı ilə Teddi qaçıb onun yanına gələndə Rikki oğlana onu tutmağa imkan verdi. Elə həmin dəqiqədə, Teddi onun üstünə əyildiği vaxt, nəsbə bir şey toz içində sürünüb keçdi, nazik bir səs gəldi: “Ehtiyatlı ol! Mən – ölümə!” Bu Karayt – toz içində əylən-məyi xoşlayan boz rəngli balaca ilan idi. O da kobra kimi zəhərli olur. Ancaq balaca olduğu üçün insanları onu görmürlər, odur ki, Karayt insanlara daha çox ziyan vurur.

Rikki-Tikkinin gözləri yenə qızardı, o oynaya-oynaya, özünəməxsus yerləşə – ona ata-babalarından irsən keçən yanlarını basa-basa, Karaytın yanına qaçdı, onun yerışı çox məzəli idi, ancaq manqustun özü üçün bu çox münasib idi. Çünki belə yerışı ona hər cür vəziyyətdən sıçramağa imkan verirdi, qabağına ilan çıxanda isə sıçramaq ən

vacib şərtidir. Karayt ilə təkbətək döyüş Rikki üçün Naqla döyüşməkdən daha təhlükəli idi, ona görə ki, Karayt balaca, çox cəld və diribaş ilan idi. Belə ki, əgər Rikki dişlərini onun belinə, başından azacıq aşağı hissəsinə keçirməsəydi Karayt yəqin ki, onu ya gözündən, ya da dodağından sancardı.

Ancaq Rikki bunu bilmirdi. Gözləri qıpqırmızı qızarmışdı. Rikki daha heç bir şey fikirləşmirdi, o irəli-geri yırğalana-yırğalana gedirdi, göz gəzdirdirdi ki, görsün dişini hara keçirsə yaxşıdır. Karayt onun üstünə atıldı. Rikki yana sıçradı, istədi ki, onu dişləsin, ancaq bu mürdərə tox-torpaqlı baş düz onun peysərinə düşdü. Rikki onu belindən yerə tullamaq üçün havada mayallaq əşmalı oldu. İlan da ondan geri qalmırdı, güllə kimi onun dalınca gəlirdi.

Teddi evə tərəf dönüb qışqırdı:

– Gəlin baxın: bizim manqust ilanı öldürür!

Rikki-Tikki də eşitdi ki, Teddinin anası necə qıyyə çəkdi. Oğlanın atası da ağacla qaçıb gəldi, ancaq elə bu vaxt Karayt yəndəmsiz bir sıçrayış etdi – çox uzağa tullandı, – Rikki-Tikki də onun üstünə atıldı, dişlərini onun başından azacıq aşağı keçirtdi, sonra da geri sıçradı. Karayt daha hərəkət etmədi. Rikki-Tikki hazırlaşdı ki, onu quyruğundan başlayıb yesin (bu manqustların adətidir), birdən yadına düşdü ki, manqustlar çox yeməkdən ağırlaşır. Əgər öz çevikliyi və gücünü qorumaq istəyirsə, onda görək kökəlməsin. Rikki-Tikki bir kənara çəkilib gənəgərçək kolu dibində tox-torpağın içində mayallaq əşmağa başladı. Teddinin atası da ağacla ölü ilanının üstünə düşdü.

“Bu nə üçündür? – Rikki fikirləşdi. – Mən ki, onun işini bitirmişəm”.

Bu vaxt Teddinin anası qaçıb Rikki-Tikkinin yanına gəldi, onu tox-torpağın içindən qaldırıb bağına basdı. Özü də qışqıra-qışqıra dedi ki, Rikki onun oğlunu ölümdən qurtarıb, Teddi isə gözələrini bərəldib baxırdı. Bu qarmaqarışıqlıq Rikkinin xoşuna gəldi. Ancaq bu qarmaqarışıqlıq nədən əmələ gəlib, əlbəttə o, bunu başa düşə bilməzdi. Onu nə üçün belə əzizləyirlər? Onun üçün ilanla çarpışmaq, Teddi üçün tox-torpağın içində ağnamaq kimi bir şey idi.

Nahar eləməyə əyləşəndə Rikki-Tikki süfrənin üstündə stəkanların və badələrin arasında gəzirdi. Rikki üç dəfə qarmını daddı, ləzzətli yeməklərlə doldura bilirdi, ancaq Naq və Naqayna yadından çıxmamışdı, özü də yeməkləri Teddinin anası daşıyıb gətirir, onu tumarlayır, Teddi də onu çiyində oturdurdu, Rikki bundan xoşhal-

lanırdı; ancaq Rikkinin gözələri tez-tez qızarırdı, ağızından da öz döyüşkən ləqəbi çıxırdı: Rikki-tikki-tikki-tikki-çk!

Teddi onu öz yatağına aldı. Oğlan hökmən istəyirdi ki, Rikki onun sinəsində, lap çənəsinin altında yatsın. Rikki yaxşı tərbiyə almış manqust idi, onu nə dişləyə, nə də cırmaqlaya bilirdi. Teddi təzə yuxuya getmişdi ki, Rikki yataqdan düşüb evdə gəzməyə başladı.

Qaranlıqda oğrun-oğrun divara yaxınlaşan müşk siçovulu Çuçundra ilə toqquşdu.

Çuçundranın qanı qaraldı. O, bütün gecəni niqıldayırdı, zarıyır, hey istəyirdi ki, ürəklənib otağın ortasına qaçsın, ancaq buna heç vaxt cəsarəti çatmırdı.

– Məni öldürmə, Rikki-Tikki, – deyər Çuçundra qışqırdı, az qaldı ki, ağlasın.

– Heç ilan öldürən də durub müşk siçovuluna ağız bulaşdırar! – deyər Rikki-Tikki həqarətlə cavab verdi.

– İlanı öldürəni də ilan məhv edər! – deyər Çuçundra daha kədərli səsəndi. – Kim bilir, birdən Naq səhv salıb məni öldürər ha: elə bilər ki, mən – sənəm...

Rikki-Tikki dedi:

– Xeyr a, bunu o heç vaxt ağılına gətirməz! Bir də ki, Naq bağda olur, sən də heç vaxt bağda olmursan.

– Xalam qızı Çua mənə dedi ki, – Çuçundra sözə başladı, o saat da susdu.

– O, nə dedi ki?

– Sss. Naq – hər yerdə olur, – hər yerdə. Görək sən özün xalam qızıyan bağda danışaydın.

– Axı onu görməmişəm. De görək! Tez ol, Çuçundra, yoxsa səni dişləyərəm, ha!

Çuçundra şöngüyüb ağlamağa başladı.

Çox ağladı, gözünün yaşı bığlarının üstünə süzüldü.

Hönkürə-hönkürə dedi:

– Mən çox bədbəxtəm! Heç vaxt otağın ortasına çıxmağa ürək eləmirəm. Sss! Məgər sən eşitmirsən, Rikki-Tikki? Yaxşısı budur, mən heç nə deməyim.

Rikki-Tikki qulaq asdı. Evdə sakitlik idi, ancaq ona elə gəldi ki, lap uzaqdan, güclə xışıltı eşidildi, elə bil şişə üstündən arı keçir. Demə bu ilan qabığı idi, kərpic döşəmənin üstündə xışıldayırdı.

“Ya Naqdır, ya da Naqayna – deyə Rikki-Tikki qət etdi – onlardan hansısa navalçanın üstü ilə sürünüb vanna otağına gəlir...”

– Çuçundra, doğrudur. Heyif ki, sənin xalan qızı Çua ilə danışmamışam.

Rikki, Teddinin əl-üzünü yuduğu otağa getdi, ancaq burda heç kəs yox idi. Sonra Teddinin anasının əl-üzünü yuduğu otağa keçdi. Orda mala çəkilməmiş dümdüz divarın dibində navalça üçün bir kərpic çıxarılmışdı. Rikki həmin yarığın kənarına, vanna qoyulan yerə yaxınlaşanda divarın o biri üzündə Naq ilə Naqaynanın ay işığında pıçıldadığını eşitdi.

Naqayna ərinə deyirdi:

– Əgər evdə adam olmasa, o da çıxıb gedər, bağ yenə də bizim olar. Get, qorxma, yadından çıxmasın ki, sən əvvəlcə Karaytı öldürən Böyük İnsanı sancmalısan. Sonra mənim yanıma qayıtmalısan, biz ikilikdə Rikki-Tikkinin işini bitirərik.

– Biz onları öldürsək, bunun bizə bir balaca xeyri olacaq, ya yox?

– Bəs necə! Çox böyük xeyri olacaq. Ev bomboş olanda burda Mənuqst yox idi ki?! Evdə ki, heç kəs olmazdı, biz ikimiz bu bağın ağasıyıq. Sən şah, mən də şah arvadı. Bir də yadından çıxarma, qovun ləkində balalarımız yumurtadan çıxsa – onda onlara sakitlik və rahat yer lazımdır.

Naq dedi:

– Hə, bax bu barədə mən heç fikirləşməmişəm. Yaxşı, mən gedirəm. Ancaq deyəsən heç Rikki-Tikkini davaya çağırmağın mənası yoxdur. Mən Böyük İnsanı, onun arvadını sancaram, əlimə fürsət düşsə oğlunu da sancaram, sonra yavaşca sürünüb gələm. Onda ev boşalacaq. Rikki-Tikki özü burdan çıxıb gedər.

Rikki-Tikki hirsindən tir-tir titəyirdi. Yanıqdan əvvəl Naqın başı, onun dalınca da beş futluq soyuq bədəni içəri keçdi.

Rikki-Tikki qəzəblənmişdi, ancaq kobranın nə yekəlikdə olduğunu görəndə lap dəhşətə gəldi. Naq qıvrıldı, başını qaldırıb qaralıqda vanna otağına göz gəzdirməyə başladı. Rikki-Tikki onun gözlərinin açılıb-yumulmasını görürdü.

“Əgər mən onu indi öldürsəm, – deyər Rikki-Tikki fikirləşdi. – Naqayna o saat xəbər tuta bilər, açıqlıqda da onlarla dalaşmaq mənə heç əlverişli deyil: Naq mənə üstün gələ bilər. Mən neyləyim?”

Naq sağa-sola yırgalandı, sonra Rikki-Tikki eşitdi ki, Naq, vanna su doldurmaq üçün qoyulmuş küpdən su içir.

Naq susuzluğunu yatırıb dedi:

– Qiyamətdir. Böyük İnsan Karaytı öldürmək üçün evdən çıxanda əlində bir ağac var idi. Ola bilər ki, bu ağac indi də onun yanındadır. Ancaq bu səhər bura əl-üzünü yumağa gələndə, yəqin ki, ağac əlində olmayacaq... Naqayna, sən məni eşidirsən?.. Mən onu burda sərinde, sübhədək gözləyəcəyəm...

Naqa cavab verən olmadı, Rikki-Tikki də başa düşdü ki, Naqayna çıxıb gedib. Naq döşəmənin üstündə küpə sarımb yatdı. Rikki-Tikki çıqırığını belə çıxarmırdı. Bir saatdan sonra o, oğrun-oğrun küpə yaxınlaşmağa başladı. Rikki Naqın enli belinə baxıb fikirləşirdi ki, dişini hara ilişdirsin.

“Əgər mən birinci anda onun boynunu dişləməsəm, onda mənimlə çarpışmağa gücü çatar. Əgər çarpışmağa başlasa – vay halına Rikki!”

Rikki, Naqın yoğun boynunu bir də diqqətlə gözəndən keçirdi. – Yox, o bu yoğunluqda boynunu dişləyə bilməz. Ancaq quyruğa yaxın bir yerindən dişləsə, bu, düşməni daha da qəzəbləndirəcək.

“Ancaq başını! – deyər Rikki qət etdi, – lap başlığın üstündəki başı! Əgər dişini keçirdin ha, daha nə olur-olsun, qaçdı yoxdur”.

O tullandı. İlanın başı azca yerə dəyirdi, Rikki dişini ilanın başına keçirdi, belini küpün qırağına dayadı ki, ilana başını yerəndə qaldırmağa imkan verməsin. Beləliklə o, birəcə saniyə vaxt qazandı. Bu birəcə saniyədən də o, çox yaxşı istifadə elədi. Bundan sonra Naq onu yerə vurdur və siçovulu it ora-bura çıxpan kimi onu da hər tərəfə hərləməyə başladı. Yuxarı, aşağı, o ki var hərələnirdi, ancaq Rikkinin gözləri qıpqırmızı idi, o, ilanın başını dişlərinin arasından buraxmadı. Naq, Rikkini döşəməyə çıxanda tənəke çömçələr, sabunqabı, fırça hərəsi bir tərəfə səpələnmişdi, Naq Rikkini vannanın dəmir qırağına çırpırdı.

Rikki dişlərini daha möhkəm batırdı, belə qərara gəlmişdi ki, ölsə də dişlərini çəkməsin. Bunu onun nəslinin şərəfi tələb edirdi.

Rikkinin başı hərələnir, ürəyi bulanırdı, elə bil bütün bədəni parçatıq olmuşdu. Birdən arxa tərəfdən elə bil ildırım çaxdı, isti bir yel başının üstünü alıb ayaqlarını keyləşdirdi, qırmızı alov tükürünü qarşaladı. Bu Böyük İnsan idi. Səs-küyə oyanmış, ov tüfəngini götürüb gəlmiş, o dəqiqə də iki lüləsindən atəş açmışdı, güllə, Naqın boynuna dəymişdi. Rikki-Tikki dişlərini çəkmədən uzanıb qalmışdı, özünü ölmüş bildiyi üçün gözələrini də yummuşdu.

Ancaq ilanın başı daha tərən-mirdi. Böyük İnsan, Rikkini yerdən qaldırıb dedi:

– Bir bax, yenə də bizim manqust. Elis bu gecə bizi, səni də, məni də ölümdən qurtarıb.

Bu vaxt rəngi ağappaq ağarmış Teddinin anası gəldi və Naqın öldürüldüyünü gördü.

Rikki–Tikki isə güc–bəla ilə gedib özünü Teddinin yatağına saldı, bütün gecəni də işi–gücü silkinmək idi, bilmək istəyirdi ki, görsün bədəni yaralanıb ya ona elə gəlir.

Səhər açılında Rikki elə bil qupquru qurumuşdu, ancaq öz qoçaq–lığında rəzi idi.

“İndi görək mən Naqaynanın da işini bitirəm, ancaq bu bir düjün Naq ilə dava eləməkdən də çətin-dir, hələ onun dediyi yumurtalar... Mən heç bilmirəm ki, nə vaxt onlardan bala çıxacaq. Zəhrimara qalmış. Gedim bir Dərziyəndə dərldəşim”.

Rikki–Tikki səhər yeməyini gözləməyib birbaşa göyüm kolluğuna cumdu. Dərzi yuvasında oturub zil səslə qələbə mahnısını oxuyurdu. Bütün bağ bilirdi ki, Naq öldürülüb, ona görə ki, qulluqçu onun cəməyini zibilliyə tullamışdı.

– Ay axmaq, bir dəstə – lələk! – deyərək Rikki–Tikki hirsle çığırdı.

– İndi heç mahnı vaxtıdır?

– Ölüb, ölüb, Naq ölüb! – deyərək Dərzi bağı başına götürmüşdü. – Qoçaq Rikki–Tikki dişlərini ona batırmış, Böyük İnsan da bom eli-yən ağacını gətirmiş, Naqı iki yerə parçalamış, parçalamış, parçalamış. Daha Naq heç vaxt mənim balalarını yeməyəcək!

Rikki–Tikki dedi:

– Bunların hamısı düzdür, – Bəs Naqayna hardadır? – O ətrafı diqqətlə gözdən keçirdi.

Dərzi isə hey mahnı oxuyurdu.

Naqayna navalçaya sarı süründü.
Səsləndi, hardadır görün Naq indi?
Amma gözətçi də yetişdi birdən
Uzun bir ağacla götürüb yerdən,
Atdı zibilliyə Naqı çöp tək.
Qoy eşq olsun sənə ey Rikki–Tikki.
Sən ey atəşgözlü cəngəvor, igid!

Dərzi yenə öz qələbə mahnısını təkrar etdi.

– Yuvana əlim çatsa idi, sənin balalarını ordan yerə tullardım! – deyərək Rikki–Tikki çığırdı. – Yoxsa, sən bilmirsən ki, hər şeyin öz vaxtı var. Sənə nə var ki, yuxarıda oturub özün mahnı oxuyursan, mənim burda, aşağıda mahnı heç yadıma düşmür: – yenə təzədən vuruşmağa getməliyəm! Bir dəqiqəliyə səsinə kəs görək də!

– Yaxşı, mən susa bilərəm, sənin, qəhrəmanın, qəşəng Rikkinin xatirinə susaram! Quduz Naqın qalibinə nə lazımdır?

– Səndən üçüncü dəfə soruşuram: Naqayna hardadır?

– O, tövlədə zibillərin üstündədir. Naq üçün ağlayır o... Əzəmətli ağdı Rikki!..

– Mənim ağ dişlərimlə işin olmasın! Sən bilmirsən o, yumurtaları harda gizlədib?

– Qovun ləklərinin lap qırağında, gün batana kimi gün tutan yerdə, hasarın dibində... O, bu yumurtaları gizlədən vaxtdan neçə–neçə həftələr keçib...

– Sənin heç ağına da gəlməyib ki, bunu mənə deyəsən! Demək hasarın altında. Lap qıraqda?

– Rikki–Tikki bu yumurtaları yeməyə getməyəcək ki!

– Yox, yeməyə yox, ancaq... Dərzi, əgər sənin bircə damcı ağılın qalıbsa, bu dəqiqə uç get tövləyə və özünü elə göstər ki, guya sənin qanadın sinib, qoy Naqayna sənin dalınca cumub bu kolluğa gəlsin. Başa düşürsən? Mən görək qovun ləkinə gedəm, əgər ora mən indi getsəm, o məni görər.

Dərzinin ağı quş ağı idi, bəpbalaca başına bir fikir heç vaxt birdən yerləşmirdi. O bilirdi ki, Naqaynanın balaları da yumurtadan çıxır, ona görə də o fikirləşirdi ki, bu yumurtaları sındırmaq günahdır, ancaq Dərzinin arvadı ondan ağıllı idi. O bilirdi ki, Kobranın hər bir yumurtası özü bir Kobradır. Ona görə də o dərhal yuvadan uçu, Dərzini isə yuvada qoydu, qoy balaları qızdırsın və Naqın ölümü haqqındakı mahnısını oxusun. Dərzi bir çox cəhətdən başqa kişilərə oxşayırdı.

Dərzinin arvadı uçub zibilliyə gəldi. Naqaynanın ikicə addımlı-ğında vurnuxmağa və bərkədən çığırmağa başladı.

– Ay mənim qanadım sinib, bu evdə yaşayan oğlan daş atıb qanadımı qırdı!

O, daha da dəhşətlə qanadlarını çırpdı.

Naqayna başını qaldırıb fisıldadı.

– Rikki-Tikkiyə sən xəbər verməşdin ki, mən onu sancmaq istəyirəm? Dincəlmək üçün özünə çox pis yer seçmiş!

Naqayna bunu deyib tozlu-torpaqlı yerdə Dərzi arvadının üstünə süründü.

– Qanadımı oğlan daşla vurub, sındırıb, – deyər Dərzi arvadı qışqırırdı.

– Ya xəşi, qoy ürəyinə toxtaqlıq olsun, onu da deyim ki, sən öləndən sonra, o oğlanın da işini bitirəcəyəm. Bu gün səhər ala-qaranlıqdan mənim ərim bu zibilliyə atılıb, gün batana kimi evdə yaşayan oğlan da səssiz-səmərsiz uzanıb qalacaq... Sən hara gedirsən? Yoxsa qaçmaq fikrinə düşmüşsən?.. Onsuz da məndən qaça bilməyəcəksən. Axmaq, bir mənə bax!

Ancaq Dərzi arvadı yaxşı bilirdi ki, bunu eləmək lazım deyil, ona görə ki, hər hansı bir quş əgər ilanın gözüne baxsa, qorxudan bütüən bədəni qıc olardı, tərponə bilməzdi. Dərzi arvadı zarıya-zarıya, qanadlarını güclə çırpı-çırpı götürürdü, ancaq bircə dəfə də uçub qalxmadı, Naqayna da onun dalınca cumdu.

Rikki-Tikki eşitdi ki, Dərzi arvadı ilə Naqayna tövlədən çıxıb bağın cığırını ilə qaçırılar, o da qovun ləklərinə, lap çəpərin dibindəki ləklərə tərəf götürüldü. Orada qovunlarla üstü örtülmüş isti yerdə axtarib çox möhkəm gizlədilmiş iyirmi beş ilan yumurtası tapdı; yumurtaların hər biri bantamka¹ yumurtası boyda idi, yumurtalar qalın qabıq əvəzinə ağ pərdə ilə örtülmüşdü.

Rikki dedi:

– Bircə gün də geciksəydim, daha gec olacaqdı! O, pərdənin içində qırılıb uzanmış kobraları gördü.

Rikki bilirdi ki, bunlar yumurtadan çıxan kimi insanları da, manqustu da sancıb öldürə bilər. Odur ki, Rikki tez-tez yumurtanın başını, ilan balasının başı ilə birlikdə dişləyib qoparmağa başladı, eyni zamanda da ləkləri gah burda, gah da o tərəfdə qazırırdı ki, ilan yumurtası buralarda qalmasın.

Comisi üç yumurta qalmışdı, Rikki sevindiyindən qaqqıldamağa başladı, Dərzi arvadı çığırdı:

– Rikki-Tikki, mən Naqaynanı aldadıb evə yolladım, Naqayna indi eyvanda sürünür! Tez, tez ol! Onun niyyəti sənə öldürməkdir!

Rikki-Tikki iki yumurtanı da dişləyib balanın başını üzdü, üçüncüsünü dişlərinə götürüb eyvana götürüldü.

Teddi, atası və anası eyvanda səhər yeməyinə əyləmişdilər. Ancaq Rikki-Tikki gördü ki, onlar heç nə yemirlər. Onlar daş kimi oturub tərponəyirdilər, rəngləri də ağappaq olmuşdu. Naqayna həsirir üstündə, Teddinin stulunun yanında qırılırdı. O, sürünüb elə yaxın gəlmişdi ki, hər dəqiqə Teddinin yalın ayağını sanca bilirdi. Naqayna yırğalana-yırğalana qələbə məhnisini oxuyurdu:

– Naqı öldürən Böyük İnsanın oğlu, bir azca gözlə, otur və yerindən tərponmə. Mən hələ hazır deyiləm. Siz üçünüz də sakitcə oturun. Siz azca tərponən kimi mən onu sancacağam. Siz tərponməsəniz də sancacağam. Ey Naqı öldürən sarsaq adamlar!

Teddi gözünü qırpmadan atasına baxırdı, atası da ancaq bunu pıçıldaya bildi ki:

– Otur, tərponmə, Teddi. Otur, tərponmə!

Bu vaxt Rikki-Tikki qaçıb gəldi və çığırdı:

– Naqayna, bir bura bax, bura bax, gəl vuruşaq!

– Hər şeyin öz vaxtı var. – Naqayna üzünü döndərmədən, Rikki-Tikkiyə baxmadan cavab verdi. – Mən sənənlə sonra hesablaşacağam. İndi hələ sən bir az əziz dostlarına bax, gör onların necə səsləri kəsilib, necə sifətləri ağarıb! Onlar qorxurlar, onlar tərponməyə qorxurlar. Əgər sən bircə addım atsan, mən onları sancacağam.

Rikki-Tikki dedi:

– Sən bir öz balana bax, orda çəpərin yanında, qovun ləklərində. Get bax, gör onlardan nə qalıb.

İlan yandan baxıb gördü ki, eyvanda yumurta var.

– Onu mənə ver! – deyər çığırdı.

Rikki-Tikki yumurtanı qabaq pəncələri arasına qoydu, gözləri də qan kimi qıpqırmızı oldu.

– Bəs ilan yumurtasının əvəzinə nə verəcəksən? Balaca kobra əvəzinə? Şahzadə kobra əvəzinə? Nəslinizin ən balaca kobrası əvəzinə? Yerdə qalanlarını yəqin ki, indi qovun ləkində qarışqalar yeyir.

Naqayna başını Rikki-Tikkiyə tərəf döndərdi. Yumurta onu hər şeyi unutmaya vadar elədi, Rikki-Tikki də gördü ki, Teddinin atası əlini uzatdı, Teddinin çiyindən yapışdı onu çay fincanları qoyulmuş stolon üstünə qaldırdı, elə yerdə oturdur ki, ilan ona çata bilməsin.

– Aldatdım! Aldatdım! Aldatdım! Rikki-çk-çk! – deyər Rikki-Tikki onu cinləndirməyə başladı. – Oğlan salamat qaldı. – Mən isə, mən, mən bu gecə sənə Naqının, orda, vanna otağında peysərindən yapışdım... bəli!

¹ Bantamka – balaca toyuq cinsi

Bu vaxt o, dörd ayağının dördünü də bir yerə yığıb, başını döşəməyə dirəyərək atılıb-düşməyə başladı.

– Naq məni hər tərəfə çırpdı, ancaq silkinib yerə ata bilmədi! Elə ki, o öldü, Böyük İnsan onu ağacla parçaladı. Onu mən, Rikki-Tikki-çk-çk öldürüb! Qabağa çıx, Naqayna! Çıx ortaya, gəl döyüşək! Sən çox dul qalmaqacaqsan!

Naqayna gördü ki, Teddini daha sanca bilməyəcək, yumurta isə Rikki-Tikkinin pəncələri arasındadır.

– Yumurtanı mənə ver, Rikki-Tikki! Mənim axırıncı yumurtamı ver mənə; mən çıxıb gedərəm, bir də heç vaxt qayıtmaram, – deyə o, başlığını sallayıb səsləndi.

– Hə, sən gedərsən, bir də qayıtmazsan, Naqayna, ona görə ki, sən tezliklə öz ərin Naqın yanında zibillərin içində uzanıb qalacaqsan, gəl döyüşək... Böyük İnsan tufəng dalınca gedib. Gəl vuruşaq, Naqayna!

Rikki-Tikki Naqaynanın başına hərəlonib meydan oxuyanda aralarındakı məsafə elə idi ki, Naqayna onu sanca bilmirdi, onun balaca gözləri közərməmiş kömür kimi alışıb-yanırdı.

Naqayna yumaq kimi qıvrıldı, bütün gücü ilə Rikki-Tikkinin üstünə atıldı. Rikki-Tikki də yuxarı tullandı, sonra da geri atıldı, Naqayna dalbadal tullanırdı, amma hər dəfə də onun başı tapılıb ilə həsirə dəyirdi, sonra o, saat yayı kimi yenə təzədən qıvrılırdı.

Rikki-Tikki onun dövrəsində atılıb-düşərək Naqaynanın arxa tərəfinə keçməyə çalışırdı, amma hər dəfə Naqayna başını döndərirdi ki, onunla üzbəüz olsun, ona görə də quyruğu, küləyin süpürüb apardığı quru yarpaqlar kimi həsirin üstündə xışıldayırdı.

Yumurta Rikki-Tikkinin yadından çıxmışdı. O, hələ evyanda idi, Naqayna yavaş-yavaş yumurtaya yaxınlaşırdı. Axırda, Rikki dayandı ki, nəfəsini dərsin, Naqayna yumurtanı qarıb evyanın pilləkənlərindən sürünüb düşdü və cığırla güllə kimi götürüldü. Rikki-Tikki də onun dalınca. Kobra ölümün ağzından qaçanda, atın boynuna vurulan qamçı kimi qıvrılıb şappıldayırdı.

Rikki-Tikki bilirdi ki, o, Naqaynaya çatmalıdır, yoxsa yenə də qorxu-hürkü təzədən başlanacaq. Rikki can atırdı ki, özünü qalın koluğa salsın. Rikki qaçanda yolda yenə də Dərzinin hələ də özünün axmaq qələbə məhnisini oxuduğunu eşitdi. Dərzi arvadı ondan ağıllı idi. O, yuvadan uçub Naqaynanın başı üstündə qanad çalmağa başladı. Əgər köməyə Dərzi də gəlsə idi, bəlkə onlar ikilikdə Kobranı yolunu

dəyişməyə məcbur edərdilər. İndi isə başlığını azca sallamış Naqayna ancaq yolla sürünməyinə davam edirdi. Amma bu yüngülvari əngəllik – Rikki-Tikkinə ona yaxınlaşdırdı. Naqayna özünü əri Naqla yaşadıqları yuvaya salanda Rikkinin ağ dişini onun quyruğuna keçdi. Rikki də özünü Naqaynanın dalınca yuvaya saldı, düzdür, heç bir manqust, lap ən ağıllısı və qocası da özünü ilanın yuvasına salmaz. Yuva qaralıq idi. Rikki-Tikki də bilmirdi ki, yuva harda genişlənəcək ki, Naqayna dönüb onu sancacaq. Buna görə də Rikki pəncələrini tormoz kimi işə salaraq var qüvvəsilə sürüşkən, yaş, hərəratlı torpağa dayaq verərək dişini Naqaynanın quyruğuna çox bərk batırmışdı.

Çox keçmədi ki, yuvanın ağzındakı otlar daha tərənəmədi.

Dərzi dedi:

– Rikki-Tikki məhv oldu! Biz onun üçün dəfn məhnisini oxuma-lyıyq. Qorxmaz Rikki-Tikki həlak oldu. Naqayna onu öz yuvasında öldürəcək, buna daha heç bir şübhə yoxdur.

Dərzi bunu deyib elə həmin anda yaratdığı çox qəmgin məhnisini oxumağa başladı, məhninin ən qəmgin yerinə elə təzəcə çatmışdı ki, yuvanın üstündəki otlar yenə də torpəndi və oradan başdan-ayağa palçığa batmış Rikki-Tikki bığını yalaya-yalaya sürünüb çıxdı. Dərzi məhnisini kəsdi.

Rikki-Tikki silkinib toz-torpağını tökdü və asqırdı.

– Hər şey bitdi, – dedi. – Dul Naqayna daha heç vaxt ordan çıxmayacaq.

Otların arasında yaşayan qırmızı qarışqalar, dərhal bir-birinin dalınca yuvaya enməyə başladılar ki, görsünlər Rikki düz deyir, ya yox.

Rikki-Tikki yumaq kimi yumrulanıb elə oradaca, otun üstündə uzanıb xeyli yatdı, lap axşama kimi yatdı, ona görə ki, onun işi həmin gün çox ağır olmuşdu.

Rikki-Tikki yuxudan oyananda dedi:

– İndi mən evə gedirəm. Dərzi, sən Dəmirçiyyə xəbər verərsən, o da bu ətrafdakilərə car çəkər ki, Naqayna ölmüşdür.

Dəmirçi – quşdur. Onun çıxartdığı səs, lap çəkicdən mis ləyəyə dəyməsinə oxşayır. Ona görə ki, o hər bir hindlinin bağında qarçı işləyir və onu dinləmək istəyənlərin hamısına təzə xəbərli söyləyir.

Bağ cığırlı ilə gedəndə, Rikki-Tikki Dəmirçinin yemək vaxtının bəpbalaca siccinin səsinə oxşar birinci zəngüləsinə eşitdi. Bu o deməkdi ki: “Susun və dinləyin!” Sonra da bərkdən və qətiyyətlə dedi:

– Dinq-donq-danq! Naq – ölüb! Donq! Naqayna ölüb! Dinq-donq-danq!

O saat da bağdakı bütün quşlar cəh-cəh vurdu, bütün qurbağalar quruldadı, ona görə ki, Naq və Naqayna quşları və qurbağaları yeyirdi.

Rikki evə çatanda Teddi, Teddinin anası (onun rəngi qorxudan hələ də ağappaq idi), Teddinin atası onun qabağına çıxdılar, az qalmışdı ki, sevinclərindən ağlasınlar. Bu dəfə Rikki-Tikki doyunca yedi, yatmaq vaxtı çatanda Rikki Teddinin çiyində oturub onun yatağına getdi. Teddinin anası axşamdan xeyli keçmiş oğluna baş çəkməyə gələndə Rikki-Tikkini orda gördü.

Arvad ərinə dedi:

– Bu bizim xilaskarımızdır! Bir sən işə bax ha: o, Teddini də, səni də, mənə də ölümdən xilas edib.

Rikki-Tikki o saat yuxudan oyandı, hətta yerində atılıb-düşdü də, çünki manqustlar çox ayıq yatırlar.

– Hə, bu sizsiniz! – dedi. – İndi nədən narahatsınız?! Bircə dəyəndə kobra sağ qalmayıb, əgər sağ qalsa idilər – mən ki, burdayam.

Rikki-Tikkinin fəxr eləməyə haqqı vardı. Ancaq o heç də özünü öymürdü. Əsil-nəsilli manqust kimi bu bağı dişilə, caynağı ilə, atılıb-düşməsi ilə qoruyurdu, odur ki, heç bir kobra ürək eləyib başını çəpərdən bağın içinə sala bilmirdi.

MƏDHİYYƏ

*Dərzi-quşun Rikki-Tikki Tavinin
şərəfinə oxuduğu mahnı*

Bölünüb ömrüm ikiyə
Elə ki, uçuram göyə
Nəgmə oxuyuram;
Yerdə

Adıca dərziyəm mən.
Yarpaqlardan ev tikirəm.
Gah yerdə, gah səmada
Ev tikirəm, mahnı deyirəm.

Əziz anam, fərəhlən,
Qatil öldü vuruşmada.
Balaları yığ başına
Düşməni dura bilməz daha.

Quylanıbdır yerə, sevin,
Qızılığında gizlənən
O qaniçən!

O xilaskar kimdir söylə?
Adını çək, görək kimdir.
Gözü par-par yanan Rikki
Ən igid qəhrəman – Tikki
Rikki-Tikki-Tikki – nəhəng!
Atəşgözlü cəsur – Rikki!

Aç quyruğunu yellə,
Oxu ən gözəl nəgməni.
Yox, mən özüm vəsf edəcəm
Sarı bülbül, əfv et mənə!
Mən özüm mədh edəcəyəm
Böyük Rikki-Tikkinin
İti caynaqlarını, ağ dişlərini
Al-qırmızı gözələrini...

(Bu yerdə mahnı qırılır, çünki Rikki-Tikki Tavi özü gəlib nəg-məkara mahnını qurtarmağa mane olur.)

HERBERT UELLS

(1866-1943)

MEŞƏDƏ DƏFİNƏ

Qayıq adaya çatırdı. Körfəz artıq görünürdü. Çay sahil qayaları arasındakı yağanda dənizə tökülürdü. İnsan ayağı dəyməmiş sıx, yaşıl meşə uzaqdan qaralan təpənin yamacına qədər gedib çatırdı. Bu yerdə meşəylə sahil dodaq-dodağa dayanmışdı. Lap uzaqlarda güclü seçilən bulud kimi qəfildən donmuş dalğaları xatırladan dağlar ucalırdı. Dəniz sakit, səma aydın idi.

Sınıq kürəklə avar çökən adam dayandı:

– Hardasa buralarda olmalıdır... – dedi. Kürəyi qayığa qoyub, əlini irəli uzatdı.

Qayığın qabağında oturan adam sahili diqqətlə nəzərdən keçirirdi. Onun dizi üstə saralmış kağız parçası vardı.

– Gəl bura bax, Evans, – deyə yoldaşını səsledi. Dodaqları qurduğundan ikisi də yavaş danışdı. Evans qayıqda ləngər vura-vura gəlib yoldaşının arxasında dayandı.

Kağız xəritəyə oxşayırdı. Dəfəllərlə açılıb-büküldüyündən əzilmiş, qat kəson yerlərdən cırılbı aralanmışdı. Yoldaşı bölünən hissələri bir-birinə yaxın tutdu. Yazıları pozulsa da, kağızın üstündə körfəzin cizgisini müəyyən etmək olardı.

– Budur, bu qayalıq, bu da ki, yağan, – Evans şəhadət barmağını kağız üzərində gəzdirdi. – Bu əyri-dolanbac xətt isə çaydır, amma bolluca su içəcəyik, bu ulduz da ki, həmin yerdir.

– Bu nöqtələnməmiş xətləri görürsənmi? – Dizi üstə xəritə tutan adam dilləndi. – O, düz xətdir və qayalıqdan palma ağaclarına qədər çəkilib. Elə bu xətlə çayın kəsişdiyi yerdə ulduz qoyulub. Biz çaya girəndə həmin yeri tapmalıyıq.

– Maraqlıdır, – bir qədər fasilədən sonra Evans dilləndi. – Görəsən, burada qoyulmuş kiçik işarələr nə üçündür? Elə bil evin, yaxud nəyinsə planıdır. Bəs bütün bu kiçik defisələr nəyi bildirir? Heç nə anlamıram... Hansı dildə yazılıb?

– Çin dilində.

– Əlbəttə! O, elə çinli idi, – Evans təsdiq etdi.

– Tək o yox, hamısı.

İkisi də bir müddət sahilə baxdı. Qayıq isə yırğalanırdı. Sonra Evans kürəyə işarə elədi.

– İndi sənin növbəndir, Hükər, – dedi.

Yoldaşı sakitcə xəritəni bükdü, ehtiyatla Evansın yanından keçib, avar çəkməyə başladı. Hərəkətləri süst idi, sanki gücü tükenmişdi.

Evans gözlərini qıyaraq yaxınlaşan şəffaf sulara baxdı. Gün gün-orta yerinə az qaldığından, isti adamın başını deşirdi. Onlar dəfinəyə bu qədər yaxın olsalar belə, Evans əvvəlki sevinci indi hiss etmirdi. Çinlilərlə vuruşanda keçirdiyi hədsiz qorxu, bir də bütün gecə uzununu ac-susuz qayıqla adaya gəlmək, öz sözüylə desək “bu hissi onda öldürmüşdü”. Evans hey çalışdı ki, fikrini çinlinin danışıdığı külçələr ətrafında cəmləşdirib yatmasın, ancaq bacarmırdı; boğazı o qədər qurumuşdu ki, ixtiyarsız olaraq fikrində çayın şirin suyu canlanırdı. Qayalardan tökülərək burulub sakitləşən suyun şiriltisini eşitdikcə özünü arxayın hiss edirdi. Getdikcə su qayığın divarlarına çırpılır, hər dəfə avar çəkməyə macal vermirdi. Elə bu vaxt Evans mürgülməyə başladı...

Adam hələ də aydın təsəvvür edə bilmirdi. Qəribə yuxular ürəyinə hakim kəsildi.

Hükər çinlilərin gizli söhbəti üstünə çıxanda gecə idi. O, yuxusunda ay işığına bürünmüş ağacları gördü, sonra isə yanan ocağı və ocaq başında oturmuş üç çinlini qalatlısını. Onlar baş-başa verib, qərribə ləhcələrlə ingiliscə danışdılar. Yəqin eyni əyalətdən deyildilər. Əvvəlcə, Hükər söhbətin nədən getdiyini anlamış və Evansa qulaq asmağı işarə etmişdi. Onların səsi gah eşidilməz, gah da anlaşılmaz olurdu. Söhbət isə Filippindən qayıdan İspan qaleonunun¹ qəzaya düşməsi və yanlarında olan xəzinəni, sonradan aparmaq məqsədilə, hardasa gizlətdikləri barədə idi. Qəzaya uğrayan heyət qayıqlarla canlarını qurtarmağa çalışmış, o vaxtdan da səs-soraqları eşidilməmişdi. Yalnız keçən il Çanq-Hi sahil yaxınlığında conkası² ilə seyrə çıxanda təsadüfən iki yüz il əvvəl gizlədilmiş qızıl külçələrini rast gəlir və dəridən-qabıqdan çıxaraq külçələri başqa bir yerdə gizlədir. Gizlətdiyi yerin etibarlı olduğundan, o qədər arxayın danışdı ki... Sırrını də yalnız özü bilirdi. İndi ona külçələri çıxartmaq üçün kömək lazım idi. Elə bu vaxt xəritə büküldü, səslər kəsildi.

¹ Qaleon – XVIII əsrdə ispanlara məxsus su nəqliyyatı

² Conkası – Çinlilərə məxsus su nəqliyyatı

Ehtiyat içində olan iki Britaniya səfili üçün göydəndişmə fürsət idi! İndi Evans yuxusunda Çanq-Hinin hörüyündən tutduğu anı görürdü. Çinlinin həyatı avropalıninkindən artıqdır ki!.. Əvvəlcə, quyruğu tapdanmış ilan kimi qəzəbli, qorxunc görünən, sonra isə özünü hiyləgərcəsinə mülayim göstərən balaca sifətli Çanq-Hinin hansı yuvanın qşusu olduğu Evansa yuxuda tamamilə bəlli oldu. O vaxt Evans xəritəni ələ keçirəndə Çanq-Hi sırtıqcasına dişlərini ağardaraq, müəmmalı tərdə, bic-bic gülmüşdü, bəzən yuxularda olduğu kimi, indi də vəziyyət birdən-birə dəyişdi. Çanq-Hi dodağının altında donquldandır, anlaşılmaz sözlərlə onu hədələyirdi. Yuxuda Evans qızıl külçələri görür, Çanq-Hi isə onu külçələrdən uzaqlaşdırırdı. O, Çanq-Hinin hörüyündən tutur, mübarizə ona ağır gəlirdi. Sonra pəriləyən külçələr od kimi qızırdı. Çanq-Hiyə bənzər, ancaq uzun qara quyruğu olan nəhəng şeytan qızmış külçələri ona yedirtməyə başlayır, onun ağız istidən od tutub yanır. Başqa bir şeytan isə onu adı ilə çağırdı: "Evans, Evans, ey, yatağan səfeh!" – Bu Hükər olmağa?..

O ayıldı. Artıq körfəzə çatmışdılar.

– Odu e... e... ayrıca bitən palma ağacları. Həmin yer kolluqla xəritədə göstərilən düz xətt boyunca olmalıdır, – yoldaşı dilləndi. – Bunu yadında saxla. Əgər o kolluğa can gedib, düz xətt istiqamətində dönsək, çaya çatan kimi həmin yeri görəcəyik.

Onlar indi axının haradan gəldiyini görə bildirdilər.

Evans sevincək:

– Cəld olsana! Aman Allah! Su içəcəyik, – deyər əllərini bir-birinə sürtərək, qayalar və yaşıl yosunlar içərisində bərq vuran şəffaf suya baxdı. Elə bu vaxt cəld Hükərə tərəf dönüb:

– Kürəyi mənə ver görürəm bir! – dedi...

Nəhayət, onlar çayın mənsəbinə çatdılar. Axından Hükər ovcuna su aldı, dadına baxdı, yana tūpürdü. Bir az irəlilədikdən sonra yenidən suyun dadına baxdı:

– Bu başqa məsələ! – dedi. İkisi də acgözlüklə su içməyə başladılar. Birdən Evans:

– Lənətə gələsən! Heç adamı doyuzdurmur – deyər heç bir şeydən ehtiyat etməyərək ağızüstə uzanıb, dodağını suya dayadı.

Doyunca içdilər. Sonra üstü sıx yosunlarla örtülmüş arxa buruldular ki, qayıqdan düşsünlər.

– Kolluğa qədər özümüzə yol açmalıyıq ki, xəritədə göstərilən düz xətlə həmin yerə gedə bilək, – Evans dedi.

– Yaxşısı budur ətrafı nəzərdən keçirək.

Təzədən çaya dönüb, oradan da üzəsağı dənizə üzdülər. Sahil boyu ilə kolluq olan yerə tərəf gəldilər. Qayıqdan düşdülər, qayıq sahile çıxartdılar. Sonra cəngəlliyyə tərəf irəlilədilər. Kolluğu və qayalığı görəndə dayandılar. Evans qayıqdan özü ilə alət götürmüşdü. "Q" formalı bu alətin eyilmiş hissəsi daşdan düzəlmişdi. Hükər isə kürəyi aparırdı.

– Bax, bu istiqamətdən düz xətt başlanır, – Hükər dedi. – Buradan dönüb axına rast gələne kimi getməliyik. Sonrasını fikirləşərik...

Onlar qalın qamışlığı, balaca ağacları və enli yarpaqları yarıb özlərinə yol açdıqlarından əvvəlcə yerimək müşkül idi. Ancaq çox tezliklə ağaclar başladı, onların altı ilə getmək çətin deyildi. Bura kölgə olduğundan sərin idi. Nəhayət, göyün üzünü yaşıl talvarlarla örtən nəhəng gövdəli ağaclar gəldi. Sarmaşıqlarla bir-birinə birləşən bu ağac gövdələrinin üstündə güclə seçilən balaca, ağ güllər vardı. Kölgə getdikcə qaranlıqlaşdı. Tez-tez torpağın üstünü xal kimi bəzəyən göbələrklərə rast gəlmək olurdu.

Evans üşüdü:

– Bura lap soyuqdur. Görəsən düz gedirik?

Bu vaxt qarşıda dərə göründü. Buradan məşəyə düşən günəşin zərrin şəfəqləri, yerdə isə gözəl yaşillıq, rəngbərəng güllər görünürdü. Yaxınlaşanda su şırıltısı eşitdilər.

– Çay burdadır. Həmin yerə lap az qalmışdır, – Hükər dedi. Sahilin yaşillıq aləmi zəngin idi. Nəhəng gövdəli ağaclar arasında hələ də adi məlum olmayan bitkilər iri yarpaqları ilə ətrafı bəzəyirdi. Üzə çıxmış ağac köklərini müxtəlif güllər, gözəl yarpaqlı sarmaşıqlar örtürdü. Dəfinə axtaranların gəlib çıxdıqları enli, sakit gölməçə üzərində iri dairəvi yarpaqlar və ağ suzanbağına oxşamayan şəffaf rəngli güllər vardı. Onlardan bir qədər uzaqda çay istiqamətini dəyişib, qəfiləndən daha köpüklü, daha şırıltılı axırdı.

– Nə deyirsən? – Evans dilləndi.

– Düz xəttəndən azca yayınımışdır, – Hükər dedi, – Gözləmək olardı.

– Çevrilib arxaya – sakit meşənin göz işlədikcə uzanan qaranlığına baxdı. – Bir qədər axının yuxarısına, ya da aşağısına getmək lazımdır.

– Deyirsən... – Evans nəsə demək istədi.

– O dedi ki, üstünü daş-kəsəklə örtüb, – Hükər onun sözünü yarımcıq qoydu.

Gözlərini bir an bir-birinə zillədilər.

Evans:

– Gəl, əvvəl, axınla aşağı gedək, – dedi.

Ətraflarını maraqla nəzərdən keçirə-keçirə ehmalca aşağı düşməyə başladılar. Evans qəfil dayandı:

– Lənət şeytana o nədir elə?.. – deyə təəccübləndi. Hüker Evans göstərdiyi tərəfə baxdı. – Nəsə göyə çalır?.. – deyə əlavə etdi.

Ayaqlarının altına şey qoyub baxdılar; nə olduğunu ayırd etmədilər. Evans birdən iti addımlarla irəliləməyə başladı. Yerə yuxılmış zəif cüssəli bədəni görəndə dayandı. Əlindəkini möhkəm sıxdı. Gördükləri üzüqoylu sərilmiş çinlinin qaraltısı imiş. Buradan uzaqlaşmaq pis olmazdı.

Bir-birinə yaxınlaşıb sakitcə, vahimə doğuran meyitə baxdılar. O, ağaclar arasında boş bir yerdə idi. Yanında çinlilərə məxsus belə vardı. Bir az aralıda isə ətrafı daş-kəsəklə dolu olan təzəcə qazılmış quyuy.

Hüker boğazını artıtlayaraq:

– Bizzdən əvvəl kimsə burada olub, – dedi.

Birdən Evans əsib-coşdu, ağzına gələn söyüşlər yağdırdı, ayağı ilə yeri ezməyə başladı.

Hüker ağappaq ağardı, heç nə demədi. Üzüqoylu sərilmiş meyitə tərəf irəlilədi. Meyitin qolları, boynu, ayaqları qızarmış və şişmişdi.

– Baho! – deyə səsləndi, dərhal qazılmış quyuya tələsdi. Heyrətə gəldi, – yavaş-yavaş ardınca gələn Evansı səslədi.

– Ay axmaq! Hər şey öz qaydasındadır. Külçələr hələ burdadır. Sonra Hüker geri dönüb, bir ölmüş çinliyə, bir də quyuya baxdı.

Evans quyuya tələsdi. Uğursuz taleli çinlinin artıq yarısını qazdığı quyuda tutqun sarı rəngdə bir neçə şey görünürdü. Evans quyuya əyildi. Torpağı əli ilə eşib ağır külçələrdən birini yerindən tərptədi. Bu vaxt əlinə kiçik bir tikan batdı. O, tikanı çıxarıb külçəni quyudan qaldıraraq sevinclə:

– Ancaq qızıl, ya da qurğuşun belə ağır olar, – dedi.

Hükerin nəzərləri isə hələ də ölən çinlidə idi. Odlu su arasında qalmışdı.

Nəhayət dedi:

– Yoldaşlarından xəlvət gəlib, həm də tək. Zəhərli ilanlar da işini bitirib... Görəsən, yolu necə tapıb?

Evans külçə əlində dayanmışdı. Ölən çinli nəyə işarə idi?

– Biz bunu yarı-yarı aparmalıyıq, özü də bir müddət orada gizlənməliyik. Bunları qayığa aparmaq müşkül işdi.

Evans plaşını çıxarıb yerə sərdi. Ora bir neçə külçə tulladı. Bu vaxt başqa bir tikan əlinə batdı.

– Bundan çox apara bilmərik, – dedi. Sonra birdən tələs içərisində: – Gözlərini niyə belə zilləmisən? – deyə soruşdu.

Hüker ona baxdı:

– Rəva deyil... – Hüker meyiti göstərdi, – elə oxşayır ki...

– Səfehlemə. Çinlilər hamısı bir-birinə oxşayır, – deyə Evans onun sözünü kəsdi.

Hüker onun sifətinə baxaraq:

– Ancaq getməmişdən qabaq onu basdırmaq istəyirəm.

– Axmaq olma, Hüker. Qoy cəhənnəm olsun!

Hüker tərəddüd içərisində qalmışdı. Nəzərlərini ətrafını bürüyən qara torpaqlarda ehtiyatla gəzdirib dedi:

– Bu meyitdən heç gözüm su içmir...

– Əsas məsələ budur ki, bu biri külçələri neyləyəcəyik. Bunları başqa bir yerdə gizlədək, ya qayıqla aparaq?

Hüker fikrə getdi. Çaşqın nəzərləri nəhəng gövdələr və yaşıl talvardan düşən zəif günəş şüalarında gəzdi. Gözləri çinlinin qaraltısına sataşanda yenidən onu vahimə bürüdü. Nəyisə axtarırmış kimi meşənin dərinliyinə baxdı:

– Birdən-birə sənə nə oldu, Hüker? Yoxsa başın gicəllənir.

Hüker:

– Hər ehtimala qarşı gəl külçələri burdan götürək, – dedi.

Hüker plaşın yaxasından, Evans isə ötəyindən yapışıb, külçələri qaldırdılar.

– Hara? Qayığa? – Evans xəbər aldı.

Bir neçə addım atandan sonra Evans dedi:

– Avar çəkməkdən əllərim hələ də sancır. Lənətə gələsən! Əllərim yaman ağrıyır. Qoy bir az dincəlim.

Onlar plaş yere qoydular. Evansın sifəti ağarmışdı, alnında kiçik tər damlları vardı.

– Meşə yaman бүркүдүр, – dedi. Sonra qəfildən yersiz əsəbiləşərək davam etdi:

– Bütün günün burda gözləməyin nə mənası? Kömək elə görüm!

Sən də çinlinin leşini görəndən bəri yasını saxlamaqdan başqa bir şey etməmişən.

Hüker gözlərini yoldaşının sifətinə zilləmişdi. Külçələri qaldırdılar, təxminən yüz yard sükutla getdilər. Getdikcə Evans tənəffüs olurdur.

– Ağzına su alıbsan? – Evans diləndi.

– Sənə nə olub? – Hüker soruşdu.

Evans büdrədi, söyərək külçə dolu plaşı əlindən yerə buraxdı. Bir an gözlərini Hükərə dikdi. Birdən onu qəhər boğdu.

– Yanıma gəlmə! – deyər gedib ağaca söykəndi. Sonra boğuz səsə: – Hər şey indi keçib gedər, – dedi.

Bu vaxt o müvazinətini itirdi, ikiqat olub ağacın dibinə çökdü. Qıç olmuş halda əlləri yumuldu. Sifəti ağrılardan ürpədi. Hükər ona yaxınlaşdı.

– Mənə toxunma! Toxunma mənə! – Boğuz səsə Evans omr etdi. – Dağılan külçələri yerinə yığ.

– Yəni sənə bir köməyim dəyməz? – Hükər soruşdu.

– Külçələri yerinə yığ.

Hükər külçələri götürəndə barmağına bir tikan batdı. Barmağına baxdı. Tikan çox balaca idi.

Evans qəribə tərzdə inildədi, yerdə yumaq kimi fırlandı. Hükərin ağzı açıldı. Bərəlməmiş gözlərini bir an tikana zillədi. Sonra yerdə ikiqat olub çabalayan Evans, bir də ağac gövdələri və sarmaşıqların hördüyü torlar arasından kölgəlikdəki göy geyimli çinlinin qaraltısına baxdı. Fikrində xəritədə qoyulmuş defislər canlandı, bir an içində hər şey ona bəlli oldu.

– İlahi! Kömək et! – deyər yalvardı. Başa düşdü ki, əllərinə batan tikanlar dayakların istifadə etdiyi çubuqlar kimi bir şey imiş. O indi başa düşdü ki, nə üçün Çanq-Hi öz xəzinəsini bu qədər etibarlı yerdə gizlətdiyindən dəm vururdu. Çanq-Hinin müəmmalı gülüşünün mənasını indi başa düşdü.

– Evans! – deyər çığırdı.

Ancaq əzəllərindəki əzablı ürpərmələr yox olduğundan Evans artıq hərəkətsiz idi. Meşəyə dərin sükut çökmüşdü.

Öz həyatını xilas etmək üçün Hükər tikan batan yeri cəld sormağa başladı. Elə bu vaxt qollarında və çiyində qəribə ağrılar hiss etdi. Deyəsən, barmaqları da çətinliklə hərəkət edirdi. Başa düşdü ki, həyatının xilasını üçün etdiyi ciddi-cəhdlər əbəsdir. Birdən dayandı. Külçələrin üstündə oturdu. Dirseyini dizi üstə qoyub, əlini çənəsinə dayadı. Gözlərini yumağa dönmüş yoldaşına zillədi. Xəyalında yəni-dən Çanq-Hinin müəmmalı gülüşü canlandı. Əzəllərinə getdikcə kəskinləşən ağrılar hakim kəsildi. Göyün üzünü örtən yaşıl talvarı zoif meh tərptədi; adları məlum olmayan bir neçə gülün ağ ləçəkləri kölgəliyə düşdü.

SOMERSET MOEM

(1874-1965)

QİSAS

Hans mətbəxə qayıtdı. Döşəməyə sərələnməmiş qoca fermerin sirsifəti al-qana boyanmışdı, inildəyirdi. Qarı divara qısılıb gözlərini geniş açaraq qorxu içində Uilliyə baxırdı, Hans qayıdanda isə içini çəkib hönkürməyə başladı.

Bir əlində tapança tutan Uilli stol arxasında oturmuşdu, qabağında yarısı içilmiş çaxır şüşəsi vardı. Hans stola yaxınlaşıb stəkani çaxırla doldurdu və onu bir qurtuma başına çəkdi.

– Üz-gözünə yaxşı əl gözdürüblər, – Uilli gülümsündü.

Hansın sifətində qan laxtalanmışdı; iti dirnaqlı beş barmağın açdığı dərin cızıqlar gicgahından başlamış, çənəsinədək uzanmışdı. O, əlini ehmalca yanağına basdı:

– Az qala gözümü çıxaracaqdı, qancıq. Görək yod sürtəm. Ancaq... daha yola gəlib. Dur keç içəri.

– Mən?.. Gedim ki? Heç bilmirəm... Gecdir axı...

– Boş-boş danışma. Kişi deyilsən məgər? Gecdir, gecdir də. Nə olsun? Deyərik ki, yolu azmışdıq.

Hələ qaranlıq düşməmişdi, qüruba sallanmış günəşin şüaları fermer mətbəxinin pəncərəsindən içəri süzülürdü. Uilli tərəddüd edirdi. O, qarasaçlı, naziksifət, utancaq oğlandı, davadan qabaq modelçi dərzisi işləmişdi. Heç istəməirdi ki, Hans onu fərsiz hesab eləsin. Qalxdı və Hansın indicə çıxdığı qapıya sarı addımladı. Onun məqsədini anlayan qarı qiyyə çəkib irəli sıçradı:

– Yox, yox! – o qışqırdı.

Hans bir sıçrayışa özünü qarının yanına atdı, onun çiyinlərindən yapışıb var gücü ilə geri itələdi. Qarı dalı-dalı gedib divara dəydi, sənələdi və döşəməyə yığıldı. Hans Uillinin tapançasını aldı:

– İkiniz də kəsin səsini! – o bağırdı. Sözləri fransızca dedi, ancaq güclü alman ləhcəsi hiss olunurdu. Sonra başı ilə Uilliyə qapını göstərdi. – Sən keç içəri. Bunları mən saxlıram.

Uilli içəri otağa keçdi, ancaq dərhal da qayıtdı:

– Qız huşunu itirib.

– Nə olsun ki, itirib?

– Eləyə bilmərəm. Lazım deyil.

– Səfehın biri səfeh. Qızbibı!

Uilli pörtlü:

– Ya xşısı budur çıxıb gedək.

Hans nıfrətlə çiyinlərini atdı:

– Butulkadakının başına daş salım, sonra tərənərik.

Heç getmək istəmirdi, bax beləcə çaxır içmək elə xoş idi ki! Sübh tēzdan bütün günü motosikletini ora-bura qovmuşdu, indi qolları və teçları zoqquldayırdı. Xoşbəxtlikdən, uzağa getməyəcəkəldir – on-on beş kilometr aralıdakı Suasson şəhərinə qayıdasıydılar. Bəlkə bəxtləri gətirdi, abırlı yorğan-döşəkdə yata bildilər.

Əlbəttə, əhvalat bu sayıq olmaya da bilər, qız özü işləri korlamışdı. Hansgıl azmışdılar. Öldə işləyən kəndlidən yolu soruşmuş, o da bilə-bilə soldatların ağzını başqa səmtə çevirmiş, onlar xeyli hərələnb-fırlanıb buralara çıxmışdılar. Yolu soruşmaq üçün fermaya döndülər. Çox ədəblə, mülayim tərzdə soruşdular – əmr olunmuşdu ki, yerli əhaliylə xoş rəftar edilsin, ancaq, əlbəttə, fransızlar özləri də özlərini o sayaq aparsalar. Qapını qız açdı. Dedi ki, Suassona gedən yolu tanımır, sonra soldatlar mətbəxə keçdilər; qarı (Hans anladı ki, qızın anasıdır) başa saldı ki, haradan, necə keçsinlər. Fermer, arvadı və qızı indicə nahar eləmişdilər, stolun üstə çaxır butulkası vardı. Hans susuzluqdan yandığı hiss etdi. Bərk istiydi, axırncı dəfə isə günortaçağı dillərinə su döymüşdü. Hans bir şüşə çaxır istədi, Uilli də əlavə ələdi ki, pulunu verəcəklər. Bu Uilli pis oğlan deyildi, ancaq yaman qorxaqdı. Ya xşısı, almanlar qələbə çalmamışdı? Çalmışdı. Hans fransız ordusu? Dabanına tüpürüb əkilir! İngilislər də onları tayı – hər şeyi atıb siçovul kimi öz adalarına qaçdılar. Qaliblər istədiyi şeyi öz halal malı kimi götürə bilərlər, elə deyilmi? Ancaq bu Uilli iki il Paris atelyesində gün çürüdüb. Fransızca kəfin istəyən danışıq, elə ona görə də bura göndərilmişdi. Ancaq Fransada yaşaması Uillidə özünü buraxmışdı. Eh, fransızlar bir qara qəpiyə dəyməz. Alman olan kəs belə millət içində çətin yaşayar.

Qarı masa üstünə iki şüşə çaxır qoydu. Uilli cibindən iyirmi frank pul çıxarıb ona uzatdı. Qarı “sağ ol” da demədi. Hans fransızca sən deyən danışıq bilmirdi, az-maz qırıldadırdı. Uilliyə həmişə o dilde danışımağa çalışır, Uilli tez-tez onun səhvlərini düzəldirdi. Elə Hansı

Uilliyə yaxınlaşdıran da bu idi. Uilli tez-tez onun karnı gəlirdi, üstəlik, Hans anlayırdı ki, Uilli ona həsəd aparır. Necə də aparmayaydı ki, Hans ucaboy, qamətli, enlikrək oğlandı; qıvrım saçları, mavi gözləri vardı. Əlinə girəvə keçən kimi Hans fransızca danışırdı, indi də ev sahibləriylə mirt vurmaq istədi, ancaq onlar üçü də ağzına su alıb danışırdı. Hans başa saldı ki, onun da atası fermerdir, dava qurtarandan sonra özü də fermaya qayıdacaq. Məktəbi Münhendə bitirmişdi, anası onu ticarətçi görmək istəyirdi, amma yox, Hansın ürəyi elə şeyə yatmırdı, odur ki, buraxılış imtahanlarından sonra kənd təsərrüfatı məktəbini seçmişdi.

– Yolu soruşmağa gəlmişsiniz, cavab aldınız, – qız onun sözünü kəsdi. – Çaxırınızı için, çıxın gedin!

Hans yalnız indi qıza necə lazımdır nəzər saldı. Deməzdim ki, gözləllər gözəlidir, ifadəli qara gözlər, düz burnu vardı. Bənizi çox solğundu. Lap adi geyimdəydi, ancaq nəşə adi kəndçi qızına heç bənzəmirdi. Nəşə əlavə əlaməti vardı, kəndçi kobudluğu, kəndçi köntöylüyü yoxdu. Dava başlandı bəri Hans fransız qadınları haqda soldatların söhbətlərini eşidirdi. Soldatlar deyirdi ki, fransız qızlarında almanlarda olmayan nəşə var. Bu elə bir şeydi ki, onu sözlə başa salmaq mümkün deyildi, kişi olan şəxs görə özünü onun dadını biləydi. Hansa orasını da demişdilər ki, fransız qızları çox çilgün olurlar, cənglərinə keçdirmi, vay halına, işin bitdi. Eybi yox, bircə həftədən sonra Hans özü Parisdə olacaq, onda öz gözləriylə hər şeyi görəcəkdi. Söz gəzirdi ki, alman soldatları üçün əyləncə evləri açmaq haqqında komandanlıq xüsusi göstəriş verir.

– Çaxırını iç, tərənək, – Uilli dedi.

Ancaq bura Hansın xoşuna gəlirdi, istəmirdi ki, onu tələsdirsinlər.

– Amma sən heç kəndçi qızına oxşamırsan, – o, qıza dedi.

– Nə olsun ki?

– Qızım müəllimədir, – anası dilləndi.

– Yox, əşi! Savad sahibiyimşi ki!

Qız çiyinlərini atdı, Hans isə yenə də sınıq-salxaq fransızca sözü-nün dalını dedi:

– Deməli, sən daha dərindən anlamalısan ki, fransızlar üçün məğlubiyyət nə deməkdir. Biz sizə müharibə elan etməmişik, onu siz başlamısınız. İndi isə dözün, biz Fransanı abırlı ölkəyə çevirək. Biz burada qayda-qanun yaradanq, görərsiniz. Sizə işləməyi öyrədəceyik. Bizdən öyrənəcəksiniz, itaət və intizam nə deyən sözdü.

Qız yumruqlarını düyüb ona baxdı. Qara gözləri nifrətlə yanırıdı. Ancaq heç nə demədi.

– Çox içibsen, Hans, – Uillinin səsi eşidildi.

– Məndə işin olmasın, ayığam, ağılın da başımdadır. Danışdıqlarım isə tamamilə həqiqətdir, qoy bunlar birdəfəlik qansınlar ki, nə nədir.

– Yox, sən sərxoşsan! – Qız qışqırdı. O, daha özünü saxlaya bil-mirdi. – Çıxın gedin, çıxın gedin!

– O-ho... sən almanca da qanırsan? Yaxşı, gedərəm. Ancaq görək məni öpəsən.

Qız geri çəkildi, Hans onun qolundan yapışdı.

– Ata! – qız qışqırdı. – Ata!

Qoca fermer almanın üstünə atıldı. Hans qızı buraxıb var gücüylə qocanın sifətinə bir yumruq ilişdirdi. Qoca çul kimi döşəməyə sərdi. Qız qaçmağa macal tapmadı, Hans onu tutub bərk-bərk özünə sıxdı. Qız onun harası gəldi şillələyirdi. Hans kəsik-kəsik, ancaq hirsle gülürdü.

– Demək alman soldatı səni öpmək istəyəndə, özünü belə dikbaş aparırsan? Elə bilirsen bunun hayıfını qoyacam səndə?

Hans qızın qolunu zorla burub onu içəri otağa sarı dardtı, ancaq qarı irəli cumub qızının qolunu soldatın kəlbətin barmaqlarından qoparmaq istədi. Hans bir əliylə qızı saxlayıb, o biri əliylə qarını vurdu, qoca arvad müvazinətini itirib divara tərəf həslədi.

– Hans! Hans! – Uilli qışqırdı.

– Sən də cəhənnəm ol görək!

Hans əlini qızın ağızına basıb səsini boğdu və onu içəri otağa dardtı.

Əhvalat belə olmuşdu. Özünü düşünün, kimdi günahkar? Əlbəttə, qız günahkardı. Hansa əl qaldırdı. Öpüş versəydi, Hans dərhal çıxıb gedəseydi axı!

Hans gözünün ucuyla hələ də döşəməyə sərilmiş fermerə baxdı və gülüşünü zorla boğdu: qocanın göz gülcünc görünüşü vardı. Divara qısılmış qarıya baxanda Hansın gözlərində təbəssüm göründü. Yaxşı, bu nədən qorxur? Qorxur ki, indi onun növbəsidir? Nahaq yerə qorxur. Yadına fransız atalar sözü düşdü:

– *C'est le premier pas qui coûte*¹, – dedi. Gözünün qorasını az sıx, qarı. Bu əhvalat onsuz da olmalıydı, tezi-geci vardı.

¹ Yalnız ilk addım çətinidir (*frans.*).

Əlini yan cibinə dürtüb pulqabını çıxartdı.

– Tut bu yüz frankı. Tut görüm! Qoy madem uazel özünə təzə paltar alsın. Köhnə paltarından ələ gələsi bir şey qalmayıb.

Hans pulu stolun üstünə atıb dəbilqəsini başına qoydu:

– Getdik.

Onlar qapını çırıp çıxdılar, motosikletə oturub getdilər. Qarı qonşu otağa yüyürdü. Qız oradakı divanın üstündə uzanmışdı. Hans onu necə qoyub getmişdisə, eləcə də uzanmışdı, hıçqırıqlar içində boğulurdu.

Üç ay keçmiş Hans yenə Suassona qayıtdı. Qalib alman ordusu ilə o, Parisdə olmuş, öz motosikletində şəstlə oturub Zəfər Tağından keçmişdi. Orduyla birlikdə əvvəlcə Turda, sonra Bordoda olmuşdu. Döyüşməmişdi, yalnız əsir düşmüş fransız əsgərlərini görmüşdü, vəssalam. Yatsaydı yuxusunda da bu cür gözəl səyahət görməzdi. Sakitlik çökdükdən sonra düz bir ay Parisdə yaşamışdı. Vətəni Bavarıyaya rəngbərəng poçt blankları göndərmiş, hamıya hədiyyə almışdı. Tanışı Uilli Parisi poçt barmağı kimi tanıyırdı; onu oradaca saxladılar, Hansgilin hissəsini isə Suassona yolladılar. Suasson əntiqə, xudmani şəhərdi, soldatları rahat mənzillərə bölüşdürmüşdülər. Yemək-icmək başdan aşırdı, şampan isə lap həvayıydı – butulkası birçə alman markasına, iç nə qədər kefin çəkir. Suassona getmək əmri alınanda Hansın ağına gəldi ki, fermadakı həmin qıza baş çəkmək pis olmazdı. Qız üçün bir cüt ipək corab aldı, qoy başa düşsün ki, Hans kinli deyil. Hans bu yerlərdən yaxşı baş çıxarırdı, fermanı rahatca tapacağına əmindir. Bir axşam çağı tamam-kamal bekar olanda corabları cibinə basıb, motosikletinə oturdu və sürdü. Qızıl payız günüydü, göydə bir tikə də bulud yoxdu, təpəli çöllər göz oxşayırdı. Haçandı bir gələ də yağış düşmüşdü, sentyabr olsa da yayın başa çatdığı qətiyyəni hiss olunurdu, ağaclar yamyayıldı.

Bir dəfə Hans çaşbaş salıb yolu itirdi, azca yubansa da otuz-qırx dəqiqəyə fermaya çatdı. Qarı ağızında fermerin iti ona hürdü. Hans qapını döymədən itələyib açdı və içəri keçdi. Qız stolun arxasında oturub kartof soyurdu. Soldat qıyafəli adam görəndə diksinib ayağa qalxdı:

– Sizə nə lazımdır?

Hansı indi tanıdı. Əlindəki bıçağı bərk-bərk yumruğunda sıxaraq dal-dalı, divara sarı çəkildi:

– Sənsən? Heyvan!

– Bədsir, bədsir, özündən çıxma, toxunmayacağam sənə. Bir gör sənə nə gətirmişəm – ipək corab.

– Onları da götür, rədd ol burdan!

– Sarsaqlama! At bıçağı yerə. Hirslənsən, ziyanı özünə dəyəcək.

Qorxmaməndən.

– Mən səndən qorxmuram.

Qızın barmaqları boşaldı, bıçaq döşəməyə düşdü. Hans dəbilqə-sini çıxarıb stula oturdu. Ayağını uzadıb çəkməsinin ucuyla bıçağı özünə sarı çəkdi.

– Gəl kartof təmizləməyinizə kömək eləyim, necədir?

Qız cavab vermədi. Hans əyilib bıçağı qaldırdı, qabdan kartof götürüb təmizləməyə başladı. Qızın sifətinə qəddarlıq həkk olunmuşdu, gözləri hiddətlə baxırdı. O, divarın dibində dayanıb Hansa göz qoyurdu. Hans gülümsəyirdi. Bu təbəssümdən xeyirxahlıq və barışdırıcılıq oxunurdu.

– Yaxşı, niyə elə hirsə baxırsan? Sənə neyləmişəm ki? Başa düş, onda mən bir az özümdən çıxmışdım. O vaxt biz hamımız eləydik. O vaxtlar hələ məğlubedilməz fransız ordusu, Majino xətti haqqında söhbətlər gedirdi... – özü də bilmədən ikrah hissi ilə güldü. – Üstəlik, içdiyim çaxır da bir az məni havalandırdı. Hələ sənin bəxtin getirib. Qadınlar deyirlər ki, mən bir o qədər də kifir deyiləm.

Qız onu təpədən dirnağadək nifrətlə süzdü:

– Rədd ol burdan!

– Haçan lazım bilsəm, onda gedəcəyəm.

– Çıxıb getməsən atam Suassona gedib, sənin haqqında generalınıza necə lazımdırsa şikayət eləyər.

– Elə general oturub sənin atanı gözləyir. Çox lazımmış! Bizə əmr olunub ki, yerli əhaliylə əlaqə yaradaq. Adın nədir?

– Sənə nə?

Qızın yanaqları od tutub yanırdı, gözləri hirsə parıldayırdı. O, əvvəlkindən daha qəşəng görünürdü. Hans qızı yanında özge cür saxlamışdı. Nə isə, hər şey ümumiyyətlə yaxşı olmuşdu. Hər hansı bir adi kəndçi qızı yox! Daha çox şəhərliyə oxşayan! Hə, anası dedi ki, o müəllimədir. Qızın adı kəndçi balası deyil, təhsilli müəllimə olması hissi Hansa ləzzət verirdi, qızı incitmək çox xoş idi. Hans özünü güclü və möhkəm sanırdı. O, qıvrım saçlarını sıgallayıb orasını da məmnuniyyətlə düşündü ki, neçə-neçə qız o gün bu qızın yerində olmağı

arzulayırdı. Yay ərzində Hans elə qaralmışdı ki, mavi gözləri indi daha parlaq görünürdü.

– Ata-anan hardadır?

– Çöldə işləyirlər.

– Qulaq as, mən acmışam. Mənə bir az pendir-çörək, bir stəkan çaxır ver. Pulunu verərəm.

Qız hirsə güldü:

– Üç aydır ki, pendirin nə olduğunu bilmirik. Doyunca çörək yemirik. Bir il qabaq öz fransızlarımız atlarımızı yıgıldılar, indisə sizinkilər qalan bütün şeyləri alıb apardılar – inəklərimizi, donuzlarımızı, toyuqlarımızı – hər şeyi, hər şeyi!

– Biz ki, havayı aparmırıq, pul veririk.

– Fikirləşirsən ki, verdiyiniz o quru kağızlar bizim qarnımızı doyurur?

Qız ağladı.

– Sən... acsan?

– Yox, yox, nə danışırsan? – qız acı-acı dedi. – Biz lap padşah kimi yaşayırıq: kartof, çörək, boranı, pomidor. Atam sabah Suassona gedəcək, bəlkə bir az kəpek tapdı...

– Qulaq as, mən pis oğlan deyiləm, düz sözümdür. Sizinçün pendir gətirəm, bəlkə bir az mal əti də gətirdim.

– Sənin sədəqənə ehtiyacım yoxdur. Acından ölərəm, amma siz donuzların bizdən oğurladığı yeməyə gözümün ucuyla da baxmaram.

– Yaxşı, baxarıq. – Hans yekə-yekə dilləndi.

O, dəbilqəsini başına qoyub qalxdı, “xudahafiz, madmuazel” deyib çıxdı.

Hans kefi istəyəndə motosikletinə minib ora-bura sürə bilməzdi, gözləmək lazımdı. Gözləmək lazımdı ki, bir tapşırığa-filana göndərsinlər, onda yenidən fermaya baş çəkmək olardı. Belə fürsət on gündən sonra əlinə düşdü. Yenə də qapını öz evi kimi açıb içəri keçdi. Bu dəfə fermerlə arvadı mətbəxdəydi. Günürtadan keçmişdi, qarı peç üstə qoyduğu qabda nəyisə qarışdırırdı. Qoca stol arxasında oturmuşdu. Hansa baxdılar, ancaq heç təəccüblənmədilər. Görünür, qız onun əvvəlki gəlişi barədə danışırmışdı. Susurdular. Qarı qarışdırmaqda davam edirdi, qoca isə nəzərlərini stolun üstündəki örtüyə zilləyib oturmuşdu. Ancaq Hansı özündən çıxarmaq o qədər də asan deyildi.

– Hamıya salam, – Hans fransızca dedi. – Sizə bir az pay-püş gətirmişəm.

O, bükülünü açdı, oradan yekə bir pendir tikəsi, donuz eti və iki qutu balıq konservi çıxartdı. Qarı dönüb baxdı və onun gözlərindəki ac, həris parıltı Hansın nəzərlərindən qaçmadı. Fermer qarşısında ki ərzağı tutqun nəzərlərlə süzdü. Hans gülümsəyib üzünü qocaya tutdu:

– Keçən dəfə, təsadüfən elə alındı. Üzr istəyirəm. Ancaq, qoca, görəək sən qarışmayaydın.

Qız qapıda gördüdü:

– Burda nə edirən? – o, Hansın üstünə çıxmırdı. Sonra qızın nəzərləri ərzağa sancıldı. O, hər şeyi bürməyəyib Hansın üstünə tulladı. – Götür onları! Rədd elə burdan!

Qarı stola cumdu:

– Annet, sən dəli olmusan!
– Mən onun sədəqəsinə qalmamışam.
– Axı bunlar bizim öz məhsulumuzdur. Onlar bunu bizdən oğurlayıblar. Hələ bu konservlərə bax, bax bir – Bordoda hazırlanıb.

Qarı əyilib şeyləri qaldırdı. Mavi gözlərindən biclik yağan Hans qıza baxdı:

– Deməli, adın Annet imiş? Gözəl addır. Yaxşı, niyə istəmirsən ki, bu qocaların ağzı bir az dada gəlsin? Özün dedin ki, üç aydır dilinizə pendir dəyməyib. Mal eti tapa bilmədim. Girimə nə keçdisə onu götürdim.

Qarı donuz etini ikiəlli qaldırıb sinəsinə sıxdı. Adama elə gəlirdi ki, o, bu bir tikə eti öpməyə də hazırdır. Annetin yanaqlarında göz yaşları parladı:

– İlahi, nə böyük xəcalət! – qız əzabla inildədi.
– Bu nə sözdür! Nə xəcalət? Bir tikə pendirdir, bir az da donuz eti, vəssalam.

Hans oturdu, siqaret yandırdı və qutunu qocaya sarı itələdi. Fermer bir anlıq tərəddüd etdi, ancaq papiro sətəhi iradəsinə üstün gəldi, bir siqaret götürüb qutunu təsadüfən Hansa uzatdı.

– Saxla özündə, – Hans dedi. – Nə qədər lazım olsa yenə taparam.
– Siqaretini sümürüb tüstüsünü burundan buraxdı. – Niyə dalaşacaq axı? Nə olubsa olub. Mühəribə mühəribədir, özünüz başa düşürsünüz. Annet savadlı qızıdır, bunu bilirəm; istəmirəm ki, barəmdə pis fikir-ləşsin. Deyəsən, bizim hissəmiz Suassonda hələ bir xeyli qalacaq. Arabir bura baş çəkə bilərəm, xırım-xırda yemək gətirə bilərəm. Bilirsiniz ki, şəhər əhalisiylə əlaqə yaratmaq üçün əlimizdən gələni edirik, ancaq fransızlar yaman inad göstərirlər. Heç bizə məhəl də

qoymurlar. Axı, keçən səfərki əhvalat təsadüfən baş verdi; o soldatla bura gəldiyimi deyirəm. Qorxmayın məndən. Anetə doğma bacım kimi hər cür hörmət etməyə hazırım.

– Bura niyə ayaq açmalısan ki? Niyə bizi rahat buraxmırsan? – Annet coşdu.

Əslində, Hans özü də niyə gəldiyini bilmirdi. Boynuna almaq istəməirdi ki, adicə insani münasibətlər üçün burnunun ucu göynəyir. Suassonda almanları məngənəyə salan gizli düşmənçilik Hansın əsəblərinə təsir edirdi; arabir ona məhəl qoymayıb keçmək istəyən fransız təkik altına salmaq istəyir, arabir də az qala ağlamaq dərəcəsinə gəlirdi. Sözü-söhbəti tutan bir ailə, ilq bir yer tapmaq necə də yerinə düşərdi. Annetə qarşı heç bir pis fikri olmadığını söyləyəndə Hans yalan deməmişdi. Qız onun ürəyinə olan qadınlarla bənzəməirdi. Ucaboy, dolusinə qadınları daha çox xoşlayırdı; özü kimi mavigözlü, ağbəniz, möhkəm, ehtiraslı və əndamlı qadınları. Başa düşə bilmədiyi quruluq, nazik, düzburun, qara gözlər, solğun uzunsov sifət – yox, belələri onun zövqüncə deyildi. Ancaq bu qızda elə bir anlaşılmaz əlamət vardı ki, Hansın əl-ayağını bağlayırdı. O vaxt alman ordusunun qələbələrindən hayıl-mayıl olmasaydı, çox yorulmasaydı, həm də əsəbiləşməsaydı, üstəlik acqarına o qədər çıxır içməsaydı, ömründə düşünməzdi ki, bax bu sayaq qız onu əsir eləyə bilər.

Hans iki həftə hissədən çıxma bilmədi. O dəfə apardığı ərzağı fermada qoymuşdu və şübhə etməirdi ki, qocalar ac qurd kimi həmin yeməklərə dараşmışdılar. O, qapıdan çıxan kimi Annet valideynlərinə qoşulsaydı, Hans təəccüb etməzdi. Fransızlar belədir: hazırım naziri kimi. Necə zəif, ölgün xalqdır. Əlbəttə, Annet ona nifrət edir, özü də necə nifrət edir, ancaq donuz eti donuz etidir, pendir də ki, pendir.

Annet onun başından çıxmırdı. Qızın nifrəti onu daha da coşdurur, cıradırdı. Hans qadınların xoşuna gəlməyə adət ələmişdi. Günlərin birində Annet də ona vurulsaydı, nə gözəl olardı! Axı, onu ilk dəfə Hans... Münhendə tələbələr pivi içə-içə danışırdılar ki, qadın ilk dəfə bəkirəliyini pozan oğlanı heç vaxt unuda bilmir. Adətən, hər hansı bir qızı gözəlti ələyəndə, Hans əvvəlcədən əmin olurdu ki, istəyinə çatacaq. O, öz-özünə güllür, gözlərindən biclik tökülürdü.

Nəhayət, yenə də yolu fermaya düşdü. Bir az pendir, yağ, qənd, bir banka kolbasa konservi, azca kofe götürüb motosikletini işə saldı. Ancaq bu dəfə Anneti görə bilmədi. Qız atasıyla çöldə işləyirdi. Qarı həyətdəydi və Hansın qoltuğundakı bağlamayı görəndə, sanki

gözlərinə işıq gəldi. O, Hansı mətbəxə apardı. Bağlamını açanda qarının əlləri titrəyirdi, ərzağı görəndə isə gözləri yaşla doldu:

– Sən çox xeyirxahsan. – dedi.

– Otura bilərəm? – Hans ədəblə soruşdu.

– Otur, otur, – qarı pəncərədən baxdı. Hans anladı ki, qızının gəlib-gəlmədiyini yoxlayır. – Bəlkə bir stəkan çaxır içsən?

– Pis olmaz.

Hansa aydındı ki, yeməkdən korluq çəkmələri qarını onunla tamam barışdırmasa da, hər halda görüşlərini dözülməz də olmur: qarı onunla dostlaşmağa hazırdı. Pəncərəyə bayaqkı baxışı sanki onları həmrəy etmişdi.

– Hə, donuz əti necəydi?

– Çoxdan beləsinə dadmamışdıq.

– Gələndə dəfə yenə gətirərəm. Bəs onun, Annetin necə, xoşuna gəldimi?

– O, heç nəyə toxunmadı. Dedi ki, acından ölsəm də əl vurmaram.

– Səfeh...

– Mən də ona beləcə dedim. İndi ki, deyirəm, yemək var, yetərsin, naz etməmək yeri deyil, onsuz da belə inadla heç nə düzəlməz deyil.

Hans bala-bala çaxırdan qurtulmayı, qarıyla şirin söhbət edirdi. Öyrəndi ki, qarını madam Perye çağırırlar. Soruşdu ki, yenə də uşaqları varmı? Qarı ah çəkdi. Yoxdur, yoxdur. Bir oğulu varmış, əsgər aparıblar dava başlayanda, o da həlak olub. Yox, yox, onu cəbhədə öldürməyiblər, Nansi şəhərindəki qospitalda sətəlcəmdən ölüb.

– Belə de... – Hans diləndi. – Yazıq...

– Bəlkə belə yaxşıdır. O da Annetin bir tayıydı. Onsuz da başını sağlamat saxlaya bilməyəcəkdə, fransızların məğlubiyyəti xəcalətinə dözməyəcəkdə. – Qarı yenə ah çəkdi. – Eh, əzizim, bizi satdılar, onun ucubətindən da bu günə düşdük.

– Siz axı niyə polyakların müdafiəsinə qalxdınız? Onlar sizin nəyinizdir?

– Düzdü, düzdü. Əgər biz sizin o Hitlerlə mane olmasaydıq, Polşanı sakitcə tutmasına imkan versəydik, onun bizimlə nə işi vardı!

Gedəndə Hans dedi ki, yenə gələcək.

– Donuz əti də yadımdadır. – O, əlavə etdi.

Hansın bəxti gətirdi. O, həftədə iki dəfə qonşu qəsəbəyə getmək tapşırığı aldı, bu, fermaya tez-tez baş çəkmək imkanı verirdi. Özünə söz vermişdi ki, ora heç vaxt əliboş gətməsin. Ancaq Annetlə sözü-

söhbəti tutmurdu ki, tutmurdu. Qızın xoşuna gəlmək üçün kişi şəriş-təsinin öyrətdiyi bütün vasitələrdən istifadə edirdi, kar aşmırdı – Annet onun bütün ciddi-cəhdlərini rixəndə qarşılayırdı. Dodaqlarını bir-birinə sıxır, tikanlı və ələkəcməz tərdə Hansa ələ baxırdı ki, sanki bu boyda yer üzündə ondan pisi yoxdu. Dəfələrlə Hans o qədər hirsələnmişdi ki, az qala qalxıb qızın çiyinlərindən yapışmaq və bağrı çatlayanadək onu silkələmək istəmişdi.

Bir dəfə qız evdə tək idi, ayağa qalxıb getmək istəyəndə Hans onun yolunu kəsdi.

– Dayan görün, Səninlə danışmaq istəyirəm.

– Danış. Mən köməksiz bir qadınam.

– Gör sənə nə deyirəm. Mənə məlum olduğuna görə, bu tərəflərdə hələ çox qalacaqam. Siz fransızların günü yaxşı keçməyəcək, güzəranınız daha da çətinləşəcək. Mən sənin karına gələ bilərəm. Nə üçün ata-anan kimi ağılı başına yığmırsan?

Qoca Perye ilə onun işləri çox yaxşı gərdirdi. Demək olmazdı ki, fermer Hansı səmimi-qəlbədən qəbul edir. Düzünə qalsa, o, Hansa qarşı amansız və düşmənçilik mövqeyindəydi, ancaq hər halda mədəni rəftar edirdi. Hətta bir kərə Hansdan xahiş etmişdi ki, ona bir az tütün tapsın. Hans onun uzatdığı pulu almayanda təşəkkür də etmişdi. Qoca, Suassondakı yeniliklərlə maraqlanırdı, Hansın gətirdiyi qəzetləri acağızla oxuyurdu. Fermer oğlu olan Hans təsərrüfatdan baş çıxaran adam kimi onunla söhbət eləyə bilirdi. Peryenin ferması yaxşıydı, nə o qədər böyük deyildi, nə də o qədər kiçik, yaxşı sahəydi, ortasından çay keçirdi deyər suvarmağa da əziyyət vermirdi, meyvə bağı da vardı, əkin-biçin yeri də. Qoca deyəndə ki, kömək eləyəni yoxdur, gübrə tapılır, öküzləri və avadanlığı tutub alıblar, fermada hər şey kölləmayallaq gedir, – Hans onu anlayan və dərdinə şərik olan adam kimi dinləyirdi.

– Soruşursan ki, niyə atamgil kimi ağılı başına yığmıram? Bax!

Annet paltarını bədəninə sıxıb Hansın qarşısında dayandı. Hans öz gözlərinə inanmadı. İndiyədək ömründə duymadığı qərribə hisslər keçirdi. Yanaqlarını al qan örtüdü.

– Sən hamiləsen?!

Qız stula çöküb başını əlləri arasına alaraq elə hönkürdü ki, sanki indicə ürəyi partlayacaqdı.

– Dəhşət! Dəhşət! – qız dalbadal deyirdi.

Hans qollarını açıb onun üstünə atıldı:

– Mənim əzizim...

Annet cəld sıçrayıb qalxdı və oğlanı itələdi:

– Mənə toxunma, eşitdin? Çıx get! Çıx get! Məgər başıma gətirdiyin sənə azlıq edir?

Qız qaçıb otaqdan çıxdı. Hans bir neçə dəqiqə tək qaldı. Başını itimişdi. Suassona sarı yavaş-yavaş qeri qayındanda sərxoşlar sayəği başı bədani üstə qalmırdı; evə çatandan, yerinə girəndən sonra isə saatlar keçir, yata bilmirdi. Annet gözü qabağından çəkilib getmirdi, elə hey qızın dolmuş, yumrulanmış bədənini görürdü. Başını stola qoyub acı göz yaşlarına qərç olanda Annet necə də yazıq və zavallı, həm də doğma görünürdü! Axı o öz bətnində Hansın uşağını gözdürdü. Hansın uşağını!

Az qala Hansı yuxu aparacaqdı, birdən-birə dik atıldı. Ağlına gələn fikir onun daxilini övürüb-çevirdi, ürəyini təlatümə gətirdi: o, Anneti sevirdi! Bu həqiqət qəfil zərbə təkə Hansın ağlına başından çıxartdı, o, fikrini bir yerə toplayıb axıracan düşünmək iqtidarında deyildi. Əlbəttə, o, Annet haqqında çox düşünmüşdü, amma həmişə bir özgə cürə düşünmüşdü. Hans birçə onu düşünmüşdü ki, günlərin birində Annet ona vurulsaydı nə yaxşı olardı?! Vurulsaydı və vaxtilə Hansın zor gücünə nail olduğunu qız özü ona təklif eləsəydi qələbənin nəşəsi, sevinci necə məstedici olardı?! İndiyəcən Annet onun üçün başqa qadınlar təkə bir qadındı, bir damcı da fərqi yoxdu. Qız o qədər də onun zövqünə deyildi. Belə də, adicə bir qızdı, vəssalam. Dıqqəti cəlb edən elə bir şeyi yoxdu. Bəs Hansı təlatümə gətirən bu qəribə hiss hardan peyda olmuşdu? Ən qəribəsi bu idi ki, bu hiss ləzzətli deyildi, ağrılydı. Ancaq Hans artıq başa düşürdü ki, bu, məhəbbətdir, indiyəcən ömründə duymadığı xoşbəxtlik hissi gətirən məhəbbət! Hans qızı oxşamaq, əzizləmək, qucaqlamaq, onun yaş dolu gözlərini öpməyi necə arzulayırdı!.. Elə bil bu istək kişinin qadına olan əzəli meyli deyildi, bir ayrı şeydi; Hans yalnız qızı sakitləşdirmək istəyirdi. Qoy qız sakitləşib öz şirin təbəssümüylə Hansa cavab versin – qəribəydi ki, o, hələ də qızın gülümsədiyinin şahidi olmamışdı – hə, Hans onu gülümsəyən görmək istəyirdi. Onun səf-qət saçan, sehrlı, cazibədar gözlərinə baxmaq istəyirdi. İstəyirdi ki, o, baxışlardan zəriflik, məsumluq oxunsun.

Üç gün ərzində Hans Suassondan heç yerə çıxma bilmədi, üç gün, üç gecə o, yalnız Annet haqqında, onun dünyaya gətirəcəyi uşaq barədə düşündü. Nəhayət, fermaya getmək gərəvəsi tapdı. O, madam

Peryeni görmək istəyirdi, təsadüf ölindən tutdu: qarı evindən aralı yolda rastına çıxdı. O, meşədən yığıdığı çır-çırpıdan bağladığı yekə şələni belinə alıb evə qaçırdı. Hans motosikleti saxladı. Bilirdi ki, qarını ona bağlayan gətirdiyi ərzağın yerinə düşməsidir: dəxli yoxdu, ərzaqla, ya nəylə bağlı olur-olsun, qarı ki, Hansa rəğbət bəsləyirdi, hələlik bu özü yaxşıydı. Hans dedi ki, qarına sözü var, xahiş elədi ki, arvad şələsini yerə qoysun. Qarın şələsini ipini buraxdı. Tutqun bir gündü, hava buludlu ydu, ancaq soyuq deyildi.

– Mən... Hər şeyi bilirəm, – Hans dedi.

Qarı diksindi.

– Hardan? Annet heç istəmirdi ki, sən xəbər tutasan.

– Özü mənə dedi.

– Hə, yaman iş tutdun onda...

– Heç ağlıma gəlməzdi ki, bir dəfəylə... Niyə əvvəlcədən mənə deməmisiniz?

Qarı nəql etməyə başladı. Ağrı-acısız, heç ittiham belə etmədən danışdı, sanki adı məişət əhvalatını nəql edirdi – məsələn, elə bil, inəyi doğuş vaxtı ölmüşdü, ya da şəxta ağcaqlan vurub, mer-meyvəni tələf eləmişdi, – bütün bunlar Allahın bəlasıydı, itaət edib barışmaqdan savayı çərəsi yoxdu. O əhvalat olan gecədən sonra Annet üç gün yorğan-döşəkdən durmamışdı, sayıqlayırmış, qızdırma içində yanırırmış. Qorxurmuşlar ki, başına hava gələ. Bir neçə saat fasiləsiz çısqırırmış. Heç yerdən həkim tapmaq mümkün olmamışdı. Kənd həkimini əsgər aparmışdılar. Suassonda iki ahlı həkim vardı, onların dalınca gedilsəydi belə, fermaya gələsi halları yoxdu. Üstəlik, şəhər hüddullarından kənara çıxmaq həkimlərə qadağan olunmuşdu. Nəhayət, qızdırması sovuşdu, ancaq Annet hələ də özünü pis hiss edirdi, yataqdan qalxa bilmədi. Haçandan-haçana qalxanda isə elə heysiz və solğundu ki, baxanda qarının ürəyi kabab olmuş. Qızın çəkdikləri qurtarmaq bilmirdi. Bir-iki ay sovuşdu, qadın səhhətiylə bağlı əhvalat baş verməyəndə Annet əvvəlcə heç məhəl qoymadı. Arabir onun aybaşısının gecikməsi halları olarmış, ona görə məhəl qoymayıb. Əhvalatın nə yerdə olmasını birinci madam Perye anlamışdı. Anneti sorğu-suala tutmuşdu. Ana-bala dəhşətə gəlsələr də, tam əmin olmamış, evin किसinə heç nə deməmişdilər. Üçüncü ay da sovuşandan sonra daha şübhə yeri qalmamışdı... Annet, zavallı Annet hamılıydı!

Bir sınıq-salxaq "Sitroyen" maşınları var, davadan qabaq madam Perye həftədə bir-iki kərə onunla Suassona satlıq şey-şüy aparardı,

almanlar gələndən sonra özləri yeməyə bir şey tapmırdılar, satmağa heç nə yoxdu, odur ki, maşını sürməyə ehtiyac qalmamışdı. Benzin tapmaq necə də müşkülüdü. Amma onlar birtəhər maşına yanacaq töküüb şöhrə getdilər. İndi Suassonda yalnız alman maşınları görmək olardı, küçələrdə alman soldatları addımlayırdılar, əksər yazılar almancaydı, təkcə şöhrə komendantının əhaliyə müraciətləri fransızcaydı. Dükənlərin çoxu bağlıydı. Onlar çoxdan tanıdıqları qoca həkimin yanına getdilər, şübhələri düz çıxdı. Həkim təmiz katolik idi, xahişlərini qətiyyətlə rədd etdi. Ana-balanın göz yaşlarının müqabilində o, çiyinlərini atdı:

– Sən tək deyilsən, – o, Annetə dedi. – Vəziyyətlə barışmaq lazımdır.

Başqa həkim də tanıyırdılar, onun yanına getdilər. Qapının zəngini çaldılar. Uzun müddət heç kim açmadı. Axırda qara paltarlı bir qadın qapıda göründü. Həkimin soruşanda qadın ağladı. Milliyətcə mason olduğu üçün almanlar həkimi həbs edib girov kimi saxlayırdılar. Alman zabıtlərinin tez-tez yıqışdığı kafedə bomba partlatmışdılar: yaralananlar vardı, iki nəfər ölmüşdü. Əgər müəyyən olunmuş vaxtadək qəsdçilər ələ verilməsəydilər, girov saxlananları güllələyəcəkdilər.

– Vəhşilər, – qadın dərdli-dərdli Annetə baxdı. – Zavallı qızcıqaz...

Sonra o, bir mamaçanın ünvanını verib tapşırırdı ki, onun adını versinlər. Mamaça dava-dərman verdi. Dərman içəndən sonra Annetin halı yaman pisləşdi, az qala öləcəkdi, amma istədikləri alınmadı, Annetin hamiləliyi davam edirdi.

Madam Perye bütün bunları Hansa danışırdı. Hans bir müddət dil-lənmədi.

– Sabah bazar günüdür, – nəhayət, onun səsi eşidildi. – Sabah boşam. Gələrəm, danışarıq. Yeməyə də bir şey götürərəm.

– İynəmiz yoxdur. Tapa bilməzsən?

– Çalışaram.

Qarı şələsini qaldırıb yola düzəldi. Hans Suassona qayıtdı.

Şəhəri motoskleti götürməyə çəkindi, kirayə velosiped aldı. İçi ərzaq dolu torbanı arxadakı çərçivəyə keçirdi. Torba nahamvardı, içində bir qab şampan da vardı. Fermaya çatanda şər qarışırdı, düşündü ki, hamını evdə tapacaq. Mətbəxə girdi. İçəri isti və rahatdı. Madam Perye otağı süpürürdü, kişi "Pari suar" qəzetini oxuyurdu, Annet corab yamayırdı.

– Bir baxın, iyne götürmüşəm sizinçün, – Hans torbanı aç-aça dedi. – Bu parça isə sənə çatacaq, Annet.

– Mənə lazım deyil!

– Yox əşi? – Hans gülümsündü. – Uşağçün pal-paltar tikmək vaxtı çatmayıb?

– Hə, Annet, vaxtı çatıb, – qarı söhbətə qoşuldu. – Bizdə heç nə yoxdur. – Annet başını qaldırmamışdı. Madam Perye şampan şüşə-sini görəndə həris nəzərlərini gizlədə bilmədi. – Ay aman, şampan şərabı!

Hans güldü:

– Bilirsiniz onu niyə götürmüşəm? İndi deyərəm. Ağılıma bir fikir gəlib. – O, bir anlığa tərəddüd etdi, sonra stulu çəkib Annetlə üzbəüz oturdu. – Doğrusu, bilmirəm hardan başlayım. Annet, o vaxtkı əhvalatdan çox peşmanam, üzr istəyirəm. Mən günahkar deyiləm, dövrəndi günahkar. Günahımdan keçə bilərənməni?

Annet nifrət saçan baxışlarla onu süzdü:

– Heç vaxt! Niyə məndən əl çəkmirsən? Bütün həyatımı puç eləmişən, hələ azlıq edir?

– Mən də ağızımda onu deyirəm. Bəlkə də heç puç eləməmişəm? Eşidəndə ki, hamiləsen, uşaq gözləyirsən, sanki içimdə hər şeyi tərsinə çevirdilər. İndi hər şey başqa cürdür. İndi mən sənənlə fəxr edirəm.

– Fəxr edirsən? – qız acı-acı soruşdu.

– İstəyirəm ki, sən uşağı sağ-salamat doğasan, Annet. Sevinirəm ki, dava-dərman da onun qabağını saxlaya bilməyib.

– Necə sırtıq adamsan, belə sözlərə necə də dilin dönür?

– Bir qulaq as. Mən indi ancaq bu barədə düşünürəm. Fikrim-zikrim bu məsələnin başındadır. Beş-altı aydan sonra müharibə qurtaracaq. Yazda biz ingilislərin də işini bitirəcəyik. Mütəlak! Başqa cür ola bilməz. Sonra mənə buraxacaqlar evə, onda biz evlənərik.

– Evlənərik? Niyə?

Hansın sifətinə qızartı çökdü. O, ürəyindəki şirin sözləri fransızca deməyə cürət eləmədi, alman dilində dedi – bildirdi ki, Annet almanca yaxşı danışır.

– Ich liebe dich.

– O nə deyir? – madam Perye soruşdu.

– Deyir ki, mənə sevir.

Annet başını çevirib cingiltili səslə güldü. Gülüşü get-gədə daha hündürdən eşidilirdi, qız özünü saxlaya, gülüşünü boğa bilmirdi, göz yaşları yanaqlarından aşağı süzülürdü. Madam Perye qızına bir şillə çəkdi.

– Ona baş qoşmayın, – qarı Hansa dedi. – Onun vəziyyətində belə şeylər ola bilər.

Annet çətinliklə nəfəs alıb gülüşünü boğdu.

– Bir şüşə şampanı da ona görə götirdim ki, nikahımızı qeyd edəm.

– Bax, hamısından pisi budur, – qız dilləndi. – Səfehələr, kütbe-yinlər bizə qalib gəldilər.

Hans artıq almanca danışdı:

– Özüm də bilmirdim ki, sevirəm səni, ta sən deyənədən ki, uşağımız olacaq, bilmirdim. O gün məni sanki ildırım vurdu, ancaq mənə, səni çoxdan, lap çoxdan sevirəm.

– O nə deyir? – madam Perye xəbər aldı.

– Heç nə. Çərənəyir.

Hans yenidən fransızcaya keçdi. Qoy Annetin valideynləri də oğlanın nə dediyini anlasınlar.

– Mən günü bu gün səninlə evlənərdim, ancaq icazə verməzlər. Özü də, ağına da götürmə ki, mən kasıb adamam. Atamın kalan pulu var, ailəmiz layiqli ad-sana malikdir. Mən evin böyük oğluyam, sən ehtiyacın nə olduğunu bilməyəcəksən.

– Katoliksən? – madam Perye soruşdu.

– Bəli.

– Bax, bu yaxşıdır.

– Orada, ailəmiz yaşayan yerlər yaman mənzərəlidir, torpaq da münbitdir. Münhendən İnsbrukacan elə torpaq sahəsi tapmazsan. Sahə özümüzündür. Yetmişinci ilin müharibəsindən sonra babam həmin sahəni satın alıb. Maşınımız da var, radiomuz da, telefon da çəkiqlər.

Annet üzünü atasına tutdu:

– Bu subyeckt gör necə qayda-qanun, ədəb-ərkan gözləyir. – İstehza ilə deyib nəzərlərini Hansa çevirdi, – hə, əlbəttə, orada mənimçün şirin həyat hazırlanıb – mənimçün, məğlub ölkədən gətirilmiş əliuşaqlı əcnəbi qız üçün. Özü də kəbinsiz-talaqsız doğulmuş uşaq. Bütün bunlar mənə tam xoşbəxtlik təminatı verir, hə?

Təbiətən azdemişən olan müsyo Perye ilk dəfə danışdı:
– Etiraf edirəm ki, – o, Hansa dedi, – sən çox xeyirxah addım atırsan, bunun başqa adı yoxdur. Mən özüm də keçən müharibədə

olmuşam, deyim ki, biz hamımız özümüzü bir başqa cür aparırıdık. İnsanın təbiəti belədir, burda heç nə oləmək olmaz. İndi isə, oğlumuz əlimizdən gədənədən sonra, yeganə qızımızdan savayı heç kimi-miz yoxdur. Biz Annetdən ayrılı bilmərik.

– Burasını da fikirləşmişəm. Bilirəm ki, sizə çətin olacaq. Odur ki, qərara almışam: özüm burda qalacağam.

Annet nəzərlərini cəld qaldırıb Hansa baxdı.

– Bunu necə başa düşək? – qarı soruşdu.

– Mənim qardaşım da var. O, atamla qalıb ona əl tutar. Bu tərəflər çox xoşuma gəlir. Təsərrüfatçı və ağıl başında olan adam sizin ferma kimi fermadan nə istəmə çıxara bilər. Müharibədən sonra almanların çoxu Fransada qalacaq. Hamı bilir ki, fransızların torpağı çox, əkib-becərəni isə yoxdur. Suassonda bizim mühazirəçilərdən biri belə deyirdi, öz qulaqlarımla eşitmişəm. O dedi ki, fransız fermalarını yarıya qədəri başlı-başına buraxılıb, yiyə duranları yoxdur.

Qocalar baxışdılar. Annet gördü ki, valideynləri güzəştə gətməyə hazırdırlar. Oğulları öləndən sonra onlar yalnız bunu arzulayırdılar, onlara güclü, sağlam, yaxşı kürəkən lazımdır, elə kürəkən ki, özləri qocalıb əldən düşəndə, əlləri heç bir işə yatmayanda torpağın qayğı-sına qala bilsin.

– Hə, bu ağlabatan söhbətdir, – madam Perye dedi. – Belə təklif barədə düşünməyə dəyər.

– Kəsin səsini, – Annet çımxırdı. O, irəli əyilib odlu nəzərlərini almına dikdi. – Mənim adaxlım var, müəllimdir, mənimlə birlikdə şəhər məktəbində dərs deyirdi. Davadan sonra ona orə gedəcəyəm. O, sənin kimi cantaraq və almayanaq deyil. Bəstəboydur, arıqdır. Onun gözəlliyi ağındadır, ağıl onun sifətində nur saçır, onun bütün gücü-qüvvəti də qəlbinin böyüklüyündədir. O, vəhşi deyil, mədəni-dir, onun arxasında minillik tarixi olan mədəniyyəti vardır! Mən onu sevirəm. Bütün varlığımla sevirəm.

Hans tutulmuşdu. Heç ağına da gəlməzdi ki, Annet bir başqasını sevmə bilər.

– İndi o hardadır?

– Harda ola bilər, necə fikirləşirsen? Almaniya, əsirlikdə acıdan ölər. Siz isə burada harınlıq edirsiniz. Neçə dəfə təkrar etməliyəm ki, sənə nifrət edirəm? Gözləyirsen ki, səni bağışlayacağam? Heç vaxt! Günahını yumağa hazırsan? Səfehəsən sən! – Qız baxışlarını qaldırdı: onun gözlərində dözülməz həsrət oxundu. – Mən rüsvay

olmuşam. Ancaq o məni bağışlayar, onun qəlbi genişdir. Məni ara-bir bir məsələ düşündürür; birdən o şübhələner ki, sən mənə zorla sahib olmamısan, gətirdiyin yağ-pendirin, ipək corabların müqabilində özüm sənə təslim olmuşam. Belələri çoxdur, mən də oldum onlardan biri. Bax, onda bizim həyatımız nəyə bənzəyər? Aramızda uşaq duracaq – almandan törənmiş uşaq. Sənin uşağın, sənin kimi cantaraq və ağbəniz, sənin kimi mavi gözlü uşaq. Ah ilahi, ah ilahi, niyə mən belə məşəqqətə düşər olmalıydım?

Qız cəld qalxıb qaçaraq mətbəxdən çıxdı. Aralığa bir dəqiqəlik sükut çökdü. Hansın tutqun nəzərləri şampan şüşəsinə dikilmişdi. Sonra köks ötürüb qalxdı. O, qapıya sarı gedərkən madam Peyre ardınca düşdü:

– Ciddi sözdür ki, Annetə evlənəcəksən? – Qarı astadan xəbər aldı.

– Hə. Tamamilə ciddi. Mən onu sevirəm.

– Onu burdan heç hara aparmayacaqsan ki? Burda qalıb fermada işləyəcəksən?

– Söz verirəm.

– Məlumdur ki, bizim qoca ömrü boyu işləyə bilməyəcək. Evi qayıtsan, görək hər şeyi qardaşınla böləsən. Burda isə hər şey sənin olacaq, heç kimlə bölməyəcəksən, öz əlin, öz başın.

– Hə, bu da mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

– Annetin o müəllimə əvə getməyini heç istəmədik. O vaxt hələ oğlumuz sağ idi. O deyirdi ki, kimi istəyirsə qoy ona da getsin. Annet o müəllimi yaman sevir. İndi isə, indi oğlumuz, zavallı balamız ölə bilmədən çıxandan sonra hər şey dəyişib. Qızımız istəsə də, istəməsə də, fermanın öhdəsindən təkə gələ bilməz.

– Bəli fermanı satmaq isə, sadəcə olaraq, ağılsızlıqdır. Kim-kim, mən bilirəm ki, insana öz torpağı necə əzizdir.

Onlar yola çatdılar. Madam Perye Hansın əlini tutub ehmalcə sıxdı:

– Yenə də gəl. Tez-tez gəl.

Hans görürdü ki, qarı onun tərəfindədir. Suassona qayıdanda belə düşünmək ona təskinlik gətirirdi. Heç yaxşı olmadı. – Annet başqa-sına vurulub. Xoşbəxtlikdən o, əsirlikdədir, onu oradan buraxanacan uşaq dünyaya gələcək. Bu hadisə Annetin Hansa münasibətini dəyişə bilər. Qadınları başa düşmək olur ki? Hansğilin kəndində bir qadın erindən ötrü dəli-divanəydi, sonra doğdu və doğuşdan sonra ərinə

görmək belə istəməirdi. Hardan bilmək olar, bəlkə ona bənzər bir əhvalat da – ancaq tərsinə – Annetlə baş verəcək? İndi, evlənməyi təklif edəndən sonra qız başa düşməlidir ki, Hans ciddi, ağıllı adamdır. İlahi, Annet onunla üzübüz oturub başını arxada deyib keçəndə necə də gözəl görünüşü vardı! O, necə də şirin danışdı. Heç səhnədəki aktrisa belə o cür danışa bilməzdi. Üstəlik, sözləri də necə təbii səslənirdi. Hə, etiraf olunmalıdır ki, fransızlar danışmağı bacarırlar. Heç şübhəsiz, Annet ağıllı qızıdır. Hətta hər sözü neşlər kimi dəlib keçəndə də onu dinləmək necə xoşdur! Heç Hans özü də az oxumamışdı, ancaq Annetlə müqayisədə qara qəpiyə də dəyməzdi. Qız mədəniydi, bax bu keyfiyyəti ondan qoparmaq olmazdı.

– Öküzəm mən, – velosipeddə geri qayıdan Hans hündürdən dil-ləndi. Qız özü öz diliylə dedi ki, mən ucaboylu, güclü və qəşəngəm. Əgər mənə əməlli-başlı göz yetirməsəydi, heç elə sözlər deyə bilərdimi? Uşaq barədə də dedi ki, gözləri atasının gözləri kimi mavi ola-caq. Əgər Hansın qıvrım saçları, mavi gözləri qızın diqqətini cəlb etməmişdisə, Hans adını dəyişərdi. Hans güldü. Vaxt lazımdır. Bir az səbir etmək lazımdır, təbiət özü öz işini görəcək.

Həftələr bir-bir ötüb keçirdi. Suassondakı hissonin komandiri yaşlı adamdı, həssasdı; yazda soldatları gözləyən müsibətlərdən xəbərdardı, odur ki, onları iş-güclə çox yükləmirdi. Alman qəzetləri bar-bar bağırırdılar ki, hərbi hava qüvvələrinin hücumları İngiltərəni xaraba qoyub, ölkənin əhalisi başını itirib. Alman sualtı qayıqları ingilis gəmilərini dəstə-dəstə dənizə qorq edir. İngiltərə aclıq içindədir. Böyük dəyişikliklər dövrü yaxınlaşır. Yaya kimi hər şey qurtaracaq. Almanlar yer üzünün sahibi olacaqlar. Hans valideynlərinə yazmışdı ki, fransız qızına evlənməyə hazırlaşır, çehiz kimi əla bir ferma alacaq. Qardaşına təklif edirdi ki, Hansa çatacaq payı pula çevirib Fransaya göndərsin. O pula Hans buradakı torpaq sahəsini genişləndirmək istəyirdi. İşlər belə getsə müharibədən sonra torpaq almaq heç də baha oturmayacaq. Hans müsyö Perye ilə fermanı gəzir, öz planları haqqında qocayla fikir mübadiləsi edirdi. Qoca onu sakitcə dinləyirdi. Lövazimatı dəyişmək lazımdır. Hans bir alman kimi bir çox güzəştlər qazanacaq. Traktor köhnəlib, Hans Almaniyaadan təzə-sini, əlasını gətirərd, kotan da gətirərd. Fermanın gəlir götürmək üçün ən yeni avadanlıqdan istifadə edilməlidir. Madam Perye sonra çatdırırdı ki, əri Hansın təsərrüfatdan baş çıxarmasını yüksək qiymətləndirir. Qarı indi Hansı sevinclə qarşılayır və təkid edirdi ki, heç

bazar nahara fermaya gəlsin. Adını da fransız kökünə salmışdı və indi onu Jan çağırırdı. Hans təsərrüfata həvəslə kömək edirdi. Annet artıq ağır işlər görə bilmirdi, indi fermada hər şeyə əl yetirən adama böyük ehtiyac vardı.

Annet hələ də özünü toxunulmaz və ögey aparırdı. Heç vaxt Hansla kəlmə kəsmirdi, ancaq oğlanın suallarına cavab verir, girəvə tapan kimi yuxarı, öz otağına qalxırdı. Yuxarıda dözülməz soyuq olanda qız mətbəxə düşür, sobanın yanında oturub nəşə tikir, kitab oxuyur, Hansa əhəmiyyət vermirdi, sanki bu adda adam heç içəridə yox idi. Qız sağalmışdı, əmələ gəlmişdi, yanaqları allanmışdı. Hansın gözündə o, gözəllər gözəllərdi. Yaxınlaşan analıq çağı qıza nəşə əlavə ləyaqət bəxş etmişdi. Hans ona baxır, ürəyində toy-bayram edirdi.

Bir dəfə fermaya yaxınlaşanda madam Peryenin yolda üzübüz gəldiyini və nəşə işarə etdiyini gördü. Hans motosikleti qarının yanında saxladı.

– Bir saatdır səni burada gözləyirəm. Dedim, daha gəlməzsən. Bu gün bizə gətmə, Pyer ölüb.

– Pyer kimdir?

– Pyer Haven. Annetin ərə gətmək istədiyi müəllim.

Hansın ürəyi sevinclə döyündü. Bax belə. İndi o, istədiyinə çatacaq.

– Qız çox diltəkdir?

– Ağlamır. Ancaq, bir az onunla söhbət etmək istəyəndə dişinin dibindən çıxanı dedi. Bu gün onun gözüne görünmə, demək olmaz, götürür biçəyi, soxar sənin bir yerinə.

– Mən ki, Pyerin ölümündə günahkar deyiləm. Hardan bildiniz ki, o ölüb?

– Dostu əsirlikdən qaçıb, İsveçrədən keçib gəlib. O, Annetə məktub yazıb. Bu səhər almışdıq. Onları acıdan öldürmüşlər, dözməyib üsyan edəblər. Təşkilatçılar güllələyiblər. Pyer də onların arasında olub.

Hans susurdu. Onun fikrincə Pyer layiqli cəzasını almışdı. Onlar nə düşünürlər, konslager kurort-zəddir bəyəm?

– Vaxt ver, qoy qız özünə gəlsin, – madam Perye davam etdi.

– Sakitləşəndə özüm onunla danışaram. Haçan gəlmək lazım olacağını sənə yazaram.

– Yaxşı. Mənim tərəfimi saxlayacaqsınız?

– Əmin ola bilərsiniz. Mən də, ərim də razıyıq. Biz hər şeyi götür-qoy edib bu qərara gəlmişik ki, sənin təklifini qəbul etməkdən savayı çıxış yolumuz yoxdur. Mənim ərim heç də səfeh deyil, o deyir ki, Fransanın yeganə çıxış yolu almanlarla dostluqdadır. Bir də, nə olubsa-olub, sən özün mənim xoşuma gəlisən. Hətta elə düşünürəm ki, o müəllimdən çox sən Annetə daha münasib ər ola bilərsiniz. Üstəlik, uşağımız da olacaq...

– İstəyirəm ki, oğlum olsun, – Hans dedi.

– Oğlun olacaq, yəqin bilirim. Kofeylə fal açmışam. Karta da baxmışam. Hər dəfə eyni cür çıxır, oğlan olacaq.

– Hə, az qala unutmuşdum, sizinçün qəzet gətirmişəm, – motosikleti döndərərək gətmək istəyən Hans dedi.

O, “Pari suar” qəzetinin üç nömrəsini qarıya verdi. Müsyö Perye hər axşam həmin qəzetləri oxuyurdu. Oxumuşdu ki, fransızlar faktlara ayıq başla nəzər salmalıdırlar, onlar Hitlerin Avropada qoymaq istədiyi “yeni qaydalar” itaət etməlidirlər. Perye oxumuşdu ki, almanların sualtı qayıqları dünya dənizlərini ələk-vələk edirlər; baş ştab İngiltərənin diz çökdürülməsi əməliyyatı planını bütün təfərrüatıyla hazırlayıb; amerikalılar yaman pis hazırlaşblar, çox ləng tərpənilir, onlar İngiltərəyə kömək edə bilməyəcəklər. Perye oxumuşdu ki, Fransa Allahın özünün göndərdiyi imkandan istifadə edərək, alman reyxi ilə əlaqə yaradıb yenilən Avropada öz fəxri mövqeyini bər-qərar etməlidir. Yəhudilər və digər düşmənlər qırılıb məhv ediləndən sonra Fransanın sadəcə xalqı hüququ çatan hər şeyə sahib olacaq sözlərini oxuyanda Perye razılıqla başını tərpətdi. O, ağıllı adamlar izah eləyəndə ki, Fransa əsasən kənd təsərrüfatı ölkəsidir, onun əsasını zəhmətkeş fermerlər təşkil edir – qətiyyətlə səhv eləmir. Bütün bu əhvalatların arxasında ağıllı, məntiqli və tədbirli adamlar dayanıb.

Pyer Havenin ölüm xəbərini alandan on gün sonra axşamcağı, şam yeməyini qurtaranda, əriylə əvvəlcədən razılan madam Perye üzünü Annetə tutdu:

– Jana yazmışam ki, səhər bizə gəlsin.

– Xəbərdarlığımıza görə çox sağ ol. Mən öz otağımdan çıxmayacağam.

– Qulaq as, qızım, boşla səfər hərəkətlərini. Hadisələrə ayıq gözle bax. Pyer ölüb. Jan səni sevir, səninlə evlənməyə hazırdır. Əməlli-başlı oğlandır. Hər hansı bir qız elə ər ilə fəxr edərdi. Onun

köməyi olmasa, fermanı necə yola verərik? Öz puluna traktor alacaq, kotan alacaq. Söz verib. Daha nə olub-olub, çalış, unut getsin.

– Nahaq əziyyət çəkirsən, ana. Əvvəllər də özüm qazanıb özümü saxlayırdım, yenə də qazana bilərəm. Ona nifrət edirəm. Onun dәм-dәмəkiliyi, bәdgümәnlіgі mәndә nifrәt oyadır. Onu öldürmәyә hazıram. Ancaq onun ölümü belә mәnimçün azdır. Onu öldürmәdən də betәр elә əzablara düçar etmәk istәyirәм ki, mәnim əzablarımә tәn gәlsin. Yalnız o vaxt sakit ölә bilərəm. Mәni ağırtdığı dәрәcәdә ona əzab vermәk çarәsinә tapanda.

– Nә ağızına gәlәni danışırsan, mәnim yazıq balam?

– Anan düz deyir, qızım, – müsyö Perye söhbәtә qoşuldu. – Bizә qalib gәliblәр, gәрәk vəziyyətlә barışaq. Gәрәk qaliblәrlә münasibәt yaratmağa çalışaq. Biz onlardan ağıllıyыq və ağılımızы iş salsaq udarıq. Fransә tәpәdәn-dırnağacan çürüyüb. Yәhudilәр və plutokratlar bizim ölkәni mәhv ediblәр. Qәzetlәri oxu, özün hər şeyi başa düşәrsән.

– Sән elә bilirsән ki, mән o qәzetlәrin bircә kәlmәsinә inanıram? Bircәsinә dә! Başa düşәrsән ki, o neyçün bu qәzetlәri sәнә daşıyır? Çünki bu, satqın qәzәtdir, almanlara satılıb. Onu hazırlayıb ortaya çıxaranlar vәtәn xainlәridir. Bәli, vәtәn xainlәri! İlahi, mәнә ömür ver, xalqın belәlәrini tikә-tikә edәcәyi günü öz gözlәrimlә görüm. Onlar hamısı satılıb, alman pullarına satılıb. Əclafлар!

Madam Peryenin səbir kasası dolmağa başladı:

– Nә olub axı oğlanın zәhlән gәdir? Nә olsun, o sәнә zorla sahib olub. Sәrxoş idi, ağılı başında deyildi. Sән nә birincisән, nә dә axırıncı, o qәdәр qızın başına belә əhvalat gәlir ki. Axı onda o, sәnin atana da әl qaldırmışdı, kişinin ağızı-burnu qan içindəydi, hęc görәtәn kin saxlayırmı?

– Pis əhvalatdı, ancaq mән onu unutmağı üstün tuturam, – müsyö Perye dedi.

Annet istehzayla dedi:

– Sән gәрәk kеşiş olaydın. Bütün incikliyini әsil xristian barışqanlığı ilә unudursan.

– Yaxşı, bunda pis nә var? – Anası hirsлә soruşdu. – Öz günahını yumaçqün oğlan dәridән-qabıqdan çıxır. Jan olmasaydı atan bütün bu ayları tütünü hardan tapacaqdı? Jana çox sağ ol demәliyik, yoxsa acından köpük qusardıq.

– Sizdә hęc olmazsa bir damcı vüqar, bir azca mәнlik hissi olunsaydı onun gәtirdiklәrini sifetina çıpardınız.

– Niyә elә deyirsən? Özün də bәzi şeylәrin dadına baxmısan. Deyәcәksән ki, yox?

– Yox! Bir dәfә dә!

– Düz demirsән, özün dә bilirsән ki, düz demirsән. Hә, onun gәtirdiyi pendirә dә, yağа da, balıq konservinә dә әl uzatmamısan? Sup necә? Sup ki, içmisән. Mән isә Jan gәtirәn әtdән sup atmışdım. Bax, bugünkü salat da elә. Janın tapıb gәtirdiyi yağ olmasaydı salat әmәlә gәlәrdi? Yağsız salat görmüsән?

Annet dәridән köks ötürdü. O, әllәrini gözlәrinә çәkdі:

– Bilirәм. Mән hęc әl vurmaq da istәmirdim, ancaq özümü saxlaya bilmәdim – elә acmışdım ki, hә, mән bilirdim. Bilirdim ki, supun içindә onun gәtirdiyi әtdән var, ancaq supdan içmәyә bilmәdim. Onu da bilirdim ki, salata onun gәtirdiyi yağla hazırlamısan. Yemәk istәmirdim, ancaq özümü saxlaya bilmәdim. Onları mән yemәmişәм, bәtnimdәki ac heyvan yeyib.

– Mәнә dәxli yoxdur, onu bilirәм ki, sup içmisән.

– Hә, ancaq xәcalәtimдән yерә girә-girә, bağırm çatlaya-çatlaya. Əvvәlcә onlar tanklar və tәyyarәlәrlә bizim gücümüzü-qüvvәtimizi xıncım-xıncım еtdilәр, indi isә, biz tamamilә kömәksiz qalanda bütün ruhumuzu tar-mar edir, bizi acından öldürmәk istәyirlәр.

– Qızım, hər şeydән faciә düzәltmәk lazım deyil, bununla işlәri yoluna qoymaq olmaz. Sән tәhsil almış adamsan, amma ağıllı fikir yürüdә bilmirsән. Nә olub-olub, çıxart yadından getsin, orasında düşsün ki, uşağa ata gәрәkdir, hәlә onu demirәм ki, fermamız etibarlı әldә olmalıdır. O, özü iki kәndçini әvәz еlәyәр. Әn ağılabatan yol budur.

Annet yorğun çiyinlәrini büzdü və hər üçü susdu.

Sәhәrisi Hans gәldi. Annet tutqun nәzәrlәrlә ona baxdı, ancaq bir söz dә demәdi. Hans gülümsündü:

– Çox sağ ol ki, mәndән qaçmadın.

– Valideynlәrim sәni çağırıblar, özlәri isә kәndә gediblәр. İmkan-dan istifadә edib sәninlә danışmaq istәyirәм. Otur.

Hans şinelini və dәbilqәsini çıxarıb stulunu masaya tәrәf çәkdі.

– Atamla anam istәyir ki, sәнә әrә gedim. Sән özünü çox mәhәrәtlә aparmısan. Gәtirdiyin dilәnçi payı və sәdәqәlәrinlә onları barmağına dolamısan. Gәtirdiyin qәzetlәrdә yazılanlara inanırlar. Bax, eşit və inan: mән hęc vaxt sәnin arvadın olmayacağam! Hęc vaxt!

Əvvəllər heç ürəyimə də gəlməzdi, ya da yatsam yuxuma da girməzdi ki, adam adama bu dərəcədə nifrət edə bilər. Mən sənə nifrət edirəm!

– Qulaq as, qoy mən almanca danışım. Almanca yaxşı bilirsən, dediklərimi başa düşsənsən.

– Alman dilini bilməyim? Mən o dildən dərs demişəm. İki il Ştutqartda iki qıza tərbiyəçilik eləmişəm.

Hans almanca danışmağa başladı, qız isə öz dilində danışdı.

– Mən sənə nənəyə sevirməm, həm də sənənlə fəxr edirəm. Sənənin qabiliyyətinlə, mədəniyyətinlə fəxr edirəm. Səndə mənəncün hələ də aydın olmayan bir cazibədarlıq var. Sənə hörmət edirəm. Başa düşürəm, imkanın olsa da indi mənə ərə gəlmək istəməzsən. Axı, Pyer ölüb.

– Onun adını dilinə gətirmə! – Qız ixtiyarsız qışqırdı. – Bircə bu çatdırırdı.

– Mən yalnız sənə başsağlığı vermək istəyirdim ki, o...

– ...almanlar tərəfindən vəhşicəsinə güllələnib.

– Bəlkə də vaxt olar, onun dərdi yadından çıxar. Bilirsən, sevdinin adam öləndə sənə elə gəlir ki, dözməyəcəksən. Amma yavaş-yavaş hər şey unudulur. Yaxşı, sən heç düşünmürsən ki, uşağına ata lazımdır?

– Tutaq ki, mən heç başqasını sevməmişəm: doğrudanmı başına vurmursan ki, sənənin alman, özümün fransız olduğumu unuda bilərəm? Əgər bütün almanlar kimi sən də kütəyin olmasaydın başa düşürdün ki, uşaq həmişə başına qaxınc olacaq. Elə bilirsən, mənə dost-tanışım yoxdur? Onların gözüne necə görünə bilərəm? – Alman soldatından bic doğmuş Annet?! Bir şeyi səndən xahiş edirəm – mənə öz rüsvayçılıqla tələ burax. Çıx get, səni Allaha and verirəm, çıx get və heç vaxt geri qayıtma.

– Axı... axı bu uşaq mənəmkidir. Mən onu istəyirəm.

– Sən? – qız təəccüblə soruşdu. – Nəyinə gərəkdir? İt kimi sər-xoş olanda əmələ gətirdiyin uşaq nəyinə lazımdır?

– Sən başa düşürsən. Mən xoşbəxtəm və iftixar hissi keçirirəm. Eşidəndə ki, uşaq gözləyirsən, başa düşdüm – başa düşdüm ki, sənə sevirəm. Elə gözlənilməz oldu ki, əvvəlcə özüm də inanmadım. Doğrudanmı, başa düşürsən? Bu uşaq mənəncün dünyada hər şey deməkdir. Heç bilmirəm səni necə başa salım. Ürəyim elə doludur ki, heç özüm də özümü anlamıram.

Annet diqqətlə oğlana baxdı və gözləri qərribə tərzdə parıldıdı. Qız qələbə sevinci duydu, güldü:

– Heç bilmirəm hansı hiss mənə də güclüdür: almanların vəhşiliyini nifrətimmi, ya sentimentallığına dözməməyim?

Hans deyəsən qızın sözlərini eşitmədi:

– Bütün fikrim-zikrim oğlumun yanındadır.

– Əminsən ki, oğlan olacaq?

– Bilirəm, mütləq oğlan olacaq! Onu əllərim üstə tutmaq istəyirəm, özüm ona yerimək öyrədəcəyəm. Böyüyəndə nə bilirəmsə, hamısını ona öyrədəcəyəm... At çapmağı, güllə atmağı. Sizin çayda balıq olur? Tilovla balıq tutmaq öyrədəcəyəm ona. Yer üzündə ən xoşbəxt ata olacağam.

Qız gözlərini geniş açıb, soyuq, ağır baxışlarla ona baxırdı. Sifətinin ifadəsi gərgin və amansızdı. Ağlında dəhşətli fikir yaranmağa başladı. Hans sehrlə təbəssümlə gülümsündü:

– Oğlumuzu necə sevdiyimi görəndə, bəlkə sən də mənə sevcəksən. Sənə yaxşı ər olacağam, mənəim əzizim.

Qız susurdu. Yənə də əvvəlkiyə göz qırpmadan tutqun nəzərlərlə Hansa baxırdı.

– Doğrudanmı, mənə deməyə bircə xoş sözün yoxdur? – Hans soruşdu.

Annet coşdu. O, bərk-bərk yumruqlarını düyünlədi:

– Qoy hamının mənədən zəhləsi getsin. Amma heç vaxt elə addım atmaram ki, sonra özümün özümədən zəhləm gedə. Sən mənəim düşmənsən, ömrüm boyu düşmənim olaraq qalacağısan. Kaş ölməyəydim, Fransanın azad gününü öz gözlərimlə görəydim. O gün gələcək! Bir ildən sonra, ya iki ildən sonra, bəlkə lap otuz ildən sonra, amma gələcək. Başqaları necə istəsələr elə yaşaya bilərlər, ancaq mən vətənimə kölə halına salanlarla heç vaxt barışmayacağam! Sənə də, sənənin əkdüyün uşağa da nifrət edirəm! Hə, biz məğlub olmuşuq. Ancaq bu o demək deyil ki, biz məğub olmuşuq, bunu özün görəəcəksən. İndi isə get. Mən qəti qərar qəbul eləmişəm və yer üzündə heç bir qüvvə qərarımı dəyişə bilməyəcək.

Hansdan bir xeyli səs çıxmadı.

– Həkim bərədə fikirləşmişəm? Bütün xərcləri mənəim boyunma.

– Elə bilirsən ki, öz rüsvayçılığımı bütün vilayətə car çəkəcəyəm? Nə lazımdırsa, anam özü edəcək.

– Birdən doğuş ağır oldu?

– Bəlkə lazım olmayan məsələyə burnunu soxmayasan?!

Hans köks ötürüb ayağa qalxdı. Çıxıb arxasınca qapını örtüdü. Yola aparan cığırta addımlayarkən Annet pəncərədən ona göz qoyurdu. Qız birdən-birə təlatüm içində hiss etdi ki, oğlanın sözləri onun qəlbdən indiyədək özünə yad olan əziz hisslər oyadıb.

– Aman Allah, ilahi, mənə qüvvət ver! – qız ixtiyarsız qışqırdı.

Çoxdan bəri fermanın həyatini qoruyan it hürə-hürə Hansa tərəf qaçdı. Neçə aydır ki, Hans iti özünə öyrətdirmək istəyirdi, bir şey çıxmırdı. İti sığallamaq üçün əl uzadanda heyvan kənara sıçrayıb, dişlərini sıxıb mırıldayırdı. İndi isə, özünü çuğlamış peşmançılıq hissini təpəyinə töküüb itə güclü zərbə ilişdirdi, heyvan sıçrayıb kolluğa düşdü, zingildədi və axsaya-axsaya uzaqlaşdı.

– Vəhşi! – Annet dedi. – Hər şey yalandır, yalandır. Az qala hissə qapılıb ona yazığım gəlməyə başlayırdı.

Qapı yanında divardan güzgü asılmışdı. Annet yaxınlaşdı. Qamətini düzəldib güzgüdəki əksinə gülümsündü. Ancaq bu, gülümsəməkdən çox kədər və hüzn ifadəsinə bənzədi...

Mart gəlmişdi. Suassondakı qarnizona qaynar həyat başlanmışdı. İntizam möhkəmlənmiş, yoxlamalar çoxalmışdı. Müxtəlif söz-söhbət gəzirdi. Məlumdur ki, şəhərdəki hissəni harasa göndərməyə hazırlaşırıdılar, amma adi soldatlar məhz hara gedəcəklərini bilmirdilər. Bəziləri düşünürdü ki, nəhayət, İngiltərəyə hücumun vaxtı yetişib, bir başqaları fikir yürüdürdü ki, onları Balkan ölkələrinə göndərəcəklər, Ukraynanın adını çəkənlər də vardı. Hansın başı bərk qarışıqdi. Yalnız iki həftədən sonra o, fermaya gedə bildi.

Yağmurlu, soyuq bir gündü. Yağış yağırı, amma adama elə gəlirdi ki, indi yağış qarla əvəz olunacaq, külək qar dənələrini qabarına qatıb fırlayacaq. Dörd bir yan darıxdırıcı və kədərliydi.

– Axır ki! – Hans içəri girəndə madam Perye sevincək dilləndi.

– Elə bildik ki, həlak olmusan.

– Əlim çatmırdı, gələ bilmirdim. Hər gün harasa göndəriləcəyimiz haqda əmr gözləyirik. Haçan əmr gələcək, bilmirik.

– Bu səhər uşaq anadan oldu. Oğlandır!

Gözlənilməz sevinc hissi Hansın nitqini boğdu. O, qarının üstünə sıçrayaraq onu qucaqladı, hər iki yanağından öpdü.

– Bazar günü doğulub, xoşbəxt olacaq. Bax, indi şampan şərabi içməyə dəyər. Annet özünü necə hiss edir?

– Yaxşıdır. Onun vəziyyətində əksər qadının halı belə olur. Doğuş asan keçdi. Gecədən ağrılar başlanmışdı, sübh tezdən, saat beşə yaxın doğuş oldu.

Qoca lap sobanın qırağında oturub çubuq çəkirdi. O, sevincdən qanadlanan Hansa sakitcə gülümsündü:

– Hamıyla belə olur. Kim ki, ilk dəfə ata oldu, belə olur, – dedi.

– Uşağın saçları sıxdır, sənin saçın kimi ağdır. Gözləri isə mavidir. Necə düşünürdünsə elədir, – madam Perye dil qəfəse qoymurdu. – Ömrümdə ilk dəfə belə qəşəng uşaq görürəm. Hər şeydə atasına oxşayacaq.

– Aman Allah, bilsəniz necə sevinirəm! – Hans dilləndi. – İndi yer üzündə yaşamağın böyük mənası var. Mən Anneti görmək istəyirəm.

– Heç bilmirəm, razı olacağımı. Onu narahat ələmək olmaz, bir də gördün südü kəsildi.

– Yox, yox, lazım deyil. Lazım deyil. Məni görmək istəmirsən, lazım deyil. Qoy heç olmasa bircə anlığa oğluma baxım.

– Gözlə. Görüm uşağı bura gətirə bilərəmmi.

Madam Perye çıxdı. Pülləkəndə onun ağır addımlarının səsi eşidilirdi. Sonra dərhal pillələr onun tələsik addımları altında cırıldı. Qarı hövllə mətbəxə girdi:

– Qız yuxarıda yoxdur. Otaqda yoxdur. Heç uşaq da yoxdur.

Fermer və Hans təəccüblə qışqırdılar, hər üçü nə etdiklərini bilməyib, pillələrlə yuxarı qalxdı. Qış gününün parlaq işığı otaqdakı hər şeyi aydın göstərirdi – dəmir çarpayı, adi paltar şkafi, ucuz stol. Otaqda heç kəs yoxdu.

– Annet hardadır? – madam Perye qiyyə çəkdi. O, dar dəhlizə qaçıb qapıları açdı və hündürdən qızını səslədi.

– Annet! Annet! İlahi, deyəsən o, dəli olub.

– Bəlkə aşağıda, qonaq otağındadır.

Onlar aşağı, çoxdan yaşamadıqları qonaq otağına cumdular. İçəridən buz soyuqluğu vururdu. Anbara da baxdılar.

– Yoxdur. Heç yerdə yoxdur. Gedib. Nə isə dəhşətli əhvalat baş verib.

– O, evdən necə çıxa bilərdi? – Həyəcədən donub qalmış Hans soruşdu.

– Güman ki, bayır qapıdan qaçıb.

Müsyö Perye bayır qarıya yanaşıb baxdı:
– Düzdür, burdan çıxıb. Dəmir halqa açıqdır.
– İlahi. Aman Allah, – madam Perye feryad elədi. – Bu onu öldürəcək, öldürəcək!

– Onu axtarmaq lazımdır, – Hans dedi. Adəti üzrə mətbəxə qaçdı – o, həmişə mətbəxə açılan qapıdan girib-çıxırdı. Qocalar da onun ardınca cumdular.

– Hara gedək?

– İlahi! Çay qırağına!.. – birdən qarı içini çəkdi.

Hans heykəl kimi dayandı. Özünü itirmişdi, dəhşət içində qarıya baxırdı.

– Ah! Qorxuram! – qarı qışqırdı. – Qorxuram!

Hans qapıları laybalay açdı və həmin anda Annet içəri girdi. Əynində yataq köynəyi və rəngi getmiş ipək xalattan savayı heç nə yoxdu. Tamam-kamal islanmışdı, yaş qarışıq saçları başına yapışmış, qarmaqarıışıq halda çiyinlərinə sallanmışdı. Sifətinə ölüm bəyazlığı çökmüşdü. Madam Perye qollarını açaraq irəli getdi və qızını qucaqladı:

– Hardaydın? Mənim zavallı qızcığazım, nə yaman islanmışsan? Dəlisən – nədir?

Ancaq Annet anasını geri itələdi. Qız Hansa baxdı:

– Lap vaxtında gəlmisən.

– Hanı uşaq? – madam Perye qışqırdı. – Uşaq hanı?

– Mən bunu dərhal etməliydim. Qorxurdum ki, sonra cəsarətim çatmaya.

– Annet, sən neyləmişən?

– Əqidəmin, vicdanımın tələb etdiyini. Uşağı çayın suyuna basdım və o qədər saxladım ki, boğulub öldü...

Hans dəli kimi qışqırdı – sanki yaralanmış vəhşi heyvan səsiydi. O, əlləri ilə sifətini qapayıb sərxoş adamlar kimi ləngər vura-vura qaçaraq bayıra çıxdı. Annet kresloya çökdü, başını düyünlənmiş yumruqları üstə oyib, ehtiraslı, çilğin və dəhşətli hönkürtülərə qərər oldu...

ELİNOR FARCON

(1881–1965)

AY İSTƏYİRƏM

(*Nağıllar*)

GİRDƏ GÜMÜŞÜ AY

Belə deyirlər ki, bir axşam Kral qızı pəncərədən başını çıxardıb çölə baxırdı. Səmadakı gözəl, dəyirmi, gümüşü Ay gözünə sataşdı. Əllərini yuxarı uzatdı ki, onu götürsün. Ancaq əli Aya çatmadı. Onda Qız evin çardağına qalxdı, stulu açıq pəncərənin lap ağzına qoyub dama çıxdı. Yenə Ayı götürə bilmədi.

O, damdakı ən hündür bacaya dırmaşdı, yenə də əlini Aya uzatdı, lakin əli ona çatmadı və acı-acı ağladı.

Yaxınlıqdan uçan Yarasa ondan soruşdu:

– Kral qızı, niyə ağlayırsan?

Şahzadə qız cavab verdi:

– Ay istəyirəm, ancaq əlim çatmır.

– Hə, mən də bacarmaram, – deyib Yarasa köksünü ötürdü.

– Ancaq uçub gecədən xahiş edərdəm. O, sənə kömək edərd.

Yarasa uçub getdi. Kral qızı Aydan ötrü acı-acı ağlayaraq evin damında qaldı.

Səhər açıldı, hər tərəf işıqlandı, evin damında yaşayan Qaranquş yuxudan oyandı. O, Kral qızını görüb soruşdu:

– Niyə ağlayırsan?

Şahzadə cavab verdi:

– Ay istəyirəm-ə-əm...

Qaranquş dedi:

– Hm, şəxsən mən Günəşi daha çox sevirdəm. Ancaq uçub Gündüzdən xahiş edərdəm, o, sənə kömək edərd.

Qaranquş Gündüzü qarşılamaq üçün uçub getdi.

Bu vaxt Kral sarayındakı adamların içinə bir vəlvələ düşdü. Dayə Kral qızını oyatmağa gedəndə onun çarpayısını boş gördü. O, dərhal Kralın yanına qaçdı və onun qapısını yumruqla döyəcəlməyə başladı:

– Oyanın, oyanın, qızınızı oğurlayıblar.

Kral gecə papağında yorğan-döşəkdən sıçrayıb açar yerindən qışqırdı:

– Kim?

– Bu gümüş qab-qacağı təmizləyən Oğlanın işidir, – deyə Dayə cavab verdi. – Keçən həftə gümüş boşqab itmişdi. Boşqabı oğurlayan şahzadə qızı da oğurlayıb.

Kral əmr verdi:

– Oğlanı həbsxanaya salın!

Dayə cold kazarmaya sən cumdu və Kralın əmrini Generala yetirdi. General məhmızlarını və bəzəkli paqonlarını, orden və medallarını taxdı, qılıncını bağladı və bütün əsgərlərinə bir həftəlik məzuniyyət verdi.

– Nə üçün?

Bəs necə, belə əməliyyatdan qabaq əsgərlər gedib ata-anaları ilə vidalaşmalı idilər.

– Oğlanı Aprelin birində həbs edəcəyik, – deyə General bildirdi və əməliyyatın planını düşünmək üçün kabinetinə girib qapını arxadan bağladı.

Dayə saraya qayıdıb bunu Krala xəbər verdi. Kral əllərini məmnuniyyətlə bir-birinə sürüb dedi:

– Oğlana acəb oldu. Cəzasıdır, qoy çəksin. Aprelin birində biz onu həbs edərək. İndi isə şahzadə qızı axtarmalıyıq.

Kral özünün Baş xəfiyyəsinə çağırtdırdı və əhvalatı ona danışdı. Baş xəfiyyə müdrik bir görkəm alaraq dedi:

– Birincisi, bu sirtin açarını tapmalıyıq. İkincisi də barmaqların şəklini götürmək lazımdır.

– Kimin barmağının?

– Hamının, – deyə Baş xəfiyyə cavab verdi.

– Mənim də? – deyə Kral soruşdu.

Baş xəfiyyə ucadan səsləndi:

– Əlbəttə! Axı zati-aliləri, siz ölkənin ən birinci adamısınız.

Aydın məsələdir ki, işə sizdən başlamalıyıq.

Kral bundan xoşlandı və iki baş barmağını Baş xəfiyyəyə uzatdı.

Baş xəfiyyə boşqabda qurum hazırladı. Kral baş barmaqlarını oraya batırmaq istəyirdi ki, birdən krallığın Aşpaz qadını yüyürüb gəldi və dedi:

– Mən istefaya çıxıram!

Kral soruşdu:

– Niyə?

– Ona görə ki, nə qədər çalışırsansa pilotələri yandıra bilmirəm.

Pilotə yanmırsa, mənim burada işim yoxdur.

– Pilotə niyə yanmır? – deyə Kral soruşdu.

– Ona görə ki, üstünə su damır. Nə qədər silirəmsə olmur. Bacadan düz pilotənin üstünə damcılayır, ocaq da yanmır. Ocaqsız yemək hazırlamaq mümkün deyil, elə deyilmi? Ona görə də mən gedirəm.

Kral soruşdu:

– Nə vaxt?

Aşpaz qadın cavab verdi:

– Elə bu dəqiqə.

– Əvvəlcə barmaqlarının şəklini götürməliyik, – deyə Kral bildirdi.

Aşpaz qadın soruşdu:

– Ağrıtılır ki?

Kral dedi:

– Sən nə danışırsan? Qətiyyəon ağrıtılır. Bir az adamın qıdığı gəilir.

Aşpaz qadın baş barmaqlarının izini qoydu və sandıqlarını, zənbillərini yır-yığış etməyə getdi.

Aşpaz qadının istefa verməsi xəbəri yayılan kimi krallıqdakı bütün aşpaz qadınlar da işdən çıxdılar. Çünki kral evi bütün hersoqlar, qraflar, çörəkçilər, pinəçilər, bütün Connilər, Ceklər və Conlar üçün nümünədir.

Bəs bunun noticəsi nə oldu...

Bunu bir fəsilə danışmaq olmaz. Sonunu bilmək istəyirsinizsə, buyurun növbəti fəslə oxuyun.

GEÇƏ HAQSIZDIR

Yarasa Kral qızının istəyini Gecəyə danışmaq üçün onu axtarmağa getdi. Arabir axşam kölgələri görünəndə Gecəni tapmaq heç də asan deyildi. Nəhayət, Yarasa Gecəyə meşədə rast gəldi. Gecə öz işlərini qaydaya salırdı. Gözlərini yummağı unutmuş çiçəyin astadan üzünə üfürür, çiçək öz ləçəklərini yığırdı. Yarpaqları ilə birlikdə yuxuda titrəyən ağaca nəvazişlə toxunur, ağac sakitləşirdi. Yuvada cıkkildayən zavallı bir quş balasını sıgallayır, quş balası yenidən yatırdı.

Ancaq o Bayquşla Gecə Kəpənəyini oyatdı:

– Mürgüləməyin, qalxın, uçun!

Bayquş özünün səliqəli koğuşunu, Gecə Kəpənəyi isə yaşıl yarpağı tərək edib gecə işlərinin dalınca uçub getdilər.

Yarasa Gecənin çiyinlə qondu.

Gecə soruşdu:

– Nə istəyirsən, körpə?

– Mən göldüm deyəm ki, Kral qızı Ay istəyir.

– Ay? Səmadakı Ayı? – deyərək Gecə təəccübləndi. – Yox, mən Aysız keçinə bilmərəm. Kral qızına elə-belə də deyərsən.

Yarasa əl çəkmədi.

– Ah, bilsən, o necə acı-acı ağlayır və səndən Ay istəyir? Mərhəmətli ana, mehriban Gecə!

– Ayıb deyilmi? – deyərək Gecə hirsələndi. – İşə bax ha! Əgər bütün analar öz uşaqlarına onların istədikləri şeylərin hamısını versələr, onda necə olar? Səbəbini de görüm, nəyə görə Ayı kral qızına verməliyəm?

Yarasa xeyli fikirləşəndən sonra dedi:

– Ona görə ki, onun ala gözləri, qara saçları və ağ dərisi var.

– Məgər bu da səbəbdir? Yox, yox, get, mane olma, onsuz da işim başımdan aşır.

Gecə Yarasanı öz çiyindən götürdü və meşənin cəngəlliklərində gözdən itdi. Yarasa qaşqabağını turşudaraq ağacın budağından başı-aşağı sallana qaldı.

Bayquş koğuşdan boylanıb soruşdu:

– Deyirsən ki, onun gözləri aladır?

– Əlbəttə, aladır.

Köstəbək öz yuvasından başını çıxarıb xəbər aldı:

– Deyirsən ki, onun saçları qaradır?

– Əlbəttə, lap kölgədən də qara.

Gecə Kəpənəyi yarpağın üstündə oturdu:

– Deyirsən ki, dərisi dümağdır?

– Bəli, ulduzların işığından da ağdır.

Bayquş dedi:

– Deməli, o bizim bacımızdır və biz onu müdafiə etməliyik. Əgər o, Ay istəyirsə, mütəlak verməliyik. Gecə haqlı deyil.

– Gecə haqlı deyil! – deyərək Köstəbək razılaşdı.

– Gecə haqlı deyil! – deyərək Gecə Kəpənəyi təkrar etdi.

Xəfif meh bu sözləri alıb apardı və bütün dünyaya yaydı.

– Gecə haqlı deyil... Gecə haqlı deyil... Gecə haqlı deyil... – deyərək külək pıçıldadı.

Qaranlığın bütün övladları – bayquşlar, tülkülər, gecə nəğməkarları – bülbüllər, çobanaldanlar, siçanlar, dələlər, pərvanələr, hətta damların üstündə gəzən pişiklər də bu sözləri küləkdən eşitdilər və təkrar etməyə başladılar:

– Gecə haqlı deyil!

– Gecə haqlı deyil!

– Gecə haqlı deyil!

– Təzə xəbəri eşitmisinizmi? – deyərək Siçan Pərvanəyə ciyildədi.

– Gecə haqlı deyil!

– Əlbəttə, haqlı deyil, – deyərək Pərvanə razılaşdı, – mən bunu həmişə deyirəm.

Bülbül də bu barədə elə ucadan oxudu ki, səsi Ulduzlara gedib çatdı və Ulduzlar da onun ardınca təkrar etməyə başladılar:

– Gecə haqlı deyil!

– Gecə haqlı deyil!

– Siz nə danışırsınız? – deyərək səmanın dərinliklərində üzən Ay soruşdu.

– Biz deyirik, təkrar edirik və səhərə qədər də təkrar edəcəyik ki, Gecə haqlı deyil!

Ay dedi:

– Sakit olun, sakit olun, tələsməyin. Gəlin hər şeyi yaxşı-yaxşı fikirləşək və yoluna qoyaq. Aprelin birinə qədər gözləyək. Onda görürük ki, Gecə haqlıdır, ya yox. İndi isə hər kəs öz evinə getsin, tezliklə səhər açılacaq.

Bu vaxt krallığın xəfiyyələri qızı tapmaq üçün şəhəri axtarmağa başladılar. Kimi baş küçələri seçdi, kimi künc-bucağı. Kimi parkları axtardı, kimi kiçik yeməxanalara göz gözdirdi, kimi də aşxanalara. Hər yerdə də onlar şübhəli izlərə rast gəldilər, şübhəli adamlar gördülər və hamısını da tutub Kral sarayına gətirdilər.

Birinci Xəfiyyə gecə gözetçisi paltarını geyindi və küçəyə çıxmağa macal tapmamış ağacın altındakı göy otun üstündə yatmış cırcırdır içindəki Avaranı gördü.

“Şübhəli adama oxşayır” – deyər Xəfiyyə fikirləşdi və əyilərək düz onun qulağına qışqırdı:

– Kral qızı haradadır, tez boynuna al!

Avara gözünün birini azca açıb:

– Birinci döngədən sağa, ikincidən sola, – deyib dodaqaltı mızıldadı və yenidən xoruldamağa başladı.

Xəfiyyə dərhal birinci döngədən sağa cumdu, sonra sola döndü və “Donuz başı” adlı kiçik yeməxananın qarşısında dayandı. Yeməxanada uzun stolun arxasında qoyulmuş taxta skamyalarda 19 nəfər deyib-gülən dənizçi oturmuşdu. Onlar Havay adalarına uzaq səfərdən yenidən qayıtmışdılar. Yeməxananın arıq Sahibi ilə gonbul Sahibəsi onları dadlı xörəyə qonaq etmişdilər. Xəfiyyə yeməxananın arıq Sahibi ilə gonbul Sahibəsini kənara çağırıb çox ciddi şəkildə soruşdu:

– Kral qızı haradadır?

– Nə Qız, hansı Qız? – deyər Kişi xəbər aldı.

– Harada olduğunu bilmirik, ancaq burada deyil, – deyər Qadın cavab verdi.

– Hələ bir boynunuza da almırsınız?! – deyər Xəfiyyə hirsələndi.

– Əllər yuxarı!

O, əvvəlcə Qadınla Kişini, sonra isə deyib-gülən dənizçilərin hamısını həbsə aldı və onları kral sarayına apardı. Yolda hər ehtimala qarşı ağacın altındakı göy otluqda yatan Avaranı həbs etdi, hamısını Kralın yanına gətirdi.

Kral soruşdu:

– Bunlar kimlərdir?

– Zati-aliləri, çox şübhəli adamlardır, – deyər Xəfiyyə cavab verdi və barmağı ilə Avaraya işarə elədi:

– O dedi ki, sizin Qızınızı onlar oğurlayıblar. Ancaq bunlar, – Xəfiyyə yeməxananın arıq Sahibi ilə gonbul Sahibəsini göstərdi, – ancaq bunlar boyunlarına almırlar. Deməli, onlardan kimsə düz danışmır.

Kral dedi:

– Onlar üçün pis olacaq! Bütün şübhəli adamları zindana salın! Aprelin birinə qədər onlar təqsirkar olmadıqlarını sübut etməsələr, biz onlara ağır cəza verəcəyik. Siz isə hədiyyə alacaqsınız!

Birinci Xəfiyyənin ardınca alıcı paltarını geyinmiş İkinci Xəfiyyə kralın yanına gəldi. O, özü ilə bir nəfər satıcı kişi, qırx üç parça satan qadın, uşaq arabasındakı uşaq, bir də yüz on səkkiz alıcı gətirmişdi.

Kral soruşdu:

– Kimlərdir?

– Zati-aliləri, şübhəli adamlardır, – deyər İkinci Xəfiyyə cavab verdi. – Mən içində uşaq olan kolyaskanı parça dükanının qabağında gördüm və yarım saat uşağı müşahidə elədim. Bu müddət ərzində kolyaskadakı uşaq çox şübhəli şəkildə ağlayıb-sızıldayırdı. Mən ondan Kral qızının harada olduğunu soruşanda o daha da bərkdən ağlamağa başladı və mənə heç bir izahat vermədi. Onda mən dükana girdim və Dayəni piştaxtanın qarşısında gördüm. Satıcı kişi onun üçün hansı parçanısa qalığını ölçürdü. Mən Dayədən soruşdum: “Siz burada nə edirsiniz?” O: “sən kimsən?” – deyər mənə cavab verdi. – Onda mən bu parça qalığını dartıb onun əlindən aldım. Budur, baxın, deyib Xəfiyyə cibindən güllü çit parça qalığı çıxartdı.

– Bu parça nəyə lazımdır? – deyər Kral soruşdu.

– Elə mən də bunu Dayədən soruşdum. Ancaq o cavab verdi ki, bu, kişilərin işi deyil. Nə qədər çalışdımsa, boynuna heç nə almadı. Mən də məcbur olub Dayəni, hətta mağazada olan bütün adamları həbsə aldım. Üstəlik, kolyaskadakı uşağı da.

Kral İkinci Xəfiyyəni təriflədi:

– Düzgün iş görübsünüz. Aprelin birinədək təqsirkar olmadıqlarını sübuta yetirməsələr biz onları yaxşıca cəzalandıracağıq. Sizi isə mükafatlandırırıq.

Kral əmr verdi ki, uşaq arabasındakı uşaq, Dayəni, parça satan kişini və qırx üç satıcı qadını, hətta təsadüfən, mağazada olan yüz on səkkiz alıcını zindana salsınlar.

Onları yenicə aparmışdılar ki, Üçüncü Xəfiyyə gəlib çıxdı. Poçtalyon paltarı geyinmiş bu Xəfiyyə özü ilə dörd yüz iyirmi üç müxbir götürmüşdü.

– Kimlərdir? – deyə Kral soruşdu.

– Şübhəli adamlardır, zati-aliləri. Onlar öz məktublarında yazdıqlarını mənə demək istəmədilər. Mən də onları sirt gizlətdikləri üçün həbsə aldım.

– Əla, – deyə Kral ucadan səsləndi, – Aprelin birinə qədər təqsirlərini boyunlarına almasalar, onlara yaxşıca cəza verərik. Sizi isə mükafatlandırırıq.

Heç bir saat keçmədi ki, Dördüncü Xəfiyyə gəlib çıxdı. Onun əynində biletsatan nəzarətçi paltarı var idi, yanında da nəyə görəşə şəhərdən getmək üçün dəmiryol bileti almış doqquz yüz yetmiş beş səmişin. Bir müddət sonra Beşinci Xəfiyyə gəründü. Əynində kitabxanaçı paltarı olan bu Xəfiyyə özü ilə iki min üç yüz on dörd oxucu götürmüşdü. Bu oxucuların hamısı nəyə görəşə kitabxanadan ancaq müxtəlif macərə, oğurluq və qorxulu sirlərlə dolu romanları tələb edirdilər. Əlbəttə, bu tutulanların hamısı çox şübhəli adamlar idi və onları zindana saldılar. Nə qədər ki, özlərini təmizə çıxarmaq üçün bir şey fikirləşməyiblər, Aprelin birində cəzalarını alacaqlar.

TƏBİLÇİ CONNİ CENKİNSON

Kral ordusunun əsgərləri bu vaxt evlərinə bir həftəlik məzuniyyətə tələsirdilər. Tələsirdilər ki, məsul əməliyyatdan qabaq anaları ilə vidalaşsınlar. Təbilçisi Conni Cenkinson da həmin əsgərlərdən idi. O, təbilinin çubuqları ilə evlərinin qapısını döydü: dam-daram! Dam-daram...

Anası tanış taqqılıntı eşitdi və qapını tələsik açdı. Connini görən kimi oğlunun boynuna sarıldı:

– Bu sənənmə, Conni? Sənənmə? – deyərək sanki qadın gözələrinə inanmırdı.

– Aydın məsələdir, əlbəttə mənəm, ana, – deyə Conni cavab verdi. – Axsam yeməyə nəyiniz var?

– Ay kişi, dur buraya gəl, – deyə missis Con Cenkinson səsləndi.

Mister Con Cenkinson bağdan qayıdıb gəldi, oğlunu görəndə yorğun adamlar kimi stulun üstünə yayıldı və həyəcanını büürüz verməmək üçün qəlyanına dərin bir qüllab vurdu.

– Səndən çıxmayan iş, Conni, nə yaxşı gəlibsən?! – deyə anası soruşdu. – Biz də fikirləşirdik ki, sən haralardasa uzaq ölkələrdəsən.

Conni dedi:

– Mənim bir həftəlik məzuniyyətim var. Bütün əsgərlər də bir həftəlik məzuniyyətə çıxıblar.

– Niyə belə?

Conni qeyri-adi bir görkəm aldı.

– Hm, bu barədə bizə heç nə deməyiblər. Ancaq başa düşmək çətin deyil. Nə isə gözənilir...

– Bəlkə müharibədir, – deyə mister Coq Cenkinson pıçıldadı.

Conni cavab verdi:

– Özgə nə ola bilər, ata?

– Conni, müharibə kimlədir? – deyə missis Con Cenkinson soruşdu.

– Bu sirdir, bunu heç kim bilmir. Çox ciddi bir şəkildə gizlədirlər, ana. Düzdür, heç kim bizə fikirləşməyi qadağan edə bilməz. Məsələn, çoxları belə hesab edir ki, Şimal krallığı ilə müharibə olacaq. Başqaları da deyirlər ki, yox, Cənub krallığı ilə olacaq. Şəxsən mən belə fikirdəyəm ki... – Conni dərhal susdu. Çünki özü də hələ nə qərara gəldiyini, nə fikirdə olduğunu bilmirdi.

Oğlunun susması missis Con Cenkinsonu qorxutdu. O soruşdu:

– Conni, yoxsa sən demək istəyirsən ki, müharibə hər iki ölkə ilə olacaq?

– Hm, niyə də olmasın, – deyə Conni dilləndi və özünü işdən xəbərdar adam kimi göstərmək üçün lovğalıqla gözünün birini qıydı.

– Belə də iş olar! – deyə missis Con Cenkinson pıçıldadı, – biz onların ikisinin öhdəsindən heç vaxt gələ bilmərik, heç vaxt!

– Bizə arxayın ola bilərsiniz, ana, – deyə Conni vüqarla dilləndi və çubuqla təbilə bir-iki dəfə vuraraq titrək səssiz çıxdı. – Biz kəmərin altını möhkəm bərkidirik, onda düşməni, kim olur-olsun, darma-dağın edirik. Hə, ana, de görək bu axşam bizə yeməyə nə verirənsən?

Missis Con Cenkinson önlüyü ilə üzünü örtüdü və ağladı:

– Heç nə, Conni, demək olar ki, heç nə. Krallıqdakı bütün aşpaz qadınlar işdən çıxıblar.

Conni hirsələnib qışqırdı:

– Sən nə danışırsan, ana? Bizim evimizdə nə vaxt aşpaz olub? Hər şeyi ki, özün bişirirdin.

– Nə olsun ki, – deyə ana etiraz etdi, göz yaşını silərək vüqarla oğluna baxdı. – Bir halda ki, yeməyi evdə mən hazırlayırdım, deməli mən aşpazam və mənim bütün aşpazlar kimi istefa verib işdən çıxmağa haqqım var.

– Axı nəyə görə, ana?

– Başqa cür də ola bilməz! Kralın Aşpazı üç gündür ki, istefaya çıxıb. Onun ardınca da krallığın bütün aşpaz qadınları. Mən onlardan necə geri qala bilərəm?

Conni atasının yanındakı stulda əyləşdi.

Demək belə, mənim məzuniyyətim korlandı. – deyə öz-özünə danışmağa başladı. – Hər şeydən pisi də bu oldu ki, bizim uşaqların hamısının məzuniyyəti puça çıxdı. Siz başa düşürsünüzmü ki, evə məzuniyyətə gəlmiş əsgər üçün dadlı xörəklər nə deməkdir?

– Təkcə məzuniyyətə gəlmiş əsgər üçün yox, başqaları üçün də, – deyə mister Con Cenkinson qəlyanını tüstüləndərək öz hissələrini gizlətməyə çalışdı.

– Ata, yemək vaxtı gələndə nə edirsən? – deyə Conni soruşdu.

– Yeməxanaya qəlyan çəkməyə gedirəm, – deyə mister Con Cenkinson cavab verdi.

Conni dedi:

– Onda dur, bir yerdə gedək.

Ata ilə oğul qüسسə ilə qonşuluqda olan kiçik yeməxanaya getdilər. Kəndin bütün kişiləri buraya toplaşmışdı. Bir halda ki, arvadlar onlara yemək hazırlamaqdan boyun qaçırırlar, bəs onlar hara gedə bilərdilər? Onların qadınlara qəzəbi artırdı. Gündən-günə daha acıqlı olurdular. Qadınlar da inadlarından dönmürdülər.

– Hanı səhər yeməyi? Hanı nahar? Hanı şam? – deyə kişilər soruşurdular.

Qadınlar da öz səslərini ucaldırdılar:

– Kral nə səhər yeyir, nə günorta, nə də axşam. Sizin hansınız Kraldan artıqsınız.

Tezliklə ölkədəki bütün kişilər qəzəblərini bildirmək üçün yeməxanalara toplaşdılar. Nəhayət, onlar qərara gəldilər ki, qadınlar yemək hazırlamasalar onlar da işə çıxmayacaqlar.

Conninin atası dedi:

– Əlbir hərəkət etmək lazımdır! Gəlin Aprelin birindən hamımız işi dayandıraq!

Onun sözü meşə yanğını kimi krallığın bütün şəhər və kəndlərinə yayıldı. Kişilər bir nəfər kimi and içdilər ki, arvadlar onları yedizdirməsələr Aprelin birindən işə çıxmayacaqlar. Evə bir həftəliyə məzuniyyətə gəlmiş əsgərlər də onlara qəşulub and içdilər, sözlər verdilər ki, onları yedizdirməsələr müharibəyə getməyəcəklər.

Nəhayət, Aprelin biri gəldi.

Kral özünə səhər qəhvəsi hazırladı. Bir qurtum içib dedi:

– Bu gün həbs olunanların hamısı cəzalandırılacaq.

Krallığın Generalı çöreyin üstünə yağ çəkib söhbətə qoşuldu:

– Bu gün Kralın gümüş çəngəl-bıçağını təmizləyən Oğlan həbs ediləcək.

Krallığın bütün kişiləri söz verdilər:

– Bu gündən etibarən biz də işləməyəcəyik.

Əsgərlər bildirdilər:

– Daha biz də döyüşə getməyəcəyik.

Ay Qaranlığın övladlarını bir yerdə çağırıb dedi:

– Bu gün biz Gecənin haqlı olub-olmadığını həll edəcəyik.

Bir haray-həşir başladı ki, gəl görəsən.

General polkovniklərə əmr etdi ki, məzuniyyətdə olan bütün əsgərləri geri çağırıb Kralın gümüş çəngəl-bıçağını təmizləyən Oğlanı həbs etsinlər. Ancaq əsgərlər boyun qaçırdılar.

General polkovniklərindən soruşdu:

– Nəyə görə əsgərlər istəmirlər?

Polkovniklər də əsgərlərdən xəbər aldılar:

– Nəyə görə istəmirsiniz?

Təbilçisi Conni tez cavab verdi:

– Ona görə ki, bütün kişilər Aprelin birindən işə çıxmamağa and içiblər. Əsgərlər də kişidirlər. Biz də əmrədən boyun qaçırıraq.

– Nəyə görə? – deyə polkovniklər məhmizlərini qəzəblə cingildəndərək soruşdular.

– Nə qədər ki, krallığın Aşpaz qadını Kral üçün yemək hazırlamır, nə qədər ki, krallıqdakı bütün qadınlar kişilərə xörək bişirmir, ac qarına heç bir kişi işə çıxmıyacaq.

Polkovniklər bunu Generala çatdırdılar. O da sinəsindəki orden və medalları qəzəblə cingildəndərək Krala dedi ki, Aşpaz qadını dərhal saraya qaytarmaq lazımdır.

Kral yubanmadan Aşpaz qadının dalınca adam göndərdi. Aşpaz qadın gəldi, mətbəxə girdi, gördü ki, yənə də pilotənin üstünə su damır, onu yənə də yandıra bilməyəcək, dedi:

– Görürsünüzmü, pilotə yanmır. Mən necə xörək hazırlayım? Yox, gedirəm.

– Dayan! – deyə Kral qışqırdı və Generala əmr etdi:
– Aşpaz qadını həbs edin!
– Bacarmaram, zati-aliləri!
Kral təəccübləndi:
– Necə?
– Əvvəla, mən krallığın Generalıyam. Düzdür? İkinci bir tərəfdən mən kişiyəm. Nə qədər ki, arvadım mənə yemək vermir, deməli işləyə bilmərəm.

Kral soruşdu:
– Bəs həbs edilənlər necə olsun? Onları bu gün cəzalandırma-lyıq!
– Onlar cəzasız qalacaqlar. Çünki krallıqda heç kim işləmir və onları heç kim cəzalandıra bilməz.

– Bu nə mərəkədir? – deyə Kral qışqırdı.
Doğrudan da, elə bu vaxt bir mərəkə, bir qiyamət qopdu ki, gəl görəsən, yaxud da alimlərin dili ilə desək Ayın tutulması başlandı. Günəş şərqdən batdı, itlər pişik kimi miyoldadılar. Ulduzlar səmədan enib Yer in üstündə gözməyə başladılar, saatlar günorta gecə yarısını vurdu, Külək öz istiqamətini dəyişib başqa səmtə əsdi, xoruz üzünü Aya tutub banladı, Ay çıxdı. Ancaq həmişəki yerindən yox. Özü də o, gümüşü Ay deyildi, tamamilə qapqara Ay idi.
Birdən qapı açıldı və Şahzadə qız gecə köynəyində Kralın qəbul otağına daxil oldu.

GEÇƏ HAQLIDIR

Kral özünü qızın üstünə atdı, onu bağrına basıb soruşdu:
– Qızım, harada idin?
– Ata, tüstü bacasının üstündə oturmuşdum, – deyə Kral qızı dil-ləndi.
– Mənim körpə quzum, bacanın üstündə niyə oturmuşdun?
– İstəyirdim ki, göydəki Ayı götürəm, – deyə Şahzadə qız dil-ləndi. – Bilirsən o necə gözəldir, girdədir, özü də həmişə gümüş kimi parıldayır.
Dayə dərhal Kral qızının əlindən tutub otaqdan çıxartdı:
– Ah, nə sözbəxmaz olmusan?! – deyə hirsələ deyilməyə baş-ladı. Köynəyin tamam yaşıdır, nə edirdin ki?

– Ağlayırdım, – deyə Kral qızı cavab verdi. – Bütün gecəni, bütün gündüzi, bütün gecəni, bütün gündüzi ağlayıb köynəyimi islatmışam.
– Həm köynəyi, həm evin damını, həm də bacanı isladıbсан, – deyə Dayə hirsələndi.

– Bəs pilotəni demirsən?! – deyə Aşpaz qadın səsləndi və dərhal mətbəxə qaçdı. Pilotənin üstünə su dammırdı. O, dərhal ocaq qaladı və yemək hazırlamağa başladı.

Kral əllərini bir-birinə vurub Generala dedi:
– Kralın gümüş çəngəl-bıçağını təmizləyən Oğlanı həbs elə-məyin.

– Niyə? – deyə General soruşdu.
– Ona görə ki, Kral qızını o, oğurlamayıb. Həbsə alıb cəzalandır-maq istədiyimiz adamların hamısını buraxın.

Hamı azadlığa çıxdı: Avara da, on doqquz şən dənizçi də, uşaq arabasında uşaq gəzdirən Dayə də, satıcı kişi və onun qırx üç satı-cısı da, yüz on səkkiz alıcı da, dörd yüz iyirmi üç müxbir də, şəhər kənarına gəzintiyyə getmək istəyən doqquz yüz yetmiş beş səmşin də, macərə romanları ilə maraqlanan iki min yüz on dörd oxucu da. Bir sözlə, hamı azad edildi.

Kral öz qızına dedi:
– Mənim sənə acığım tutmayıb. Ancaq bir şərtim var, söz ver ki, ona əməl edəcəksən.

– Nə şərt? – deyə Qız soruşdu.
– Bir də Aydan ötrü ağlamayacaqsan.
– Yaxşı, – deyə Kral qızı söz verdi. – Ay daha mənim xoşuma gəlmir. Mən elə bilirdim ki, o gümüş kimidir, sən demə, tamamilə qapqara imiş. Nahara nəyimiz var?

“Bu gün nahara nəyimiz var?”
Bu sual ildırım sürəti ilə bütün krallığı dolaşdı, qadınlar ildırım sürəti ilə qab-qacaqlarını götürüb yemək hazırlamağa başladılar, kişi-lər işə çıxdılar. Günəş yenə də şərqdən çıxdı, günorta saat on ikini vurdu, itlər hürüsdü, pişiklər miyoldadı, Külək öz səmtinə əsdi və Qaranlığın övladları istər-istəməz dedilər:

– Görünür, Gecə haqlıdır. Gecə haqlıdır!
– Gecə haqlıdır!
– Gecə haqlıdır!
Günəşin övladları da onlara səs verdilər:
– Yaşasın Gündüz!
– Yaşasın Gündüz!

AQATA KRİSTİ

(1890-1976)

MAVİ QATARIN SİRRİ

(*Romandan fragment*)

AĞSAÇLI ADAM

O, "Həmrəylik meydanı"nı keçəndə gecə yarıya az qalırdı. Belə gec olmasına baxmayaraq bir ölkənin səfəri onun yolunu gözləyirdi. Lakin o, əvvəlcə səfərin xəbərsiz olduğu vacib bir işi görüb, sonra onun görüşünə getmək qərarına gəlmişdi. Sena çayının o biri sahili-nə keçdi. Parisdə pis ad çıxarmış bir məhəlləyə daxil oldu. Köhnə, hündür bir binanın beşinci mərtəbəsinə qalxdı. Qapını döyər-döyməz açdılar. Çox güman ki, qapını açan qadın onun gəlişini səbirsizliklə gözləyirmiş. Amma xoş gəldin belə demədən onu zövqsüz bəzədilmiş qonaq otağına apardı. Sifətdən monqol qızına oxşayan bu qadının çəkdiyi ənlək-kirşan onu tanınmaz etmişdi. Bununla belə, Olqa Demirovanın nə peşəsi, nə də milliyəti haqqında heç bir şübhə ola bilməzdi.

– Balaca, işlər qaydasındadır mı?

– Hər şey ürəyiniz istəyən kimidir, Boris İvanoviç.

Qonaq razılıqla başını silkələyərək mızıldandı:

– İnanmıram ki, məni izləyən olsun.

Onun səsində nəşə bir narahatlıq hiss olunurdu. Pəncərəyə yaxınlaşdı, çimnalca pərdəni aralayıb bayıra baxdı və dərhal da geri atıldı.

– Küçənin o tərəfindən iki nəfər buraya baxır, – deyərək dırnağın çeynəməyə başladı.

Narahat və əsəbi olanda həmişə belə edirdi.

Rus qızı sakitləşdirici tərzdə başını buladı və:

– Onlar çoxdan oradadırlar, – dedi.

– Fərqi yoxdur. Mənə elə gəlir ki, onlar bu evi güdürlər.

– Ola bilər, – qız saymazyanə dedi.

– Bəs onda...

– Nə onda? Əgər onlar bu evi güdsələr belə, bunun sizə nə istəyənizi? Onların sizinlə nə işi?

Boris İvanoviçin üzündə acı və üzücü bir təbəssüm göründü.

– Sən doğru deyirsən. – Bir anlığa beynində nəyisə götür-qoy etdi və sonra:

– Bu lənətə gəlmiş amerikalı nə olaydı öz təhlükəsizliyinin hayına qalaydı, – dedi.

– Elədir.

Boris İvanoviç yenidən pəncərəyə yaxınlaşdı.

– Daimi müştəriləri, – irişərək mızıldandı, – polis yaxşı tanıyır, təkli Əpəçi¹ qardaşımızın ovu uğurlu olsun.

Olqa Demirova başını buladı:

– Əgər amerikalı deyildiyi kimdirsə, bu iki nəfər ona nə edə bilər? – Bir anlığa susdu. – Lakin məni maraqlandıran başqa şeydir.

– Nədir?

– Heç, elə bir şey deyil. Amma bu axşam küçədən ağsaçlı bir adam bir-iki dəfə o yana-bu yana keçdi.

– Nə olsun ki?

– O olsun ki, həmin adam o iki nəfərin yanında keçəndə əlcəyini saldı. Onlardan biri əlcəyi götürüb sahibinə qayıtdı. Məlum məsələdir. Açıq-aydın hiss olunan, sınaqdan çıxmış üsuldur.

– Səncə onları bu işə ağsaçlı adam cəlb edib?!

– Nəşə buna oxşar şeydir.

Kişi həyəcanlı və narahat dilləndi:

– Əminsənmi ki, qutuya toxunulmayıb? Birdən əsil qutuları götürüb yerinə saxtasını qoyarlar? Bilirsən, bu yaqutlar barədə nə qədər söz-söhbət gedir? – Yenidən dırnaqlarını çeynəməyə başladı.

– Bir özün fikirləş.

Qadın buxarıya yaxınlaşdı. Çevikliklə daş kömürü eşələyərək buxarıdan çıxartmağa başladı. Lap axırda köhnə bağlamaların arasından qurum basmış qəzetə bükülü uzunsov bir bağlama çıxarıb kişiyyə verdi.

– Daha sözüm yoxdur. Var ol! Afərin sənə! – kişi heyrətini gizlətmədi.

¹ Əpəçi – oslon Amerikadan olan, lakin xarici ölkədə yaşayan amerikalıya deyirlər (*tərc.*).

– İki dəfə evi ələk-vələk edib yoxlayıblar. Yorğan-döşəyi çıxır-çıxır ediblər, bir şey tapmayıblar. Dediym kimi, bu barədə çox sözsöhbət gəzir. Qiymət üstə uzun-uzadı sövdələşmələr işi korladı.

O, qəzeti açdı. Qəzetin arasında bağlama vardı. Tez onu da açdı. Elə bil üstündən ağır yük götürüldü. Qutunu bağladı. Elə bu vaxt qapının zəngi basıldı.

– Amerikalı necə də dəqiqmiş. – Olqa saata baxdı və otaqdan çıxdı. Bir an sonra uca boylu, enlikürək bir adamla otağa daxil oldu. Bu adamın amerikalı olduğu elə zahiri görünüşündən də hiss edilirli. O, zabitəli və sayıq baxışla otaqdakıların ikisini də nəzərdən keçirərək nəzakətlə dedi:

– Cənab Krasnin, düzdürmü?

– Bəli, mənəm. – Boris dilləndi. – Belə namünasib bir yerdə görüş təyin etdiyimə görə görək mənə bağışlayasınız. Bu işin məxfiliyi çox vacibdir. Heç cür razı ola bilmərəm ki, mənim bu işə qarışdığımı bilən olsun.

– Eləmi? – amerikalı nəzakətlə soruşdu.

– Siz mənə söz veribsiniz. Görək bu sövdələşmə barədə heç kim heç nə bilməsin. Alqı-satqının əsas şərtlərindən biri budur.

Amerikalı başını tərpətdi və saymazıyana dedi:

– Bu barədə danışmışıq. Bəlkə indi malı üzə çıxarasınız?

– Pul, daha doğrusu, nəğd pul gətirmisinizmi?

– Bəli, – deyər amerikalı dilləndi. Lakin əlini cibinə aparmadı.

Azca tərəddüddən sonra Krasnin işarə ilə stolun üstündəki balaca bağlamayı göstərdi. Amerikalı bağlamayı götürüb açdı. Məthəlləri elektrik lampasının işığında əməlli-başlı yoxladı. Onların saxta olmadığına əmin olduqdan sonra cibindən dəri pul kisəsini çıxartdı və bir dəstə pul götürüb Krasninə uzatdı. Krasnin pulu diqqətlə saydı.

– Qaydasındadırmı?

– Bəli, cənab düzdür. Təşəkkür edirəm.

– Yaxşı! – amerikalı şabalıdı rəngli bağlamayı etinasızlıqla cibinə qoydu. Olqaya baş əydi:

– Gecəniz xeyrə qalsın, xanım qız! Gecəniz xeyrə qalsın, cənab Krasnin.

O, bayıra çıxaraq qapını örtüdü.

Otaqdakılar bir-birinə baxdılar. Krasnin dili ilə təpimiş dodaqlarını yaladı.

– Görəsən, gedib sağ-salamat mehmanxanaya çıxıbiləcəkmimi? – dedi.

İstər-istəməz hər ikisi pəncərənin qabağına getdilər. Amerikalı artıq küçədə idi. O, sola dönərək bir dəfə də geri baxmadan yoluna davam etdi. İki nəfər kölgə kimi səssiz-səmişs onu izləməyə başladı. Bir azdan sonra onların hər üçü gecə qaranlığında yox oldu.

Olqa Demirova dedi:

– Nigarın qalma. O, sağ-salamat mənzil başına çatacaq.

– Hardan bilirsən ki, ona heç nə olmayacaq? – deyər Krasnin maraqla soruşdu.

– Bu qədər pul qazanan adam ağılsız olmaz. – Olqa dedi. Puldan danışanda o mənalı Krasnin üzünə baxdı.

– Xeyir ola? Niyə belə baxırsan?

– Boris İvanoviç, mənim payımı verməyi unudunuz.

Krasnin könülsüz-könülsüz ona iki bank çeki verdi. Olqa çekləri corabın içinə soxub başının işarəsi ilə minnətdarlığını bildirdi.

Boris İvanoviç bic-bic ona baxdı:

– Olqa Vasilyevna, düzünü de, təəssüf hissi keçirmirsən?

– Nəyə görə təəssüf hissi keçirməliyəm ki?

– Saxladığın o məthəlin əlindən çıxdığına görə. Qadınların əksəriyyəti belə bir məthə üçün var-yoxlarından keçərlər. Onlar dəli-divanə olurlar belə şeylər üçün.

Olqa düşüncəli tərzdə başını silkələdi:

– Doğru deyirsiniz? Əksər qadınlar belə “bər-bəzək” üçün başlarını itirirlər. Lakin mən onlardan deyiləm. Mənim maraqlarımdan başqa məsələdir.

– Nə? – Boris İvanoviç maraqlandı.

– Amerikalıya heç nə olan deyil, buna heç bir şübhəm yoxdur. Ancaq sonrası...

– Nə demək istəyirsən?

– Yəqin ki, o bunları hansısa bir qadına bağışlayacaq. – Olqa fikirli-fikirli dedi. – Bax, görəsən bundan sonrası necə olacaq.

O, narahat halda başını bulaya-bulaya pəncərənin önünə getdi. Bayıra baxan kimi qışqırdı:

– Boris İvanoviç, həmin adam küçə aşağı gedir. Bayaq dediyim adam.

İkisi də pəncərədən küçəyə boylanıdılar. Yaraşlıq, səliqəli geyinmiş bir nəfər ağır addımlarla küçə aşağı gedirdi. Onun başında şlyapa, əynində pləş vardı. Küçənin işıq düşən yerinə çatanda onun gur ağ saçları bərq vurdu.

Ağsaçlı adam yoluna davam edirdi. Elə aramla, elə sakit yeriyirdi ki, elə bil dünya vecinə deyildi. Əvvəlcə sağa, bir tin gedəndən sonra sola buruldu. Arabir dodaqaltı zümzümə edirdi.

Birdən yerində dik dayandı və qulaqlarını şəklədi. Nəşə səs eşitdi. Ya təkər partlamışdı, ya da atəş açmışdılar. Bir an bic-bic gülüm-sündü, sir-sifəti açıldı, sonra yenə də asta addımlarla yoluna davam etdi.

O biri küçənin tinində səs-küy, qarmaqarışıqlıq vardı. Polis nəfəri cib dəftərçəsinə nəşə yazırdı. Küçədən keçən bir-iki nəfər də orada dayanmışdı. Ağsaçlı adam nəzakətlə onların birindən soruşdu:

– Yenə nəşə olub, hə?

– Bəli, cənab. İki nəfər yaramaz yaşlı bir amerikalıya hücum edib.

– Ona bir xətər yetirməyiblər ki?

– Xeyr, – deyə kişi güldü. – Amerikalının cibində tapançası varmış, onlar hücum etməyə macal tapmamış, bu, onları gülləyə basıb. Onlar da, asta qaçan namərdird, tez aradan çıxıblar. Polis isə həmişəki kimi yenə hadisə yerinə iş işdən keçəndən sonra gəlib çıxıb.

– Belə de, – ağsaçlı adam həyəcanını gizlətdi. O, əvvəlki kimi sakit və etinasız halda gəcə gözintisinə davam etdi. Nəhayət, Sena çayının o biri sahilinə keçərək Parisin varlı bir məhəlləsinə gəldi. Təqribən iyirmi dəqiqədən sonra o, dəbdəbəli dükanların yan-yana düzülüyü işlək bir küçədəki binalardan birinin önündə dayandı.

Bu sado və heç nəyi ilə seçilməyən bir bina idi. Cənab Papopolus elə məşhur idi ki, onun heç bir əlavə təqdimata ehtiyacı yox idi. O, adətən alverini əlaltdan edirdi. Cənab Papopolusun Yelisey çəmənlikləri küçəsinə baxan gözəl evi vardı. Güman etmək olardı ki, gecənin bu vaxtında o, öz dükanında qalmazdı, evinə getmiş olardı. Lakin ağsaçlı adam deyəsən onu dükanda tapacağına əmin idi. Odu ki, əvvəlcə sağa-sola boylanıb heç kimin olmadığını yəqinləşdirdikdən sonra nəzərə çarpmayan zəngi basdı.

Gümanı onu aldatmamışdı. Qapı azca aralandı. Qulağında qızıl halqalar olan, həbəşi sifətli bir adam qapıda göründü. Sifəti elə bil tuncdan tökülmüşdü.

– Axşamın xeyir? Ağan evdədimi?

– Evdə olmağına evdədir. Ancaq gecənin bu vaxtı inanmıram ki, adam qəbul edə – tunc heykələ bənzəyən qapıcı dodaqaltı mızıldandı.

– Güman edirəm ki, mənə qəbul edəcək. Deyin ki, dostu Markiz¹ təşrif gətirib.

Qapı bir az da aralandı, vaxtsız gələn qonaq içəri keçdi.

Bütün bu müddət ərzində o, bir əli ilə üzünü örtmüşdü. Qapıcı qayıdıb cənab Papopolusun onu qəbul edəcəyini bildirəndə qonağın sifəti artıq başqa şəkllə düşmüşdü. Qapıcı ya diqqətsizdi, ya da elə təbiyyə almışdı ki, qonağın sifətində qara sətın maska olduğunu görəndə buna təəccüblənmədi. Qonağı zəlin o biri başındakı otağacan müşayiət etdi və qapını açaraq chitramla:

– Cənab Markiz təşrif buyurub, – dedi.

Qonağı qəbul edən zahirən çox şəxsiyyətli adama oxşayırdı. Cənab Papopolusun hərəkətlərində ağır təmkin və alıcənablıq duyulurdu. Onun geniş alnı və yarasıqlı ağı saqqalı vardı. Sifətindən nurlanılıq və xeyirxahlıq yağırdı.

– Mənim əziz dostum, – cənab Papopolus dilləndi. O, fransızca danışdı. Şirin və əhəngdar səsi vardı.

– Gecənin bu vaxtı sizi narahat etdiyimə görə üzr istəyirəm, – qonaq dedi.

– Eybi yoxdur, eybi yoxdur. Gecənin şirin çağıdır. Güman ki, bu axşamı yaxşı keçiribsiniz?

– Şəxsən mən yox. Bu nə deməkdir, nə olub ki? – iti nəzərlərlə qonağı süzdü. Sifətində bayaqkı xeyirxahlıqdan əsər-ələmət qalmamışdı.

– Heç nə olmayıb. Plan baş tutmadı. Mən nəyi desəniz gözləyirəm, ancaq bu cür uğursuzluğu təsəvvürümə də gətirməzdim.

– Elədir. – cənab Papopolus dedi. – Hər cür naşı...

Naşılığa qarşı dərin narazılığını bildirmək üçün o, əlini yellədi. Cənab Papopolus ömründə çiy işə əl bulamamışdı. Əksər Avropa saraylarında onu yaxşı tanıyır, hörmətini saxlayırdılar. Krallar onu, sadəcə olaraq, dostcasına Demetrius çağırırdılar. O, ağıllı və tədbirli bir adam kimi şöhrət qazanmışdı. Bir çox çətin sövdələşmədən üzüağ çıxmış, onun qabiliyyətinə olan inam daha da artmışdı.

– Elə birbaşə hücum ediblər deyirsiniz? Bu, heç də həmişə yaxşı nəticə vermir, – dedi və başını buladı.

Markiz çiyinlərini çəkdi.

– Narahat olmağa dəyməz, – Markiz dedi. – Bu uğursuzluq boş şeydir. Onun elə bir zərəri yoxdur. Gələn dəfə hər şey qaydasınca olacaq.

¹ Qorbi Avropada rütbəco qraflla hersoq arasında orta zadəgan titulu (tərc.)

– Eləmi? – Papopolus diqqətlə onu süzdü.
 Markiz qətiyyətlə başını tərpətdi.
 – Mən sizin qabiliyyətinizə inanıram, – qədim əşyalar alverçisi dedi.
 Markizin sifətinə təbəssüm çökdü.
 – Sizi əmin edirəm ki, mənə olan etimadınızı tezliklə doğruldaçağam.
 – Yeganə yol səhvi düzəltməkdir. – Papopolusun səsinə inciklik var idi.
 – Sizə söz verirəm, hər şey qaydasında olacaq. – Markiz ayağa qalxıb stulun üstünə atdığı plaşını götürdü.
 – Cənab Papopolus, həmişəki kanallar vasitəsilə sizə işin gedişi barədə məlumat verəcəyəm. Lakin görək siz də öz sözlünüzün üstündə durasınız.
 Bu söz Papopolusa toxundu. İncik halda dedi:
 – Mən sövdəmdə möhkəm adamam.
 Markizin üzündə yenidən təbəssüm göründü. Sağollaşmadan otaqdan çıxdı.
 Papopolus ağı saqqalına sığal çəkə-çəkə bir anlığa fikrə getdi. Sonra o biri otağa keçmək istədi. Qapını açanda gənc bir qadın az qala Papopolusun üstünə yıxılacaqdı. Deməli, o, qulağını açar yerinə söykəyib Papopolusla qonağın söhbətinə qulaq asırmış. Papopolus bundan nə təəccübləndi, nə də narahat oldu. Görünür ki, bu onun üçün çox təbii şey idi.
 – Hə, qızım. Ağlın nə kəşir?
 – Onun otaqdan çıxdığından xəbərim olmayıb? – deyə Ziya cavab verdi.
 Yaradan Ziyaya əfsanəvi Yunonanın gözəlliyini bağışlamışdı. Onun adamın ürəyinə od salan qaynar qara gözləri vardı. Cənab Papopolusa o qədər oxşayırdı ki, onların ata-bala olduğunu anlamaq çətin deyildi.
 – Adam lap dilxor olur, – Ziya təəssüflə bildirdi. – Bu açar deşiyindən eyni zamanda həm içərini görmək, həm də orada nə danışıldığını eşitmək mümkün deyil.
 – Cavanlıqda mən də bundan dilxor olmuşam, qızım! – ata səmiyyətlə dilləndi.
 – Demək bu, Markizmiş. Ata, o, həmişə maska taxır?
 – Bəli, qızım, həmişə.

Araya sükut çökdü. Haçandan-haçana Ziya sükutu pozdu:
 – Ata, söhbət yaqutdan gədir, deyilmi?
 Ata başı ilə qızının sözlərini təsdiqlədi.
 – Mənim balaca, kukla qızım, sən necə fikirləşirsən, hə? – Papopolusun qara muncuğa bənzər gözləri nəşəylə parıldıdı.
 – Markiz barədə deyirsən, ata?
 – Bəli, qızım.
 – Məncə, – Ziya asta-asta dilləndi, – yaxşı tərbiyə almış bir ingilisin fransızca belə mükəmməl danışması çox nadir şeydir.
 – Belə de. Demək sənin rəyin belədir!
 Həmişə olduğu kimi bu məsələni də şərh etməyi ürəkəçliyi ilə dərinənd inandığı Ziyanın boynuna qoydu.
 – Mənə elə gəlir ki, onun başının biçimi qərribə idi.
 – Çox yekəydi, eləmi? – ata dilləndi. – Bir az iri olmağına iridir. Lakin ona bu görkəmi verən parikdir. Onun başı sən deyən də yekə deyil.
 Onlar bir-birinə baxıb qımışdılar.

ÜRƏKLƏRƏ OD SALAN – YANDIRIB YAXAN

Rufus Van Aldin fırlanan qapılardan keçərək qəbul otağına yөнəldi. Qəbul işlərinə cavabdeh olan qulluqçu onu təbəssüm və ehtiramla salamladı:
 – Xoş gəlibsiz, cənab Van Aldin.
 Amerikalı milyonçu razılıq əlaməti olaraq başını tərpətdi və say-mazyana dilləndi:
 – İşlər qaydasındadırmı?
 – Bəli, cənab Mayor Nayton yuxarı mərtəbədədir.
 Van Aldin yenidən başını tərpətdi: “Məktub-filan gəlibmi?”
 – Nə gəlibsə, hamısını yuxarı göndərmişik. Vay, bir dəqiqə, bağışlayın, cənab Van Aldin. – O, masanın gözünü açdı və siyirmədən bir məktub çıxartdı. – Elə indicə gəlib, – dedi.
 Rufus Van Aldin məktubu aldı. Muncuq kimi düzülmiş xətti gördükdə birdən-birə görkəmi dəyişdi. Sifətidəki zəhm əridi. İndi o, başqa adama bənzəyirdi. Məktub əlində təbəssümlə lifte yaxınlaşdı. Qonaq otağında gənc bir adam xüsusi bir məharətlə məktubları,

teleqramları və sairəni gözdən keçirirdi. Van Aldin içəri daxil olanda o, qeyri-iradi dik atıldı.

– Salam, Nayton!

– Xoş gəlibsiniz, cənab. Səfərimiz necə keçdi?

– Pis olmadı, – milyoncu könülsüz cavab verdi. – Paris geridə qalmış bir əyalət mərkəzinə andırır. Bununla belə, istəyimə nail oldum. Arzusunda olduğum mətahı əldə edə bildim. – O, qəmgin-qəmgin gülümsədi.

– Siz həmişə istədiyinizə nail olursunuz, – onun katibi də güldü.

– Doğrudan da belədir, – Rufus Van Aldin özündən razı halda dedi. Paltosunu çıxararaq masaya yaxınlaşdı. – Təcili bir şey varmı?

– Güman ki, yox, cənab. Çoxu həmişə aldığımız materiallardan-
dır. Bir də ki, hələ poçtu tamam saf-çürük edib qurtarmamışam.

Van Aldin başını tərpətdi. O, təbiətə insanların o qisminə aid idi ki, narazılığını və ya razılığını nadir hallarda bildirirdi. İş adam götürəndə də sadəcə olaraq onları sınaqdan keçirirdi. İmtahandan çıxma bilməyənlərdən dərhal imtina edərdi. O, insanları qeyr-adi bir üsulla seçərdi. Elə Naytonun özünə iki ay əvvəl İsviçrədə istirahət edərkən təsadüfən rast gəlmişdi. Nayton üreyinə yatmış, müharibədə iştirakı ilə bağlı sənədlərinə baxandan sonra onun bir az axsamasının səbəbini özü üçün aydınlaşdırmışdı. Nayton iş axtardığını gizlətmirdi və milyonçudan münasib iş yeri olub-olmadığını soruşmuşdu. Və Van Aldin ona öz yanında şəxsi katibi – köməkçisi kimi yüksək vəzifə təklif edəndə bu cavan oğlan təəccübünü gizlədə bilməmişdi. Nayton tutularaq “mənim bu sahədə heç bir təcrübəm yoxdur” – deyə kəkələdikdə isə Van Aldin təbəssümlə demişdi: “Bu barədə fikir etməyə dəyməz. Mənim idarəmdə hər şeyi əla bilən düz üç katibim vardır. Məsələn burasındadır ki, mən altı aya qədər İngiltərədə qala-
cağam. Mənə xalqın məişətinə, düşüncə tərzinə, ictimai həyatına yaxşı bələd olan, bütün təbəqələrin cikinə-bikini bilən bir ingilis lazımdır. Məncə bu işin öhdəsindən siz gələ bilərsiniz”.

Van Aldin səhv etməmişdi. İşin gedişi göstərdi ki, Nayton əldən iti, mədəni ziyalı, diribaş və yorulmaq bilməyən bir adammış.

Nayton masanın üstündəki üç-dörd məktuba işarə ilə dedi:

– Bu məktublara nəzər salsanız pis olmaz. Birinci məktub Kolton müqaviləsi barədədir.

Lak Van Aldin barmağının işarəsi ilə etiraz etdi:

– Bu əlimdəkindən başqa bu axşam heç bir məktubla məşğul olan deyiləm. Dünya dağılmaz, sabaha kimi güzləyərlər.

Əlindəki məktuba nəzər salanda sifətində qeyri-adi bir təbəssüm göründü. Görkəmi tamam dəyişdi.

Nayton da rəğbətlə gülümsədi:

– Xanım Keterinqin məktubudur? Xanım Keterinq dünən də, bu gün də zəng etmişdi. Çox narahatdır. Təcili sizi görmək arzusundadır.

– Elə lap indi?

Milyonçunun üzünü bürüyən təbəssüm bir anda yoxa çıxdı. Bayaqdan əlində tutduğu zərfi cırdı. İki qatlanmış kağızı açdı. Məktubu oxuduqca sifəti tutqunlaşırdı. Dodaqlarını gəmirəməyə başladı. Qaşları elə çatıldı ki, elə bil nəşə bəd bir xəbər verəcəkdi. Onun bu halını “Uoll Strit”də daha yaxşı anlayırdılar. Nayton nəzakətlə çevrilərək məktubları seçməyinə davam etdi. Milyonçu yumruğunu masaya çırparaq elə bil nəyəsə and içmiş kimi dedi:

– Mən buna dözmərəm. Mənim yazıq qızım, nə yaxşı ki, qoca atan varmış. Mən bunu belə qoymam. – Qaşqabağını töküb bir neçə daqiqə otaqda var-gəl etdi. Nayton söylə öz işinə davam edirdi. Birdən Van Aldin dayandı və paltosunu bayaq atdığı yerdən götürdü.

– Cənab, yenə harasa gedirsiniz?

– Bəli, elə bu saat qızımı görməliyəm.

– Bəs Koltonun adamları zəng etsələr...

– De ki, cəhənnəm olsunlar.

– Anladım, cənab.

Van Aldin artıq paltosunu geymiş, papağını başına basaraq qapıya yaxınlaşmışdı. Qapının cəftəsini çəkərkən dayandı:

– Nayton, sən yaxşı adamsan. Mən həyəcanlananda məni narahat etmirsən.

Nayton gülümsənsə də, heç nə demədi.

Van Aldin dedi:

– Ruf mənim yeganə övladımdır. Onun mənim üçün nə demək olduğunu yer üzündə heç kim dərk edə bilməz.

Sifətinə zəif bir təbəssüm çökdü. Əlini cibinə saldı.

– Nayton, istəyirsən sənə qiymətli bir şey göstərim?

O, köməkçisinin yanına qayıtdı. Cibindən saralmış kağıza səlqə-siz bükülmüş bir bağlama çıxartdı. Kağızı açdı. Qırmızı məxmərli iri mücrü göründü. Mücrünün üstündə tac vardı. Tacın ortasında gözəl xətlə onun içindəki mətahın sahibinin adı, atasının adı və soyadının

baş hərfi yazılmışdı. Van Aldin mücrünü açdı. Köməkçisi heyrdəndən donub qaldı. Mücrünün içinə çökilmiş parçanın ağımtıl rənginin fonunda bu qiymətli daşlar alışıb yalab-yalab yanırdılar.

– Aman Allah! Cənab, bunlar... bunlar əsil daş-qaşdırlar? – Nayton heyrtlə soruşdu.

Van Aldin Naytonun heyrdəndən ləzzət aldı və bıçağı gülümsündü.

– Sənin sualın məni təəccübləndirmir. Bu yaqutlardan üçü dünyanın ən böyük yaqutları hesab olunur. Nayton, təsəvvür edirsənmi, bunları bir vaxt rus kraliçası Yekaterina üstünə taxıb. Bir ordakına nəzər sal. O, “Ürəklərə od salan, yandırır yaxan” adı ilə məşhurdur. Heç bir nöqsanı yoxdur, kamil sənət əsəridir.

– Yəqin bu nadir daş-qaş dəyərinə görə pulla əldə edilib? – deyən Nayton mızıldandı.

– Dörd-beş yüz min dollar, – Van Aldin etinasız-etinasız cavab verdi və əlavə etdi: – Hələ tarixilik baxımından yanaşsaq, onda gör bunların qiyməti nə qədər olar?

– Buna görəmi onları elə-belə cibinizdə gözdürsünüz?

Van Aldin yenə də ləzzətlə güldü:

– Məncə, belə yaxşıdır. Bilirsən, bunlar mənim Rufa kiçik hədiyyəm olacaq.

Köməkçisi ehtiyatla gülümsündü və mızıldandı:

– Missis Keterinqin telefonla danışarkən keçirdiyi narahatlıq indi mənə aydın oldu.

Lakin Van Aldin başını buladı. Sifəti yenidən tutqunlaşdı.

– Bu yerdə səhv edirsiniz. – Van Aldin mücrünü ördü və yenidən kağıza bükdü. – Bu, qəliz məsələdir, Nayton. Adam öz istəkləri üçün nə eləmə, yenə də azdır. Əgər bir xeyri olsa, bütün dünyanı satın alıb, qızıma bağışlamam. Amma bilirəm ki, faydası yoxdur. Bu qiymətli daş-qaşları ona bağışlayıb, onun könlünü bir neçə anlığa sevindirə bilərəm, amma... – O, başını buladı. – Amma bir qadın öz evində xoşbəxt olmayanda... sözünün axırını götürmədi.

Nayton yenə də ehtiyatla başını buladı. O, xanım Ruf Keterinqin həyatı və yaşayışı barədə bir şey bilmirdi. Van Aldin köks ötürdü. Bağlamamı paltosunun cibinə qoydu. Başının işarəsi ilə Naytona razılığını bildirdi və qapıdan çıxdı.

Xanım Ruf Keterinq Körzon küçəsində yaşayırdı. Eşikağası qapını açan kimi Rufus Van Aldini tanıdı və təbəssümlə onu salamladı. Sonra pillələrlə yuxarı qalxaraq milyonçunu ikinci mərtəbədə yerləşən qonaq otağına daxil oldu.

Pəncərənin qabağında dayanmış gənc qadın Van Aldini görün kimi ayağa qalxıb çıxdı:

– Atacan, nə var, nə yox? Bütün günü Mayor Naytona zəng vurub haçan qayıdacağını öyrənməyə çalışmışam. Amma o da nə vaxt qayıdacağını dəqiq deyə bilmədi.

Ruf Keterinqin iyirmi səkkiz yaşındaydı. O, gözəl olmasa da, saçlarının rənginə görə hamının diqqətini cəlb edirdi. Vaxtilə Van Aldini də saçlarının rənginə görə “kürən” çağırırdılar. Qızı özünə çəkmişdi. Tünd şabalıdı saçları vardı. Qara gözləri, zil qara kirpikləri şabalıdı saçları ilə bir əhəng yaradır, onu gözəl göstərirdi. Sərvboylu qaməti vardı. Yerişi canlar alırdı. Ötəri nəzər saldıqda onu Rafaelin “Madonna”sına oxşatmaq olardı. Yaxından baxdıqda isə sifətində Van Aldinə məxsus cizgilər görmək olurdu. Sərt danışq tərzinə, qətiyyətinə gəldikdə, demək olar ki, elə bil atası tökmüş, qızı yığmışdı. Bu xüsusiyyətlər kişilərə yaraşsa da, qadına az yaraşır. Ruf Van Aldin uşaqlıqdan sərbəst böyümüşdü, hər şeyi özü bildiyi kimi edirdi və onunla mübahisəyə girişən hər kəs tezliklə anlayırdı ki, heç vaxt Rufus Van Aldinin qızının əzmini qıra bilməyəcək.

– Nayton mənə dedi ki, zəng edib sənə. Parisdən döndüyüm heç yarım saat olmaz. Dərək yenə nə törədid? Nə olub axı?

Ruf Keterinq hirsindən pötrdü.

– Danışılacaq deyil. O, həddini aşdı. Daha məni eşitmək belə istəmir – deyən qadın. Sifətində qeyz və hirsle yanaşı, açıq-aşkar bir heyrt də hiss olunurdu.

– O, məni çox yaxşı eşidər, – milyonçu qaşqabaqla dedi.

Ruf davam etdi:

– Demək olar ki, bir aydır üzünü görmürəm. Çəkinmədən o qadınla hər yana gedir.

– Hansı qadınla?

– Mirella. Özün bilirsən, “Parfenon”da rəqqasədir.

Van Aldin başını tərpətdi.

– Keçən həftə Lekonbəriyə getmişdim. Atası ilə danışdım. Lord Lekonbəri nə qədər gözəl adammış! Məni necə qarşıladı! Necə ehtiram göstərdi! Dedi ki, Dereklə əməlli-başlı söhbət edəcək.

– Ay, hay! – Van Aldin dilləndi.

– Bu nə deməkdir, ata?

– Özün yaxşı bilirsən, bu nə deməkdir. Yazıq qocaya qulaq asan kimdir. Onun sənə göstərdiyi ehtirama şübhəm yoxdur. Təbii ki, o, səni sakitləşdirməli, təsəlli verməli idi. Yeganə oğluna, daha doğrusu varisinə Amerikanın ən varlı şəxsinin qızını alan Lord Lekonbəri təbii ki, işlərin bu şəkil almasını, hər şeyin korlanmasını istəməzdi. Hamı bilir ki, onun bir ayağı gordadır. Onun dediyinin Dereka bir təsiri olmaz. Bu qulağımdan alıb, o qulağından buraxacaq.

– Ata, sən bir şey edə bilməzsənmi?

– Mən edə bilərdim, – milyoncu dedi. Bir az sükutdan sonra sözüünə davam etdi. – Çox şey edə bilərəm. Ancaq yalnızı birçə şeyin sənə az da olsa faydası dəyər. Qızım, de görüm, iradən möhkəmdirmi?

Ruf matı-qutu qurumuş halda atasına nəzər saldı. Atası başını tərpətdi.

– Mən elə onu deyirəm. De görüm iradən çatarmı ki, ömür-gün yoldaşı seçməkdə səhv etdiyini bütün aləmə göstərəsən? İndi hər ağrıya-acıya tab gətirib həmin səhvi düzəltmək əzmindəsən? Bu bədbaxlıkdən birçə çıxış yolu var, qızım, keçmişin üstündən xətt çəkib, hər şeyi yenidən başlamaq lazımdır.

– Ata, yoxsa?..

– Boşanmaq lazımdır, qızım. Başqa əlac yoxdur.

– Boşanmaq?!

Van Aldinin sifətində acı bir təbəssüm göründü:

– Qızım, bu sözü elə tərzdə dedin ki, elə bil onu ömründə ilk dəfədir eşidirsən. Ətrafa nəzər sal, elə rəfiqələrinə bax, gündə onların biri boşanır.

– Elə olmağına elədir. Ancaq...

O, artıq dodaqlarını gəmirirdi. Atası razılıqla başını tərpətdi.

– Başa düşürəm, qızım. Sən də mənim kimisən. Nəyinsə əlindən çıxmağına dözmürsən. Lakin mən buna alışıram. Sən də bilməli-sən ki, bəzən çıxış yolu olur. Mən Dereki yerli döndərmək üçün müxtəlif yollar axtara bilərəm. Lakin bütün yollar gətirib axırda üstündə qərar tuta bilmədiyimiz bu ələcsiz yola çıxaracaq. Dereki tamam pozulub. Onun düzəlməyi mümkün deyil. Onu da bil ki, bu

nikaha yol verdiyimə görə bütün günahı özümdə görürəm. Neyləyim, sənəndən xoşun gəlirdi. Mən də elə bilirdim, o düzələcək, hər şeyi təzədən başlayacaq... Nə işə, mənim əziz balam, mən səni bir dəfə də istədiyim adamdan ayırmağımı.

O, son sözləri deyəndə qızının üzünə baxmırdı. Əgər baxsaydı, onun sifətinin cizgilərinin dəyişdiyini və yumşaldığını görədi.

– Bəli, ata. – Rufun səsinə inciklik var idi.

– Özümü onda təqəşirləndirərdim ki, ürəyiyumşaqlıq elədim, ikinci dəfə səni istədiyim adamdan ayırmağa ürəyim gəlmədi. İndi necə peşman olduğumu izah etməyə söz tapmıram. Son illər sənə ailə həyatın mənim dincliyimi ələmdən alıb, Ruf.

– Elədir, o qədər də yaxşı keçməyib. Söz-söhbət çox olub.

– Xanım Keterinq atası ilə razılaşdı.

– Elə buna görə də deyirəm ki, belə olmaz. Bunun bir sonu olmasıdır. – Van Aldin yumruğunu masaya çırpdı. – Ola bilsin ki, hələ də onun üçün dəli-divanesən. Unut onu. Gəl olanı götür-qoy edək. Dereki Keterinq sənə puluna görə səninlə evləndi, məsələnin məgzi budur. Ruf, əl çək ondan.

Ruf Keterinq bir müddət gözlərini yerə dikdi və başını qaldırmadan dedi:

– Bəs o buna razılıq verməyə, necə?

Van Aldin təəccüblə qızına baxdı.

– O, buna heç nə deyə bilməz.

Ruf, qızaraq dodaqlarını çeynəməyə başladı.

– Elədir, elədir. Əlbəttə, deyə bilməz. Ancaq onu demək istəyirdim ki...

Ruf susdu. Atası onu iti nəzərlərlə süzdü.

– Nə demək istəyirdin?

– Demək istəyirdim... – sözüünə ara verdi. Ani fikrə getdi, sözlərini diqqətlə seçərək: – O, bu məsələnin sakit, səs-küysüz həllinə razılıq verməyə, necə olsun? – dedi.

Milyonçunun çənəsi əsməyə başladı:

– Demək istəyirsən ki, boşanmağına mane ola bilər. Qoy əlindən gələni iki qaba çəksin. Doğrusu, yanılırsan, qızım. O, bizə qarşı çıxa bilməz. Hansı bir hüquqşünas, vəkilə məsləhət üçün müraciət etsə, onu başa salacaq ki, bu, o girən kol deyil.

– Bəs heç fikirləşməmişəm, – Ruf tərəddüdlə dedi, – mənə biabır etmək üçün bir şey düşüner?

Van Aldin təəccüblə qızına baxdı və başını buladı:

– Ağlım bir şey kəsmir. Bunun üçün onun ölündə dəlil-sübut olmalıdır.

Xanım Keterinq bir söz demədi. Van Aldin sört-sört qızına baxdı:

– Açığını de, Ruf, səni narahat edən nədir?

– Heç nə, heç nə, ata!

Lakin onun səsinə nə isə bir tərəddüd, inamsızlıq duyulurdu.

– Səni narahat edən, qorxudan söz-söhbətdir, eləmi qızım? Onu bu qoca atanın öhdəsinə burax, hər şeyi elə yerli-yataqlı düzüb qoşa-cağam ki, heç bir narahatlıq, söz-söhbət olmayacaq.

– Çox yaxşı ata. Əgər sənin fikrincə, bundan yaxşı çıxış yolu yoxdursa, qoy belə də olsun.

– Ruf, sən onu hələ də sevir sənmə?

– Xeyr.

Bu qısa cavabda tam qətiyyət duyulmasa da, Van Aldin razı qaldı.

O, qızının çiynlərini sığallayıb dedi:

– Hər şey qaydasında olacaq, mənim balaca, kukla qızım. Heç narahat olma. Gəl indi başqa məsələyə keçək. Parisdən sənə hədiyyə almışam.

– Mənə? Gözəl hədiyyədir?

– Güman edirəm ki, xoşuna gələcək, – Aldin güldü.

Bağlamamı paltosunun cibindən çıxarıb qızına uzatdı. Ruf bağlamamı həvəslə açdı. Sinesindən sürəklə “oh” nidası qopdu. O, daş-qaşa, cavahirati çox sevirdi.

– Ata, ata, bu nə ələmdir?

– Başqa ələmdir, qızım, deyilmi? – milyonçu özündən razı halda soruşdu. – Xoşuna gəlirmi?

– Ata, hələ soruşursan da? Bunlar misilsiz şeylərdir? Bunları necə tapmısan?

Van Aldin güldü.

– Bu, sirdir. Onları yalnız əlaldan almaq mümkündür. Bütün ələmdə məşhurdular. Sən bir ortadakı böyük daşa nəzər sal. Bəlkə də onun haqqında çsidi bən. Bu, nadir tarixi şeydir. “Ürəklərə od salan – yandırır yaxan” adı ilə məşhur olan yaquttur.

Xanım Keterinq təkrar etdi: “Ürəklərə od salan”.

O, artıq yaqut boyunbağlarını mücrüden çıxarıb sinəsinin üstündə tutmuşdu. Milyonçu ona nəzər salaraq indiyə qədər bu cavahirati

boynuna taxmış qadınları göz önünə gətirirdi. Bu daş-qaşların ucbatından indiyədək neçə-neçə adam ürək ağrısı keçirmiş, məyusluğa qapılmış, qısqançlıq azarına tutulmuşdu. “Ürəklərə od salan – yandırır yaxan” bütün başqa qiymətli daş-qaşlar kimi nə qədər faciələr və qəddarlıqlara səbəb olmuşdu. Ruf Keterinqin əlində isə elə bil ki, insana bədbəxtlik, bəla gətirmək gücünü itirmişdi. Soyuyqanlı, təmkinli, iradəli, özünü ələ almağı bacaran bu qorbli qadının əlində bu yaqutlar, adama elə gəlirdi ki, nə fəlakətə, nə də ürəklərin parçalanmasına səbəb ola bilər. Ruf daş-qaşları mücrüyə yığandan sonra qollarını atasının boynuna saldı:

– Var ol, ata, var ol! Çox gözəldir. Sən həmişə mənə ən qəşəng hədiyyə bəxş edirsən.

– Ayrı cür də ola bilməz, – Van Aldin qızının çiynlərini sığalladı. – Yaxşı bilirəm ki, mənim dünyada səndən başqa heç kimim yoxdur.

– Ata, qal birgə nahar edək, yaxşı?

– Yox, qızım, axı sən harasa gedirdin, deyilmi?

– Elədir. Lakin nə böyük iş olub ki, getməyəm. Maraqlı bir şey yoxdur.

– Yox, qızım. Adam görək sözünün üstündə dursun. Görüşünü təxirə salma. O qədər görməli işlər var ki! Sabaha qədər, əzizim. Bəlkə də, zəng vurdum, Qəlbreslər ailəsində görüşdük.

Qəlbreslər Van Aldinin London vəkiliəri idilər.

– Çox yaxşı, ata! – Ruf tərəddüd etdi. – Güman edirəm ki, bu iş mənim Riveraya səfərimə mane olmayacaq.

– Nə vaxt yola düşürsən?

– Ayın 14-də.

– Hər şey qaydasında olacaq. Bu iş çox vaxt aparacaq. Onu hərə-tərəfli ölçüb-biçmək, götür-qoy etmək lazım gələcəkdir. Yeri gəlmişkən, Ruf, mən sənin yerində olsaydım, o yaqutları özümle Fransaya aparmazdım. Onları bankda saxlatdır.

Xanım Keterinq başını tərpətdi.

Milyonçu zarafatla dedi:

– Biz istəməzdik ki, “Ürəklərə od salan”ın ucbatından səni soyunlar, ya həyatına qəsd etsinlər.

– Sən isə onu elə beləcə, cibinə qoyub gəli bən, – Ruf ona sataşdı və güldü.

– Bə...li.

Ruf atasının cavabında nə isə bir tərəddüd duydu.

– Ata, nə baş verib?

– Elə bir şey olmayıb. Parisdə başıma gələn bir hadisə yadıma düşdü. – Van Aldin gülümsündü.

– Başına nə isə bir hadisə gəlib, ata?!

– Bəli. – Yaqutlara işarə ilə, – onları alan gecə, – dedi.

– Başına xeyir. Ata, sən allah, danış görüm nə olub?

– Deməyə elə bir şey yoxdur. İki nəfər yeni gəlib çıxmış həməvətənim izimə düşmüşdü. Güllə atmağımla götürülmələri bir oldu. Vəssalam.

Ruf qürurla atasına baxdı:

– Yaman şeysən ha, ata! Səninlə bacarmaq olmaz.

– Bəs necə, qızım!

O, nəvazişlə qızını öpdü və ayrıldı. İdarəyə qayıdan kimi Naytona qısaca bir göstəriş verdi.

– Qobi adlı bir nəfər var. Onu tapın. Ünvanı mənim qeyd dəftərində var, oradan götürürsünüz, sabah saat onun yarısında mütləq mənim yanımda olmalıdır.

– Baş üstə, cənab.

– Mən cənab Keterinqi də görmək istəyirəm. Onu yerin altında da olsa tapıb deyin ki, sabah səhər onu görmək istəyirəm. Hər yeri axtarın, çalışın ki, tapa bilərsiniz. Qoy bir az gec gəlsin. Deyək ki, saat on ikidə. O, yuxudan gec qalxan adamlardandır.

Van Aldinin şəxsi katibi başını tərpətməklə göstərişi yerinə yetirməyə hazır olduğunu bildirdi. Yalnız bundan sonra Van Aldin rahatlanmaq qərarına gəldi. Hamam hazır idi. Van Aldin isti suda uzanıb rahatlananda, bədəninin yorğunluğu çıxanda, fikrində qızı ilə söhbəti canlandı. Ümumiyyətlə, söhbətdən razı qalmışdı. O, çoxdan idi ki, qızının ailə məsələsinin həllini boşanmada görürdü. Ruf onun bu təklifini gözləmədiyi halda, çox asanlıqla razı olmuşdu. Lakin Van Aldin nöyinsə qaranlıq qaldığını duyaraq narahatlıq hissi keçirirdi. Qızının hərəkətində nə isə bir qeyri-təbiiilik hiss etmişdi. Van Aldinin qanı qaraldı. Qaş-qabağını tökdü.

– Ola bilsin ki, ifrata varıram, – öz-özünə dedi. – Amma mərc gələrəm ki, qızım nə isə demədi, məndən gizlətdi.

Rufus Van Alden adətə üzrə kofe, yağ-pendir və qızardılmış çörəkdən ibarət səhər yeməyini yenicə qurtarmışdı ki, Nayton otağa daxil oldu.

– Mister Qobi aşağıdadır. Demişdin ki, gəlsin.

Milyonçu saata baxdı. Saat düz onun yarısı idi.

– Yaxşı, qoy yuxarı qalxsın.

İki dəqiqə keçməmiş Qobi otağa daxil olmuşdu.

Balaca boylu, yaşlı, nimdəş geyimli bir adamdı. Qərribə xasiyyəti vardı. Danışanda müsahibinə deyil, başqa səmtə, tavana, qapıya, pən-cərəyə... baxardı.

– Sabahın xeyir. Qobi, əyləş!

– Təşəkkür edirəm, cənab Van Aldin.

Mister Qobi əyləşdi. Hər iki əlini dizlərinin üstünə qoymuşdu. Gözünü qızdırıcıya dikmişdi.

– Sənə işim düşüb.

– Buyurun, cənab Van Aldin?

– Yəqin xəbərin var ki, mənim qızım cənab Derek Keterinqdə ördədir.

Mister Qobi gözünü qızdırıcıdan çəkərək masanın sol gözünə zillədi. Özünü bilməməzliyə qoyub gülümsündü. O, çox şey bilirdi. Lakin bunu dilinə gətirmək adətə deyildi.

– Mənim məsləhətimlə o, ərindən boşanmaq barədə ərizə vermək istəyir. Təbii ki, bununla vəkil məşğul olacaqdır. Lakin şəxsi mülahizələrə görə istərdim ki, tam əhatəli məlumat əldə edim.

Mister Qobi karnizə baxaraq dodaqaltı dedi:

– Cənab Keterinq haqqında?

– Cənab Keterinq haqqında.

– Çox yaxşı, cənab.

Mister Qobi ayağa qalxdı.

– Məlumatı nə vaxt çatdırıb bilərsiniz?

– Tələsik işdirmi, cənab?

– Mən dəmiri isti-isti döyməyə adət etmişəm, – milyonçu dedi.

Mister Qobi buxarıya baxaraq gülümsündü:

– Deyək ki, bu gün saat ikidə görüşək. Təmin edirmi?

– Əla. Sağ ol, Qobi!

– Sağ olun, cənab Van Aldin.

Qobi çıxan kimi Van Aldinin köməkçisi içəri daxil oldu. Van Aldin dedi:

– Çox yararlı adamdır. Öz işinin ustasıdır.

– Nədir onun işi?

– Məlumat toplamaq. İyirmi dörd saat vaxt ver, Kəntəberinin¹ baş keşişinin şəxsi həyatını tam çılpaqlığı və dəqiqliyi ilə sənə çatdırın.

– Görkəmli adammış, – Nayton gülümsündü.

– Bir-iki dəfə onun mənə çox böyük köməyi olub. İndi mən hazıram, Nayton, işə başlayaq.

Bir neçə saat ərzində xeyli iş səhmana salındı. Saat birin yarısı idi. Telefon zəng çaldı. Xəbər verdilər ki, cənab Keterinq gəlib. Nayton Van Aldinə baxdı, baş əyib çıxmaq üçün hazırlaşdı.

– Zəhmət olmasa, cənab Keterinqi içəri dəvət edin.

Köməkçisi sənədləri yığıb çıxanda qapıda cənab Keterinq ilə qarşılaşdı. Keterinq kənara durdu. Nayton çıxandan sonra içəri girib qapını örtüdü.

– Sabahımız xeyir, cənab! Eşitdiyimə görə məni bərk axtarıbsınız. Mən sizi eşidirəm. – O, tənbel-tənbel dilləndi. Onun səsinde bir az istehza duyulsa da, bu səs Van Aldinin yadına keçmişləri saldı. Bu səsdə həmişə bir məlahət, bir şirinlik vardı. O, isti baxışlarla kürəkənini süzdü. Derek Keterinq otuz dörd yaşında idi. Cılız bədəni, qaraşın arıq sifəti vardı. Sifətində təsəvvürə gəlməyən, onu lap gənc göstərən cizgilər vardı.

– Buyurun, gəlin əyləşin, – Van Aldin qısaca dedi.

Keterinq sakitcə qoltuqlu kürsülərin birində əyləşdi, sezilməyən bir maraqla qayımatasını süzməyə başladı:

– Çoxdan görmüşəmmişik, – Derek məlahətli səslə dilləndi. – İki il olar. Rufu görüb-sünürmü?

– Keçən axşam görmüşəm. – Van Aldin dedi.

– Xeyli yaxşılaşıb, deyilmi?

– Bilməzdim ki, həyat yoldaşınıza fikir verməyə vaxt taparmışsınız... – Van Aldin tikanlı-tikanlı danışdı.

Derek Keterinqin qaşları çatıldı:

– Bilirsinizmi, biz bəzən eyni klubda rastlaşırıq – Derek etinasızlıqla dedi.

– Mən uzun-uzadı danışmağı sevmirəm. Qisası qızıma məsləhət görmüşəm ki, boşanmaq barədə ərizə versin.

Elə bil Derek eşitdiklərini laqeydliklə qarşıladı.

– Qətiyyətdə bax! – dodaqaltı dedi. – Cənab, bir siqaret çəksəm olarmı?

O, siqaret çıxarıb yandırdı. Dərindən bir qüllab vurub etinasız halda dedi:

– Bəs Ruf nə fikirdədir?

– Ruf mənim təklifimə üstünlük verir!

– Doğrudanmı?

– Deyəcəyiniz söz elə bundan ibarətdir? – Van Aldin kəskin bir tonla dedi.

Keterinq siqaretin külünü buxarıya tökdü. Dərindən nəfəs alıb dedi:

– Məncə siz də bilirsiniz ki, Ruf böyük səhvə yol verir.

– Mən yox, yalnız siz elə fikirləşirsiniz. – Van Aldin dalğın halda dedi:

– Düzünə qalsa, mən özüm barədə fikirləşmirəm. Mən Ruf haqqında düşünürəm. Bilirsiniz ki, mənim yazıq atam çox yaşamaıcaq. Bütün həkimlərin rəyi belədir. Yaxşı olardı ki, Ruf bir-iki il də dözüydü. Mən Lord Lekənbəri adını alan kimi o da öz məqsədinə çatar, Lekənbərinin sahibəsi olar. Elə mənə ərə gəlməkdə də onun məqsədi yalnız bu olub ki, hamı onu bir gün Ledi Keterinq deyəcəyir.

– Mən səni buraya həyasız-həyasız danışmağa, sırtıqlıq etməyə çağırmamışam! – Van Aldin qışqırdı.

Derek Keterinq etinasızcasına gülümsündü.

– Mən sizinlə razıyam. Bu özü də axmaq fikirdir. İndiki zəmanədə belə titulların bir qara qəpik də qiyməti yoxdur. Lakin hər halda Lekənbəri tarixi yerdir. Bunun hamısını bir yana qoysaq da, nəzərə almaq lazımdır ki, Lekənbərilər nəslə İngiltərənin qədim ailələrindəndir. Əgər o boşansa, mən işə başqa bir qadınla evlənib, onu Lekənbərinin sahibəsi etsəm, bu, Ruf üçün çox ağır olar.

– Cavan oğlan, sözlərinizə sərhəd qoyun. Mən sizinlə ciddi danışırım.

– Elə mən də. Mən maddi cəhətdən onsuz da ağır vəziyyətdəyəm. Əgər Ruf boşansa, mən çıxılmaz vəziyyətdə düşəcəyəm. Başqa bir tərəfdən də, əgər o, on il dözübsə, niyə bir azca da tab gətirməsin.

¹ Kəntəberi – İngiltərənin cənubunda, bizim İçərişəhər kimi, ətrafı uca divarlı tarixi şəhər. Orta əsrlərdə şəhərin baş keşişi öldürüldükdən sonra ziyarətəgahı çevrilmişdir (tərc.).

Vicdanıma and olsun, qoca heç il yarım da yaşamayacaq. Dediym kimi, əgər Ruf tələssə, sonra çox peşman olacaq.

– Sənin fikrincə, mənim qızım ad-sanına, mövqeyinə görə sənə ərə gedib?

Derek güldü. Bu gülüş çox acı və kinayəli gülüş idi.

– Bəs siz elə bilirsiniz, tək məhəbbətə görə, hə?

– Mən bir onu bilirəm ki, on il bundan qabaq Parisdə başqa cür danışırıdınız. – Van Aldin aramla dedi.

– Eləmi? Bəlkə də siz doğru deyirsiniz. Onda Ruf çox gözəl idi.

Elə bil müqəddəs bir kilsənin tavanından enmiş, gül kimi tər-təmiz, pak bir mələk idi. Mənim də gözəl arzularım vardı. Yadımdadır, həyatı yenidən başlamaq, kübar ingilis ailə ənənələrinə müvafiq bir ailə həyatı qurmaq və məni sevən gözəl bir qadınla xoşbəxtlik içinde yaşamaq istəyirdim.

O yenidən acı-acı güldü və sözüünə davam etdi:

– Mənə belə gəlir ki, siz mənim dediklərimə inanmırsınız?

– Mənim azca da şübhəm yoxdur ki, qızımla puluna, varına görə evlənibsən, – Van Aldin sakitcə dedi.

– Ona da inanırsınız ki, qızınız məni sevdiyinə görə mənə ərə gəlib? – Derek tikanlı-tikanlı dedi.

– Əlbəttə.

Derek Keterinq bir-iki dəqiqə qayınatasını süzdükdən sonra düşüncəli tərzdə başını buladı:

– Görürəm ki, doğrudan da inanırsınız. O vaxt mən də sizin kimi inanırdım, mənim hörmətli qayınatam. Sizi əmin edə bilərəm ki, tezliklə yanıldığımı gördüm.

– Bilmirəm nəyə işarə edirsiniz. Mən heç nəyə məhəl qoyan deyiləm. Qızımla pis rəftar adamdır. Onun mənliyinə toxunmusan. Ona olmazın əzab-əziyyət vermişən.

– Doğrudur. – Keterinq bu sözü deyəndə elə bil yüngüllük hiss etdi. Dərindən nəfəs alıb, sözüünə davam etdi: – Ancaq özünü də yaxşı bilirsiniz ki, Ruf qəddar adamdır. O, sizin qızınızdır. Onun zahiri yumşaqlığı, rəhmətliyi arxasında əzazil, mərhəmətsiz bir ürək gizlənilir. Mənə deyirdilər ki, sizin ürəyiniz daş kimidir. Siz Rufa müqayisədə toya getməlisiniz. Sizin dünyada özünüzdən çox istədiyiniz heç olmasa bir nəfər var. Qızınızın isə o da yoxdur və heç olmayacaq da.

– Kifayətdir. Mən sizi buraya ona görə dəvət etmişəm ki, açıq-aşkar fikrimi sizə çatdırım. Mənim övladım xoşbəxt yaşamalıdır. Unutmayın ki, Ruf kimsəsiz deyil. Onun arxasında atası durur.

Derek Keterinq ayağa qalxdı. Siquretin kötiyünü buxarıya atdı. Çox sakit və təmkinli soruşdu:

– Dəqiq bilmək istəyirəm. Siz bununla nə demək istəyirsiniz?

– Onu demək istəyirəm ki, boşanasınız. Yaxşısı budur ki, etiraz etməyəsınız.

– Belə-belə işlər. Bu nə deməkdir? Hədə-qorxudurmu?

– Necə istəyirsiniz, elə də başa düşün – Van Aldin dedi.

Keterinq bir stul çəkib masanın arxasında milyonçu ilə üz-üzə əyləşdi.

– Təsəvvür edin ki, həqiqəti üzə çıxarmaq xətinə mən bu işə razılıq vermədim, haqqımı müdafiə etdim, onda necə? – Derek mülayim səsle dedi.

Van Aldin çiyinlərini çəkərək:

– Axı sənin elə bir əsasın, dəlil-sübutun yoxdur, ay axmaq, – dedi.

– Get vəkillərlə məsləhətləş. Onlar səni başa salarlar. Bədnam hərəkətlərinə görə bütün Londonda ad çıxarıbsan. Haqqında ağılsızmaq söz-söhbətlər gəzir.

– Mirellə dava-dalaş salan və söz-söhbətə səbəb qızınızdır. Bu, ən azı axmaqlıqdır. Mən onun kişi dostlarının işinə qarışmıram.

– Nə demək istəyirsən? – Van Aldin kəskin soruşdu.

Derek Keterinq güldü:

– Cənab Van Aldin, görürəm ki, çox məsələlərdən xəbəriniz yoxdur. Ola bilsin ki, siz əvvəlcədən yanlış fikrə düşmüşünüz. Sizdə mənim haqqımda əvvəlcədən mənfii rəy yaradılıb. – Şlyapasını və əsasını götürüb qapıya yaxınlaşdı. – Başqalarına məsləhət vermək mənim təbiətimə yaddır. Amma bu işdə mən arzu edərdim ki, atabala arasında tam səmimiyyət olsun. Heç bir şey gizlədilməsin.

Bu, axırıncı zərbə idi.

Milyonçu yerindən dik atılana qədər Derek qapıdan çıxdı.

– Xudaya, görəsən o nəyə işarə edirdi? – deyib Van Aldin kürsüyə çökdü.

Onun narahatlığı artmağa başladı. Bütün sirlərin içinə yetə bilməmişdi. Onun nədənsə xəbəri yox idi. Telefon əlinin altında idi. Dəstəyi qaldırıb onu qızı ilə calamağı tapşırırdı.

– Alo, alo! 81907-dir? Xanım Keterinq evdədir? – Evdə yoxdur? Nahar etmək üçün restorana gedib? Nə vaxt evdə olacaq? Bilmirsiniz? Xeyr, heç nə demək lazım deyil.

Qeyzlə dəstəyi yerinə çırpdı. Saat iki idi. Öz otağında var-gəl edir, Qobinin yolunu gözləyirdi. Saat üçə on dəqiqə işləmiş Qobini içəri ötürdülər.

– Danış görək, – milyoncu acıqla dilləndi. Lakin gödək Qobi təm-kinini pozmadı, masanın yanında əyləşərək, köhnə cib dəftərçəsini çıxardı və yeknəsək səsle oxumağa başladı.

Milyoncu get-gədə artan maraq və diqqətlə qulaq asırdı. Nəha-yət, Qobi yazdıqlarını oxuyub qurtardı və gözlərini zibil qabına dikdi.

– Belə, – Van Aldin dedi. – Məsələ aydındır. İşimiz asan olacaq. Tezliklə xeyrimizə həll olunacaq. Mehmanxana hadisəsi lap əladır.

– Tutarlı dəlidir, – Qobi kinli-kinli qızla tutulmuş qoltuqlu kür-sünü süzdü.

– Maliyyə cəhətdən də vəziyyəti ağırdır. Yenə də bankdan borc götürmək istəyir, deyirsən? Atasının hesabına o ki var, borc eləyib. Boşanma xəbəri yayıldıktan sonra ona bir sent də borc verən olma-yacaq. Hələ harasıdır? Aksiyalarını da satın almağa və özünü təzyiq göstərməyə cəhd edəcəklər. Qobi, o bizim əlimizdədir. O, elə bir manganəyə düşüb ki, oradan çıxma bilməz. – Milyoncu yumruğunu masaya çırpdı. Sifətində bir sərtlik və qələbə işartısı vardı.

Qobi cır səsle dedi:

– Güman ki, məlumat qənaətbəxşdir.

– Sənə minnətdaram, Qobi. Sən doğrudan da çox gərəkli adam-san. İndi mən Körzon küçəsinə getməliyəm.

Gödək Qobi razılıqla gülümsündü.

– Çox sağ olun. Cənab Van Aldin, mən əlimdən gələni edirəm.

Van Aldin birbaşa Körzon küçəsinə getmədi. O, əvvəlcə Sitiyə – İçərişəhərə getdi. İki məlumat da əldə etdi. Oradan metro ilə Aşağı küçəyə endi. Körzon küçəsi ilə addımlayarkən 160 №-li evdən bir nəfər çıxdı. O, milyoncuya sarı gəlirdi. Bir an Van Aldin elə güman etdi ki, bu adam Derek Keterinqdir. Lakin onun boyu və bədən quru-luşu bir az fərqli idi. Bu, yad adam idi. Onlar bir-birinə lap yaxınla-şanda Van Aldinə elə gəldi ki, bu adamı hardasa görüb. Onun qəl-bində nə isə xoşagəlməz bir duyğu baş qaldırdı. Çox baş sındırda da bu adamı harada gördüyünü yadına sala bilmədi. Əsəbiliklə başını bulayıb yoluna davam etdi. Nə isə çox narahat idi. Belə vəziyyətə düşdüyünə görə özündən acığı gəlirdi. Aydınca hiss olunurdu ki, Ruf Keterinq atasının gələcəyini gözləyirmiş. Atası içəri girən kimi özünü onun üstünə atıb üzündən öpdü.

– Nə yaxşı, ata! İşlər necə gedir?

– Lap yaxşıdır. Gəlməkdə məqsədim səninlə bir-iki kəlmə danış-maqdır.

Van Aldin qızının sifətində zorla sezilən bir dəyişiklik hiss etdi. Bayağı hərərətli ifadə sifətində silinmiş, özünü yığdırmışdı, sanki heç nədən xəbəri yoxmuş kimi atasının nə deyəcəyini gözləyirdi.

– Buyur, ata! Nə olub ki?

– Bu gün səhər ərinlə görüşdüm.

– Dereki gördün?

– Bəli. O, çox şey danışdı. Danışdıqlarının çoxunu ədəbsizlik, kobudluq kimi də qiymətləndirmək olar. Lakin o, mənim otağımdan çıxanda bir şey də dedi. Düzü, başa düşmədim. O, mənə məsləhət gördü ki, əvvəlcə bizim aramızda, yəni səninlə mənim aramda tam səmimiyyət olub-olmadığını yəqinləşdirim. Qızım, o bununla nə demək istəyir?

Ruf oturduğu yerdə qurcalandı.

– Mən... mən bilmirəm. Mən hardan bilim?

– Yəqin ki, bilməmiş olmazsan, bir şey də dedi. Dedi ki, hər iki-nizin dostları var və o, sənin kişi dostlarınla münasibətlərinə qarışır. Bu nə deməkdir?

– Mən bilmirəm, – Ruf Keterinq, sözünün üstündə durdu.

Van Aldin oturdu. Onun dodaqları əsirdi:

– Bura bax, Ruf, mən gözü bağlı bu işlə məşğul olmaq fikrində deyiləm. Mən sənənin ərinin bir hoqqa çıxartmaq fikrində olmadığını tam əmin deyiləm. İndi o, bunu edə bilməyəcək. Mən buna əminəm. Mənim əlimdə onu susdurmaq, ağzını birdəfəlik yummaq üçün hər cür imkan var. Lakin dəqiq bilməliyəm ki, həmin imkanlardan isti-fadə etməyə ehtiyac varmı? Sənənin kişi dostlarınla münasibətlərinə işarə etməklə o, nə demək istəyirdi?

Xanım Keterinq çiyinlərini çəkdi.

– Mənim dostlarım çoxdur. Ancaq mən bilmirəm o nəyə işarə vurur.

– Bilirsen, – Van Aldin dedi.

Van Aldin indi elə danışdı ki, elə bil qarşısındakı gözünün ağı-qarası, təkcə övladı deyil, rəqibi idi. – Mən bu işi ayırd edəcəyəm. O kişi kimdir?

– Nə kişi?

– Derekin dediyi kişi. Sənəninlə xüsusi yaxınlıq edən kişi. Narahat olma, qızım. Bilirəm, burada elə bir şey yoxdur. Mənə lazımdır hər şeyi elə ölçəm-biçəm ki, məhkəmədə işin içindən iş çıxmasın. İşləri elə qurarlar ki, sonra başımız ağrıyar. Ona görə də o adamın kim olduğunu və münasibətlərinizin həddini bilmək istəyirəm.

Ruf cavab vermədi. O, dərin fikrə dalmışdı. Əsəbiliklə əllərini ovurdu.

– Danış, qızım, – Van Aldin mülayim səsle dedi. – Qoca atandan çəkinmə. Mən heç vaxt Parisdə sənə qarşı sərt olmadım. Lənət şeytana!

Van Aldin birdən dayandı. Elə bil onu ildırım vurmuşdu:

– Tanıdım, küçədə gördüyümdü. Sifəti mənə tanış gəlirdi. Bu, o imiş, – öz-özünə danışdı.

– Ata, başa düşmürəm, nə haqda danışırısan?

Milyonçu, qızının yanına gəldi və biləyindən möhkəm yapışdı.

– Bura bax, Ruf, o adamla yenə də görüşürsən?

– Hansı adamla?

– Bir neçə il bundan əvvəl rahatlığımıza haram qatan adamı deyirəm. Yaxşı bilirsən, söhbət kimdən gedir.

– Ata, sən... – Ruf tərəddüd etdi. – Qraf Roşu deyirsən?

– Qraf Roş, qraf Roş! – Van Aldin donqulandı. – Mən o vaxt sənə demişdim axı o, firıldaqçının, dələduzun biridir. Yadımdadır, onda sən onun caynağına möhkəm keçmişdin. Ondan səni mən ayırdım.

– Bəli, məni ondan sən ayırdın. Mən də Dereyə ərə getdim, – Ruf acı-acı dedi.

– Sən özün belə istədin, – milyonçu sərtləşdi.

Ruf çiynlərini çəkdi.

– Demək, o qədər öyüd-nəsihətdən sonra sən onunla əlaqəni hələ də kəsməmişsən. O, bu gün bu evdə olub. Mən bayaq onu buradan çıxan gördüm, amma dərhal tanıya bilmədim.

Ruf artıq özünü ələ almışdı.

– Ata, bir dəqiqə mənə qulaq as. Armand haqqında düz fikirləşmirsən. Qraf Roşu deyirəm. Doğrudur, cavanlıqda çox ürəkbulandırıcı işlərlə məşğul olub. Özü mənə danışib. Bu da bir həqiqətdir ki, o, bir gün də məni yaddan çıxarmayıb. Həmişə mənim xəyalımla yaşayıb. Sən Parisdə bizi bir-birimizdən ayıranda onun qəlbini parça-parça etdin. İndi isə...

Atasının qəzəbli iniltisi onun sözünü axıra çatdırmağa imkan vermədi.

– Demək özünü yenə o yaramazın ağuşuna atmısan. Sən, mənim, Van Aldinin qızı?! Aman Allah?! – O, əllərini göyə açdı. – Qadınlar necə də axmaq olurlar!..

ROBERT QREYVZ

(1895-1985)

ÖMRÜN MƏNASI

Nə vaxt ki, qəlbində arzun doğulur,
Xəyallar yol tapır bu an ürəyə.
Nə vaxt ki, bir arzun həqiqət olur,
Şadlıqdan az qalır uçasan göyə.
Ucalır gözündə elə həmin gün
Mənası daha da həyatın, ömrün.

Arzular quşlara bənzəyir bir az,
Sinədə arzusuz döyünməz ürək.
Elə arzulardan doğulmuşuq biz,
Dünyada kiməsə arzuuyuq demək.
Ucalır hardasa şənlik, toy-düyün
Artır mənası da həyatın, ömrün.
Şair, mənə gəzdin ən adi sözdə,
Gözünü yaxşı aç, ətrafa boylan.
Arzuyla, xəyalla, məhəbbət ilə
Nələr yaratmayıb dünyada insan.
Yaxşı adamların yaşadığıçün
Hey artır mənası həyatın, ömrün.

ARÇIBALD KRONİN

(1896–1981)

QALA

(*Romandan fraqment*)

I

1924-cü il oktyabr günlərinin birində axşam Suonsidən Penouel vadisinə doğru ağır-ağır sürünən, az qala bomboş qatarın üçüncü dərəcəli vaqonunda kasıbyana geyinmiş cavan bir oğlan pəncərədən çox maraqla çölə baxırdı.

Şimaldan gələn Mənsən bütün gününü yolda keçirmiş, iki dəfə – Karleyldə və Şruzberidə – qatar dəyişmiş, buna baxmayaraq Cənubi Uelsə etdiyi üzücü səfərin axırına yaxın onun həyəcanı nəinki yətməmiş, həkimlik fəaliyyətinin başlanması, ölkənin ona tanış olmayan, gözəllikdən məhrum bu guşəsində ömründə ilk dəfə aldığı həkim yeri haqqındakı fikirlərdən daha da coşmuşdu.

Çöldə, bixətli dəmiryolunun hər iki tərəfilə ucalan dağların arasında şıdrığı yağış yağdırdı, sel-sular hər yeri basmışdı. Dağ zirvələri boz səmada itib-batmışdı, mədənlərin yarıq-yarıq etdiyi, şlak qalaqlarından cybəcərleşib qaqpərə görünən yamaqlarda yem axtaran tək-tək çirklə qoyunlar gözə dəyirdi. Bircə kol, bircə ot belə nəzərə çarpmırdı. Çılpaq, quru ağaclar axşam alatoranlıqında kabusa oxşayırdı. Yolun döngəsində tökmə emalatxanasının qırmızı ocaqları par-par parlayıb qurşağətək köynəksiz olan bir dəstə fəhləni işıqlandırirdi. Onların çılpaq bədənlərində gərginlik duyulurdu, qolları zərbə endirmək üçün yuxarı qalxmışdı. Döngənin dalında bir-birinin böyrünə qısılmış şaxtaüstü qurğular qabağını tez kəsdiyinə baxmayaraq, bu mənzərə müsafirin qəlbində gücün, qüdrətin canlı və xoş təsirini buraxdı. Mənsən ciyərdolusu nəfəs aldı. O, gələcəyə bəslədiyi ümidin doğan ruh yüksəkliyinin birdən-birə bütün varlığını çulgaladığını, ona qeyri-adi bir qüvvə gəldiyini hiss etdi.

Yer üzünə çökən axşam qarantığı ətrafdakı hər şeyə soyuq, qəmli, kimsəsiz görkəm verdi; yarım saat sonra qatar ucadan fisildəyərək Penouel vadisində axırıncı şəhər və axırıncı stansiya olan Blenelliyə yaxınlaşdı. Mənsən səyahəti başa çatdı. O, yol çantasını götürüb vaqonun pilləkənindən yerə atıldı, onu qarşılayan olub-olmadığını bilmək üçün ətrafa diqqətli göz gəzdirə-gəzdirə perronla irəlilədi. Çıxış yolunda küləyin sanki söndürməyə cəhd etdiyi fənərin altında sarımtıl sifətli, dördkunc papaqlı, gecə köynəyi kimi gen və uzun makintos geymiş bir qoca intizarla dayanmışdı. O, Mənsənə qaşqabaqlı gözdən keçirib, könülsüz dilləndi:

– Doktor Peycin təzə köməkçisi sizsiniz?

– Tamamilə doğrudur, Mənsən. Mənim adım Əndru Mənsəndür.

– Uhu, – qoca səsləndi. – Mənim adım Tomasdır, qoca Tomas, – bu avaralar məni çox vaxt belə çağırırlar. Mən qazalaqda gəlmişəm. Üzə-üzə getmək meyliniz yoxsa, oturun gedək.

Mənsən çantasını götürüb arıq qara at qoşulmuş köhnə qazalağa mindi. Tomas da onun ardınca qazalağa qalxdı, cilovları yığışdırıb ata müraciət etdi:

– Hə, getdik, Teffi!

Onlar şəhərin içi ilə irəliləyirdilər. Əndru ətrafi daha yaxşı nəzərdən keçirməyə nə qədər çalışırdısa da şəhər leysan yağış pərdəsi arasından uca dağların ələyinə sığınmış yastı, xırda, boz evlərin səliqəsiz qalağı kimi görünürdü. Bir neçə dəqiqə qoca sürücü dinnməz oturub, kənarlarından şırhaşır su tökülən slyapasının altından qaşqabaqla Əndruya baxdı. Büzüşüb oturmuş, səliqəsiz geyinmiş bu arıq adam fırayan yaşayan doktorun şıq geyinən faytonçusuna qətiyyətlə oxşamırdı, ondan qaxsımış mətbəx piyinin kəşif iyi gəlirdi. Nəhayət o, dilləndi:

– Görünür dərşinizi təzəcə başa vurmusunuz, hə?

Əndru başını tərpətdi:

– Düz bilmişəm! – Qoca Tomas kənara tüpürdü. Öz fərasətindən razı qaldığı üçün bir qədər açıldı, mehribanlaşdı. – Axırıncı köməkçi on gün olar ki, gedib. Burada çox qalan adam az tapılar.

Əsəbi həyəcan keçirdiyinə baxmayaraq Əndru gülümsündü:

– Axı niyə?

– Birincisi ona görə ki, iş çox ağırdır...

– Bəs ikincisi?

– Özünlüz görərsiniz.

Bir qədr keçəndən sonra Tomas möhtəşəm bir kilsəni turistlərə göstərən bələdçi kimi qamçısını qürurla qaldırıb xırda evlərin sırasında, işıqlı qapısından buxar burumları çıxan axırıncı evlərdən birini göstərdi.

– Görürsünüzmü? Orada arvadımla qızardılmış kartof satırıq. Həftədə iki dəfə qızardırıq. Hərdən təzə balıqımız da olur. – Gizlətməyə çalışdığı təbəssümdən uzun üst dodağı qaçdı. – Məncə belə şeyi bilmək pis olmaz, tezliklə karınıza gələz.

Onlar baş küçənin axırına çatıb, kiçik və kələ-kötür bir küçəyə döndülər. Qazalaq başqa evlərdən xeyli aralı, üç şam ağacının arxasındakı evə doğru uzanan kimsəsiz daş xiyabanda silkələndi. Alaqapının üstündə, “Brinqouer” yazılmışdı.

Tomas ayaq saxlayıb dedi:

– Budur, gəlib çatdıq.

Əndru qazalaqdan düşdü. O, təqdim olunmaq üçün özünü yığışdırmaq istəyirdi ki, qapı taybatay açıldı, bir dəqiqədən sonra o, özünü işıqlı dəhlizdə onu salamlayan qırx yaşlarında dilli-dilavər, kök, üzü gülümsər bir qadının qarşısında gördü; qadının oynaq gözləri par-par parıldayıb, yanaqları ışıldaırdı.

– Aha, siz yəqin doktor Mənsununuz. Keçin içəri, əzizim, keçin içəri. Mən doktorun arvadı missis Peycəm. Ümidvaram ki, yol sizi yormayıb, eləmi? Çox şadam ki, gəlib çıxdınız. Bizdə axırıncı dəfə xidmət etmiş o dözülməz vücut çıxıb gedəndən sonra mən az qala dəli olacaqdım. Heyif ki, onu görmədiniz! Elə bədxərçdi ki, gəl görəsən! Ömrümdə eləsinə rast gəlməmişəm! İndi ki, siz gəlib çıxmısınız, hər şey qaydasına düşər. Gedək, sizi otağınıza ötürürəm.

Əndrunun yuxarıdakı otağı çox balaca, darısqaldı, burada bürünc çarpayı, üzünə lak çəkilməmiş sarı kamod, bir də üstünə dolça və əl-üz yumaq üçün ləyən qoyulmuş bambuq masa vardı. Ev sahibəsinin girdə, qara gözləri doktorun üzünün ifadəsini diqqətlə izləyirdi müddətdə Əndru ətrafa göz gəzdirib süni bir nəzakətlə dedi:

– Nə olar ki, missis Peyc bura çox rahatdır.

– Bəli, əlbəttə, – deyib, qadın gülümsədi və gəncin çiyinini mehribanlıqla sığalladı. – Əzizim, siz burada əla yaşayarsınız. Mənə münasibətiniz yaxşı olsa, mən də sizə yaxşı münasibət bəslərəm. Açıq danışsın, elə deyilmi? Hə, indi gedək, elə bu dəqiqə sizi doktor Peyclə tanış edim. – O, ayaq saxlayıb gəncin gözlərinin içində diqqətlə baxa-baxa, sərbəst danışmağa çalışaraq dilləndi: – Yadımda deyil

sizə yazmışam, ya yox, doktor... son vaxtlar özünü o qədr də yaxşı hiss etmir.

Əndru birdən təəccüblə ona baxdı. Bir söz deməyə macal tapmamış qadın tələsik sözüünə davam etdi:

– Eh... elə ciddi bir şey yoxdur. Cəmi bir-iki həftədir ki, yatağa düşüb. Tezliklə sağalacaq. Buna heç bir şübhə ola bilməz.

Karxımsız Əndru dəhlizin axırınadakı onun ardınca getdi. Qadın burada qapılardan birini açıb sevinclə çığırdı:

– Edvard, budur bizim yeni köməkçimiz doktor Mənsun! O, sənənin görüşməyə gəlib.

Əndru pəncərələri məxmər qaytanlı qalın pərdələrlə kip örtülmüş, buxarında cüzi kömür yanan köhnə dəbdə yığışdırılmış uzunsov yataq otağına daxil olanda Evdard Peyc yatağında ağır-ağır çevrildi, – bunu çox çətinliklə etdiyi açıq-aşkar görünürdü. Bu, açıq rəngli yorğun gözlərlə baxan, sifəti dərin qırıqlardan yarıq-yarıq olmuş altmış yaşlarında, ucaboy, arıq bir kişi idi. Üzündə iztirab və nə isə bir məşəqqət, üzüntü kölgəsi vardı. Hələ bu harasıdır ki! Lampanın yastıq üstünə düşən işığında görünürdü ki, sifətinin yarısı mum kimi sapsarı və hərəkətsizdir. Bədəninin sol tərəfi tamamilə iflic olmuşdu, ala-bəzək parçalardan tikilmiş yorğanın üstündə uzadılmış sol qolu elə öyilmişdi ki, sarıya çalan əcaib bir şişə oxşayırdı. Ağır və heç də təzə olmayan iflicin bütün bu əlamətlərini görən Əndru birdən-birə dəhşətə gəldi. Araya darıxdırıcı bir sükut çökdü. Nəhayət, doktor Peyc dilləndi.

– Ümidvaram ki, bura xoşunuza gələz. – O, ağır-ağır, hər kəlməni uda-uda, çətinliklə danışdı. – Bir də ki, işin öhdəsindən gəlməyə gücünüz çatır. Siz hələ çox cavansınız.

– Ser, mənim iyirmi dörd yaşım var, – deyər Əndru süni təzədir etiraz etdi. – Əlbəttə, bu, mənim ilk xidmət yerimdir... bir də mən işdən qorxmuram.

Missis Peyc bu sözlərdən xoşlanıb gülümsəndi:

– Gördün, Edvard! Mən sənə demədim bu dəfə gələcək köməkçidə bəxtimiz gətirəcək?!

Peycin üzü daha da donuqlaşdı. O, bir müddət gözlərini Əndruya dikib durdu. Sonra onunla maraqlanmırmış kimi yorğun halda dedi:

– Ümidvaram ki, bizi qoyub qaçmazsınız.

– İlahi! Bu nə sözdür?! – deyər missis Peyc səsləndi. Sonra üzünü Əndruya çevirib təbəssümlə üzr istədi. – Bu ondanıdır ki, bu gün bir balaca kefi yoxdur. Tezliklə yataqdan qalxar, təzədən işə başlar. Elə

deyilmi, özizim? – O, öyilib örnü bərk-bərk öpdü. – Yaxşı, sən dincəl. Biz yeyib qurtaran kimi Enni sənə də şam yeməyi götürür.

Peyc heç bir söz demədi. Üzünün yarısı da şam yeməyi olduğu gündən ağzı da elə bil öyülmüşdü. Sağlam əli çarpayısının yanında qoyulmuş kiçik masanın üstündəki kitaba sarı uzandı. Əndru kitabın adını oxudu: “Avropanın vəhşi quşları”. Xəstə kitabı oxumağa başlamamış, təzə köməkçi arıq getmək vaxtı olduğunu başa düşdü.

Əndru şam etmək üçün aşağı enəndə halı çox pərişandı. O, “Lanset” qəzetindəki elana cavab verərkən bu həkim köməkçisi yerini almışdı. Lakin missis Peyclə məktubləşərkən qadın, doktor Peycin xəstəliyindən bir kəlmə də olsun yazmamışdı. Halbuki, Peyc, şübhəsiz, çox ağır xəstədir, onu işləmək qabiliyyətindən məhrum etmək beyinə qan sızmasının bütün əlamətləri göz qabağındadır. O, təzədən işləyə bilmək qabiliyyətinə gəlib çatıncayadək kim bilir neçə ay keçəcekdir, bu vəziyyətə çatması da hələ müşkül məsələdir.

Əndru güc-bəla ilə xoşagəlməz məsələ bərədə düşünməkdən əl çəkdi. Hər halda o gənkdir, sağlamdır, Peycin xəstəliyi üzündən öhdəsinə bir qədər çox iş düşəndə nə olar ki! Həkimliyə təzə başladığından o, xəstələrin axın-axın yanına gəlməsini arzulayırdı.

Özünü tələsik halda yemək otağına salan missis Peyc fərəhlə bildirdi:

– Özizim, bəxtiniz gətirdi! Bu gün siz birbaşa şam edə bilərsiniz. Ambulatoriyada qəbulunuz olmayacaq. Əvəzində bütün işləri Dey Cenkins görüb.

– Dey Cenkins?

– Bəli, o, bizim aptekçidir, – deyər missis Peyc başdansovma izah elədi. – Əlindən hər iş gəlir. Karagölen adamdır. Hətta bəziləri onu “doktor Cenkins” də çağırırlar. Əlbəttə, onu doktor Peyclə qətiyyənlə müqayisə etmək olmaz. On gündür ki, o, xəstələri ambulatoriyada qəbul edir, hətta xəstə üstünə, evlərdə də gedir.

Əndru yenə çəşib qalaraq gözlərini qadına dikib durdu. Uelsin bu ucqar guşələrində tərbi məsələlərin çox şübhəli vəziyyət olması haqqında ona deyilən bütün sözlər, edilən xəbərdarlıqlar yadına düşdü. Dinməmək, danışmamaq üçün o, yenidən özünü zorlamağa məcbur oldu.

Missis Peyc masanın yuxarı başında, arxası sobaya öyləşdi. Yasdıqlı kreslosunda yerini yaxşıca rahatlayıb, şam yeməyindən alacaq həzzi qabaqcadan duyaraq ləzzətlə burnunu çəkdi, önündəki zəngi

qaldırıb çaldı. Şam yeməyini yaşlı, solğun üzü təmiz yuyulmuş xidmətçi qadın gətirdi; o içəri girən kimi Əndruya gizli bir nəzər saldı.

Missis Peyc yumşaq bulka diliminə yağ sürtüb onu ağzına dürtərək ucadan dedi:

– Enni, bu, doktor Mənsundur.

Enni heç nə demədi. O, bişmiş, soyuq döş ötinin nazik bir dilimini ehtiyatla Əndrunun boşqabına qoydu. Onu da deyək ki, missis Peycin şam yeməyi üstünə soğan doğranmış isti biftəksdən və bir parç pivədən ibarətdir. Ona təqdim olunan ayrıca boşqabın qapağını qaldırıb yumşaq öti kəsməyə başlayan qadın səbirsizliklə dodağını yalayaraq, izahat verməyi lazım bildi:

– Doktor, bu gün səhər pis yemişəm. Bundan başqa mən xüsusi pəhriz saxlayıram. Qan azlığından ötrü. Elə buna görə də yemək vaxtı bir damcı pivə də içməli oluram.

Əndru lifli quru döş ötni qətiyyətlə çeynəməyə, hər tikəni bir qurtum soyuq su ilə içəri ötürməyə başladı. İlk dəqiqələrdə yaranan əsəbilik keçəndən sonra onda təbiətinə xas olan yumor hissi baş qaldırdı. Missis Peycin səhhətinin zəifliyindən şikayəti onun zahiri görkəmi ilə elə kəskin ziddiyyət yaradırdı ki, Əndru özünü qəhqəhə çəkib gülməkdən güclə saxladı.

Şam yeməyi zamanı missis Peyc çox yeyir, az danışırdı. Nəhayət, biftəksin işini bitirib, bir parça çörəklə boşqabı yaxşıca təmizlədi, pivənin qalığını başına çəkəndən sonra dodaqlarını marçılı ilə yalayaraq kreslonun söykənəcəyinə yaxlandı. Bir balaca tənəffüs olmuşdu. Yumru yanaqları alışıb-yanır, par-par parıldayırdı. Görünür, onun bir qədər də süfrə başında oturub ürəyini boşaltmaq meylı vardı, bəlkə də təbiətinə xas olan həyasızlıqla Mənsun haqqında bilmək istədiklərinin hamısını ondan qoparmağa ümid bəsləyirdi.

Onun qarşısında arıq, yəndəmsiz, lakin qıvrıq, şux, almaçlıq sümükləri çıxmış, qarasaç, qəşəng ağızlı, göy gözlü bir gənc oturmuşdu. Gözlərini qaldıranda onların qəti, sakit, sınıyıcı ifadəsi üzünün əsəbi gərginliyi ilə çox qəribə bir təzad yaradırdı. Bundan tamam xəbərsiz olan Bloduen Peyc öz qarşısında kəltin əsil nümunəsini görürdü. Əndrunun üzündə ifadə olunan əzmi və iti ağıl qiymətləndirən qadın, ona verilən üç gündən qalma gön kimi bərk cüzi ət payını itaətlə qəbul etdiyindən çox razı qaldı. Missis Peyc bu qərara gəldi ki, təzə köməkçi zahirən ac adama oxşasa da, onu yedirmək çətin olmaz.

Qadın baş sancağı ilə dişini qurdalayaraq fərhəhlə bildirdi:
– Əminəm ki, sizinlə gözəl dolanarıq. Daha bəsdir, müxtəliflik üçün mənim də bəxtim bir balaca götürməlidir axı.

Missis Peyc mütəəssir olaraq Əndruya qayğılarından, müsibətlərindən danışmağa başladı, sözgəlişi burada həkimlərin iş şəraitini barədə bəzi məlumatlar verdi:

– Ah, əzizim, bu əsil dəhşətdi, dəhşət! Siz heç təsəvvür edə bilməzsiniz... Doktor Peycin xəstəliyi, bir-birindən pis olan köməkçilər, heç bir gəlir yox, ancaq bolluca xərc... Siz inana bilməzsiniz ki, mən necə iztirab çəkirdim!.. Bu yandan da mədənin direktorunu və rəhbərliyini dilə tutub razı salmaq lazımdı, – axı fəhlələrin müalicəsi üçün haqqı onların vasitəsilə alırıq. – Tələsik əlavə etdi: – Haqq da ki, nə haqq?! Qəpik-quruş!.. Görürsünüzmü, bizim bu Blenellidə belə qayda-qanunlar var. Mədənin idarə heyəti ştata üç həkim salıb, amma unutmayın ki, onlardan ən yaxşısı, şübhəsiz, doktor Peycdir. Özü də, o, burada lap çoxdan işləyir. Otuz ildən çoxdur, – zarafat deyil! Bəli, deməli həmin üç doktor özünə nə qədər istəşə köməkçi götürə bilər. Doktor Peycin köməkçisi sizsiniz, doktor Nikolsun özündən çox razı olan Denni familiarı bir köməkçisi var. Lakin köməkçilər mədəndə xidmət etmirlər, onların adı siyahıya düşmür. Bayaq dediyim kimi, idarə heyəti mədəndə və daş karxanasında işləyən hər fəhlənin maaşından müalicə üçün pul çıxır, həmin pulları necə xəstəyə xidmət etdiyindən asılı olaraq ştatlı həkimlərə verir.

O, dayandı: bu ətraflı izahat onun dayaz ağılını və dolu mədəsini həddən çox yordu.

– Missis Peyc, deyəsən, buradakı bütün qayda-qanunlarımız artıq mənə aydın oldu.

– Lap yaxşı! – Qadın adətincə şən qəhqəhə çəkib güldü. – Siz gərək heç nədən narahat olmayasınız. Bircə şeyi yadınızda saxlayın ki, siz doktor Peyc üçün işləyirsiniz, bunu unutmasanız onun zavallı arvadı ilə çox yaxşı yola gedə bilərsiniz!

Qadına dinməzcə göz qoyan doktor Mənsona elə gəldi ki, missis Peyc onda özünə qarşı şəfqət, mərhəmət hissi oyaatmaq, eyni zamanda, onu öz təsiri altına salmaq istəyir, həm də bütün bunları qayğısız mehribanlıq pərdəsi altında edir. Qadın bəlkə də lap ağ ələdiyini özü də duydu, belə ki, saata baxıb qəddini düzəltdi, bayaqdan dişqurdalayan kimi istifadə etdiyi sancağı təzədən yağlı, qara saçlarına taxdı.

Sonra qalxdı. Bu dəfə dediyi sözlər tamam başqa tərzdə, az qala amirano səsləndi:

– Yaxşı yadıma düşdü: Qlayder-pleys, yeddi nömrəli ünvan, xəstə üstünə getmək lazımdır. Saat beşdən sonra xəbər veriblər. Elə indi getsəniz daha yaxşı olar.

II

Əndru özündə bir yüngüllük hiss edərək dərhal xəstə üstünə yollandı. “Brinqouer”ə gəlişi ilə əlaqədar onda baş qaldırmış qəribə və ziddiyətli fikirlərdən, duyğulardan müvəqqəti də olsa ayrılması üçün firsət düşdüyünə sevindi. Burada işlərin əslihdə necə qurulduğu və Bloduen Peycin xəstə ərinin bütün praktikasını onun üstünə yükləmək fikrində olduğu barədə onda artıq dumanlı şübhələr oyanmağa başlamışdı. Vaxtilə təsəvvüründə canlandırdığı romantik lövhələrə əsla oxşamayan gözlənilməz vəziyyət yaranırdı. Bir də axı onun üçün əsas məsələ işi idi, qalanları boş şeylərdi. O, həmin işə başlamağa tələsirdi. Özü də hiss etmədən addımlarını yeyinlətdi: onun bütün varlığı sim kimi görülmüşdü. O, nəhayət, əsas işin başladığını – ilk xəstə üstünə getdiyini düşünərək sevincək olmuşdu.

Mənsun palçıqlı, qaranlıq boş sahəni keçib, Çepel-stritlə missis Peycin ona əməlli-başlı izah etmədiyi istiqamətdə irəlilədiyi zaman yağış hələ də yağdı. Küçələrindən keçdiyi şəhər qaranlıq içindən dumanlı halda qarşısında peyda olurdu. Dükənlər, bir düjünə qədər saydığı sektant kilsələri – Sion, Gebron, Vefil¹, Vefizda² kilsələri, sonra böyük kooperativ universal mağaza, Qərb bankının şöbəsi... Bütün bunlar vadinin lap dibində yerləşmiş yeganə baş küçə boyu uzanıb gedirdi. Şəhərin dağlar arasındakı yağının dibində gömüldüyünü görüb, bu barədə fikirləşdikcə adam lap diltor olurdu.

Küçədə çox az adam vardı. Çepel-stritdən hər iki tərəfə düzbucaq altında göy damlı evlərin saysız-hesabsız sırası uzanırdı. Bunlar fəhlələrin evləri idi. Uzaqlarda, vadinin girovcayında hematit³ mədənləri və zavodları görünürdü, orada alovların şəfəqi qaranlıq səmaya nəhəng yelpinc kimi yayılmışdı.

¹ Vefil – Allah evi (qədim yəh.).

² Vefizda – mərhəmət evi (qədim yəh.).

³ Hematit – qırmızı dəmir filizi, “qanlı filiz”

Mənsən Qlayder-pleysdəki yeddi nömrəli evə çatıb tövsüyə-tövsüyə qapını döydü. Onu dərhal içəri buraxıb mətbəxə gətirdilər, burada taxçaya yerləşdirilmiş çarpayıda xəstə bir qadın uzanmışdı. Bu cavan qadın pudlinqçı Vilyamsın arvadı idi. Mənsən ürəyi bərk döyünə-döyünə yatağa yaxınlaşdı, həyatında, nəhayət, həlledici anın gəlib çatdığını fikirləşincə həyəcədən dizləri zəiflədi, əsdi. Axı professor Lemplaf öz palatasında xəstələri nümayiş etdirərkən, tələbələr arasında durub onu dinləyən Mənsən bu anı təsəvvüründə nə qədər canlandırmışdı! İndi ətrafda ona kömək edə biləcək adamlar yoxdu, ona heç kəs izahat vermirdi. O, tək-tənha, özü diaqnoz qoymaq, heç kəsin köməyi olmadan xəstəni sağaltmaq zərurəti ilə baş-baş qalmışdı. Birdən-birə ani və kəskin qorxu hissi ilə o, təcrübəsizliyini, əsəbilyini, belə bir vəzifənin öhdəsindən gəlməyə qətiyyətin hazır olmadığını dərk etdi.

Yarıqaranlıq daş döşəməli, dənşqal mətbəxdə dayanan ərinin yanında o, xəstə qadını hərtərəfli, diqqətli müayinə etdi. Xəstəliyin ciddiliyinə şübhə yoxdur. Qadın düzülməz baş ağrısından şikayətlənirdi. Hərərəti, nəbzi, dili – hər şey onun ağır xəstəliyə tutulduğunu göstərirdi. Qadını ikinci dəfə müayinə edən Əndru bütün diqqətini toplayıb gərginliklə özünə bu sualı verirdi: axı bu hansı xəstəlikdir? İlk xəstə! O, əlbəttə, əlindən gələni edəcək... lakin yanılısa, qaba bir səhvə yol versə onda necə? Ondan da pisi – diaqnoz qoya bilməsə? Xəstəni müayinə edərkən o, heç bir şeyi nəzərdən qaçırmadı. Heç bir şeyi! Bununla belə məsələnin həllini tapa bilmirdi. Bütün xəstəlik əlamətlərini fikrən bir yerə toplayıb onları məlum xəstəliklərdən birinə şamil etməyə çalışdı. Nəhayət, müayinəni uzatmağın mümkün olmadığını hiss edərək, o, asta-asta qəddini düzəltədi, stetoskopunu hissələrə ayırıb gizlətdi, lakin o, hələ də nə edəcəyini bilmirdi. Gözlərini döşəməyə dikib soruşdu:

– Görünür özünü soyuğa verib, hə?

Bütün müayinə müddətində üzündə qorxu ifadəsi olan Vilyams cəld təsdiq etdi:

– Bəli, doktor, tamamilə doğrudur, üç-dörd gün olar. Doktor, mən əminəm ki, bu soyuq deyildir.

Əndru başını tərpədirib bütün varlığı ilə bu adama özündə hiss etmədiyi bir inam aşılamağa çalışdı. O, mızıldandı:

– Tezliklə onu ayağa qaldırıraq. Yarım saatdan sonra ambulatoriyaya gəlin, onun üçün dərman verim.

O, xudahafizləşib çıxdı, başını aşağı salıb fikirləşə-fikirləşə gəlib ambulatoriyaya çatdı. Ambulatoriya Peycgilin evinə doğru uzanan kiyabanın lap başlanğıcında qərar tutmuş yarıuçuq taxta tikili idi.

Əndru içəri girib qazi yandırdı, toz basmış rəflərdəki göy və yaşıl butulkalar arasında var-gəl edərək həmin məsələ üstündə yenə baş sındırmağa, onun düzgün həllini, xəstəliyin kökünü axtarmağa başladı. Xəstəliyin ümumi mənzərəsində simptomatik heç bir şey yoxdu. Bəli, bu, gərəkdir, soyuq deyildir.

Lakin Əndru qəlbinin dərinliyində bilirdi ki, bu soyuq deyildir deyil. Öz bacarıqsızlığına hirsələnən qorxmış gənc həkim ümitsizlikdən inlədi. O fikirləşdi ki, diaqnoz qoymağı hələlik təxirə salmalı, bir müddət gözləməlidir. Professor Lemplafın klinikasında belə qaranlıq, çətin vəziyyətlərdən ötrü üstündə nozakətə qeyri-müəyyən mənşəli “Rurexia”¹ sözləri yazılmış zərif kartoçkalar olurdu. Belə diaqnoz, həm düzgündü, həm də qeyri-müəyyəndi. Həkimin boynuna məsuliyyət qoymurdu, əsas da budur ki, çox gözəl və elmi səsələnirdi!

Əndru tamam ruhdan düşmüş halda aptek piştaxtasının altındakı qutudan altı unsiyalı bir şüşə götürüb qaşqabağını tökərək fikirli-fikirli qızdırma salan dərman hazırlamağa başladı. Spiritus aetheris pitrosi, salisil natrium – bu zəhrirəm natrium salisil harda itib-batıb? Aha, burda imiş ki! O, özünə ancaq bununla təskinlik verməyə çalışdı ki, bütün bunlar çox gözəl, təsirli dərmanlardır, qızdırmanı mütləq salmalı, xəstənin halını yaxşılaşdırmalıdır. Professor Lemplaf tez-tez deyərdi ki, salisil natriumdan yaxşı, qiymətli dərman yoxdur.

Sulu dərmanı təzəcə hazırlayıb qurtarmış Əndru özündən bir qədər razı halda siqnaturanı yazırdı ki, zəng çalındı, qapı küçə tərəfdən açıldı və ortaboşlu, enli kürəkli, dolu bədənlı, qırmızı sifətli, otuz yaşlarında bir kişi içəri girdi, dalınca da bir it. Araya çökən sükutu bir müddət heç kəs pozmadı. Qarışıq cinsli qara-kürən rəngli it pəlçıqlı dal ayaqları üstə çömbəlib oturdu, çiyinlərinə saldığı yaş müşəmbə plaşının altından nimdaş məxmər kostyumu, uzun şaxtaçı corabları və mıx vurulmuş başmaqları görünən sahibi isə Əndrunu başdan-ayağadək gözdən keçirməyə başladı. Kişi danışmağa başlayanda səsinin ahəngində incə bir istehza və adamı əsəbiləşdirən ədəb-ərkan duyulurdu.

¹ Rurexia – qızdırma vəziyyəti

– Burdan keçirdim, pəncərədə işıq gördüm, buna görə də sizə baş çəkmək, sizinlə tanış olmaq qərarına gəldim. Mən – Denniyəm, A. C. L. V. möhtərəm doktor Nikolsun köməkçisi. Bu da (dəgər bilmirsinizsə) “Aptekçilər cəmiyyətinin lisenziya verəni” təməkdir. Bu, Allaha və insanlara məlum olan adların ən yüksəyidir.

Əndru ona bir qədar şübhə ilə baxdı. Filipp Denni cibindən çıxartdığı əzik kağız paçkadan papiros götürüb alışırdı, kibriti yerə tulladı, saymazıyana yaxına gəldi. Dərman dolu butulkanı əlinə aldı, resepti və dərmandan istifadə qaydasını oxudu, şüşənin ağzını açıb iylədi, təzədən tıxacı bağlayıb yerinə qoydu. Onun qaşqabaqlı qırmızı sifəti mülayimləşdi, razılıq ifadə etdi.

– Çox gözəl! Siz artıq işə başlamısınız! “Hər üç saatdan bir xörək qasıq”. Ey mərhəmətli Allah, bütün həkimlərin səcdəgahı olan bu sevimli kəlamlara təzədən rast gəlmək necə də xoşdur! Bəs, doktor, nə üçün gündə üç dəfə yox, üç saatdan bir? Bəs sizə məlum deyilmi ki, ciddi ortodoksal qaydalara görə bir qasıq dərman qida borusundan gündə üç dəfə keçməlidir? – O, sözlərinə ara verdi, süni ciddiyyəndə yüngül istehza daha çox hiss olunurdu... – Doktor indi mənə deyən görüm bura nə daxildir? İyindən bilirəm ki, Spiritusæthevis nitrosidir. Qiyamət şeydir! Çox gözəl, əziz doktor, çox gözəl. Bu, həm sidikqovan, həm yelqovan, həm də can bərkidən dərmandır. Onu lap çəlləklə də içmək olar. Qırmızı kitabçada yazılanlar yadırlıdır? Şübhəli vəziyyətlərdə xəstəyə Spiritus pitrosi yazın. Yoxsa bu yodlu kaliuma aiddir? Paho, deyəsən, mən bəzi çox vacib şeyləri yaddan çıxarmışam axı!

Taxta daxməyə təzədən sükut çökdü, onu ancaq dəmir damı döyəcəyən yağışın taqılıtsı pozurdu. Özünü itirmiş Əndrunun qaşqın vəziyyətindən ləzzət alan Denni birdən qəhqəh çəkib gülərək, istehza ilə dedi:

– Yaxşı, elmi bir yana qoyaq, doktor. İndi siz görək mənə maraqlandıran bir suala cavab verəsiniz, bura niyə gəlmisiniz?

Hirs Əndrunu getdikcə daha çox boğurdu. O, qaşqabaqla cavab verdi:

– Mən Blenellini kurorta – mineral suları çağlayan kurortvarı bir şeyə çevirmək istəyirdim, başa düşürsünüzümü?

Denni təzədən qəhqəh çəkdi. Bu gülüş Əndrunu təhqir edir, onda Denniyə sille ilişdirmək arzusu oyadırdı.

– Ağıllı cavabdır, mənim əziz doktorum, ağıllı cavabdır. Buxar katoku kimi yüngül, əsil şotland yumoru! Təəssüf ki, buranın suyunu kurort üçün tamam yararlı su kimi sizə məsləhət görə bilmərəm. Tibb işçiləri məsələsinə gəldikdə isə, əziz doktor, deyiz bilərim ki, bizim vadidə bu şanlı və doğrudan da nəci bəşənin nümayəndələri tör-töküntüdə başqa bir şey deyil.

– Siz də o cümlələrdə?

Denni başını tərpətdi:

– Tamamilə doğrudur!

O, kürəntəhər qaşları altından Əndruya baxaraq bir dəqiqəyədək susdu. Sonra kifir sifətindən istehzal ifadə yox oldu, o, təzədən qaşqabağını tökdü. Bu dəfə səsinin ahəngi yarıqlı və ciddi idi:

– Bura baxın, Mənsən! Mən belə bilirəm ki, Blenelli sizin üçün Harli–stritə gedən yolun ancaq bir mərhələsidir, lakin nə qədər ki, burdasınız, bu yer haqqında bəzi şeyləri bilsəniz pis olmaz. Siz görəcəksiniz ki, bura yaxşı romantik əməllərə cavab vermir. Burada nə xəstəxana, nə təcili yardım kareti, nə rentgen şüaları var! Xəstə üzərində cərrahiyyə əməliyyatı aparmaq lazım gələndə bu işi mətbəx masası üzərində görür, sonra da əllərini qab-qacaq yuyulan tasma yuyurlar. Sanitariya şəraiti heç tənqidə də layiq deyil. Quru yay aylarında uşaqlar vəbadan milçək kimi qırırlar. Patronunuz Peyc çox böyük təcrübəyə malik qoca həkimdi, lakin onun işi artıq bitib, onu Bloduen parçalayıb uddu, bundan belə doktor Peyc heç vaxt işləyə bilməyəcək. Mənim patronum Nikols həkim yox, adicə olaraq ağzı və xəsis mamacadır. Bremvel, Gülmüş kral bir neçə sentimentlə kəlamdan və Solomonun “Nəğmələr nəğməsi”ndən başqa heç nə bilmir. Qaldı ki, mən... mən yaxşı günlərin yetişməsinə gözləyə-gözləyə möhkəm çirəm. Hə, bir də sizin fağır aptekçiniz Cenkins. O, qiyamət işlər görür, xəlvətcə qadın xəstəliyindən müalicə üçün qurğuşun həb alveri edir. Hə, deyəsən, hər şeyi dedim. Gedək Qoukins! – O, itini səsləyib ağır addımlarla qapıya sarı yönəldi. Kandırdı dayanıb əvvəlcə piştaxta üstündəki dərman şüşəsinə, sonra Mənsənə baxdı. İstər-istəməz, tamamilə laqeyd halda dedi:

– Yeri gəlməşkən, sizin yerinizdə olsaydım yoxlardım görüm, Qlayder–pleysdəki xəstəniyədə qarın yatalağı deyil ki. Tipik olmayan hallarda da təsadüf edilir.

Qapının zəngi yenə “dzin” çalındı. Əndru bir söz deməyə macal tapmamış doktor Flipp Denni və Qoukins qaralıqda yox oldular.

Əndrunu bu gecə yatmağa qoymayan içindəki yunu yapışmış bərk döşək yox. Qlayder-pleysdəki xəstə sarıdan getdikcə artan nigarənçılığı idi. Görəsən o yatalaqdımı? Denninin vidalaşarkən dediyi sözləri onun artıq həyəcanlanmış qəlbində yeni şübhələr, bədbin fikirlər oyadı, xəstəliyin mühüm bir əlamətini gözdən qaçırdığından qorxaraq o, elə sübhün bu erkən çağında durub təzədən xəstəsinə yanına yollanmaqdan özünü güclə saxlayırdı. Bütün gecəni yuxusuz keçirən, səhərədək narahat halda qurdalanan Əndru artıq o məqama çatdı ki, öz-özündən soruşdu: görəsən onun, ümumiyyətlə, tibb aləmindən cüzi də olsa başı çıxarmı?

Mənsən hər şeyi ürəyinə salan, özünə dörd edən çılğın təbiətə malikdi. Görünür, bu xasiyyəti Şotlandiyanın dağ yerində dünyaya gəlmiş, uşaqkən vətəni Allapulda qütb parlısının bəyaz səmada necə çapdığını görmüş anasından ona irsən keçmişdi. Əndrunun Fayfşirdə xırda fermer olmuş atası Con Mənsən sağlam düşüncəli, təmkinli və zəhmətkeş adamdı. Lakin o, öz torpağına o qədər də yaxşı ağılıq edə bilmirdi. buna görə də dünya müharibəsinin sonunda cəbhədə həlak olanda işləri çox dolaylıq və acınacaqlı vəziyyətdə qaldı. Cessi Mənsən tam bir il fermanı saxlamağa ciddi səy göstərdi, süd təsərrüfatı yaratdı, Əndru həddən çox kitablarla məşğul olduğundan onun əvəzinə furqona minib südü paylamağa aparırdı. Lakin çox çəkmədi ki, neçə ildən bəri heç bir məhəl qoymadığı öskürək ona daha çox əziyyət verməyə başladı və Cessi Mənsən gözlənilmədən nazik dərili, qara saçlı dağ adamlarını daha çox məhv edən vərəmə xəstəliyinə tutuldu.

Əndru on səkkiz yaşında tək-tənha qaldı. O vaxt o, universitetin birinci kursunda oxuyur, ildə qırx funt təqaüd alırdı, bundan savayı əlinə bircə qəpik də olsun pul gəlmirdi. Onu xilas edən "Qlen fondu" oldu. Bu tipik şotland müəssisəsi (onun banisi mərhum ser Əndru Qlenin sadələvh təbirincə desək) "xaç suyuna çəkilərkən Əndru adı almış layıqlı və ehtiyacı olan tələbələrə ildə əlli funt borc verir, amma bu şərtlə ki, tələbə təhsilini başa vurduqdan sonra həmin borcunu vicdanla ödəsin".

"Qlen fondu" və kefi kök halda acliq çəkmək bacarığı Əndruya St. – Əndru universitetini başa vurmağa, sonra da Dandi şəhərində tibb fakültəsini bitirməyə kömək etdi. Fonda minnətdarlığı və

həddən artıq vicdanlı olması onu məcbur etdi ki, diplomu alan kimi (təhsilini təzəcə başa vurmuş həkimlərin başqa yerlərə nisbətən daha çox maaş ala biləcəkləri) Cənubi Uelsdə ildə 250 funt maaşla işə başlasın. Halbuki o, on dəfə az maaşla Edinburq kral klinikasında işləməyi, əlbəttə, daha üstün tutardı.

Budur, indi o, Blenellidədir. Yataqdan qalxıb üzünü qırxdı, geyindi, ilk xəstəsindən nigarən olduğu üçün bütün bunları çox cəld, tələsik etdi. O, tələsə-tələsə səhər yeməyini yeyib təzədən öz otağına keçdi. Çamadanını açıb oradan göy dərili kiçik bir qutu çıxartdı. Onu açdı, ciddi görkəmlə bir müddət qutunun içindəki medala, universitetdə hər il klinik təbabətdə ən böyük nailiyyət qazanmış tələbəyə verilən Hunter¹ qızıl medalına baxdı. Bu medalın o da, Əndru Mənsən da almışdı! O, bu medalı hər şeydən yüksək qiymətləndirirdi, ona xoşbəxt gələcəyin rəhni olan bir tilsim kimi baxmağa adət etmişdi. Bu səhər isə o, həmin medala iftixarla, qoribə, gizli bir yalvarışla baxır, elə bil özünə inamını təzədən qaytarmaq istəyirdi. Sonra qutunu gizlədib ambulatoriyaya, xəstələrin səhər qəbuluna tələsdi.

Əndru daxməyə daxil olanda Dey Cenkins artıq orada idi, krandan böyük saxsı dolçaya su doldururdu. Bu, qırmızı damarlı yanaqları çökmüş, gözləri dörd olan çox çəvik, qərsarsız bir adamdı; nazik qıclarına elə dar şalvar keçirmişdi ki, Əndru beləsinə heç kəsin əyində görməmişdi. Cenkins onunla salamlayıb yaltaqcasına dedi:

– Doktor, sizin belə tezədən gəlməniyə ehtiyac yoxdur. Siz gəlin-cəyədək mən bütün təkrar veriləli dərmanları buraxıram, kimə lazım olsa vəsiqə də verə bilərəm. Doktor Peyc xəstələndə missis Peyc üstündə doktorun qolu olan rezin ştamp sifariş edib.

Əndru etiraz etdi:

– Təşəkkür edirəm. Bütün xəstələri özüm qəbul etmək istəyirəm. – Sonra duruxdu, aptekçinin gördüyü işdən elə heyətləndi ki, müəyyən müddətə bayaqkı həyəcanı da büsbütün yadından çıxdı. – Siz orda neyləyirsiniz?

Cenkins cavab əvəzinə ona göz vurdu.

– Dolça suyu onlara daha dadlı görünür. Hər ikimiz qədim, xeyirxah "aqua"²-nin nə demək olduğunu yaxşı bilirik, elə deyilmi, doktor? Xəstələr bunu bilmirlər. Mən dəliyəm ki, onların yanında şüşələrinə krandan su töküm?!

¹ Con Hunter – məşhur şotland cərrahı

² Aqua – su

Balacabay aptekçi hər şeyi açıq-saçıq danışmaq üçün həvəse gəlmişdi ki, birdən evin dal qarşısından, ambulatoriyanın qırx yardığından kimsə ucadan çağırdı:

– Cenkins! Cenkins! Mənə lazımsınız, elə bu dəqiqə gəlin bura!

Cenkins sahibinin qırmanc şaqılıtsından diksindən yaxşı təlim görmüş köpək kimi ayağa sıçradı və titrək səslə kəkələdi:

– Bağışlayın, doktor. Məni missis Peyc çağırır. Mən... Mən gərək qaçam ora.

Xəşbəxtlikdən səhər qəbuluna cəmi bir neçə adam gəlmişdi. Əndru on birin yarısındanək hamını yola saldı, evdə baxılacaq xəstələrin siyahısını Cenkinsdən alıb, dərhal Tomasın qazalağında yola düşdü. Ona əzab verən bir səbirsizliklə qoca sürücüyə tapşırı ki, qazalağı birbaşa Qlayder-pleysə sürsün.

İyirmi dəqiqədən sonra o, rəngi qaçmış, dodaqlarını bərk-bərk bir-birinə sıxmış halda, üzündə qəribə bir ifadə ilə yeddi nömrəli evdən çıxdı.

İki ev keçib siyahısında olan 11 nömrəli evə gəldi. 11 nömrəli evdən çıxıb küçənin qarşı tərəfindəki 18 nömrəli evə baş çəkdi. Oradan da çıxaraq tini döndü, Rednor-pleysə yollandı. Cenkins burada yaşayan daha iki xəstənin ünvanını yazmışdı, oradaca qeyd etmişdi ki, dünən özü o xəstələrin yanında olub. Əndru cəmi bir saatda bir-birinin yaxınlığında yerləşən yeddi evə gedib xəstələrə baxdı. Yeddi xəstədən beşində, o cümlədən Qlayder-pleysdəki 7 nömrəli evdə yaşayan, bədəninə artıq səpmə peyda olan xəstədə qarın yatalağının tipik əlamətlərini gördü. On gündür ki, Cenkins onları təbəşir və tiryəklə müalicə edirdi. Dünən xəstəyə diaqnoz qoya bilməyən Əndru indi dəhşətlə yəqin etdi ki, yatalaq epidemiyası partlayışı ilə qarşılaşdı.

Qalan xəstələrə o, dəhşət içində, çox tələsik baxdı.

Nahar zamanı missis Peycin başı (Mənsona gülə-gülə izah etdiyi kimi “doktor Peyc üçün hazırlanmış, lakin onun nədənsə bəyənəmədiyini”) ələ qızardılmış şirinətə bərk qarışdığı vaxt Əndru lal-dinməz oturub bu məsələni hərtərəfli düşünürdü. O, başa düşürdü ki, missis Peycdən əməlli şey öyrənə bilməyəcək, bu qadından kömək gözləmək nəhaqdır. Buna görə də Peycin özü ilə danışmağı qərara aldı.

O, doktorun otağına girəndə pəncərələrin pərdəsi salınmışdı, Edvard çarpayıda hərəkətsiz uzanmışdı, başı bərk ağrıyırdı. Ağrının şiddətindən üzü qıpqırmızı qızarmış, tamam büzüşmüşdü. İşarə ilə

qonağa oturmaq üçün yer göstərsə də, Əndru hiss etdi ki, indi xəstəni təzə bəd xəbərlə həyəcanlandırmaq amansızlıq olardı. Çarpayının böyründə bir neçə dəqiqə oturub ayağa durdu, getməyə hazırlaşanda ancaq bir sualla kifayətləndi:

– Doktor Peyc, deyin görüm, yoluxucu xəstəlik müşahidə ediləndə ilk növbədə neyləmək lazımdır?

Araya sükut çökdü. Sonra Peyc gözlərini açmadan və qımıldanmadan cavab verdi, elə bil ağız açıb danışmasından baş ağrıları xeyli artmışdı.

– Belə hallarda ortaya həmişə çətinliklər çıxır. Bizdə xəstəxana da yoxdur, nəinki yoluxucu xəstələr üçün xüsusi yerlər. Əgər çox ciddi bir şey baş versə Toniqlənə – Qriffitsə zəng vurun. Toniqlən Blenellidən aşağıda, buranın on beş milliyindədir. Qriffits – dairə həkim inspektordur.

Araya yenə uzun sükut çökdü.

– Qorxuram ki, bunun bir faydası olmağa.

Bu məlumatdan özünə bir balaca təskinlik tapan Əndru aşağı, dəhlizə cumub Toniqlənə zəng vurdu. Telefonun yanında dayanıb dəstəyi qulağına sıxaraq gözlədiyi zaman mətbəxin qapısı daldından ona baxan xidmətçi qadın Ennini gördü.

– Allo! Allo! Doktor Qriffitsdir? – O, nəhayət xəttin qoşulmasına nail oldu.

Bir kişi səsi çox təmkinlə və ehtiyatla cavab verdi:

– Onu soruşan kimdir?

– Danışan Blenellidən Mənsondur, doktor Peycin assistenti – Əndrunun səsi gərginliyin son həddinə çatdı. – Burada xəstələrimin beşi yatalaqdır. Xahiş edirəm doktor Qriffits yubanmadan bura gəlsin.

Açıq-saçıq tərəddüddən sonra həmin adam birdən dili dolşa-dolaşa, tələsik xalis Uels şivəsində cavab verdi:

– Çox təəssüf edirəm, doktor, çox təəssüf edirəm ki, doktor Qriffits Suonsiyə gedib. Vacib xidməti işdən ötrü.

(Telefon pis işlədiyindən) Mənsון var səslə çığırıldı:

– Haçan qayıdacaq?

– Sözüün doğrusu, doktor, nə vaxt qayıdacağımı deyə bilmərəm.

– Bura baxın...

Xəttin o başında nəşə şaqıldadı. Danışan adam soyuqqanlıqla dəstəyi asdı. Mənsון qəzəbli, əsəbi halda ucadan söydü:

– Ah, zəhrimar, yəqin bu, elə Qriffitsin özü idi!

O, təzədən zəng etdi, lakin onu çaçağıdırmadılar. İnadla üçüncü dəfə cəng etməyə hazırlaşdı ki, Enninin dəhlizə çıxıb əllərini döş-lüyün önündə bir-birinin üstünə qoyaraq sakitcə, ciddi təzədə ona baxdığını gördü.

Bu, çox səliqəli geyinmiş, ciddi və aydın ifadəli üzə malik qırx beş yaşlarında bir qadımdı. O dedi:

– Doktor, danışıqımızı təsadüfən eşitdim. Siz doktor Qrifitsi günün bu çağında heç vaxt Toniqləndə tapmazsınız. Çox vaxt Suonsiyə qolf oynamağa gündüzlər gedir.

Boğazını tutan qəhəri birtəhər udmağa çalışan Mənsən Əsəbi halda etiraz etdi:

– Amma mənə elə gəlir ki, mənimlə danışan onun özü idi.

Enni ötəri gülümsədi:

– Ola bilər. Mən eşitməşəm ki, o, Sonsiyə getməyəndə də hamıya cavab verir ki, gedib. – Qadın Əndruya mehribanlıqla baxdı, sonra qapıya sarı çevrilib danışığına yekun vurdu: – Mən yerinizə olsaydım onunla danışmağa vaxt sərf etməzdim.

Əndru dəstəyi asıb qəlbində getdikcə artan bir hiddətlə, təşviş hissilə evdən çıxdı, dodaqaltı kimisə söylə-söyü təzədən xəstələyə baş çəkməyə getdi. Qayıdanda artıq axşam qəbuluna başlamağın vaxtı idi. O, arakəsmə arxasında, həkim kabinetini əvəz edən xırdaca, dansqal bir otaqda saat yarım əyləşib dəhlizi ağzınacan dolduran xəstələyə o vaxtanan baxdı ki, yaş bədənlərin buxarlanmasından divarlar tərələdi, otaqda nəfəs almaq mümkün olmadı. Bunlar barmaqları yaranmış, xroniki revmatizmə, gözləri və diz bağları peşə xəstəliklərinə tutulmuş mədən fəhlələri idi. Onların soyuqlamış, öskürən, harası isə burxulan, zədələnən, ən cüzi insani nasazlıq hiss edən arvadları, uşaqları idi. Başqa vaxt olsaydı bu iş Əndruya ləzzət verərdi, önləndə özünü imtahan verirmiş kimi hiss etdiyi boz üzlü, qaşqabaqlı bu adamların onun hər hərəkətinə sakitcə və diqqətlə göz qoymaları da ona xoş gələrdi. Bu gün isə onu daha mühüm məsələlər düşündürdü. Resept yazdığı, sinələri taqqıldatdığı, məsləhətlər verdiyi müddətdə onun beynində belə bir fikir yarandı: “Başıma o ağıl qoydu. Ondən zəhləm gedir, bəli, bu təkəbbürlü iblisi görən gözüm yoxdur, lakin çarəm yoxdur. Görək yanına gedəmm”.

Onun yarısında, axırını xəstə ambulatoriyadan çıxıb gedəndən sonra Əndru qətiyyətlə xırdaca otağından çıxdı.

– Cenkins, doktor Denni harada yaşayır?

Bu vaxt gecikmiş bir xəstənin ambulatoriyaya soxula biləcəyindən qorxaraq çöl qapısını tələsik bağlayan cılız aptekçi üzündə gül-məli dəhşət ifadəsi ilə Əndruya sarı çevrildi.

– Doktor, olmaya onun yanına getmək istəyirsiniz? Missis Peyc... onu xoşlamır.

Əndru qaşqabaqla soruşdu:

– Niyə xoşlamır?

– Hamı niyə xoşlamır, – o da ona görə. O, missis Peyclə elə kobud rəftar etdi ki! – Cenkins susdu, Mənsənün üzünə xeyli baxdıqdan sonra könülsüz əlavə etdi. – Nə deyirəm ki, əgər mütləq bilmək istəyirsinizsə, deyə bilərəm: Missis Sicerin evində yaşayır, Çepel-strit, qırx doqquzda.

Təzədən yola çıxdı. Əndru bütün günü ayaq üstə olsa da, ağır yük kimi üstünə düşən yatalaq epidemiyası ilə bağlı qaşğılara, duyduğu məsuliyyət hissənə başı qarışdığından yorğunluq hiss etmirdi. Çepel-strit, qırx doqquz nömrəli evə gəlib biləndə ki, Denni evdədir ürəyində bir yüngüllük duydu. Ev sahibəsi onu Denninin otağına ötürdü.

Denni Əndrunun gəlişinə təəccüb etdisə də bunu bürüzə vermədi. Ancaq gözlərini ona zilləyib, Əndru üçün dözülməz bir təzədə onu xeyli diqqətlə nəzərdən keçirdikdən sonra soruşdu:

– Nə olub, yoxsa kimisə o dünyaya yola salmışınız?

Hələ də yığırdırılmamış isti qonaq otağının kandarında dayanan Əndru qızardı, lakin hirsini və incikliyini güclə uddu. O, qırıq-qırıq dedi:

– Siz haqlı idiniz. Bu, qarın yatalağıdır. Bunu dərhal müəyyən-ləşdirə bilmədiyim üçün məni öldürmək də azdır. Artıq beş xəstə var. Mən bura bəxtəvərlikdən gəlməmişəm. Görək bir şey ələyək. Axı mən burada təzə adamam, nə etmək lazım olduğunu bilmirəm. Həkim inspektoruna zəng vurdum, ondan heç bir fayda olmadı. Məs-ləhət üçün yanınıza gəldim.

Buxarının qarşısındakı kreslosunda qanrılarla ağzında trubka Əndruya qulaq asan Denni, nəhayət, narazı halda donqulandı:

– İçəri keçin də. – Sonra qəfildən hirsələndi: – Allah xatirinə əylə-şin! Kimisə lənətləməyə hazırlaşan presviterian keşişi kimi dimdik dayanmayın. Bir şey içmək istəyirsiniz? Yox? Əlbəttə, elə bildirdim ki, istəməyəcəksiniz.

Əndru onun təkidinə könülsüz tabe olub tərəddüdlə əyləşdikdən, hətta bir papiros yandırdıqdan sonra belə Denni söhbətə başlamamağa tələsmədi. O, əyləşib yurtq başmağının burnu ilə iti Qoukinsi dümsüklüyüydü. Nəhayət, Mənsən papirosunu çəkib qurtaranda Denni başı ilə masanı göstərib dedi:

– Lütfən, buna baxın!

Masanın üstündə çox gözəl bir Seys mikroskopu, onun da yanında bir neçə preparat vardı. Əndru preparatlardan birini mikroskopa qoyub baxdı, dərhal xarakterik basilləri – yatalaq bakteriyaları qrupunu tanıdı.

Ünvanına deyiləcək tənqidi qabaqlamağa tələsirmiş kimi, Denni cəld saymazayana dedi:

– Əlbəttə, çox pis hazırlanıb. Birtəhər, başdansıvdu eləmişəm. Allaha şükür, mən laboratoriya siçovulu deyiləm. Cərrahəm. Lakin bizim bu lənətə gəlmiş üsuli-idarədə adamın əlindən gərək hər iş gələ. Burası da var ki, preparatlar necə pis qayırılsa da onları dolaşmaq salmaq olmaz, hətta adi gözlə görünür. Mən onları öz sobamda aqardan¹ hazırlamışam.

Əndru böyük maraqla soruşdu:

– Demək yatalağa siz də rast gəlmisiniz?

– Dörd dəfə. Elə sizin səhədə. – Denni susdu. – Sizin burda görüdüyünüz taxtabitilər Qlayder-pleysdəki quyudandır.

Əndru canlanaraq, onlarca sual vermək həsrətilə alışıb yanaraq, bu adamın öz işinə necə ciddi yanaşdığını getdikcə başa düşərək, başlıcası isə, epidemiyanın mənbəyinin ona göstərildiyindən hədsiz sevinərək Denniyə baxırdı.

Denni eyni soyuq, acı rixşəndlə dediklərinə yekun vurdu:

– Bilirsinizmi, paratıf burada az-çox adı hadisədir. Lakin bir vaxt, – tezliklə, lap tezliklə! – epidemiyanın yaxşıca alovlandığının şahidi olacağıq. Bu işin günahkarı da mərkəzi kanalizasiya borusu olacaq. Boru, başdan-ayağa deşik-deşikdir, ondan sızan çirkab şəhərdəki yeraltı çeşmələrin yarından çoxunu zəhərləyir. Mən bu həqiqəti Qriffitsə qandıranadək tamam əldən düşdüm. O da özünü işə verməyən, heç nəyə yaramayan, tənəbəl, mömin heyvanın biridir. Onunla axırıncı dəfə telefonla danışanda hədələyib dedim ki, bu dəfə görüşəndə vurub başımı partladacağam. Yəqin elə buna görə bu gün sizdən qaçıb.

¹ A q a r – seylon məmirindən və Şərqi Hindistanın dəniz yosunlarından əldə edilmiş jelatınvari maddə.

Birdən hiddətlənən Əndru çıxırdı:

– Belə də iş olar?! Bu ki, biabırçılıqdır!

Denni çiyinlərini çəkdi:

– O, şəhər idarəsindən heç nə tələb etmək istəmir, qorxur ki, zəruri xərcləri ödəməkdən ötrü birdən onun maaşından kəsərlər.

Araya sükut çökdü. Əndru söhbətin davam etdirilməsini çox arzulayırdı. Dennidən xoşu gəlməyə də, bu şökkak adamın bədbinliyi, soyuqqanlı və qabaqcadan düşünülmüş ədəbsizliyi onda qəribə bir tərzdə qətiyyət oyadırdı. Lakin Əndru burada çox qalmağa bəhanə tapa bilmirdi. Buna görə də masa arxasından qalxıb qapıya sarı yönəldi, əsil hissələrini gizlədib, Denniyə sadəcə nəzakətlə təşəkkür edərək özündə indi yüngüllük duyduğunu ona bildirməyi qərara aldı.

– Məlumata görə sizə çox minnətdaram. Sayənizdə indi mənə hər şey aydındır. Məni epidemiyanın səbəbi narahat edirdi, fikirləşirdim ki, xəstəliyi yayan nədir? İndi ki, bütün işlərin quyuda olduğunu müəyyənləşdirmisiniz, deməli, vəziyyət xeyli yüngülləşir. Bundan belə gərək Qlayder-pleysdə suyun hər damcısı qaynadılıns.

Denni də qalxdı.

– Qriffitsi qaynatmaq lazımdır! – deyərək o mızıldandı. Sonra əvvəlki istehza ilə əlavə etdi: – Doktor, xahiş edirəm, minnətdar olmayasınız! Bütün bu əhvalat qurtarıncayadək bir-birimizdən zəhləməz getsə də, görünür, biz hələ neçə dəfə görüşməli olacağıq. Kefiniz haçan istəsə yanımıza gəlin. Burada insanlarla ünsiyyət o qədər də ələ düşən şey deyil. – O, öz itinə baxdı və sözünü çox kobud tərzdə tamamladı. – Hətta şotlandiyalı doktorun gəlişinə şad olanıq. Elə deyilmi, ser Con?

Ser Con Qoukins quyruğunu xalhya çırpdı və Mənsəni hirsələndirmək istəyirmiş kimi qırmızı dilini göstərdi.

Buna baxmayaraq, Qlayder-pleysdən keçib evə qayıdanda yulüstü hamıya suyu qaynadıb içməyi möhkəm tapşırırdı. Əndru hiss etdi ki, Dennidən daha əvvəlki kimi zəhləsi getmir.

IV

Əndru təbiətinə xas olan bütün coşğunluğu, cəldliyi ilə yatalaqla mübarizəyə atıldı. O, öz işini sevirdi, buna görə də fəaliyyətinin lap əvvəlində əlinə belə bir fürsət düşdüyünü uğurlu başlanğıc hesab edirdi. İlk həftələrə lap öküzlük kimi, özü də həvəslə işlədi. Xəstələrə hər gün baş çəkmək, onları qəbul etmək bütünlüklə onun öhdəsinə

düşürdü. Bu işi yerinə yetirdikdən sonra isə yatalaq xəstəliyinə tutulanlarla böyük maraqla məşğul olurdu.

Devosən, elə bu ilk mübarizədə bəxti gətirdi. Ayın axırına yaxın bütün xəstələri sağalmağa başladı. Belə düşünmək olardı ki, epidemiyanın qarşısı alınmışdır. O, amansız bir ciddiliklə həyata keçirdiyi bütün tədbirlər – suyu qaynatmaq, dezinfeksiya, xəstələrin təcrid edilməsi, hər qapıdan karbol turşusu hopturulmuş döşəkağı asılması, missis Peycin hesabına girvənkə-girvənkə gətirdiyi və öz əlilə Qlayderin çirkab qanovlarına sərələdiyi xorlu əhəng haqqında fikirləşdikcə ləzzətlə, razılıq hissilə öz-özünə deyirdi: “Kömək elədi! Mən belə xoşbəxtliyə layiq deyiləm. Lakin Allah şahiddir ki, bütün bunları mən eləmişəm!”

O, xəstələrinin Denninin xəstələrindən tez sağaldıqlarını görüb üyündə onu utandıran gizli bir sevincde duyurdu.

Denni onun üçün yenə də tapmaca idi, onu əsəbiləşdirirdi. Onlar təbii ki, indi tez-tez görüşür, eyni sahələrdəki xəstələri yoluxurdular. Denninin ikilikdə gördükləri işə bütün varlığı ilə rişxənd etməkdən xoşu gəlirdi. O, özünü və Mənsonu “epidemiyanın zəhmli qənimləri” adlandırır, bu çeynəmiş ifadəni kinayəli razılıq hissilə, dilə gətirirdi. Lakin onun bütün sarkazmı, rişxəndlə dediyi “doktor, unutmayın ki, biz həqiqətən gözəl bir peşənin şərəfini qoruyuruq” kimi sözləri xəstəliyin ona keçməsi barədə fikirləşmədən saatlarla xəstə ilə bir otaqda qalmasına, yataqların yanında əyləşməsinə, onlara toxunmasına əsla mane olmurdu.

Arabir üzə vurmadığı utancaq səmimilik, sadəlik əlamətlərindən ötrü Əndru həтта ona vurulmağa hazırdı. Lakin sonra Denninin dediyi kəskin, acı bir söz yenə hər şeyi korlayırdı.

Bir dəfə incimiş, əhvalı pözülmiş Əndru Denni barəsində bir məlumat almaq ümidilə “həkimin ünvan-təqviminə” pənah apardı. Bu, doktor Peycin rəfində tapdığı beş il əvvəl çap edilmiş köhnə məlumat kitabı idi. Lakin burada doktor Filipp Denni haqqında çox qiyamət məlumatla rast gəldi. Sən demə o, Kembric universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, cərrahiyyə magistri elmi dərəcəsi almış, Liboro şəhərində baş cərrah vəzifəsində işləmişdir.

Noyabrın 10-da Denni gözlənilmədən telefonla zəng vurdu.

– Mənsən, sizi görməliyəm, saat üçdə yanıma gələ bilməzsinizmi? Çox vacib işdir.

– Yaxşı, gələm.

Şəhər yeməyi zamanı Əndru qidiri ki, Bu gün ona verilən kənd piroqunu yeyib qurtarırdı ki, Bloduenin gözlərini zilləyib işvə ilə, eyni zamanda amirənə tərzdə ona baxdığını hiss etdi.

– Sizinlə telefonda danışan kim idi? Denni idi, hə? Siz görək elə adamlarla oturub-durmayasınız. Ondan sizə heç bir xeyir dəyməz.

Əndru soyuq nəzərlə qadının gözünün içinə baxdı:

– Əksinə, onun mənə çox xeyri dəyib.

Sözünə etiraz edilməsinə heç vaxt dözməyən Blouden qeyzlə çıxmırdı:

– Bəsdir, doktor! O, əsil dəlidir! Heç kəsə dərman yazmır. Məsələn, bütün ömrü boyu həkimlərin dərmanla müalicə etdikləri Ris Morqan onun yanına gedəndə qadına məsləhət görüb ki, hər gün iki mil piyada dağlara tərəf getsin, daha “donuz yemi olan hər cür horranı qarnına tökməsin”. Bu, onun öz sözləridir. Onda qadın onun siyahısından çıxıb yanımıza gəldi, Cenkinsdən butulka-butulka qiyamət sulu dərmanlar almağa başladı. Bu Denni çox qaba, iyrenc adamdır. Hamı deyir ki, onun hardasa arvadı var, arvad onunla yaşayır. Görürsünüz necə adamdır! Bundan başqa, demək olar ki, həmişə sərxoşdur. Yaxşısı budur ki, onunla əlaqəni kəsin, doktor. Bir də unutmayın ki, siz doktor Peyc üçün işləyirsiniz.

Artıq dəfələrlə eşitdiyi bu tapşırıq Əndrunu bərk əsəbiləşdirdi. O, missis Peyci razı salmaq üçün onsuz da əlindən gələni edirdi, lakin tələbatın həddi-hüdudu yoxdu. Missis Peycin bir-birini əvəz edən şək-k-şübhə dolu hərəkətləri və saxta şənliyində həmişə Əndrudan son imkanadək istifadə etmək, əvəzini isə mümkün qədər az vermək meyli duyulurdu. Birinci ayın maaşını artıq üç gündü ki, yubadırdı. Bu, bəlkə də qadının tərəfindən adi unutanlıqdı. Lakin belə unutanlıq Mənsonu narahət edir, qəzəbləndirirdi. Odu ki, öz firavanlığını hər vasitə ilə qoruyan, Dennini tənqid etməyə cəsarət edən bu piyli, ətli-əndamlı qadının görkəmi onu özündən çıxartdı. Əndru qeyzlə dedi:

– Missis Peyc, əgər maaşımı vaxtında alsaydım, onda doktor Peyc üçün işlədiyimi daha yaxşı xatırlayırdım.

Qadın birdən-birə qızardı, Mənsona aydın oldu ki, maaş missis Peycin həmişə yaxşı yanında imiş. Qadın başını həyasızcasına dikəltirdi:

– Alarsınız! Böyük şey imiş!

Yeməyin axırınadək missis Peyc qaşqabağını töküb oturdu, onu Əndru təhqir edibmiş kimi başını qaldırıb üzünə baxmadı da. Yeməkdən sonra Əndru qonaq otağına çağrılarda qadın onu tamam başqa əhval-ruhiyyə ilə qarşıladı. O, həddən artıq nəzakətli, şən, gülüm-sördi.

– Budur, bu da sizin pulunuz, doktor. Əyləşin və bir qədər xoş-rəftar olun. Biz görək dostcasına yaşayaq, yoxsa aramız dəyər.

Qadın xovlu yaşıl kreslodə oyləşmişdi, dolu, ətli dizləri üstdə bir funtluq iyirmi kağız pul, bir də qara dərili pul kisəsi vardı. Pulları əlinə götürüb ağır-ağır saymağa və Mənsona verməyə başladı. “Bir, iki, üç, dörd...” Əlindəki pullar azaldıqca o, daha ağır sayır, qara, hiyləgər gözləri oğrun-oğrun qırılırdı. On səkkizə çatanda təəssüf bildiren bir ah çəkib dayandı.

– Ah doktor, bizim bu çətin zamanada bu az pul deyil. Elə deyilmi? Mənim devizim belədir: “Ver-al”. Qalan iki funtu olarmı ki, bəxtimi sınamaq üçün özümə saxlayım?

Mənsən dinmədi. Qadın xırdaçılığı, aqgözlüylə ilə özünü alçaldır, çox pis vəziyyətdə qoyurdu. Mənsona məlumdu ki, onun həkimliyi missis Peycə çoxlu qazanc gətirir. Qadın neçə dəqiqə oturub gözlərini Əndrunun üzünə zilləyib durdu, sonra xahişinə buz kimi soyuqluqdan başqa heç bir cavab almadığını görərək axırncı iki funtu da əsəbi bir hərəkətlə üstünə atıb kəskin tərzdə dedi:

– Baxın ha, bu pula layiq iş görür!

Sonra cəld sıçrayışla ayağa qalxıb otaqdan çıxmaq istəyirdi ki, Əndru qapının ağzında onu saxladı.

– Bir dəqiqə, missis Peyc.

Mənsunun səsinə əsəbi bir qətiyyət vardı. Belə şeylərdən zəhləsi getsə də, o, bu xəsis xanıma yaxşıca dərs vermək qərarına gəldi.

– Siz bir ay üçün mənə ancaq iyirmi funt verdiniz, bu, eləyir ildə iki yüz qırx funt, halbuki şərtimizə görə mən iki yüz əlli funt almıyıam. Missis Peyc, deməli, mənə hələ on altı şilling səkkiz pens də çatmalıdır.

Qadın qəzəbdən və ümitsizlikdən ağappaq ağardı. Boğula-boğula:

– Ah, belə-ə! – deyər səsinə uzatdı. – Deməli, siz qəpik-quruş üstündə mənimlə aranı vurmaq istəyirsiniz! Mənə həmişə deyiblər ki, şotlandiyalılar xəsis olurlar. İndi buna əmin oldum. Alın! Götürün öz murdar şillinglərinizi, xırdaqları da!

Tikanlı baxışlarını Əndrudan çəkməyən missis Peyc titrək barmaqları ilə ağzınacan dolu pul kisəsindən pul çıxarıb saydı. Nəhayət, Mənsona axırncı dəfə qəzəbli bir nəzər fırladıb cəld qonaq otağını tək etdi, qapını çırpdı.

Hirsindən ürəyi od tutub yanan Əndru evdən çıxdı. Bloduenin dediyi sözlərin haqsızlığını dərk etdiyindən bu acıdıllıq ona daha çox yer clədi. Görəsən, qadın, burada məsələ qəpik-quruşda yox, haqq-ədələtdə, düzgünlük prinsipində olduğunu başa düşmürdümü? Ancaq burası da vardı ki, Əndrunun anadangəlmə xasiyyəti – yüksək əxlaq qaydalarının tələbatından asılı olmayaraq, ömründə heç kəsin onu aldatmasına, axmaq yerinə qoymasına qəti imkan verməmək bütün şimallıları fərqləndirən xüsusiyyəti.

Ancaq poçta çatıb aldığı iyirmi funtu zərfin içinə qoyaraq “Qlen fondu”nun ünvanına göndərdikdən sonra (xırda pulları özünə cib xərcliyi saxladı) bir balaca sakitləşdi. Poçtun önündəki artırmada dayanmışdı ki, yaxınlaşan doktor Bremveli gördü, eyni daha da açıldı. Bremvel ağır-ağır yeriyir, iri pəncələrini daş döşəməli yola özəmətlə basır, qara, nimdaş paltolu vücudu dimdikdi, qırılmış boz saçları kirli yaxalığı üstünə tökülmüşdü, gözləri irəli uzatdığı əlindəki kitaba zillənmişdi. Hələ uzaqdan, küçənin ortasından gördüyü Əndruya yaxınlaşanda yalandan diksinərək özünü heyretlənməmiş kimi göstərdi.

– Ah, əzizim Mənsən! Başım kitaba elə qarışıb ki, az qala sizi görmədən keçib gedəcəkdəm.

Mənsən gülümsündü. Onun, ikinci “şatlı” həkim Nikolsdan fərqli olaraq elə ilk görüşdən Mənsona səmimi münasibət bəsləyən doktor Bremvellə arası kökdü. Bremvelin işi çox olmurdu, buna görə də israfçılıq edib köməkçi saxlamağı özünə rəva görmürdü. Lakin onun lovğa ədaləri, özünü məşhur adam kimi aparmaq adəti vardı.

Bremvel şəhadət barmağının kirli dırnağı ilə oxuduğu səhifəni səylə cızıb kitabı ördü, sonra boş əlini qürurla nimdaş paltosunun yaxasına keçirdi. Onun elə dəbdəbəli görkəmi vardı ki, Blenellinin baş küçəsində lap fantastik xəyala oxşayırdı. Denninin onu “Gümüş kral” adlandırması nəhaq deyildi.

– Hə, əzizim, deyin görüm, bizim bu balaca cəmiyyət xoşunuza gəldimi? Kiçik hücrəmizdə arvadım və mənə baş çəkdiyiniz zaman sizə demişdim ki, bu cəmiyyət ilk baxışda göründüyü kimi də iyrencə deyil! Burada bizim öz istedadlarımız var. Əziz arvadımla mən onları

həvəsləndirməyə çalışırıq. Mənsun, biz bu ucqar guşədə də mədəniyyət məşəlini daha uca qaldırıraq. Siz bir dəfə bizə axşam gəlməlisiniz. Mahni oxumursunuz ki?

Əndru özünü gülməkdən güclə saxlayırdı. Bremvel sə milli bir ahənglə sözüünə davam etdi:

– Hamımız yatalaqla apardığınız mübarizədən, şübhəsiz, xəbərdarıq. Özizim, Blenelli sizinlə fəxr edir. Mən ancaq təəssüf edirəm ki, nə üçün belə bir fürsət mənim üçün düşməyib. İşiniz çətinə düşəndə mən sizə bir fayda verə bilərəmsə, – yanıma gəlin!

“Axı o kimdir ki, qoca adamı lağa qoyur?” – fikrindən doğan peşmançılıq hissi Əndrunu cavab verməyə vadar etdi:

– Doktor Bremvel, yeri gəlmişkən deyim ki, çox nadir hallarda təsadüf edilən olduqca maraqlı təkrar mediastinit¹ rast gəlmişəm. Vaxtınız varsa, bəlkə mənimlə gedib ona baxasınız?

– Hə? – deyər Bremvel bu dəfə bir qədər həvəssiz xəbər aldı. – Mən sizə zəhmət vermək istəməzdim.

Əndru getməyə hazır olduğunu bildirib dedi:

– Burda, tinin dalındadır. Doktor Denni ilə görüşümə hələ yarım saat var. Bircə saniyədən sonra orada olarıq.

Bremvel tərəddüd edirdi, əvvəlcə, deyəsən, boyun qaçırmaq istədi, sonra isə mütərəddid halda razılıq bildirən hərəkət etdi. Onlar Qleyder-pleysə çatıb xəstənin evinə gəldilər.

Xəstəlik, Mənsunun dediyi kimi, həkim üçün son dərəcə maraqlı idi. Bu, boğaz uru vəzisinin mühafizəsi kimi nadir haldı. Əndru bunu müəyyənləşdirə bilməyə görə ürəkdən seviniirdi, yoldaşlıq məsləhətinə böyük ehtiyac duyurdu, ümid edirdi ki, Bremvel bu kəşfə əlaqədar onun sevincinə şərik olacaqdır.

Lakin doktor Bremvel bütün dəbdəbəli bəyanatlarına baxmayaraq xəstəliyə qətiyyətli maraq göstərmirdi. O, həvəssiz Əndrunun dalına düşüb ağzını açmaqdan qorxa-qorxa xəstənin otağına keçdi, təkəbbürlü xanım ədasiyə yatağa yaxınlaşdı. Xəstədən xeyli aralı, təhlükəsiz məsafədə dayanmağa çalışıb onu başdansovdu müayinə etdi. Görünür, burda çox qalmağa meylli yoxdu. Odur ki, ancaq evdən çıxıb təmiz və sarın havanı dərinləndirən ciyərlərinə çəkəndən sonra adı natiqlik qabiliyyəti özünə qayıtdı. Əndru ilə həvəslə danışmağa başladı:

– Dostum, xəstənizə sizinlə birgə baş çəkdiyimdən çox razıyam; əvvəlcə ona görə ki, xəstəliyini sirayət edə biləcəyi təhlükəsi qarşısında heç vaxt geri çəkilməməyi həkimlik borcu hesab edirik; ikincisi ona görə ki, elmi irəli aparmaq üçün ələ düşən hər cür imkana sevinirəm. İnanırsınız ki, bu, indiyədək mənim gördüyüm bütün mədəaltı vəzinin iltihabı hallarının ən səciyyəvi nümunəsidir!

O, Əndrunun əlini sıxıb tələsik getdi, gənc həmkarını tamam heyvət içində qoydu. Sarsılış Əndru ürəyində bir neçə dəfə təkrar etdi: “mədəaltı vəzi”. Bu, Bremvelin ağzından qaçan adı söz xətası yox, çox qaba səhv idi. Xəstəni müayinə zamanı özünü aparması onun həkimlikdən tamam bixəbərlə olduğunu büruzə verdi. Bremvel ədicə savadsızdı. Əndru əlini ovuşdurdu. Bir baxın ha, əlində dip-lomu, əməlli işi olan, ona yüzlərlə adamın həyatı tapşırılan bir həkim mədəaltı vəzi ilə ur vəzisini dolaşdır salır, halbuki, onlardan biri qarın nahiyəsində, digəri isə döşdədir. “Yox, bu lap fəlakətdir!”

Həkimlərin işi haqqındakı əvvəlki təsəvvürlərini həyatın alt-üst etdiyini yeni duyaraq o, ağır-ağır Denninin yaşadığı evə sarı yönəldi. Əndru bilirdi ki, o, hələ gəncdir, bu sahədə kifayət qədər hazırlıqlı deyil, təcrübəsizliyi üzündən səhv də edə bilər. Lakin Bremvel təcrübəsizliyinə bəhanə gətirə bilmədi, belə ki, onun nadanlığına heç bir şeylə bəraət qazandırmaq olmaz.

Əndrunun fikirləri özü də hiss etmədən, fürsət düşdükcə ümumi peşələrini həmişə lağa qoyan Denniyə addadı. Denni bütün ölkədə ancaq tam avamlığı, bir də xəstələrin başını tovlamaq bacarığı əldə etməsi ilə fərqlənən minlərlə heç nəyə yaramayan həkim olduğunu tənbəl-tənbəl sübut etdiyinə görə ilk zamanlar onu bərk əsəbiləşdirirdi. İndi Əndru öz-özündən soruşurdu ki, Denninin dediklərində bəlkə bir həqiqət var. Elə bu gün həmin mövzuda onunla yenə danışmağı qərara aldı.

Lakin Denninin otağına girəndə gördü ki, indi nəzəri mübahisələrin yeri deyil: Filipp onu qaşqabaqla, sükutla qarşıladı. Üzü tutqundu, gözləri qəmli-qəmli baxırdı. Aradan xeyli keçəndən sonra dilləndi:

– Consun oğlu bu gün səhər yeddiddə öldü. Bağırsağı deşilmişdi. – O, qəzəbini güclə boğaraq astadan və soyuq danışdı. – Bir də İstred-rodə yatalağa tutulmuş iki təzə xəstə aşkar etmişəm.

Əndru onun halına acıyıb, nə cavab verəcəyini bilmədi, gözlərini yərə dikdi. Denni isə ürək ağrısı ilə sözüünə davam etdi:

¹ Mediastinit – döş divarının iltihabı

– Amma siz çox da qürənlənməyin. Mənim xəstələrimin öldüyünə, sizinkilərin isə sağaldığına sevinirsiniz. Lənətə gəlmiş kanalizasiya borusu sizin şahədə deşildə o qədər də sevinməzsiniz.

Əndru qızğınliqla dilləndi:

– Yox, canım, yox, nə danışırsınız?! Vallah, sizdən ötrü mən də dilxor olmuşam. Görək bir şey eləyək. Gəlin sanitariya idarəsinə məktub yazaq.

Filipp yenə də qəzəbini güclə boğaraq cavab verdi:

– Biz bir düjün məktub yaza bilərəm. Nəticəsi ancaq bu olar ki, yarım ildən sonra bura avara bir müfəttiş gəlib çıxar. Yox, mən artıq hər şeyi götür-qoy eləmişəm. Onların yeni boru çəkməyə vadar edə biləcək bir yol var.

– Hansıdır?

– Köhnə borunu partlatmaq.

Əvvəlcə Əndru fikirləşdi ki, Denni ağlımı itirib. Sonra anladı ki, Denni qəti qərara gəlib, bun görə də çaşqın halda gözlərini ona dikib durdu. O, əvvəlki anlayışlarını dəyişməyə, təzədən qurmağa hazırlaşdı ki, Denni hər şeyi dağıtdı. Əndru mızıldandı:

– Əgər bu işdən xəbər tutsalar, böyük əngəli çıxar.

Denni qürurla ona baxdı.

– Əgər istəmirsinizsə, mənimlə getməyə bilərsiniz.

Əndru etiraz etdi:

– Yox, gedəcəyəm. Amma Allah bilir ki, mən bunu nə üçün eləyirəm.

Mənsən bütün günü, adı işlərini gördükcə verdiyi vəd barəsində narazılıqla, peşmançılıqla düşündü. Bu Denni dəlinin biridir, tez-gec onu da bir cəncələ salacaq. Tutmaq istədiyi bu işin özü – dəhşətdir, qanunu pozmaqdır, əgər işin üstü açılrsa, hər ikisi məhkəmə qarşısında cavab verməli olacaq. Ola bilsin onları həтта həkimlikdən kənar etsinlər. Qarşısında açılan gözəl, parlaq həkimlik perspektivi başlanğıcında gözlənilmədən dayandırılacağı, dağıdılacağı fikirləşəndə dəhşət hissi Əndrunun canına üşütmə salırdı. O, Filippi qəzəblə lənətləyir, onunla getməyəcəyinə fikrən iyirmi dəfə and içirdi.

Buna baxmayaraq, ona məlum olmayan mürəkkəb səbəblər üzündən Əndru geri çəkilməz və istəmirdi.

Saat on birdə Denni və Əndru Qoukinslə birlikdə Çepelstritin qurtaracağına yollandılar. Zülmət gecə idi, küləyin güclü dalğaları tinlərin başında xırda yağış damllarını onların üzünə çırırdı. Denni

qabaqcadan fəaliyyət planı hazırlamışdı, hər şeyi dəqiq hesablamışdı. Axırıncı növbə mədəyə bir saat əvvəl enmişdi. Qoca Tomasın balıq dükanı qarşısında veyillənən bir neçə oğlan uşağından savayı küçədə heç kəs yoxdu.

İki kişi və bir it dinməzəcə gedirdi. Denni qalın paltosunun cibinə altı dinamit çubuğu qoymuşdu, bunları ev sahibəsinin oğlu Tom Sicer bu gün daş karxanasının bənt anbarından çırışırdı. Əndru isə qapaqlarında dəlik açılmış altı dənə boş demir kakao qabı, elektrik fənəri və bir parça fitil aparırdı. Şlyapasını alına basıb yaxalığını qaldırmışdı, başı aşağı yeriyir, bəzən bir gözü ilə ehtiyatla çiyini üst-dən dala baxır, Denninin qırıq-qırıq dediyi sözlərə ancaq qısa cavablar verir, ürəyində isə ziddiyyətli hisslərin tufanı tüğyan edirdi. Əndru qəzəblə öz-özündən soruşurdu ki, heç bir qəlibə sığmayan bu gecə macərəsində onun iştirakına görə xeyirxah professor-ortodoks Lemplaf necə baxardı.

Qlayder-pleşi keçən kimi kanalizasiya borusunun – dağıdılmış betonun içində paslı dəmir qapaqdan ibarət – baş küçə lükünə çatıb işə başladılar. Mikrob yuvasına çevrilmiş qapaq neçə ildə ki, açılmırdı, onu güclə qaldırdılar. Sonra Əndru ehtiyatla fənəri üfunətli quyuya yönəldib oranı işıqlandırdı – aşağıda ovulub sökülmüş daş qanovla qatı lehmə axıb gedirdi.

Denni əsəbi pıçılı ilə dedi:

– Qiyamətdir, elə deyilmi? Ora baxın, Mənsən, görün qanovda necə çatlar var. Axırıncı dəfə baxın!

Sonra bir kəlmə də danışılmadı. Əndrunun əhvali-ruhiyyəsi, nədənsə, birdən-birə dəyişdi, o indi tamam ruhlanmış, həvəyə gəlmişdi, Denninin özündən az qətiyyətli deyildi. Burada çürüyən iyrenc şeylər ucbatından insanlar ölürlər, məmurlar isə bir tədbir görmək istəmirlər! İndi daha xəstənin böyründə əyləşib ah çəkmək və qarını heç nəyə dəyməyən dərmanlarla doldurmaq vaxtı deyil.

Onlar cəld bir dəmir qutuya bir dinamit çubuğu yerləşdirdilər. Fitol müxtəlif uzunluqda doğrüyub qutulara bənd etdilər. Kibrit qaralıqda alışıb Denninin solğun, tutqun üzünü, Əndrunin əsən əllərini aydın işıqlandırdı. Sonra birinci fitil fişildədi. İçi doldurulmuş dəmir qablar – ən əvvəl uzun fitilləri olanlar bir-bir, ehtiyatla axan lehmənin içinə buraxıldı. Əndru ətrafda nə olduğunu ayırd edə bilmirdi. Ürayı həyəcanla çırırmırdı. Ba, sırf təbəət məşğələsinə oxşamırdısa da, ömrünün ən yaxşı dəqiqəsi idi. Axırıncı dəmir qab qanovda

düşəndə, qısa fitili alışıb fışıldayanda birdən-birə Qoukins gördüyü bir siçovulun dalınca qaçdı. Araya müvəqqəti çaxnaşma düşdü, bu intermediada it hürə-hürə qaçır, onu tutmaq istəyən iki nəfər də indicə ayaqları altında baş verə biləcək partlayışın dəhşətini duyaraq onu qovurdu. Sonra lükün qapağı yerinə qoyuldu və Əndru ilə Denni küçədə üzü yuxarı otuz yardadək dəli kimi yüyürdülər.

Onlar Rednor-pleysin tininə çatıb geri boylanmaq üçün dayanmışdılar ki, birdən gurultu eşitdilər: – part! – birinci dəmir qab partladı.

– Vallah bunu biz elədik, Denni! – deyə Əndru sevincle çığırdı. İndi onun qəlbində Denniyə qarşı yoldaşlıq hissi baş qaldırmışdı. O, Denninin əlindən yapışmaq, ucadan nəşə demək istəyirdi.

Sonra yubanmadan, dəqiqliklə digər yeni boğqu partlayış səsləri də eşidildi – ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, nəhayət ən effektivlisi – axırıncı partlayış; bu partlayış, deyəsən dördəbir mildən yaxın deyildi, səs vadinin o başından gəldi.

Denni səsinə alçalıb:

– Hə, bu da belə, – dedi və elə bil həyatının bütün gizli dərdləri birəcə bu sözdə ifadə olundu. – Bir biabırçılıqdan qurtardıq.

Bu sözlər ağzından təzəcə çıxmışdı ki, çaxnaşma başladı. Pəncərələr, qapılar taybatay açılır, qaranlıq küçəyə hər yandan işıq düşürdü. Adamlar evlərdən çölə yüyürdülər. Bir dəqiqə keçməmiş küçə adamlarla doldu. Əvvəlcə kimsə qışqırdı ki, mədəndə partlayış olub. Lakin camaatın içindən dərhal etiraz səsləri ucaldı, partlayış səsləri aşağıdan, vadidən gəlirdi. Mübahisələr başladı, hərə öz mülahizəsini qışqıra-qışqıra söyləyirdi. Bir dəstə kişi fənərlə kəşfiyyata yollandı. Gecənin bu aləmində həyəcanlı səslər hey uğuldayır, sakitləşmək bilmirdi. Denni ilə Mənsən qaranlığın və səs-küyün pərdəsi altında sürüşüb aradan çıxaraq, dolanbac yollarla evlərinə qayıtdılar. Əndrunun damarlarından axan qan da zəfər nəğməsi oxuyurdu.

Ertəsi gün səhər hələ səkkiz olmamış qaşqabaqlı sifəti çiy dana ətinə xatırladan, gonbul doktor Qriffits avtomobillə gəlib çıxdı. Onu isti yatağından bələdiyyə şurasının üzvü Qlin Morqan dəhşətli lənətlər yağdıra-yağdıra oyatmışdı. Qriffits yerli həkimlərin telefonla çağırışlarına cavab verməyə bilirdi, lakin Qlin Morqanın hirsli hökmlərinə əməl etməmək olmazdı. Qlin Morqanın hirsənməsi üçün isə səbəb vardı: həkim şura üzvünün şəhərin yarım milliyində, vadidə yerləşən təptəzə villası bir gecədə orta əsrlərin lehməsi dolmuş xan-dəklə əhatə olunmuşdu. Şuranın üzvü və onun tərəfdarları Heymer

Devis və Den Roberts tam yarım saat başqalarının da eşidə biləcəyi tərzdə ucadan tibb inspektoruna dişlərinin dibindən çıxanı dedilər.

Bundan sonra Qriffist alınının tərini silə-silə, qıçlarını sürüyə-sürüyə əhvalatla maraqlanan məmnun camaatın içində Mənsənla yanaşı durmuş Denniyə sarı yeridi. İnspektorun onlara tərəf gəldiyini gören kimi Əndru birdən narahat olmağa başladı. Həyəcanlı, yuxusuz gecədə sonra onun əhvalı dəyişmişdi. Sübhün ayazlı işığında alt-üst olunmuş yolun viranə mənzərəsindən pərtləşən Əndru özünü pis hiss etməyə başlamışdı. Lakin Qriffits kimdənsə şübhələnmək vəziyyətində deyildi. O, iniltli bir səslə Filippə müraciət etdi:

– Hə, dostum, sizin üçün görək yubanmadan təzə su borusu çəkək.

Denninin sifəti laqeyd vəziyyətdə qaldı. Sonra çox soyuq bir tərzdə dedi:

– Mən neçə ay əvvəl sizi xəbərdar etmişdim, yadıңызdadırımı?

– Bəli, bəli, şübhəsiz! Lakin mən hardan biləydim ki, bu lənətə gəlmiş boru bir gün partlayacaq? Lap məəttəl qalmışam – axı bu necə ola bilər?

Denni ona soyuq nəzərlə baxdı:

– Bəs sanitariyaya aid biliyiniz hanı, doktor? Məgər bilmirsiniz ki, kanalizasiya borularına yığılmış qaz çox asan alovlanır?

Elə bazar ertəsindən təzə borunun çəkilişinə başladılar...

PAMELA LİNDA TREVERS

(1899-1996)

MERİ POPPİNS

(*Romandan fraqment*)

AY BƏDİRLƏNMİŞDİ

Bütün günü Meri Poppins tələsirdi, o tələsəndə həmişə hirsleşirdi.

Ceyn nə edirdisə pis çıxırdı. Maykl nə edirdisə daha pis çıxırdı. O, hətta Əkizlərə belə açıqlanırdı.

Ceynlə Maykl çalışırdı ki, onun gözüne az dəysinlər: onlar bilirdilər – elə dəqiqələr olurdu ki, Meri Poppins onları görməyəndə, səslərini eşitməyəndə, daha yaxşıdır.

Meri Poppins Maykla deyəndə ki, onun görkəmi özünə hörmət edən hər bir adamı özündən çıxarda bilər, Maykl dedi:

– Kaş biz gözə görünməz olaydıq!

Ceyn dedi:

– Buna nə var ki, gül divanın arxasında gizlənək. Sayaq, görək ki, nə qədər daxilə pulumuz var; şamdan sonra, bəlkə ürəyi yumşaldı.

Onlar belə də etdilər.

– Altı və dörd pens, bu oldu, on pens, bir də yarım penni və üç penslik, – deyə Ceyn dilləndi. Axı o tez-tez sayırdı.

– Mənim dörd pennim və üç fartinqim vardır, və... və... vəssalam, – Maykl köksünü ötürdü, xırda pullarını bir-birinin üstünə yığdı.

– Kasıbların xeyri üçünmüdür? – Meri Poppins divanın arxasına baxıb donquladı.

– Yox, mənim üçün! – Maykl incimış cavab verdi. – Bu mənim qonaətimdir. Mənim yığdığım budur!

– Hm! Yəqin ki, yenə də hansı təyyarə üçünsə yığmışan! – deyə Meri Poppins istehza ilə dilləndi.

– Yox, fil üçün; istəyirəm öz filim olsun. Heyvanxanadakı Lizzi kimi, ancaq şəxsən özümünkü olsun. Mən səni filə mindirib gözdürəcəyəm. – Maykl bunu kənara baxa-baxa dedi, gözünün ucu ilə də Meri Poppinsə nəzər saldı, görsün o, bu təklifə necə münasibət bəsləyəcək.

Meri Poppins dedi:

– Hm! Yaman da fikirləşmişən! – Amma aydınca görünürdü ki, o, daha əvvəlki kimi hirsli deyil.

Maykl fikirli-fikirli dedi:

– Maraqlıdır, gecələr, hamı evinə gedəndən sonra, görəsən, heyvanxanada nə olur?

– Çox bilsən, tez qocalarsan. – Meri Poppins mızıldandı.

Maykl dedi:

– Mən bilmirəm ki, soruşuram. Siz bilirsiniz? – O, stolun üstündəki qırıntıları tez-tez təmizləyən Meri Poppinsdən soruşdu.

– Əgər bir şey də soruşsan, birbaşa çarpayına yollayacağam! – Meri Poppins dedi və uşaq otağını elə qəzəblə yığışdırmağa başladı ki, o, ləçək bağlamış, önlük taxmış adamdan çox qasırğaya bənzəyirdi.

Ceyn pıçıldadı:

– Ondan soruşmağın mənası yoxdur. – O, hər şeyi bilir, amma heç nə demir!

– Madam ki, heç kəsə demirsən, onda bilməyin nə mənası var!

– Maykl deyindi, amma elə astadan deyindi ki, Meri Poppins ilə eşitmədi...

Ceynlə Mayklın hey yadlarına da düşmüşdü ki, bu axşamki kimi onları belə tez yatırırsınlar. Meri Poppins çırağı çox tez söndürdü. Özü də otaqdan güllə kimi çıxdı, sanki dünyanın bütün küləkləri onu arxadan qovurdu.

Onlara elə gəldi ki, onun gedişindən heç bir dəqiqə də keçməmişdi, qapının arxasında kiminsə pıçiltısını eşitdilər.

– Ceyn, Maykl, tez olun! Cəld olun! Əyninizə bir şey geyinin, götürülün!

Uşaqlar yerlərindən sıçrayıb qalxdılar, yaman töccüblənmişdilər.

Ceyn dedi:

– Gedək! Nəşə bir maraqlı iş olacaq!

O, qaranlıqda donunu axtarmağa başladı.

Səs təkrar etdi:

– Tez ol!

Maykl dedi:

– Ay aman, matros papağından və əlcəyimdən başqa heç nə tapa bilmirəm! – O, otaqda vurnuxur, siyirtmələri taqqıldadır, titrəyə-titrəyə rəfləri alt-üst edirdi.

– Di bəsdir! Geyin! Hava soyuq deyil. Gedək!

Ceyn onu Conun balaca paltosundan başqa bir şey tapmadı. Bir təhr onu əyninə keçirdi.

O, qapını açdı. Qapının arxasında heç kəs yox idi. Amma onlara elə gəldi ki, kim isə pilləkənlə tez-tez aşağı enir. Maklla Ceyn onun dalınca götürüldülər.

Bu kim idisə, nə idisə tez ona çatmaq, hətta onu görmək belə mümkün deyildi.

Amma aydınca hiss edirdilər ki, kimsə onlara yol göstərir və əmr edir ki, onun arxasınca getsinlər.

Onlar artıq kimsəsiz döngə ilə qaçırdılar; bircə onların daş yola dəyən ayaqqabılarının tapılışı eşidilirdi.

Yaxın tinlərin birində səs yenə onları tələsdirdi:

– Tez olun! – Tini dönon kimi yenə heç kəsi görmədilər. Uşaqlar səsi izləyərk küçələr boyu, xiyabanlarla, meydançalardan, parkdan yüyürə-yüyürə keçirdilər, nəhayət, hündür barılı iri bir turniketin qarşısında dayandılar.

Səs soruşdu:

– Siz göldiniz?

Maykl səsəndi:

– Hara?

Amma cavab gəlmədi. Ceyn Mayklın əlindən tutub turniketə yaxınlaşdı.

– Bir bax! – dedi: – Məgər görmürsən? Bu ki, heyvanxanadır!

Bədirlənmiş ay səmada par-par parıldayırdı; onun işığında Maykl dəmir şəkəlləri aydınca seçirdi; o içəri baxdı. Özüdür ki var! Necə olub bəs heyvanxananın hasarını görməyib!

– Bəs biz içəri necə girərik? – deyə o soruşdu. – Axı pulumuz yoxdur!

– Narahat olma! – Kimsə hasarın arxasından deyinə-deyinə yoğun səsilə cavab verdi: – Dəvət olunanlar bu gecə içəri müftə keçirlər. Turniketə itələ, xahiş edirəm!

Ceynlə Maykl bu xahiş əməl etdilər. Özlərini bir anın içində heyvanxanada gördülər.

Yoğun səs dedi:

– Bu da sizin biletləriniz. Onlar gördülər ki, bu nəhəng Boz Ayıdır, bürünc düyməli gödəkcə geyinib, başına da furajka qoyub. Əlində tutduğu iki çəhrayı bileti uşaqlara uzatdı.

Ceyn dedi:

– Qabaqlar biletləri həmişə qaçıçıya verərdik.

Ayı gülümsünə-gülümsünə dedi:

– Olan olub, keçən də keçib. Bu gün isə alın!

Maykl Ayıya baxıb dedi:

– Mən sizi tanıyıram. Bir dəfə sizə bir bəni şirə vermışəm.

– Düzdür. – Ayı təsdiq etdi. – Sən onu açmağı unutmuşdun. Bilir-sən mən onu necə çətin açdım?.. Düz on günə! Xahiş edirəm, gələnlə dəfə diqqətli ol!

Maykl soruşdu:

– Bəs siz nə üçün qəfəsdə deyilsiniz? Sizi həmişə gecələr çölə buraxırlar?

– Yox. Ancaq anadan olan günümüz ayın bədirləndiyi vaxta düşəndə bizi çölə buraxırlar. Bağışlayın, vaxtım yoxdur. Mən giriş yoluma göz yetirməliyəm.

Ayı üzünü döndərüb yenə də turniketə dəstəyini fırlatmağa başladı.

Ceynlə Maykl biletlərini bərk-bərk tutub yollarına davam etdilər. Ay işığında hər ağac, hər kol, hər çiçək apaydın görünürdü.

Maykl dedi:

– Burda nə isə bir şey olub.

Doğrudan da o, haqlı idi. Heyvanlar və quşlar cığırlarda qaçırdılar.

İki Qurd uşaqların yanından ötdü, onlar get-gedə həyəcanla aralarındakı uzun boynunu aşağı əyib tez-tez yeriyən uzundraz Leyləklə söhbət edirdilər.

Üçlük onlara yaxınlaşanda Ceynlə Maykl bu sözləri aydınca eşitdilər: “Anadan olma”, “Bədirlənmiş ay”.

Bir az o yanda üç Dəvə xiyabanda gəzişirdi, onların yaxınlığında Qunduz nə haqdasa Amerikadan gətirilmiş keçəl Kərkəslə çox maraqlı söhbət edirdi. Uşaqlara elə gəldi ki, hamısı eyni bir məsələni müzakirə edirlər.

– Maraqlıdır, görəsən kimin ad günüdür? – deyə Maykl soruşdu.

Ceyn artıq ondan xeyli irəli getmişdi, bu qeyri-adi heyvanlar onu çox maraqlandırmışdı.

Fil qəfəsinin qarşısında kök, qoca bir centlmen gözişirdi, əllərini yərə qoymuşdu, özü də dörd ayaqlıya bənzəyirdi, kürəyində də iki kiçik skamyə qoyulmuşdu, üstündə də səkkiz meymun balası oturmuşdu.

Ceyn dedi:

– Ay aman! Gör başı üstə necə dayanıblar!

Qoca centlmen acıqlı-acıqlı ona baxdı.

– Başı üstə dayanıblar, – təkrar etdi. – Kimdir başı üstə dayanan? Mən? Bu təhqirdir?

Meymunlar gülüşdülər.

– Bağışlayın, mən sizin haqda demədim, ümumiyyətlə dedim, – Ceyn çalışdı ki, centlmənə çatıb sözlərini aydınlaşdırsın, ondan üzr istəsin. – Axı adətən, heyvanlar insanları gözdirlirlər, bu gün isə insan heyvanları kürəyində gazdırir. Mən ancaq bunu demək istəyirdim.

Amma qoca centlmen fısıldaya-fısıldaya, mısırmıqını sallayıb hey deyirdi ki, onu təhqir edəblər, nəhayət, dəhşətlə çığırışan meymun – səmişinləri ilə birlikdə gözədən itdi.

Ceyn gördü ki, ona çatmağın mənası yoxdur. Mayklın əlindən tutub başqa tərəfə getdi. Birdən kiminsə səsi uşaqları saxladı, bu səslər onların ayaqları altından eşidildi:

– Ey, bura gəlin görüm! İkiniz də! Gəlin! Görək sizə lazım olmayan portağal qabığının arxasınca necə baş vurub üzəcəksiniz!

Bu səsdə bir hirs, inciklik duyulurdu, uşaqlar gördülər ki, danışan ay işığının işıqlandırdığı çarhovuzdan onlara qəzəblə baxan balaca, qara bir Suitidir.

– Gəlin! Gəlin! Görək bura sizə necə xoş gələcək! – Suiti təkid edirdi.

Maykl dedi:

– Biz axı üzmək bacarmırıq.

Suiti dedi:

– Mən sizə kömək edə bilməyəcəyəm! Bu barədə qabaqca fikirləşməli idiniz! Üzmək bilib-bilmədiyimi məndən də heç kəs soruşmayıb. Hə, nə olub? Axı nə olub?

Onun son sözləri yanındaca sudan çıxan və qulağına nə isə pıçıldayan Suitiyə aid idi.

– Kim? – birinci Suiti soruşdu. – Bərkəndə!

İkinci Suiti yenə nə isə pıçıldadı. Ceyn onun dediyi sözlərin bəzi-sini eşitdi: “Çağırılmış qonaqlardır...”, “Dostdurlar...” – daha heç bir şey.

Birinci Suitinin elə bil ümidi boşa çıxmışdı, buna baxmaraq, hörmətlə Ceynə və Maykla dedi:

– Xahiş edirəm, bağışlayın! Sizinlə tanış olmağıma çox şadam. Bağışlayın. – O, pəncəsini irəli uzadıb uşaqlarla nəzakətlə görüşdü.

Bu an kimsə yüyürərək Ceynin üstünə cumdu.

– Korsan məgər? – Suiti çığırdı. – Yola baxmaq lazımdır!

Ceyn cəld çevrildi, təəccübündən və qorxusundan kənara sıçradı. Onun qarşısında nəhəng bir Şir dayanmışdı.

Ceynə baxan Şirin gözləri par-par parıldadı.

– Of, bağışlayın! – dedi. – Mən bilmədim ki, sizsiniz! Burda bu gün bir qarmaqarışlıqlı var ki, camaatın yedirilməsinə çatmaq üçün o qədər tələsirəm, heç ayağımın altına belə baxmıram! Bir yerdə gedəkmi? Bilirsinizmi, buna baxmaq ayrı ələmdir!

Ceyn nəzakətlə dedi:

– Bəlkə bizi o yana keçirəsiniz? – O, Şirdən bir az çəkinirdi, amma bu gün Şir çox xeyirxah idi. “Bir də bu gün hamısı başı üstə durub”, – deyər düşündü.

– Məmnuniyyətlə, – deyər Şir mehriban səsə dillənib pəncəsini ona uzatdı.

Ceyn onun əlindən tutdu, hər ehtimala qarşı Mayklı da özünə yaxın çəkdi. O fikirləşdi ki, Maykl kök, sağlam oğlan olsa da Şir – şirdir.

Onlar yola düşəndə Şir soruşdu:

– Yalım yaxşıdırımı? Bugünkü təntənəyə görə onları burmuşam ki, qıvrım dursun.

Ceyn baxdı. Yal yağlanmışdı. Özü də qıvrım-qıvrım idi.

O dedi:

– Çox yaxşıdır. Ancaq... Ancaq Şirin belə işləyə baş qoşması qərribə deyilmi? Mən elə bildim ki...

– Necə? Sevimli xanım qız – Şir, özünüz bilirsiniz ki, heyvanların şahıdır. O, öz vəziyyətini heç vaxt unutmamalıdır. Mən də heç vaxt bunu unuda bilmərəm. Mən belə hesab edirəm ki, Şir həmişə, harda olsa seçilməlidir... Bura, xahiş edirəm!

Qabaq pəncəsini ağır-ağır qaldırıb nəhəng yirticilər olan köşkün qapısını göstərdi və uşaqları qabağa buraxdı.

Ceynlə Maykl burdakı heyvanları gördükdə boğazları qurudu. İri zal ağzına kimi heyvanla dolu idi. Bəziləri qəfəsləri tamaşaçılardan ayıran bariyə söykənmişdi, bəziləri skamyaların üstündə dayanmışdılar. Bu skamyalar qəfəslərin qarşısında qoyulmuşdu. Burada qaplanlar və yaquarlar, qurdlar, pələnglər, dağ keçiləri, meymunlar, kirlilər, vombatlar, qoyunlar, zürafələr, çoxlu qağayılar və quzğunlar vardı.

Şir qürurla dedi:

– Qiyamətdir, elə deyilmi? Lap keçmiş zamanlardakı cəngəlliklərə oxşayır. Amma gəlin irəli keçək, yaxşı yerlərdə oturmaq lazımdır.

O, nəre çəkə-çəkə camaatın arasından keçirdi: “Yol verin! Yol verin!” – arxasınca da Ceynlə Mayklı dartırdı. Nəhayət, açıqlığa çıxdılar, qəfəsləri gördülər.

Mayklın ağzı açıla qaldı:

– Oho! Bir ora bax! Ora adamla doludur!

Doğrudan da belə idi.

Bir qəfəsdə iki ortayaşlı kök centlmenin başında silindr, əynində miləmil şalvar vargəl edir, dəmir barmaqlığın arasından harasa baxır, elə bil ki, nə isə gözləyirdilər.

Hər yaşda və müxtəlif boyda olan uşaqlar, lap uzun paltarlı körpələr belə o biri qəfəsdə vurmuxurdular. Tamaşaçı heyvanlar onlara maraqla baxırdılar, onlardan bəziləri körpələri əyləndirmək məqsədilə, quyuqlarını, ya da pəncələrini barmaqlığın arasından içəri salırdılar. Zürafə boynunu o biri heyvanların başı üstündən uzadaraq dənizçi paltarı geyinmiş balaca oğlana icazə verdi ki, onun burnunu qıdıqlasın.

Üçüncü qəfəsdə əyinlərinə plaş, ayaqlarına qaloş geymiş üç sinli xanım vardı. Biri nə isə toxuyurdu, ikisi isə qəfəsin barmaqlığına söykənib heyvanlara çıxır, əllərindəki çətirlə onları dürtməliyirdilər.

Onlardan biri çıxırırdı:

– Yaramaz həşarat! Rədd olun! Mən çay istəyirəm!

Heyvanların bəziləri deyirdilər:

– Necə də gülməlidir! – Çoxu isə ürəkdən gülürdü.

Maykl cərgənin lap arınıdakı qəfəsi göstərüb bərkədən səsəndi:

– Ceyn, bir bax! Bu yəni...

– Admiral Bumdur! – Ceyn təəccüblə onun sözünü tamamladı.

Doğrudan da Admiral Bum idi. O, qəfəsin içində var-gəl edir, öskürür, burnunu silir, hirsində ağzının suyunu ətrafına sıçadırdı.

– Partla ürəyim! Quru!.. Fit çalın, hamı göyortəyə! Partla ürəyim! – Admiral çıxırırdı. Hər dəfə o, barmaqlığın dəmirinə yaxınlaşanda, bir Pələng yavaşca ağacla onu itələyirdi, bu da Admiralı qəzəbləndirirdi.

Ceyn Şirdən soruşdu:

– Axı onlar necə olub ki, ora düşüblər?

Şir dedi:

– Azıblar. Daha doğrusu, başlarını itiriblər. Elə tamaşaçılar var ki, qapılar bağlananda parkda qalırlar. Onları bir yerə toplamaq lazımdır ya yox, biz də onları bura yığmışıq. Bax, bu bunların ən qorxuludur! Bu yaxında az qalmışdı ki, öz keşikçisini öldürsün. Yaxın gəlməyin! – Şir Admiral Bumu göstərdi.

– Çəkilin, çəkilin, xahiş edirəm! İtləməyin! Xahiş edirəm, yol verin! – Bir neçə səs bir ağızdan çıxırırdı.

Şir dedi:

– Hə-ə! İndi yemək verəcəklər! – Sonra izdihamı yara-yara qabağa keçməyə çalışdı. – Odur bax, keşikçilər gəlir!

Eyni şapka qoymuş dörd Boz Ayı, qəfəsləri heyvanlardan ayıran dar dəhlizlə yemək arabasını sürürdülər.

– Keçin görək, keçin! – Bir tamaşaçı heyvan onların keçməsinə mane olanda əmr edirdilər. Sonra onlar qəfəsin qapısını açır, cəngəllə onlara yemək verirdilər.

Ceyn və Maykl birtəhər Leopardla Dinqonun arasından keçdilər, onlar hər şeyi çox yaxşı görürdülər. Körpələrə qəfəyə şüşə dolu süd atırdılar; onlar əlləri ilə tutub o dəqiqə ağızlarına aparır, sormağa başlayırdılar. Yaşca iri olan uşaqlar çəngəlin başındakı pryanski, kexsi götürüb aqgözlüklə yeyirdilər. Qaloş geyinmiş xanımlar boşqabda yaxmaclar və bulkalar aldılar, silindri gombullara qoyun ətinin kotletini və puding verirdilər.

Bu axırıncılar yeməklərini alıb bir küncə çəkildilər, miləmil şalvarlarının dizi üstə dəsmal salıb, yeməyə başladılar.

Keşikçilər qəfəslərin axırıncı cərgəsinə çatırdılar ki, dəhşətli bir nəritli eşitdilər:

– Partla bağıracağlarım! Bu da yeməkdimi! Bir tikə ət, bir baş kələm! Bəs puding nə oldu? Qoribədir! Biabırçılıqdır! Lövbəri qaldırın! Bəs mənim limanın hani? Deyirəm portveyn hardadır! Fit çalın, hamı yuxarı qalxın! Ey, mətbəxdəkilər! Admiral portveyni hardadır?!

Şir dedi:

– Eşirdirsiniz? Gör özündən necə çıxıb? Mən sizə deyirdim, bu qorxulu nüsxədir!

Ceynlə Maykla izah etmək lazım deyildi. Onlar Admiralın danışığı tərzini çox gözəl bildirdilər.

Köşk bir az sakitləşəndən sonra Şir dilləndi:

– Demək belə. Görünür, yemək qurtarır. İcazənilə sizdən ayrılımalıyam. Ümidvaram ki, sizinlə bir az sonra, Böyük yallı məclisində görüşəcəyəm. Özüm sizi axtarıb taparam.

Şir onları qapıya qədər ötürdü, sağollaşib qıvrım yallarını silkələyə-silkələyə götürüldü. Onun qızılı saçları ay işığında elə parıldayırdı ki...

– Bir dayanın! – deyə Ceyn onun arxasınca qışqırmaq istəyirdi ki, o artıq gözəndən itdi. – Mən ondan soruşmaq istəyirdim ki, onları heç sərbəstliyə buraxırlarmı. Yazıq insanlar! Axı Con və Barbı, yaxud da, biz səninlə onların yerində ola bilərdik!..

Ceyn Maykla söz demək istəyirdi, lakin çevrildikdə gördü Maykl yanında yoxdur. O, heç kəs sezmədən yandakı cığıra dönmüşdü. Ceyn ona çatanda, o hansı Pinqvinləsə söhbət edirdi, bu Pinqvinin bir qanadı altında iri bir dəftər vardı, o biri qanadının altında isə iri karandaş. Pinqvin cığırın ortasında dayanmışdı, fikirli-fikirli karandaşın başını gəmirirdi.

– Tapa bilmirəm, – deyə o, hansı sualasa cavab verən Mayklın sözlərini eşitdi.

Pinqvin Ceynə sarı çevrildi.

– Bəlkə siz mənə kömək etdiniz? – dedi. “Meri” sözü hansı sözlə qafiyələndə bilər? Mən deyə bilmərəm “yeri” – təkrar eləmək istəmirəm. Bu sözü çox deyiblər. “Pəri” sözünü demək lazım deyil. Mən bu barədə fikirləşmişəm, bu söz ona əslə uyum, heç yaraşmır.

Birdən Maykl dedi:

– “Həzəri”.

Pinqvin dedi:

– Hm! Bu poetik deyil.

– Bəlkə “həri” olsun? – deyə Ceyn təklif etdi.

– Hə... – Pinqvin deyəsən fikirləşirdi. – Çox da yaxşı deyil, eləmi, – o qəmli-qəmli dilləndi. – Deyəsən, bundan əl çəkməli olacağam... Mən, bilirsiniz, çalışıram ki, anadan olan günə təbrik şeri yazım. Mənə elə gəlir ki, belə başlasam, yaxşı olar: “Meri, Meri...”

elə burda da ilişdim. Çox təəssüf. Pinqvindən, orijinal bir şey gözləyirlər, ümidlərini boş çıxartmaq istəmirəm. Di yaxşı... Məni ləngitməyin – mən fikrimi bir yerə toplamalıyam.

Bu sözləri deyib o, dəftərin yelləyə-yelləyə, qələminin ucunu gəmirə-gəmirə cəld uzaqlaşdı.

– Mənim lap başım gicəllənir! – deyə Ceyn dilləndi. – Çox maraqlıdır, axı bu gün kimin anadan olan günüdür?

– Uşaqlar, gedin, di gedin! Yəqin ki, siz də təbrik etmək istəyirsiniz və ürəyinizdən deməli sözlər keçir, – arxadan kiminsə səsi eşidildi, çevriləndə, onlara bilet verən həmin Boz Ayını gördülər.

– Bəli, əlbət ki, – deyə Ceyn cavab verdi, ağlına gəldi ki, onunla mübahisə etməyin mənası yoxdur, bir də o heç bilmirdi, onlar kimi təbrik etməlidirlər.

Boz Ayı uşaqları çiyinlərindən qucaqladı, onları irəliyə apardı. Hər ikisi ayının onlara toxunan yumşaq, isti tüklərini hiss edirdi; uşaqlar hətta ayı bir söz danışanda qamındakı uğultunu da eşidirdilər, elə bil ki, lap çəlləkdən səs gəlirdi...

Ayı çox da hündür olmayan bir evin qabağında dayanıb dedi:

– Hə, gəlib çatdıq!

Evin pəncərələrindən gur işıq gəlirdi. Təsəvvür etmək olardı ki, gecə deyil, bəyaz bir səhərdir, günəş səfək saçır.

Ayı qapını açdı, uşaqları mehribanlıqla içəri saldı.

İlk addımda işığın parlıtısı onların gözlərini qamaşdırdı, tezliklə gözləri işığa öyrəşdi, uşaqlar başa düşdülər ki, Terraridədir. Bütün qəfəslərin qapısı açıq idi. İlanlar sərbəst gəzişirdilər, bəzilər yerdə sürünür, digərləri tənbel-tənbel qıvrılır, yumağa dönürdü...

Evin ortasında iri bir kötük vardı, bu kötüyü görünür qəfəslərin birindən götürmüşdülər. Kötükdə Meri Poppins rahatca oturmuşdu, dövrəsi də ilanla dolu idi.

Ceynlə Maykl gözlərinə inanmadılar.

Boz Ayı hörmətlə bildirdi:

– Xanım, iki nəfər də təbrik etməyə gəliblər.

İlanlar çevrilib maraqla uşaqlara baxdılar.

Meri Poppins əsla yerindən qımıldanmadı.

Heç təəccüb etmədən zəhmli Maykla baxıb soruşdu:

– Mən bilmək istərdim görüm, sən nə üçün paltosuz gəlmisən?

Hanı sənin papağın, əlcəyin? – Həmin tövrlə o, Ceynə müraciət etdi.

Onlar ağızlarını açmağa macal tapmamış, bütün Terrari uğuldadı.

– Sssssst! Ssss!

İlanlar, astadan fışıldayıb quyruqları üstə qalxdılar, kiməsə Ceynlə Mayklın arxasında durana baş əydilər. Boz Ayı cold furajkasını götürdü. Meri Poppins də ağır-ağır yerindən qalxdı.

– Mənim balalarım! Mənim əzizlərim! – Nazik, məlahətli, fışılıtlı bir səs eşidildi, ən iri qəfəsdən tələsmədən, qıvrıla-qıvrıla ilanlar kralı Kobra sürünə-sürünə çıxdı.

Kobra ona təzim edən ilanların arasından sürüşüb keçdi, yolda dayanan Ayının yanından ötdü, birbaş Meri Poppinsə sarı süründü. Kobra ona yaxınlaşıb, öz qızılı bədəni yarıya kimi qaldırdı, qızılıyaçalan xallı başını şişirdib Merinin övvəl bir yanağından, sonra da o biri yanağından öpdü.

– Səmimi qəlbədən təbrik edirəm! – Zərif səslə dilləndi. – Mən çoxox, çoxox xoşbəxtəm! Əzizim, sənin anadan olan günün çoxdandır ki, ayın bədirlənmiş gününə düşməmişdi!

Kobra başını çevirdi.

– Əyləşin, dosstlar! – O, özəmətlə o biri ilanlara baş əydi, onun sözündən sonra hamısı yerə yatıb halqalandılar, gözlərini kral Kobradan və Meri Poppinsdən çəkmədilər.

Kobra isə öz balaca, qurumuş başını Ceynlə Maykla sarı çevirdi.

Uşaqların bədəni gizildədi, onlar qeyri-ixtiyari bir addım irəli atdılar – Kobranın qəribə, iti baxışları sanki onları özünə çəkirdi. Onun dar, uzun bəbəkləri yuxulu görünürdü, elə bil ki, onlara qaranlıq çökmüşdü. Bu bəbəklər qaranlığın dərinliyində gizləniş, qiymətli daşlar kimi alışıb yanır, heç zaman sönmür.

İncə səsindən damarlarında qanları donan uşaqlara Kobra zənnlə baxıb soruşdu:

– Bunlar kimdir, bilmək olarmı?

Boz Ayı elə bil qorxurdu, dili azca dolaşa-dolaşa cavab verdi:

– Qulluğunuzda dayananlar Ceyn və Maykl Benkslərdir. Onun dostlarıdır.

– Hə, onun dostlarıdır. Onda xoş gəliblər. Mənim əzizlərim, əyləşin!

Ceyn və Maykl birtəhər özlərinə gəlib dövrələrinə göz gəzdirdilər, oturmaq üçün yer axtardılar. Ayı onlara kömək etdi: o çömbəltmə əyləşdi, uşaqlar onun tüklü dizləri üstə oturdular.

Ceyn astadan pıçıldadı:

– Lap kraliçə kimi danışıq.

– Elədir ki, var. O, bizim hökmdarımızdır, həm çox bilicidir, həm də çox qəzəblidir. – Boz Ayı astadan, chitramla danışdı.

Kobra xeyli gülümsündü, lakin bu təbəssüm çox sirlili və təmkinli idi, sonra Meri Poppinsə mürciəciot etdi:

– Əmiqızı, – incə səslə sözə başladı.

Maykl pıçıldadı:

– Görəsən, doğrudanmı əmisi qızıdır?

– Ana tərəfdən əmisi nəvəsidir, – deyə Boz Ayı ağzını pəncəsilə tutub astadan cavab verdi. – Daha danışma. O, hədiyyələri verməyə başlayır.

– Əmiqızı, – Kobra təkrar etdi, – çoxdandır ki, sənin anadan olan günün ayın bədirlənmiş gününə düşmür, biz də onu bugünkü kimi bayram ələmirik. Ona görə də imkanım olub ki, hədiyyə barədə əməlli-başlı fikirləşim. Mən qət etdim ki, – o ara verdi, bütün Ter-raridə hənirti belə eşidilmirdi, çünki heç kəs nəfəsini çəkmirdi, – mən qət etdim ki, sənə ən gözəl hədiyyə təqdim etdiyim mənim qabığım olacaq.

– Düz deyinirsiniz, əmiqızı, siz çox xeyirxahsınız, – deyə Meri Poppins danışmaq istədi.

Lakin Kobra işarə ilə xahiş etdi ki, sussun.

– Heç vaxt. Heç vaxt. Sən bilirən ki, vaxtaşırı mən qabığımı dəyişirəm: biri böyük olur, biri kiçik – mənim üçün əhəmiyyəti yoxdur. Məgər mən... – Kobra sözüünə ara verdi, burada olanları nəzərdən keçirdi.

– Cəngəlliklər hökmdarı! – bütün ilanlar bir ağızdan səsləndilər. Sanki onlar belə bir mərasimlərdən tez-tez keçirmiş, orada belə sual və cavabları çox eşitmişdilər.

Kobra başını tərpətdi:

– Demək belə. O şey ki, mənim üçün yaxşıdır, demək sənin üçün də yaxşı olmalıdır. Əziz Meri, bu hədiyyə, əlbət ki, çox kiçik bir şeydir, amma ondan qəşəng kəmərlər düzəltmək olar, yaxud ayaqqabı tikdirmək və ya papağının qırağına köbə vermək olar, bir sözlə, sənə lazım olar.

O, asta-asta yırgalanmağa başladı. Ceynlə Maykla elə gəldi ki, onun bədəni – başından quyruğına kimi – dalğalandı.

Birdən o, qıvrılıb sıçradı, təzə, gümüşüyə çalan geyimdə oldu. Köhnə qızılı qabığı yerə düşdü.

Meri Poppins öyilib qabığı götürmək istəyirdi ki, Kobra Meri Poppinsə ömr etdi:

– Dayan! Üstündə sənə təbrik yazmalıyam.

Kobranın qalıruğunun ucu tez-tez yerə atılmış qabığın üstündə gözdü; sonra səliqə ilə onu halqaladı, qızıl tac kimi baş tərəfindən tutub təmkinlə Meri Poppinsə verdi, o isə ehtiramla hədiyyəni qəbul etdi.

Meri dedi:

– Heç bilmirəm, sənə necə təşəkkür edim, – sonra susub, maraqla hədiyyəyə baxdı və heyran-heyran əli ilə qabığı sıgalladı. Görürdü ki, o, lap valeh olub.

Kobra dedi:

– Təşəkkür etmə. Ts-s! – O, özünün sözünü kəsdı və xallı başını şişirtı, sanki nəyə isə qulaq asdı. – Deyəsən, mən səs eşidirəm, sizi yallı rəqsinə çağırırlar.

Hamı qulaq asdı.

Zənglər çalınırdı, kiminsə yoğun səsi, getdikcə daha yaxından eşidilirdi.

– Hamı Yallıya, Yallıya! Tələsin, tələsin! Hamıdan, hamıdan xahiş olunur ki, Mərkəzi meydançaya gəlsin! Rəqsə, rəqsə!

Kobra gülümsündü:

– Mən düz fikirləşmişdim. Əzizim, sən getməlisən. Onları gözlətmə. Sağ ol – gələnlər ad gününə kimi!

Kral Kobra yenidən qalxıb Meri Poppinsin hər iki yanağından öpdü.

– Tələsmək lazımdır! – dedi. – Sənin dostlarının qayğısına özüm qalaram.

Uşaqlar qalxdılar, çıxış yoluna sarı getməyə başladılar, çalışırdılar ki, sürüynən qıvrıla-qıvrıla qarıya sarı can atan ilanları tapdamlamasınlar.

Kral Kobra Boz Ayıya dedi:

– Sən gedə bilərsən.

Furajkasını öлиндə tutmuş Ayı Kobraya baş əydi və heyvanların izdihamina qoşuldu – heyvanxananın mərkəzindəki ən iri yaşıl meydançaya sarı getdi.

Kobra mehribanlıqla uşaqlardan soruşdu:

– Mənimlə getmək istəyirsinizmi? – Onların cavabını gözləmədən Ceynlə Mayklın arasında sürüşüb keçdi, başının işarəsi ilə göstərdi ki, onun yanı ilə getsinlər.

– Başşlandı! – Kobra sevincindən fısilıdadı.

Bəli, yallı başlanmışdı.

Çəmənlıkdə bir hay-küy, bir qışqırıq vardı ki, uşaqlar Yallının başladığını başa düşdülər. Şirlər və xallı pələnglər, Dəvələr və Samurlar, Dağ keçiləri və Zürafələr, çoxlu-çoxlu başqa heyvanlar və quşlar oxuyur, bərkənd qışqırır, Meri Poppinsin dövrəsində halə vururdular. Budur, yallı oynayanlar meydanda fırlanırlar; rəqqaslar öz qabiliyyətlərini göstərirlər; Cəngəllıklər mahnısı olan Vəhşi nəğməsini oxuyur, yırgalanır, tez-tez yerlərini və yoldaşlarını dəyişirdilər.

Kiminsə lap nazik, ciyiltılı səsi bu hay-küydə daha çox eşidilirdi.

Ah, Meri, Meri-i,

Gözəllər gözəli.

Uşaqlar Pinqvini gördülər, o da qısa qanadlarını çırpı-çırpı, bu qərıbə nəğməni oxuya-oxuya rəqs edirdi. O da uşaqları gördü, Kobraya baş əyib səslədi:

– Oxuya bildim! Eşidirsinizmi, necə oxuyurdum? Əlbət ki, qüsur-suz deyil. – “Gözəllər gözəli” sözü “Meri-Meri”yə həmqafiyə deyil, amma belə də olar! Keçər! – O tullanıb Xallı Pələngin pəncəsindən yapışdı.

Kobra susurdu. Ceyran və Mayklı dinməzcə rəqsə tamaşa edirdilər. Onların dostları Şir yanlarından ötürəkən Qırqovulu rəqsə dəvət edəndə, Ceyn çəkinə-çəkinə öz düşündüyünü demək istədi.

– Xanım, mən fikirləşdim ki... – O tutulub susdu.

– De, mənim balam, – Kobra dilləndi. – Sən nə fikirləşirdin?

– Fikirləşirdim ki, şirlər, quşlar, pələnglər, xırdaca yırtıcılar – hamısı... – Ceyn susdu.

Kobra onun köməyinə çatdı:

– Sən fikirləşirdin ki, onlar bir-birinə düşməndirlər, demək, Şir mütləq Xallı Pələngi, Pələng isə Dovşanı yeməlidir, eləmi?

Ceyn pörtüb başını tərptədi.

Kobra dedi:

– Əslində sən düz deyirsən. Bu belə olmalıdır. Amma belə günde yox. Bu gün zəiflər güclülərdən qorxmurlar, irilər balacaları qoruyurlar. Hətta mən də, – Kobra sözüne ara verdi, elə bil fikrə getdi, –

hötta mən də bu gün Vəhşi Qazla rastlaşa bilərəm, yemək barədə heç düşünməyəm də. Bu belə bir gündür. Ola bilsin ki, – o haçalı, döşətli dili ilə dodaqlarını yalaya-yalaya davam etdi. – Ola bilsin ki, həyatla yemək bir-birinə bağlıdır – nəhayət, ikisi də bir şeydir. Mənim ağlım mənə deyir ki, bu belədir. Yədına sal ki, hamı – Siz şəhərlərdə, biz də cəngöllüklərdə – eyni xəmirdən yoğrulmuşuq. Başının üstündəki ağaclar da, altımızdakı daşlar da, heyvanlar, quşlar, ulduzlar da həmin maddədəndir. – Hamımızın da məqsədimiz eynidir. Bunu unutma, bala, mənə unutsan da.

Maykl təkid etdi:

– Axı ağac necə daş ola bilər? Mən – quş deyiləm! Ceyn də pəlong deyil!

– Sən belə bilirən! – Kobra təkrar soruşdu. – Bir bax! – O, başının işarəsilə Yallı gedənləri göstərdi.

Heyvanlar və quşlar, Meri Poppinsi dövrəyə alıb bir nəfər kimi dala, qabağa yırgalanırdılar; Meri də onlarla bərabər gah bu yana, gah da o yana yırgalanırdı. Bütün izdiham, nəhəng saat kəfkiri kimi o tərəf, bu tərəfə yırgalanırdı. Hötta ağaclar da rəqsin ritmi ilə öyilib düzəlirdilər, səmadakı ay da yırgalanırdı, elə bil ki, dalğalarda üzən gəmidir...

– Heyvanlar və quşlar, ulduz və daş – hamımız birlik, hamısı birdir... – Kobra fışıldadı, başını aşağı saldı, o da yırgalanırdı. – İlan və uşaq, daş və ulduz – biz hamımız birlik...

Onun fışılıtsı getdikcə eşidilməz olurdu. Rəqs edən heyvanların qışqırıqları uzaqlaşır, zəifləyir, kəsilirdi. Ceynlə Maykl da qulaq əsasən sezilmədən yırgalanmağa başladılar. Bəlkə də onları kimsə yırgalayır?

Zəif, mülayim işıq onların üzünə düşdü.

– Yatırlar, özləri də yuxu görürlər, – kimsə pıçıldadı.

Bu kimdir – Kral Kobradır, bəlkə də anamdır. Həmişəki kimi onların yataq otağına girib ki, üstlərini yaxşıca örtün, gecə açmasınlar?

– Lap yaxşı! Qoy yatsınlar!

Bu yoğun səs kimindir – Boz Ayıdır, ya ki, mister Benksin?

Ceyn və Maykl yırgalanır... hey yırgalanırdılar... Onlar bilmirdilər... Bilmirdilər ki...

***

Ceyn səhər yeməyini yeyəndə, sıyığa qənd tozu səpə-səpə dedi:
– Bu gün elə qoribə yuxu görmüşəm ki! Yuxuda gördüm ki, guya biz heyvanxanaya getmişik, Meri Poppinsin anadan olan günüdür, heyvanların yerində qəfəsdə adamlar oturublar, heyvanlar isə bayırda gözirlər...

Maykl təəccüblə dedi:

– Bu yuxunu mən görmüşəm! Bu mənim yuxumdur!

Ceyn dedi:

– Axı ola bilməzdi ki, ikimiz də eyni yuxu görək! Bəlkə sən səhv eləyirsən? Məsələn, sən qıvrım yallı Şiri, Suitini görmüsən. O ki istəyirdi...

Maykl onun sözünü kəşib dedi:

– ...istəyirdi ki, biz portağal qabığını tutmaq üçün suya atılacaq. Hə, yadımdadır. Qəfəsdəki uşaq da, şeir qoşa bilməyən Pinqvin də, Kral Kobra da yadımdadır.

Ceyn ədalət-ədalət dedi:

– Demək bu yuxu deyilmiş! Bunların hamısı doğru imiş! Onda da... O, çəkinə-çəkinə süd bişirən Meri Poppinsə göz yetirdi.

Ceyn dedi:

– Meri Poppins, mənimlə Maykl eyni yuxu görə bilirikmi?

Meri Poppins donqulandı:

– Yuxu görənlərə bir bax! Xahiş edirəm, sıyıqlarınızı yeyiniz!

Yoxsa yağda qızardılmış qoğal vermərəm!

Amma Ceyn təslim olmurdu. O, bilmək istəyirdi.

– Meri Poppins, – o, gözlərini ona zilləyib soruşdu, – dünən gecə siz heyvanxanaya getmişdiniz?

Meri Poppins ağzını elə açdı ki:

– Heyvanxanaya? Gecə? Mən heyvanxanaya getmişəm? Mən tərbiyəli bir qızam, hər şeyin öz yerini çox gözəl bilirəm. Belə deyil?

Ceyn təkid edirdi:

– Deyin görüm siz orada idiniz ya yox?

Meri Poppins dedi:

– Əlbəttə ki, yox! Bu sənəin beyninə haradan girib! Sıyığını ye qurtar, xahiş edirəm, çərənləmə!

Ceyn sıyığınə süd tökdü.

O, məyus-məyus dedi:

– Hə, görünür, bu doğrudan da, yuxu imiş.

Lakin Maykl ağzını açıb alacalanmış gözlərini qoğal qızardan Meri Poppinsə zilləmişdi.

– Ceyn, – o həyəcanla pıçıldadı. – Ceyn, bir bax!

O, barmağı ilə göstərdi ki, Ceyn hara baxsın, Ceyn də gördü. Merinin belində qızıliya çalan xallı ilan qabığından kəmə var idi, üstündə də zərif xətlə yazılmışdı:

Həyvanxanadan hədiyyə!

ŞARLA ŞARDA FƏRQ VAR

...Uşaq otağına girər-girməz missis Benks gülümsəyərək qorxa-qorxa soruşdu:

– Meri Poppins, siz gəzintiyə gedəndə xırda-para şeyləri ala bilərsinizmi?

Elə bil o, sözünün yerə düşəcəyindən qorxurdu.

Meri Poppins balaca Annabelin yun koftasını sobada quruda-quruda missis Benksə sarı döndü.

– Bəlkə də ala bildim, – dedin. Amma çox soyuq cavab verdi.

– Hə, anlayıram, – missis Benks bir az da səsinə qısbı dilləndi.

– Bəlkə də heç ala bilmədim, – deyər Meri Poppins Annabelin koftasını çirpib, daş şəkəyə sərə-sərə cavab verdi.

– Yaxşı. Əgər vaxtınız olsa, bu siyahı, bu da pul. Funt sterlinq. Əgər xırda qalsa, xərcləyə bilərsiniz.

Missis Benks hər ikisini komodon üstünə qoydu.

Meri Poppins heç nə demədi. Ancaq qımıldandı.

– Hə-ə! – Birdən missis Benksin yadına düşdü. – Bu gün əkizlər ayaqla gətməlidirlər. Robertson Ey bu gün səhvən uşaqların arabasına əyləşib, elə bilib ki, kreslodur, indi onu təmirə vermək lazımdır. Siz arabasız yola çıxma biləcəksinizmi? Hələ Annabel də qucağınızda olacaq!

Meri Poppinsin ağzını açması ilə yumması bir oldu.

– Mən, – o koskin tərzdə dilləndi. – Hər işi, dünyada hər işi görməyi bacarıram. Əgər istəsəm, hələ bir az da çox elərəm.

Missis Benks yan-yanı qapıya tərəf çökilə-çökilə kəkələdi:

– Bilirəm, bilirəm! Siz xəzinəsiniz. Çox qiymətli və ecəzkar bir adamsınız. Mən deyə bilmirəm, necə bir xəzinəsiniz, özü də hər səhədə kamilləmiş...

Bütün bu komplimentləri deyər-deyər pilləkənin üstünə çatmışdı.

– Mən istədim ki... bəzən mən istədim ki, o, belə kamil adam olmayaydı, – deyər missis Benks yemək otağının tozunu ala-ala üzünü ulu nənəsinin şəklinə tutub şikayətləndi. – Onun yanında özümü lap balaca və nadan sayıram! Balaca bir qız oluram. Axı mən uşaq deyiləm. – Missis Benks başını qaldırıb çini inəyin tozunu aldı. – Mən hörmətli xanıma – beş uşaq anasıyam! O, bunu unudur!

O, tozu silə-silə Meri Poppinsə demək istədiklərini düşündü, lakin eyni zamanda bildirdi ki, bu sözləri ona deməyə heç vaxt cəsarət etməyəcək.

Meri Poppins alacağı şeylərin siyahısını və funt sterlinqləri çantasına qoydu. Bir göz qırpmında şlyapasının sancağını sancdı və Annabeli qucağına alıb evdən yel kimi çıxdı. Mayklla Ceyn əkizlərin əlindən tutub güclə ona yetişdilər.

O, onlara sarı çevrilib əmr etdi:

– Xahiş edirəm, cəld olun!

Uşaqlar addımlarını yeyinlətdilər, əkizləri də arxalarınca çəkirdilər. Conla Barbinin yerə sürülən ayaqqabılarının səsi eşidirdi, yazıqların qolları az qalır ki, yerindən çıxsın, lakin Mayklla Ceyni bu maraqlandırmırdı. Onlar fikirləşirdilər ki, Meri Poppinsdən geri qalmasınlar. Əsas da o idi ki, artıq qalan xırda pulu o nə edəcəkdir...

Meri Poppins tindəki birinci dükana girib siyahını oxudu:

– İki qutu şam, dörd girvənkə düyü, üç girvənkə pəhriz qəndi, altı girvənkə parça qənd, iki banka tomat, qab-qacaq yuyan iş üçün bir cüt əlcək, bir parça surqec, bir torba un, çaxmaq daşı, iki qutu kibrit, iki baş gül kələm və bir bağlama ravənd!

– Bir torba əlcək, – baqqal əsəbi-əsəbi karandaş qırğının yolunmamış başını gəmirə-gəmirə təkrar etdi.

Meri Poppins açıqlı tövrlə onun yadına saldı:

– Mən bir torba un dedim!

Baqqal qırqırmızı qızardı.

– Bağışlayın! Mən səhv etdim! Yaxşı havadır, eləmi?.. Hə-hə. Mən səhv etdim. Demək, əvvəlcə bir torba u-u-u-un.

O tez-tez yazırdı.

– İki qutu qabyuyan...

– Kibrit! – deyər Meri Poppins mızıldandı.

Baqqalın əlləri əsdi.

– Bağışlayın! Yəqin ki, buna günahkar qələmidir. Bu qələm həmişə lazım olanı yazır! Təzəsini almalyam. Əlbəttə ki, kibrit! Bir də nə dediniz?..

O, gözlərini qaldırır o saatca da aşağı saldı, əlindəki qələm qırı-ğına zillədi.

Meri Poppins siyahını çevirdi, yenidən ucadan oxumağa başladı.

O, siyahını qurtaranda baqqal təəssüfləndi:

– Heyif ki, rəvənd yoxdur. Bəlkə qara gavalı götürəsiniz?

– Qəti olmaz! Bir bağlama saqo!

Maykl etiraz etdi:

– Meri Poppins saqo almayın, lazım deyil. Keçən həftə saqo yemişik.

O, Maykla baxdı, sonra da baqqala nəzər saldı – hər ikisi başa düşdü ki, danışıqları mənasızdır. Saqo alınacaq.

Baqqal daha da bərk qızardı, getdi çəkib gətirsin.

Ceyn piştaxtanın üstünə təpə kimi yığılmış bazarlığa acıqlı-acıqlı baxaraq pıçıldadı:

– Demək, bazarlıq puldan xırda qalmayacaq. – Maykl düşündü:

– Hə, bəlkə beş-on şüşə konfet üçün pul qaldı, görək də! – Çantasından funt sterlinqlər çıxaran Meri Poppinsə baxa-baxa öz əlindəki şüşə konfetə də razı oldu.

Baqqal ona pulun xırdasını verəndə Meri Poppins dedi:

– Sağ olun!

Baqqal hörmətlə cavab verdi:

– Siz də sağ olun!

Gülümsünə-gülümsünə piştaxtaya dirsəkləndi, onun fikrincə belə durmaq daha yaxşı idi. Hava da ki gözəldir. O, elə bir səslə danışdı ki, guya bu onun işi idi.

– Yağış yağmalıdır! – deyər Meri Poppins onun sözünü kəsdi, çantasını bağlayıb ağızını yumdu.

– Düz deyirsiniz! – Baqqal cəld cavab verdi. O çalışdı ki, sözü Meri Poppinsin xoşuna gəlsin. – Əlbəttə ki, yağışdan yaxşı nə ola bilər!

Meri Poppins onun sözünü kəsdi:

– Əksinə!

Baqqalın sifəti uzandı. Nə deyirdisə düz olmurdu...

O hörmətlə qapını Meri Poppins üçün aç-aça dedi:

– Miss, güman edirəm ki, siz yenə də bizim dükana təşrif gətirəcəksiniz?

Meri Poppins:

– Sağlqla qalın! – deyib güllə kimi dükandan çıxdı.

Baqqal köksünü ötürdü.

– Bircə dəqiqə, – deyib o, siyirməni açdı, qurdalaya-qurdalaya uşaqları saxladı. – Alın bunu. Heç kəsin xətrinə dəymək istəmədim, vallah. İstəyirdim ki, ancaq sizin xoşunuza gəlim.

İki dənə şokolad batonu Ceynin uzanmış əlinə, üç dənə də Maykla verdi.

– Hərəniz bir dənə, biri də ona! – deyib başı ilə uzaqlaşan Meri Poppinsi göstərdi.

Uşaqlar təşəkkür edib yolboyu şokoladı sora-sora götürüldülər ki, Meri Poppinsə çatsınlar.

Meri Poppins dodaqları qəhvəyi rəngə boyanmış Mayklardan soruşdu:

– O nədir sorursan?

– Şokoladdır. Baqqal verdi bizə. Bunu da sizə verdi.

O, şokolad batonunun birini Meriyə uzatdı, şirəsi yaman çoxdur. Meri Poppins:

– Necə üzlü adamdır, – dedi. Amma şokoladı aldı, bir anda yedi, görünür ona ləzzət verdi.

Maykl soruşdu:

– Bazarlıq puldan çox qalıb?

– İndi baxıb görək.

Meri Poppins aptekə girdi. Əlində bir qəlib sabun, bir qutu xardal və diş tozu küçyəyə çıxdı.

Ceyn və Maykl ağır-ağır kökslərini ötürdülər.

Onlar çox yaxşı başa düşürdülər ki, funt sterlinqlər gözləri qarşısında əriyir...

– İndi şirniyyat dükanına girək! – deyib Meri Poppins siyahıya baxdı, qapı arxasında gözəndi.

Onlar vitrinin şüşəsindən Meri Poppinsin badamlı pirojnaları göstərdiyini gördülər. Satıcı ona iri bir bağlama verdi.

– Yəqin ki, on iki dənə alıb! – Ceyn məyus-məyus dilləndi.

Başqa bir gün olsaydı, əlbət ki, belə bazarlığa heyran qalardılar, amma bu gün ürəkdən arzu etdilər, kaş dünyada heç pirojna olmaydı!

– Bəs indi hara gedirik? – Maykl bir ayağı üstə tullana-tullana soruşdu. O, bilmək istəyirdi görsün funt sterlinqdən xırda qalıb ya yox.

O, çox yaxşı başa düşürdü ki, heç nə qala bilməz, amma yenə də ümidini itirmirdi.

Meri Poppins dedi:

– Evə gedirik!

Uşaqlar mısırırıqlarını salladılar.

Demək, heç nə, heç nə qalmayıbl..

Onlar çox istəyirdilər ki, son suallarını versinlər, lakin bağlamaları apararı Meri Poppinsin üzünün ifadəsini gördükdə, cürət eləmədilər. O, bağlamaları, torbaları və Annabeli bərk-bərk sinəsinə sıxıb yel kimi qabaqda uçurdu. Qanları qaralmış, ümidləri boşa çıxmış uşaqlar ayaqlarını sürüyə-sürüyə onun dalınca gedirdilər. Onlar bunu ona heç vaxt bağışlamayacaqdılar!

– Biz, deyəsən evə getmirik! – Maykl mızıldandı. – Evə bu yolla getmirik axı!

Meri Poppins qəzəbli-qəzəbli ona çevrilib dedi:

– Nə vaxtdan bəri bu park bizim yolumuzun üstündə olmayıb?

– Axı-ı, burdan...

Meri Poppins məzəmmətlə dedi:

– İcazə verin, deyim ki, parkın bir neçə çıxış yolu var! Evimizin də yolu bir deyil!

Onlar indiyə kimi parkın bu hissəsində olmamışdılar. Bura elə yaxşı idi ki! Günəş adamı isidirdi. Hündür ağacların başları çəpərə sarı əyilmişdi, yarpaqları xışıldayırdı. İki sərçə bir saman çöpünün üstündə dalaşırdı. Tüklü dələ daş sürəhi ilə hoppana-hoppana şöngüyüb oturdu, qoza yalvarmağa başladı.

Amma uşaqları bu gün bu heç sevindirmirdi. Hətta maraqlandırmırdı da. Ceyn və Maykl ancaq bir şey barədə fikirləşirdilər; Meri Poppins pulların hamısını lazımsız şeylərə xərclədi, əsil iş üçün, ən vacib şey almağa bir qəpik də qalmadı.

Nəhayət onlar üstünə şir və taydiş həkk edilmiş uca daş tağlarını yanına goldilər. Tağın altında lap qoca bir qarı oturmuşdu, üzü büzüşmüş qoza oxşayırdı. Dizi üstə podnos qoymuşdu, elə bil ki, içi rəng-bəhrəng rezin sap ilə dolu idi, başının üstündə ipləri parkın şəkəkəsinə bağlanmış iri şarlar yellənirdi.

Ceyn çığırdı:

– Şar! Şar!

Əlini Conun şirəli əlindən çəkib o, qarının yanına qaçdı. Maykl da Barbini yolun ortasında qoyub onun arasınca götürüldü.

Əli şarlı qarı titrək səslə dilləndi:

– Ay mənim əzizlərim! Hansı xoşunuza gəlir? Hansını istəyirsiniz, götürün. Seçin, tələsməyin!

Qarı podnosunu onların qarşısında tutub silkələdi.

Ceyn dedi:

– Biz eləcə baxırıq! Pulumuz yoxdur!

Qarı təəssüflə ağzını marçıldatdı:

– Şara baxmaqdan nə ləzzət aparacaqsınız! Şarı ələndə görə baxmaqdan, görə baxmaqdan nə ləzzət aparacaqsınız! Şarı sevənsən! Elə-belə baxmaqdan nə çıxacaq?

Ceyn və Maykl karıxmış qarıya baxırdılar. Əlbət ki, o haqlı idi! Axı onlar nə edə bilərdilər?

– Mən balaca qız olanda, – qarı kətilində tərənə-tərənə deyirdi, – yadımdadır, onda adamlar şarın qədrini yaxşı bilirdilər! Onlar eləcə baxmağa gəlmirdilər, onlar alırdılar! Hə, alırdılar! Heç kəs bu qarıdan şarsız çıxmazdı. Uşaqlar haqda heç danışmağa dəyməz. Hə, hə! Aqlatmaq günah olardı!

O çevrilib məhəbbətlə havada yellənən şarlara baxıb dedi:

– Ay mənim qəşəng cücələrim! – Mən qarından başqa heç kəs sizi başa düşmür. Siz daha dəbdən düşmüsünüz! Siz indi heç kəsə lazım deyilsiniz!

Maykl təkid edirdi:

– Şar bizə lazımdır! Amma pulumuz yoxdur. O, bütün funt sterlinqlərin hamısını xərclədi...

– “O” kimdir, icazə verin soruşum? – Arxadan, lap onun qulağı dibində belə bir sual eşidildi.

Maykl çevrildi və qıpqırmızı qızardı.

– Mən... n-n-n... demək istədim ki, siz... z-z-z o...

– Böyükər haqqında hörmətlə danış! – deyib Meri Poppins əlini Mayklın çiyni üstündən uzatdı. Qarının podnosuna gümüş manatlıq qoydu.

Maykl gözlərinə inanmadı.

“Demək bazarlıqdan xırda pul qalıb” – Ceyn düşündü və Meri Poppinsə hirsələndiyinə görə xəcalət çəkdi.

Qarının gözləri par-par parıldadı. O, gümüş manatlığı götürüb maraqla baxdı.

– Necə də bərq vurur! – dedi. – Necə də parıldayı! Mən çox-andandır ki, beləsini görməmişdim, hələ lap qız vaxtından! – O, başını Meri Poppinsə sarı öydi. – Mənim gözəl, sizə şar lazımdır?

Meri Poppins çox nəzakətlə dedi:

– Bəli, xahiş edirəm!

– Qızım, neçə dənə lazımdır?

– Dörd dənə!

Ceyn və Maykl sevindiklərindən az qalırdılar ki, partlasınlar, atılıb Meri Poppinsin boynuna sarıldılar.

– Meri Poppins, doğrudan? Hərəmizə ayrı-ayrı? Doğrudan? Doğrudan?

– Güman edirəm ki, mən həmişə düz danışmıram, – o, ciddi tərzdə cavab verdi, lakin görkəmindən özündən razı qaldığı sezilirdi.

Uşaqlar podnosa sarı atıldılar, rezinləri qarışdırmağa başladılar. Qarı manatı donunun cibinə saldı və ləzzətli əlini cibinin üstünə vurdu. Sonra uşaqlara kömək etməyə başladı.

O dalbadal deyirdi:

– Mənim cücələrim, yaxşılarını seçin. Unutmayın ki, şarla şarda fərq var! Seçin, tələsməyin! Bir də gördün elə bir şar götürdün ki, bütün ümidin alt-üst oldu.

Maykl dedi:

– Mən bu şarı istəyirəm! – O qırmızıxallı sarı şarı götürdü.

Qarı dedi:

– İndi yoxlayaq görək, götürdüyün münasibdir, ya yox! Ver üfürüb şişirdək!

Qarı rezini Maykldan alıb ağzına yaxınlaşdırdı. Üfürdü! Şar şişdi! Belə bir xırda qarının bu qədər güclü nəfəsi olduğuna inanmaq olmurdu. İpli, qırmızıxallı, iri sarı şar havada atılıb düşdü.

– Bir baxın, bir baxın! – Maykl qışqırdı. – Onun üstündə nə yazılıb!

Doğrudan da, xallar demə hərf imiş! Sarı şarın üstündə aydınca bu sözlər yazılmışdı: Maykl Benks!

– Aha! – qarı pıçıldadı. – Mən nə deyirdim? Sən tələsmədən seçirdin! Özü də lap düz seçmişən!

– Bir baxın, bəs mən? – deyə Ceyn büzülmüş göy şarı qarıya uzatdı.

Qarı şarı üfürdü. İri göy şar lap qlobusa bənzədi, üstündə ağ hərflər göründü: Ceyn Kerolayn Benks!

– Bu sənin adıdır, bala? – deyə qarı soruşdu.

Ceyn başını tərpətdi.

Qarı Ceyn şarı götürüb kənara çəkildə yenidən, astadan pıçıldadı.

Conla Barbi koppuş əlləri ilə podnosu alt-üst edə-edə çıxırırdılar:

– Mənə də! Mənə də!

Con çəhrayısını götürdü. Qarı şarı üfürüb yenə də güldü. Onun üstündə yazılmışdı: “Con və Barbi Benks ikisinə bir dənə düşür, çünki əkizdirlər!”

Ceyn dedi:

– Heç nə anlamıram. Axı siz bizim adımızı hardan bilirsiniz? Axı siz əvvəllər bizi görməmişdiniz!

– Ay mənim balaca cücələrim, mən sizə demişdim ki, şarla şarda fərq var! Bu şarlar isə tamam ayrıdır!

Maykl dedi:

– Yəqin ki, bu yazıları onların üstünə siz yazmışsınız?

– Mən? – Qarı pıçıldadı. – Heç fikrimə də gəlməyib!

– Bəs kim yazıb?

– Məndən asan bir şey soruş, əzizim! Mən bircə onu bilirəm ki, yazılan budur. Hər adamın özünə uyğun dünyada şarı var, o da onu seçməyi bacarmalıdır!

Maykl əl çəkmədi:

– Meri Poppinsin də?

Qarı şarlarla birlikdə başını yana əyib Meri Poppinsə baxdı, mənalı-mənalı gülümsündü.

– İndi baxarıq. – O, kətilin üstündə yırgalandı. – Qoy özü seçsin. Yəqin ki, yanılmaz!

Meri Poppins lovğa-lovğa başı ilə təsdiq elədi. Onun əli bir anlıq podnosun üstündə dayandı, sonra aşağı düşdü və qırmızı şarı götürdü. Meri Poppins əlini uzatdı, şar özbaşına şişdi, uşaqlar təəccüb içində qaldılar. O, şişdi, şişdi, şişdi və Mayklın şarı boyda oldu.

Lakin şar dayanmadı. Elə hey böyüyürdü, hava şarından üç dəfə böyük oluncayadək şişdi. Üstündə par-par parıldayan qızıl hərflərle bu sözlər yazılmışdı:

MERİ POPPINS!

Qırmızı şar qarıya sarı uçdu: o ucuna sap bağladı, pıçıldayıb Meri Poppinsə qayıtdı.

Şarların dördü də birdən havada uçuşdular. Onlar saplarını hey çəkirdilər, elə bil sapdan qopub səmalarda uçmaq istəyirdilər. Əson külək şarları dünyanın dörd tərəfinə – cənuba, şimala, qərbə və şərqə baş öyməyə məcbur edirdi.

Qarı sevincək səsləndi:

– Bəli, mənim sevimlilərim, şarla şarda fərq var! Hər kəsə münasibə tapılar, amma adam seçməyi bacarmalıdır.

Bu an darvaza ağzında yaşlı bir centlmen göründü, onun başında silindr vardı. O da şarları gördü. Yaşlı centlmen düz onlara tərəf gəldi. Şarsatan qarıya yanaşdı.

O, cibindəki xırda pulları cingildədə-cingildədə soruşdu:

– Bunlar neçəyədir?

– Yeddi yarım! Seçin, tələsməyin, əzizim!

Yaşlı centlmen qəhvəyi rənglisini seçdi. Qarı şarı üfürüb şişirdəndə onun üstündə yaşıl hərflərlə yazılmışdı: “Vilyam Vezeroll Vilkins”.

Yaşlı centlmen dedi:

– İlahi, bu ki mənim adımdır!

Qarı dedi:

– Əzizim, yaxşı seçmişən! Şarla şarın fərqi var!

Yaşlı centlmen şarından gözünü çəkmirdi.

– Qərribədir! – deyib bərkdən burunu çəkdi. – Qırx il əvvəl mən balaca oğlan olanda, burdan şar almaq istəyirdim. Amma mənə icazə vermədilər. Dedilər ki, mən buna layiq deyiləm! Bu şar qırx il məni gözləyib! Doğrudan da qərribədir!

O, yoluna davam etdi. Gözünü şarından çəkmədiyi üçün dirəyə dəydi.

Onu maraqla yola salan uşaqlar gördülər ki, o, havaya qalxdı.

Maykl çığırdı:

– Bir baxın, bir baxın!

Elə bu vaxt onun da şarının sapı dartıldı və Maykl hiss etdi ki, ayaqları yerdən üzülür.

O bağırdı:

– Vay, vay! Qiyamətdir! Mənimki də uçur!

– Şarla şarda fərq var, mənim əzizlərim! – Əlində şar tutan qarı dilləndi və əkizlərin şorikli şarlarının ipindən necə bərk-bərk yapışdıqlarına və havaya qalxdıqlarına baxdı.

Ceyn də uça-uça çığırdı:

– Uçuram, uçuram!

Meri Poppins dedi:

– Evə gedin, xahiş edirəm!

Qırmızı şar o dəqiqə göyə qalxıb qabağa keçdi və Meri Poppins də çəkdi. O, gah atılıb qalxır, gah da düşürdü. Annabeli və bağlamarı bərk-bərk tutmuşdu. Başındakı şlyapası səliqəli idi, saçları da qəşəngcə daranmışdı, addımlarını necə inamla yerə basırdısa, havada da eləcə yeriyirdi. Ceyn, Maykl və əkizlər havada şarları ilə birlikdə tullana-tullana onun arxasınca gedirdilər.

Ceyn köhnə bataqlığın yanından uça-uça çığırdı:

– O! O! O! Lap əladır!

Maykl dedi:

– Elə bil mən havadan düzəlmişəm! – Skamyanın arxasına dəyib kənara uçdu. – Bax, buna əsil gəzmək deyərlər!

– İ-i-i-i! – Əkizlər hoppana-hoppana, itələşə-itələşə çığırsındılar.

Meri Poppins:

– Arxamca, geri qalmayın! – deyib çiyni üstədən elə acıqla baxdı ki, elə bil onlar arxayın-arxayın yerlə gedirdilər, havada şarlardan asılıb uçurdular.

***

Cökəli xiyabanın tinində, onlardan xeyli qabağa düşmüş yaşlı centlmənə çatdılar, Maykl çevrilib qışqırdı:

– Ceyn! Bir bax! Bir bax! Hamı əlində şar tutub!

O da baxdı. Lap uzaqlarda, adamlar havada yırğalanırdılar.

Ceyn çığırdı:

– Dondurmasatan da ordadır! – Fikri onda qaldığından az qaldı ki, heykəllə toqquşsun.

– Aha! Bacatəmizləyəndə ordadır! Ora bax, miss Larkı görürsən? Doğrudan da, ləklərin yanında əlcəkli və şlyapalı tanış bir kölgə yırğalanırdı.

Ondan qabaq şarların iplərini dişlərində tutan Eduard və Varfolomey uçurdu. Hər üçü özlərindən çox razı idi. Onlar bataqlığın alt tərəfindəki yolu keçib fəvvarələrin arxasında görünməz oldular.

– Yuxarı, yuxarı! Çatla mənim bağrım. Ay uşaqlar yol verin! Admirala yol verin! – Dəniz tufanlarında bərkimiş tanış gur səs eşidildi və admiral Bumla arvadı vüqarla iri bir şarın üstündə uşaqların yanından uçub keçdilər. Küləyin istiqaməti ilə gedin! Bax belə! Kruyuseli və bom-bramseli! – Çox çəvikliklə palıd ağacının yanından ötüb keçən admiral bərkədən qışqırdı.

Admiral və şarlar getdikcə çoxalıb sıxlaşırdı. Havada boş yer tapmaq mümkün deyildi, uşaqlar da çalışırdılar ki, ondan geri qalmasınlar.

Kimsə lap Ceyninq qulağının dibində dedi:

– İlahi! Mənim şarım çumrul!

Yolda köhnə dəblə geyinmiş bir qadın durmuşdu. Onun başında lələkli şlyapa, boynunda dəvə yunundan şərf vardı, Göyrəngli şar onun ayaqlarının yanına, yerə düşmüşdü. Şarın üstündə zərli hərf-lər: “Baş nazir” sözləri yazılmışdı.

Qadın az qalırdı ağlasın:

– Bəs mən nə edim? Qarı qapıdan çıxanda mənə dedi ki, “Əzizim, seç, tələsmə!” Mən də seçdim. Mənə başqasının şarı düşdü! Mən ki, baş nazir deyiləm!

Bu vaxt əlində çətir, şıqgeyimli, ucaboylu kişi ona yanaşdı:

– Bağışlayın, – dedi, – Baş nazir mənim.

Xanım ona sarı çevrildi:

– Demək bu şar sizinkidir! Yəqin ki, mənim şarım da sizə düşüb!

Baş nazir öz şarını ona göstərdi. Özüdür ki, var! Onun üstündə: “Xanım Müriəl Brayton-Cons” sözləri yazılmışdı.

Qadın:

– Özüdür ki, var! Gəlin dəyişək! – dedi və baş nazirin şarını əlinə alıb, özününkünü ona verdi.

Hər ikisi o dəqiqə göyə qalxdılar. Söhbət edə-edə ağacların arası ilə uçdular.

– Siz evlisiniz? – deyər xanım Müriəl soruşduğu vaxt Ceynlə Mayklın yanından ötürdülər.

Baş nazir cavab verdi:

– Yox! Heç cürə özümə tay, ortayaşlı bir xanım tapa bilmirəm. Lap cavan olmasın, lap qoca da, özü də gülərlü adam olsun. Axı mən özüm çox ciddi adamam.

Xanım Müriəl Brayton-Cons dedi:

– Bəlkə mən sizə yaradım? Mən çox güləyən adamam!

Baş nazir:

– Zənnimcə mənim üçün əsil münasib adamsınız! – dedi və onlar əl-ələ verib şən izdihamin arasında gözden itdilər.

İzdiham kiçik deyildi. Ceynlə Maykl Meri Poppinsin arxasınca hoppana-hoppana uçanda adamlara toxunurdular. Axı hamının əlində şar vardı, özləri də həmin qadından almışdılar. Parkın səması elə bil baynayırdı.

Budur, uzunbuğlu, göymündirli, başkaskalı, ucaboylu bir kişi keçdi. Onun şarında “Polis inspektoru” sözləri yazılmışdı. Üstündə “Lord-mer” yazılmış şar, başında üçkünc şlyapa, əynində uzun qırmızı mantiya olan, boynundan bürünc zəncir asılmış gipgirdə bir gombulu sürüyə-sürüyə çəkirdi.

Üstündə “F.Smit” sözləri yazılmış tünd-qırmızı rəngli kiçik şarla uçan dalandar ara vermədən öz adı göstərişlərini bərkədən deyər-deyər izdihamin içindən güclə keçirdi:

– Keçin, keçin, xahiş edirəm! Tələsməyin! Qanun-qaydanı gözləyin! Zibili zibil qutlarına atın!

– İtlər ancaq xaltada olmalıdır! Papiros çəkmək qadağandır! Bir-birinizi itələməyin! Qayda-qanuna riayət edin! – deyər o, səsi batınca çığırdı.

Maykl uca-uca Ceynə yanaşanda soruşdu:

– Bəs Meri Poppins hamı?

– Odur bax! Görürsən? – Ceyn irəlini göstərdi, qabaqda iri bir şar aramla, qayda ilə qəddi-qamətli Meri Poppinsin aparırdı.

Arxadan qocalara xas olan xırıltılı səs eşidildi:

– Mənim əzizlərim, şarla şarda fərq var!

Onlar çevriləndə qarını gördülər.

Onun podnosu bomboş idi, əlində bir dənə də şar qalmamışdı; amma, o uçurdu, sanki yüzlərlə gözəgörməz şarlar onu aparırdı.

Uşaqların yanından ötəndə – hamısını satdım! – dedi. – Bəli, hər adam öz şarını tapdı! Hamısı da tələsmədən seçdi! Axı şarla şarda fərq var! Amma özümə heç biri də qalmadı!

O, xırdı pullarını cingildədə-cingildədə güllə kimi uçdu, uşaqlar uzun müddət bu xırdaca, qurumuş adamın arxasınca baxdılar, o uca-uca Lord-meri, baş naziri və çoxlarını arxada qoydu. Hamı – o, göz-dən itənə kimi ona baxdı.

Sonuncu dəfə onun səsi güclə eşidildi:

– Mənim əzizlərim, şarla şarda fərq var!

On yeddi nömrəli evin dərbəçəsi açıq idi, içəri qapı taybatay idi. Zərif tel kimi öyilib-düzələn Meri Poppins yırğalana-yırğalana dəhlizə girdi, ordan da uça-uça pilləkənə yuxarı qalxdı. Uşaqlar itələşə-itələşə, hoppana-hoppana onun arxasınca qaçırdılar. Onlar uşaq otağının qapısına çatanda hay-küylə, tappıltı ilə yerə düşdülər. Meri Poppins isə yavaş-yavaş, səssiz-səmirsiz yerə endi.

Ceyn dedi:

– Ay, nə gözəl, nə əla keçdi günümüz! Əladan da əla keçdi!

– Ceyn atılıb Meri Poppinsi qucaqlamaq istədi.

Meri Poppins soyuqqanlılıqla dedi:

– Amma sənin barəndə belə demək olmaz! Get, saçlarını dara, xahiş edirəm! Mən belə uşaqları sevmirəm!

Maykl qışqırdı:

– Mən indi özüm lap hava şarına bənzəyirəm! Lələkdən də yüngüləm! Lap mələikə kimi!

Meri Poppins söyləndi:

– Bacatəmizləyən kimi! Get üz-gözünü yu!

Onlar saçlarını darayıb, əl-üzlərini yuyub qayıdanda şarları tavanda gördülər: Sarı şar Mayklın, mavi şar Ceynin, çəhray əkizlərin, qırmızı isə Meri Poppinsin idi. Şarların ipləri çox səliqə ilə buxarının üstündən asılmış şəklən qarmağına bağlanmışdı. Şarlar tərponmirdi. Yüngül və rəngbərəng şarlar elə bil ki, yatmışdılar.

– Maraqlıdır! – Maykl astadan dilləndi, guya ki, ürəyində danışırdı.

Bazarlığı yerbəyer edən Meri Poppins soruşdu:

– Nədir səni maraqlandıran?

– Əgər siz bizimlə olmasaydınız, görəsən onda da belə olacaqdımı?

Meri Poppins qımıldandı:

– Məni də maraqlandıran odur ki, görəsən, sən nə vaxtdək özünə aid olmayan işlər barədə sual verəcəksən.

Bununla da Maykl kifayətlənməyə məcbur oldu...

CEYMS OLDRİC

(1918-2002)

RİYAKARLAR

Qolu zorlu oğul görək
Tıxac vursun tez ağzına.
Riyakarın qoy dəyməsin
Bir acı söz dodağına.

“Sülh” kəlməsi dodağımda
Fəqət qəlbi qan-qan deyir.
Dünyamızı bir atomla,
Bir atımla kül eyləyir.

Bağırır, barmaq dəyso
Külə döner tək Asiya.
Vaxt da çatmaz göz qırpanan
Görərsən ki, güldü dünya.

Ay fırlanan, gözəl dünya
Bu riyakar arzumu.
Yoxsa Qərbin azadlığı
Bombasıdır bir içim su?!

Yəqin onlar “qəlp” allahdır,
Yox, tarixə düşməyiblər.
Nə adamdır, nə də cüdam
İnsan kimi bişməyiblər.

Şlyapalı, zınqırovlı,
Var-dövlətli cahildirlər.

Düşüncəsiz yazışblar
Düymələrdən, qatildirlər.

Dinlə məni, Amerika,
Ölüm gözür torpağında.
Riyakarlar qan-qan deyir, –
“Sülh” kəlməsi dodağında.

SİLAHLI SƏRSƏRİLƏR

Mak cipin sürətini artırdı. Taha döngəyə çatar-çatmaz yol qırağındakılara kürd dilində qışqırdı ki, Mahmudun başına qəza gəlib, onlar köməyə tələsirlər.

Taha ayağa qalxıb dediklərini bağıra-bağıra təkrar elədi, sonra əllərini yelləyərək daha nəşə əlavə etdi, sonra Qreqora tərəf çevrildi:

– Bərk sür.

Cip bir göz qırpımında döngəni keçdi.

– Dediyyin o Mahmud kimdir ki? – deyərək Mak Qreqor atılıb-düşən maşının sükanını fırlada-fırlada soruşdu.

– Mən nə bilim? Bircə onu bilirəm ki, onların arasında Mahmud adlısı həmişə var...

Qabaqda kənd göründü. Taha siqnalı basmağı işarə etdi.

– Elə niyə?

– Bas deyirəm... Bir də, bir də...

Taha özü öyilib barmağını uzun müddət düymədən çəkmədi, səsə arvad-uşaqlar tökülüşüb gəldilər.

– Odur ey, ora sür! – Taha əli ilə qarşıdakı evi göstərdi. – Görürsənmi?

Həmin evin qarşısında bir “Şevrolet” maşını, bir də araba dayanmışdı. Evin təzə rənglənmiş qapısından iki nəfər silahlı çıxdı. Mak Qreqor maşını ehmalca o tərəfə sürdü.

– Motoru söndürmə, – Taha mızıldandı.

– Arxayın ol.

– Nə desələr, sən çıxqırığını da çıxarma.

– Bildim.

Əlli addımlıqdan Taha əlislahlılıra qışqırdı:

– Xan hardadı?

Onlardan biri dilləndi:

– İçəridə.

– Ona de ki, mən gəlmişəm, özü də başımı qaşımağa belə vaxtım yoxdur.

Maşın həyətdə dayananda qapının yanında dörd silahlı durmuşdu. Onlardan biri xanı çağırmağa getdi.

Mak Qreqor tufəngli adamlara göz gəzdirdi, yolun haraya getdiyini, aradan çıxmaq üçün hara, necə sürəcəyini götür-qoy elədi.

– Ya Allah, – deyərək xan qapıda göründü. Ayağında uzunqunclu qara çəkmə vardı, süfrə üstündən durmuşdu, köynəyinin yaxasına keçirdiyi ağı dəsmalı çıxarmağa belə macal tapmamışdı, ağzında hələ də nəşə yeyirdi.

– Xan! İlxani! – Taha üzünü ona çevirdi.

– Nə var? Nə istəyirsən? Nə hay-küydür?

– Sakit ol, xan. Oğlun Dübəs hardadır?

– Rezayədə. Sənə nə lazımdır axı?

Taha əlini maşının qabaq şüşəsinə söykədi:

– Sən qoca kişisən, İlxani, atamdan da yaşlı olarsan. Amma ölümdən ədalət gözləmə, gözləmə, qoca.

– Nə demək istəyirsən? Nə çəranləyirsən?

Mak Qreqor təmkinlə nə baş verəcəyini gözləyirdi. Onun nəzərləri Tahanın şüşədən möhkəm yapışmış, əsəbilikdən sümükləri ağaran, tozlu əllərinə dikilmişdi.

– Hökmü yerinə yetirmək vaxtı çatıb! – Taha səsinı ucaltdı.

Yalnız indi qoca İlxani onu tanıdı, əl atıb boynundakı ağı çıxartdı, eynəyini əsəbi tərzdə gözüne taxdı.

– İtil gözümdən! – O çıxmırdı. – İtil burdan! – Sonra o, gözəlti Mak Qreqora baxdı, onu da tanıdı və qəzəbindən daha da coşdu. – Bizim dağları qana batırmağa özün azmışsan, üstəlik bir ingilis də götürmüşsən? Həsən! Həsən!

Mak Qreqor əlinin bircə hərəkəti ilə cipi yerindən tərpəlib əli-tufəngli Həsənin üstünə sürdü, maşın Həsəni yerə sərən kimi arxadan atəş səsi eşidildi. Maşının təkərlərinə atılan güllələr ara vermirdi.

– Bir az gözlə, – deyərək Taha cəld Kalaşnikov avtomatından yapışb qışqırdı. O, maşının arxa oturacağına sinib atəş açdı. Maşının qabaq şüşəsi çilik-çilik oldu.

– Dayan, – Taha yenə səsinı qaldırdı. – Allah xatirinə bir az da dayan.

O, dalbadal atəş açdı. Mak Qreqor uçurulmuş, dağıdılmış evlərin qabağından keçən öyrü-üyrü yolda maşını döngəyə verib, öyləci basaraq arxaya nəzər saldı.

Qoca İlxani torpaq üstə qıvrılırdı, başqa birisi divardan yapışmışdı. Həsən maşın vuran yerdə üzükoylu sərilmışdı. Bir gözətçi "Şevrolet"ə sarı qaçırdı, ancaq maşına çatmamış badalacaq alıbmış kimi yerə yıxılırdı. Taha vaxtında atəş açmışdı. Cip təzədən tərpendi.

Taha var gücüylə qışqırdı:

– Hara?

– Yol hara aparsa, ora...

– Dağlara aparır bu yol, oralar bunların adamları ilə doludur.

– Arxaya qayıda bilmərik.

– Bayaq niyə sözümlə qulaq asmadın?

– Axı gözləməkdən nə çıxardı?

Kənd küçəsi bir tərəfi uçurum, dar yola çıxdı, yuxarılarda bu yol da it-bata düşdü.

Taha dilləndi:

– Görək aşağı gedəydim.

– Elə getsəydik, tələyə düşərdik.

– Fərqi nədir, bura da tələdir. Bizi axtaran əziyyət çəkib uzağa getməz.

– Dağlarda başımızı soxmağa yer taparıq.

* * *

Taha Mak Qreqoru daşa söykədi. Mak kürəyinə sancılmış gül-lənin ağrısından inildədi. Ayaqlarına baxdı. Onlar qan içindəydilər.

– Məni eşidirsənmi, Mak?

– Hm.

– Şər qarışanda kəndə enib atdan, qatırdan tapmağa çalışsaram. Yoxsa səni aşağı endirmək olmaz. Dalımda aparsam səni öldürərəm.

Mak Qreqor bir anlığa gözlərini yumdu:

– İndi o kənddə adam qaynaşır. Taha, getmə ora.

– Nə məsləhət görürsən, bəs?

– Qatır da, at da tapsan, uzağa gedə bilməyəcəyik. Mən qan itiri-rəm. Məni Rezayeyə və ya Xoya da çatdırsan ömürlük həbs oluna-cağam. Odur ki... odur ki, məni tərپətməyin mənası yoxdur.

– İlxanidən savayı səni heç kim tanımır, Mak. Mən buna əminəm.

Mak Qreqor çox çətinliklə nəfəs aldığı hiss etdi:

– Ayaqlarım da dəlik-deşikdir.

– Xoyda dostlarımız var.

Mak Qreqor qalxıb oturmaq istədi:

– Bunun mənası yoxdur, Taha. Mənsiz get.

Lap yaxından güllə səsi eşidildiyindən Taha ayağa durub boylandı.

– Sən burada qalmaqla qəhrəman kimi ölmək istəyirsən, Mak?

– Mən daha heç yerə gedə bilmərəm, Taha. Ayrı yol yoxdur.

Taha aşağı əyilib diqqətlə ona baxdı:

– Zəiflik fikrinizi bir yerə toplamağa mane olur.

– Düzdür, – Mak Qreqor gözlərini yumdu.

– Gözlərini yumma.

– Mən bilirəm ki, biz o qoca xanı öldürməliydik, ancaq...

– Bəli, biz onu gəbərtməliydik. İndi isə şəhər küçələrinə qayıtmaq və hər şeyi yenidən başlamaq üçün buradan çıxmalıyıq. Orada bizi gələcək gözləyir. Mak, gözlərini yumma, bu barədə düşün. Mən sənənin hər şeyi qoyuram. Su, çörək, ət. Tapança sol tərəfində, Kalaşnikov sağındadır. Bax belə.

– Bu ağılsızlıqdır. Səfəhləmə. Kalaşnikovu özünlə götür.

– Mənə lazım deyil. Qulaq as, Mak. Mənim qayıtmağım iki gün, daha çox çəkə bilər, sən buradan tərپənə. İndi elə səs-küylə gedə-cəyəm ki, onlar aşağı endiyimizi zənn etsinlər. Oldu?

– Oldu. Başa düşdüm.

– Bilmirəm ki, neçə günə qayıdacağam.

– Arxayın get. Özünlə bir az yemək də götür...

– Mən qayıdacağam, Mak. Atamın qəbrinə and içirəm ki, səni evə aparacağam. Sən ancaq səbir elə. Cəhənnəmə düşmüş, qanadları yaralı simurq kimi dözümlü ol.

– Narahat olma. Məni oturt.

Taha onu qayaya söykədi.

– Yadında saxla, Mak, mən geri qayıdanda hündürdən səsləyə-cəyəm. Kim xəbərdarlıqsız gəlsə, atəş aç.

Taha göz qırpımında daşların arasında yox oldu. Mak Qreqor onun yamacdan səs-küylə aşağı endiyini eşitdi, sonra atəş açıldı, daha sonra Tahanın səsi uzaqlardan gəldi:

– Bu tərəfə gəl, Mak! – Bir az keçmiş lap uzaqdan eyni sözlər zorla gəlib çatdı.

Bir neçə atəş açıldı, sonra dörd tərəfə sükut çökdü və Mak anladı ki, həmişə sərvaxt olmalıdır. Çünki sayıqlıq salamatlıq deməkdir. Ağrının təsirindən inildəyəndə böyük şair Təbrizli Heydərinin sözləri yadına düşdü: həyat əzab-əziyyətdir, ancaq əzab-əziyyət həyat deyil...

HAROLD PİNTER

(1930)

AD GÜNÜ

Üç pərdəli pyes

İŞTRAK EDƏNLƏR

Petey
Meq
Stənli
Lulu
Qoldberq
MəkKen

BİRİNCİ PƏRDƏ

Doniz kənarı şəhərdə yerləşən evin qonaq otağı.
Aşağıdan soldakı zala aparın qapı. Arxa qapı və
yuxarıdan soldakı kiçik pəncərə. Mətbəx pəncərəsi
arxadan mərkəzdə. Yuxarıdan sağda mətbəx qapısı.
Mərkəzdə stol və stullar. Petey əlində qəzet sol qapıdan
daxil olur və stulda əyləşir. Oxumağa başlayır.
Mətbəx pəncərəsindən Meqin səsi gəlir.

Meq. Bu sənsən, Petey? (*Sükut.*) Petey, sənsən? Sükut. Petey?
Petey. Nədi?
Meq. Sənsən?
Petey. Hə, mənəm.
Meq. Necə? (*Üzü görünür.*) Qayıtmısan?
Petey. Hə.
Meq. Sıyıq hazırdır. (*O, gözədən itir və yenidən peyda olur.*) Bu da
sənin sıyığın.

Petey qalxır və boşqabı ondan alır, oturur və yeməyə başlayır.
Meq mətbəx qapısından içəri girir.

Meq. Yaxşıdır?
Petey. Hə.
Meq. Bilirdim ki, yaxşıdır. (*Stulda əyləşir.*) Qəzet almısan?
Petey. Hə.
Meq. Maraqlıdır?
Petey. Pis deyil.
Meq. Nə yazır?
Petey. Elə bir şey yazmır.
Meq. Dünən mənə maraqlı şeylər oxudun.
Petey. Hə. Bunu hələ oxuyub qurtarmamışam.
Meq. Maraqlı şey olanda deyəcəksən?
Petey. Hə.

Sükut.

Meq. Bu səhər çox işləmişəm?
Petey. Yox. Elə bir neçə köhnə stulu bir yerə yığdım. Bir az
səliqə-sahman yaratdım.
Meq. Hava yaxşıdır?
Petey. Gözəldir.

Sükut.

Meq. Stənli oyanıb?
Petey. Bilmirəm. Oyanıb ki?
Meq. Bilmirəm, mən də hələ görməmişəm.
Petey. Onda hələ oyanmayıb.
Meq. Onu görmüsən?
Petey. Mən elə indicə içəri girmişəm.
Meq. Yəqin hələ yatır.

Otağa göz gözdürür, durub bufetə tərəf gedir və siyirtmədən
bir cüt corab çıxarır. İynə-sap götürüb stula qaydır.

Meq. Səhər saat neçədə işə getdin, Petey?
Petey. Həmişəki vaxtda.
Meq. Qaranlıq idi?

Petey. Yox, elə də qaranlıq deyildi.
Meq (*çitəməyə başlayır*). Ancaq bəzən sən səhər işə gedəndə qaranlıq olur.

Petey. Qışda belə olur.
Meq. Doğrudan da qışda elə olur.
Petey. Hə, qışda hava gec işıqlanır.
Meq. Eh! (*Sükut.*) Nə oxuyursan?
Petey. Kiminsə təzəcə uşağı olub.
Meq. Ola bilməz, kimin?

Petey. Bir qızın.
Meq. Kimin, Petey, kimin?
Petey. İnanmıram onu tanıyasan.

Meq. Adı nədir?
Petey. Meri Splət.
Meq. Tanımıram.
Petey. Tanımırsan.
Meq. Nəyi olub?

Petey (*qəzeti oxuyur*). Qızı.
Meq. Oğlan deyil?
Petey. Xeyr.

Meq. Eh, biabırçılıq. İstərdim ki, balaca oğlum olsun.
Petey. Balaca qız da pis deyil.
Meq. İstərdim balaca oğlum olsun.

Sükut.

Petey. Yeyib qurtardım.
Meq. Dadlı idi?
Petey. Çox dadlı idi.
Meq. Sənə başqa şey də hazırlamışam.
Petey. Lap yaxşı.

Meq qalxır, boşqabı götürür və mətbəxə daxil olur. Sonra içərisində iki parça qızardılmış çörək olan boşqabla qayıdır.

Meq. Al, Petey.

Petey qalxır, boşqabı alır, baxır və stula öyləşir.
Meq yenidən daxil olur.

Meq. Dadlıdır?
Petey. Hələ dadına baxmamışam.
Meq. Mərc gölürəm ki, bunun nə olduğunu bilmirsən.
Petey. Bilirəm.
Meq. Onda de nədir?
Petey. Qızardılmış çörək.
Meq. Düzdür.

O, yeməyə başlayır. Meq onun yeməyinə tamaşa edir.

Petey. Çox dadlıdır.
Meq. Bilirdim ki, dadlıdır.
Petey. Meq, dünən gecə çimərlikdə mənə iki kişi yaxınlaşdı.
Meq. İki kişi?
Petey. Hə. Bilmək istəyirdilər ki, biz onlara bir neçə gecəlik yer verə bilərikmi?
Meq. Yer vermək? Burada?
Petey. Hə.
Meq. Neçə kişi?
Petey. İki.
Meq. Bəs sən nə dedin?
Petey. Dedim bilmirəm. Ona görə də dedilər ki, onlar yenidən baş çəkəcəklər.
Meq. Gələcəklər?
Petey. Dedilər gələcəklər.
Meq. Petey, onlar bizim haqqımızda eşidiblər?
Petey. Yəqin eşidiblər.
Meq. Yəqin eşidiblər. Yəqin eşidiblər ki, bu yaxşı pansiondur.
Elədir. Bu ev siyahıdadır.

Petey. Hə.
Meq. Bilirəm.
Petey. Onlar bu gün gələ bilərlər. Hazırlaya bilərsən?
Meq. Onlara o qəşəng otağı verə bilərəm.
Petey. Otaq hazırdır?
Meq. Kreslolu otaq qonaqlar üçün hazırdır.
Petey. Əminsən?
Meq. Hə, onda bu gün gələsələr yaxşı olar.
Petey. Yaxşı!

O. corabları və digər əşyaları bufetin siyirtməsinə qoyur.

Meq. Gedirəm onu oyadam.
Petey. Sarayda yeni şou olacaq.
Meq. Sütunda? Körpü yanında?
Petey. Yox. Sarayda, şəhərdə.
Meq. Sütunda olsaydı, Stənli də orada iştirak edə bilərdi.
Petey. Bu, açıq şoudur.
Meq. Nəyi nəzərdə tutursan?
Petey. Rəqs və musiqi yoxdur.
Meq. Onda onlar nə edəcəklər?
Petey. Ancaq söhbət.

Sükut.

Meq. Eh...
Petey. Sən musiqini sevirsən, elə deyilmi, Meq?
Meq. Pianoya qulaq asmağı sevirəm. Stənlinin piano çalmasına baxmağı sevirəm. Əlbəttə, o oxumur. (*Qapıya baxır.*) Mən gedirəm onu oyadam.
Petey. Onun çayını aparmamısan?
Meq. Həmişə aparıram. Ancaq bundan xeyli vaxt keçib.
Petey. Çayı içdi?
Meq. Onu məcbur etdim. İçib qurtarana qədər orada dayandım. Onu çağırmağa gedirəm. (*Qapıya tərəf gedir.*) Stən! Stənni. (*Qulaq asır.*) Stən! Aşağı düşməsən, özüm gəlib gətirəcəm. Gəlirəm. Üçə-cən sayıram! Bir, iki, üç! Dalınca gəlirəm!

O, otaqdan çıxıb yuxarı qalxır. Bir doqquz keçməmiş Stənlinin qışqırtısı, Meqin bərk gülüşü eşidilir. Petey boşqabını aparır. Qışqırır. Gülüş. Petey stulda əyləşir. Sakitlik. Meq qayıdır. Stənli aşağı düşür. Meq tez-tez nəfəs alır və saçını yığır.

Dedim ki, tələsməyə ona səhər yeməyi verilməyəcək.
Petey. Doğrudan? Tələsəcək? Xeyri olacaq ki?
Meq. Siyiğini götürirəm.

Meq mətbəxə daxil olur. Petey yenidən qəzetini oxuyur. Stənli gəlir. Üzü qırxılmamış, gözündə cəynək əyləşir.

Petey. Sabahın xeyir, Stənli.
Stənli. Sabahın xeyir.

Sakitlik. Meq əlində bir boşqab sıyıq içəri girir və onu stolun üstünə qoyur.

Meq. Demək, nəhayət aşağı düşüb hə? Nəhayət, səhər yeməyinə aşağı düşüb. Ancaq ona heç nə düşmür, elə deyil, Petey? (*Stənli gözünü sıyığa zilləyir.*) Yaxşı yatmısan?
Stənli. Heç yatmamışam.
Meq. Heç yatmamısan? Eşidirsən, Petey? Yəqin yeməyə təqətin yoxdur, hə? İndi yaxşı oğlan ol və siyiğini ye! Ye!

O, yeməyə başlayır.

Stənli. Bu gün hava necədir?
Petey. Çox yaxşı.
Stənli. İstidir?
Petey. Zəif külək əsir.
Stənli. Soyuqdur?
Petey. Deməzdim soyuqdur.
Meq. Sıyıq necədir?
Stənli. Dəhşətdir.
Meq. Sıyıq? Belə dadlı sıyıq? Sən yalançısan, balaca yalançı. O, çox xeyirlidir. Belə deyirlər. Xüsusən adamlar yuxudan gec duranda.
Stənli. Süd ötüb.
Meq. Ötməyib. Petey özününkünü yedi, elə deyil?
Petey. Elədir.
Meq. Onda ye.
Stənli. Yaxşı, ikinci yeməyə keçəcəm.
Meq. Birincini qurtarmayıb, ikinciyə keçmək istəyir.
Stənli. Qızarmış iyi gəlir.
Meq. Onu sənə verməyəcəm.
Petey. Ver yesin.
Meq (*sol tərəfdə stulda əyləşir*). Verməyəcəm.

Sükut.

Stənli. Səhər yeməyi istəmirəm. Sükut. Bütün gecə yuxuda bu yeməyi görmüşəm.

Meq. Elə bil dedin yatmamısan?

Stənli. Gündüz yuxuda. İndi mənə heç nə verməyəcək. Hətta stolun üstündəki bir tikə çörəkdən belə. Sükut. Yaxşı, deyəsən qarşıdakı gözəl otellərdən birinə köçməli olacam.

Meq (*cəld qalxaraq*). Orada burdan yaxşı yemək verməyəcəklər. (*Meq mətbəxə daxil olur. Stənli bərk əsnəyir. Meq boşqabla görünür.*)
Al. Bunu xoşlayacaqsan.

Petey qalxır, boşqabı götürüb stola,
Stənlinin qarşısına qoyur və oturur.

Stənli. Bu nədir?

Petey. Qızarmış çörək.

Meq (*daxil olur*). Mərc gəlirəm ki, bunun nə olduğunu bilmirsen.

Stənli. Bilirəm.

Meq. Nədir?

Stənli. Qızarmış çörək.

Meq. Bilirmiş.

Stənli. Nə gözəl sürpriz.

Meq. Gözləmərdin, eləmi?

Stənli. Yox.

Petey (*qalxır*). Yaxşı, gedirəm.

Meq. İşə qayıdırsan?

Petey. Hə.

Meq. Bəs çay? Çay içmədin.

Petey. Eyb etməz. İndi vaxt yoxdur.

Meq. Çay hazırdır.

Petey. Görüşürük. Ta-ta, Stən.

Stənli. Ta-ta.

Petey gedir.

Meq (*özünü mudafia edərək*). Nəyi nəzərdə tutursan?

Stənli. Sən pis həyat yoldaşın.

Meq. Kim deyir onu?

Stənli. Ərinə bir stəkan çay hazırlamamaq! Dəhşət!

Meq. O bilir ki, mən pis arvad deyiləm.

Stənli. Əvəzində ona turşumuş süd vermək!

Meq. O turşumuş süd deyildi.

Stənli. Biabırılıq!

Meq. Öz işinlə məşğul ol. (*Stənli yeyir.*) Sənə deyə bilərəm mən-dən daha yaxşı arvad tapa bilməzsən. Mən yaxşı ev saxlayıram, hər şeyi təmizləyirəm.

Stənli. Kim!

Meq. Hə! Və bu ev qonaqlar üçün çox münasibdir, yaxşı pansiondur.

Stənli. Qonaqlar? Bilirsen, mən burada olandan bəri neçə qonaq qəbul etməmişəm?

Meq. Neçə?

Stənli. Bir.

Meq. Kimdir o?

Stənli. Mən! Mən sizin qonağınızam.

Meq. Sən yalançısan. Bu ev siyahıdadır.

Stənli. Mərc gəlirəm ki elədir.

Meq. Mən bilirəm ki elədir.

O, boşqabı kənara qoyur və qəzeti götürür.

Meq. Dadlı idi?

Stənli. Nə?

Meq. Qızarmış çörək.

Stənli. Şirəli idi.

Meq. Bu sözü bir də demə.

Stənli. Hansı sözü?

Meq. Bayaq dediyin sözü.

Stənli. Hansını, şirəlini?

Meq. O sözü demə!

Stənli. Nə olub ki?

Meq. Evli qadına bu sözü demək olmaz.

Stənli. Doğrudan?

Meq. Hə.

Stənli. Mən heç bilmirdim.

Meq. Hə, bu sözü demə.

Stənli. Bunu sənə kim deyib?

Meq. Sənə dəxli yoxdur.

Stənli. Əgər mən bu sözü evli qadına deyə bilmirəmsə, kimo deyə bilərəm?

M e q. Sən heç nəyi başa düşürsən.
S t ə n l i. Bəlkə mənə çay verəsən?
M e q. Sən çay istəyirsən? (*Stənli qəzet oxuyur.*) De ki, xahiş edirəm.

S t ə n l i. Xahiş edirəm.
M e q. De ki, ilk əvvəl üzr istəyirəm.
S t ə n l i. İlk əvvəl üzr istəyirəm.
M e q. Xeyr, sadəcə üzr istəyirəm.
S t ə n l i. Sadəcə üzr istəyirəm!
M e q. Sən indi buna layiqsən.
S t ə n l i. Elə etmə.

O. Stənlinin boşqabını götürür və onun yanından keçəndə oli ilə saçlarını düzəldir.

Stənli onun əlini kənara itələyir. Meq mətbəxə keçir.
Stənli cəynəyin altından gözəlirini silir və qəzeti götürür.
Meq içəri gəlir.

M e q. Mən çaydanı da gətirdim.
S t ə n l i (*fikri dağınıq halda*). Bilmirəm mən sənsiz nə edərdim.
M e q. Bütün bunlara baxmayaraq, sən buna layiq deyilsən.
S t ə n l i. Niyə?
M e q (*çayı stəkana süzərək*). Davam et.
S t ə n l i. Bu çay nə qədər çaydanda qalıb?
M e q. Yaxşı çaydır.
S t ə n l i. Bu çay deyil. Şorbadır!
M e q. Elə deyil.
S t ə n l i. Çıx buradan. Sən qoca yararsız insansan.
M e q. Xeyr, elə deyil! Bura sənənin evin deyil ki, mənə belə söz deyəsən.

S t ə n l i. Sən də düzgün eləmirsən gəlib kişinin yataq otağına daxil olub, onu uyadırsan.

M e q. Stənni! Sən mənim səhər gətirdiyim çayı xoşlayırsan?
S t ə n l i. Mən bu murdar şeyi içə bilmərəm. Sənə heç kim deməyib ki, heç olmasa çayı bir az isitmək lazımdır?

M e q. Bu çox gözəl çaydır.
S t ə n l i (*başını əllərinin içində alaraq*). Ay Allah, təngə gəlmişəm.

Sakitlik. Meq bufetə sarı gedir, dosmalı götürür və Stənli baxa-baxa otağı təmizləyir. O, stola yaxınlaşır və oranı təmizləyir.

M e q. Stən?
S t ə n l i. Nədir?
M e q (*utancaq halda*). Mən həqiqətən yaramazam?
S t ə n l i. Əlbəttə eləsən.
M e q. Sən bunu elə-belə deyirsən.
S t ə n l i (*əsəbi halda*). Bura bax! Nəyə görə buranı təmizləmirsən? Bura donuz damına oxşayır. Bəs mənin otağım? Oranı təmizləmək lazımdır. Mənə təmiz otaq lazımdır!
M e q (*onun əlini sıgallayaraq*). Stən, ora çox gözəl otaqdır.

Stənli onun əlini itələyir və tez ayağa durub sol tərəfdəki qapıdan bayıra çıxır. Meq onun stokanını və çaydanı götürüb mətbəxə aparır.
Çöl qapısı çırpılır. Stənli geri dönür.

M e q. Günəş çıxıb? (*O, pəncərənin yanından keçib, siqaret götürür və sonra jiletinin cibindən kibrit çıxarıb siqareti yandırır.*) Sən nə çəkirsən?

S t ə n l i. Siqaret.
M e q. Mənə də birini verərsən?
S t ə n l i. Yox.
M e q. Mən siqareti xoşlayıram. (*Stənli pəncərənin yanında dayanıb siqaret çəkir. Meq onun arxasına keçir və boynunun arxasını qıdıqlayır.*)
S t ə n l i (*onu itələyərkən*). Məndən uzaq dur.
M e q. Sən çölə çıxırsan?
S t ə n l i. Sənənlə yox.
M e q. Mən də indi bazarlıq etməyə çıxacam.
S t ə n l i. Get.
M e q. Sən tək qalacaqsan.
S t ə n l i. Doğrudan?
M e q. Qoca Meqsiz qalacaqsan. Mən iki nəfər üçün bir neçə şey almalyam.

Sükut. Stənli yavaşca başını qaldırır. Çevrilmədən danışır.

S t ə n l i. Hansı iki nəfər?
M e q. İki qonaq gözləyirəm.
S t ə n l i. Nə?
M e q. Sən bunu bilmirdin, elə deyil?

Stənli. Sən nə haqda danışsən?
Meq. İki cənab Peteydən soruşub ki, onlar burada bir neçə gecə-
lik qala bilərlər, yoxsa yox. Mən onları gözləyirəm. (*Meq dəsmalı
götürüb stolun üstünü silməyə başlayır.*)

Stənli. Mən buna inanmıram.

Meq. Düz deyirəm.

Stənli (*ona tərəf gələrək*). Sən bunu qəsdən deyirsən.

Meq. Petey bu gün bu haqda mənə dedi.

Stənli (*siqaretini əzib söndürərək*). Bu nə vaxt olub? O, onları
nə vaxt görüb?

Meq. Keçən gecə.

Stənli. Kimdir onlar?

Meq. Bilmirəm.

Stənli. O, sənə onların adını demədi?

Meq. Yox.

Stənli (*otaqda yavaş-yavaş gəzərək*). Burada? Onlar bura gəl-
mək istəyir?

Meq. Hə.

Stənli. Niyə?

Meq. Bu ev siyahıdadır.

Stənli. Bəs onlar kimdir?

Meq. Gələndə görəcəksən.

Stənli (*əminliklə*). Onlar gəlməyəcəklər.

Meq. Niyə?

Stənli. Mən sənə dedim onlar gəlməyəcək. Onlar niyə dünən
axşam gəlmədilər ki? Əgər gəlsəydilər, gələrdilər.

Meq. Ola bilsin onlar bu evi qaranlıqda tapa bilməyiblər. Qaran-
lıqda tapmaq çətindir.

Stənli. Onlar gəlməyəcəklər. Kimsə sizi ələ salıb. Unut bun-
ları. Bütün bunlar yanlış məlumatdır. (*Stulda əyləşir.*) Mənim çayım
hanı?

Meq. Mən onu apardım. Sən içmək istəmədin.

Stənli. Necə yəni apardım?

Meq. Apardım.

Stənli. Niyə apardım?

Meq. Sən içmək istəməirdin!

Stənli. Kim dedi ki, mən içmək istəmirəm?

Meq. Sən!

Stənli. Kim sənə icazə verdi ki, mənim çayımı aparasan?
Meq. Sən onu içmədin.

Stənli ona baxır.

Stənli. Səncə sən kiminlə danışsən?

Meq (*çaşqın halda*). Nə?

Stənli. Bura gəl.

Meq. Nə?

Stənli. Bura gəl.

Meq. Yox.

Stənli. Mən səndən bir şey soruşmaq istəyirəm. (*Meq əsəbi
halda yerində vurnuxur, Stənliyə yaxınlaşmaq istəmir.*) Bura gəl.
(*Sükut.*) Yaxşı. Mən sualımı buradan da soruşa bilərəm. (*Qəsdən.*)
Xanım Bols, siz mənə müraciət edəndə fikirləşirsiniz ki, kiminlə
danışsınız?

Sakitlik. Meq inildəyir. Onun bədəni qabağa əyilir,
başını əllərinin arasına alır.

Meq (*yavaş səslə*). Səhər yeməyi xoşuna gəldi, Stən? (*Meq stola
yaxınlaşır.*) Stən? Nə vaxt yenidən piano çalacaqsan? (*Stənli deyir-
nir.*) Həmişə olduğu kimi. (*Stənli deyir.*) Sənin piano çalmağın
mənim xoşuma gəlir. Nə vaxt sən yenə piano çalacaqsan?

Stənli. Bacarmaram, bacararam ki?

Meq. Niyə də yox?

Stənli. Mənim pianom yoxdur axı! Elə deyil?

Meq. Yəni sənin işləməyini nəzərdə tuturam.

Stənli. Get bazarlıq elə.

Meq. Əgər sənin işin olsa, onda sənin çölə çıxmağa ehtiyacın
olmayacaq. Onda sən körpü qarşısında piano çala bilərsən.

O, Meqə baxır, sonra iso öz-özünə danışmağa başlayır.

Stənli. Mən ... e... Yeri gəlmişkən mənə iş təklif olunub.

Meq. Nə?

Stənli. Hə. Mən indi həmin təklifi götür-qoy edirəm.

Meq. Düz deyil.

Stənli. Yaxşı işdir. Gecə klubu. Berlində.

Meq. Berlin?

Stənli. Hə Berlində. Gecə klubunda pianoçu. Çox böyük əmək haqqı verirlər.

Meq. Hansı müddətə gedirsən?

Stənli. Biz Berlində qalmayacağıq. Sonra Afinaya gedəcəyik.

Meq. Hansı müddətə?

Stənli. Hə. Sonra biz təyyarə ilə gedəcəyik... o... adı necəydi onun...

Meq. Hara?

Stənli. İstanbula. Zaqrebə. Vladivostoka. Bu, dünya turudur.

Meq (*stulda əyləşərək*). Sən bu yerlərdə əvvəllər piano çalmısan?

Stənli. Piano? Mən dünyanın hər yerində piano çalmışam.

Ölkənin hər yerində ifa eləmişəm. (*Sükut.*) Hələ bir dəfə konsert də vermişəm.

Meq. Konsert?

Stənli (*həmin anda*). Hə. O da çox gözəl idi. Hər kəs həmin gecə orada idi. Bu, çox böyük uğur idi. Aşağı Edmontonda olmuşdu.

Meq. Sən nə geyinmişdin?

Stənli (*öz-özünə*). Mənə yaxınlaşdılar və minnətdarlıqlarını bildirdilər. Nə qədər şampən içdik! (*Sükut.*) Hətta atam mənə qulaq asmağa gəlmişdi. Mən ona dəvətnamə vermişdim. Amma inanmırdım ki, o gələcək. (*Sükut.*) Konsertdən sonra onlar bilirsən nə etdilər? Mənim adımlı həkk etdilər. Hər şey hazırlanmışdı. Mənim sonrakı konsertim. Qışda olacaqdı. Mən ora gedəndə zal bağlı idi. Orada heç kim yox idi. (*O, eynəyini götürür və gecəköynəyi ilə onu silir.*) Mən bilmək istəyirdim ki, buna görə kim cavabdehdir. (*Eynəyini taxır və Meqə baxır.*) Ona bax. Sən sadəcə bir parça köhnəlmiş bir şeydən. (*O, qalxır və Meq tərəfə stola əyilir.*) Sən elə bir şeydən, elə deyil?

Meq. Sən yenə harasa gedəcəksən? Sən burada qoca Meqlə qalacaqsan. (*O, inildəyir və stolun üzərinə əyilir.*) Sən bu gün yaxşı deyilsən, Stən? Sən bu gün harasa gedəcəksən?

Stənli bir az dayanır, sonra aramla qalxıb
Meqə tərəf çevrilir və yavaşca danışır.

Stənli. Meq, bilirsən nə var?

Meq. Nə?

Stənli. Sən son xəbərləri eşitmisən?

Meq. Yox.

Stənli. Mərc gəlirəm ki, eşitmisən.

Meq. Yox, eşitməmişəm.

Stənli. Sənə deyim?

Meq. Nəyi, son xəbərləri?

Stənli. Eşitməmişəm?

Meq. Yox.

Stənli. Onlar bu gün gəlirlər. Özü də furqonda gəlirlər.

Meq. Kim?

Stənli. Bilirsən onların furqonunda nə var?

Meq. Nə?

Stənli. Orada əl arabası var.

Meq (*həyəcanla*). Ola bilməz.

Stənli. Ola bilər.

Meq. Yalan deyirsən.

Stənli. Böyük bir əl arabası. Maşın dayananda onlar o arabanı götürüb bağda qoyub sonra qapını döyəcəklər.

Meq. Yox, ola bilməz.

Stənli. Onlar kimisə axtarırlar.

Meq. Elə deyil.

Stənli. Onlar kimisə axtarırlar. Müəyyən bir adamı.

Meq (*xırıltılı səslə*). Yox, elə deyil!

Stənli. İstəyirsən sənə deyim kim axtarırlar?

Meq. Yox!

Stənli. İstəmirsən deyim?

Meq. Sən yalan deyirsən!

Qabaq qapı qoflötən döyülür. Lulunun səsi eşidilir: Ooh-ooh!

Məq Stənlinin yanından keçib bazarlıq etdiyi çantamı götürür.

Sonra çölə çıxır. Stənli qapıya yaxınlaşır və qulaq asır.

Sən gəlir. Salam, Xanım Bols...

Meq. Oh, artıq gəlib?

Səs. Hə, elə indicə gəlib.

Meq. Budur?

Səs. Hə, mənəcə budur.

Meq. Qəşəngdir?

Səs. Hə. Bununla nə edəcəm?

Meq. Mən... (*Pıçıldayır.*)

Səs. Yox, əlbəttə yox... (*Pıçıldayır.*)

Meq. Yaxşı, bəs... (Pıçıldayır.)

Sə s. Mən... (Pıçıldayır.) Ta-ta, Xanım Bols.

Stənli tez gedib stulda əyləşir. Lulu içəri girir.

Lulu. Oh, salam.

Stənli. Salam.

Lulu. Mən bunu burada qoymalıyım.

Stənli. Buyur. (Lulu mətbəx şkaflına tərəf gedir və onu qoyur.)

Bu böyük bir şeydir.

Lulu. Ona əl vurma.

Stənli. Nəyə görə mən ona toxunmalıyam?

Lulu. Yaxşı olar ki, əl vurmayasın.

Lulu yuxarı qalxır.

Lulu. Nəyə görə qapını açmırsan? İçəri boğanaqdı.

Lulu arxa qapını açır.

Stənli (qalxaraq). Boğanaqdı? Mən səhər buranın havasını dəyişmişəm.

Lulu (qapının yanında). Lap yaxşı.

Stənli. Bu gün deyəsən yağış yağacaq. Sən necə fikirləşirsən?

Lulu. Məncə hə. Necə bildin?

Stənli. Mən səhər yeddinin yarısında dəniz sahilində idim.

Lulu. Doğrudan?

Stənli. Mən çıxıntıya tərəf getmişdim və səhər yeməyinə qədər qayıtdım. Sən mənə inanmırsan!

Meq oturur, güzgünü çıxarıb burnunu kirşanlayır.

Lulu (güzgünü ona uzadaraq). Öz üzünə baxmaq istəyirsən? (Stənli stoldan kənara çəkilir.) Sən heç çölə çıxırsan? (O, cavab vermir.) Demək istəyirəm ki, bütün günü evdə oturub nə edirsən? (Sükut.) Xanım Bols səni bütün günü burada saxlamaqdan bezmir?

Stənli. O, evi təmizləyəndə mən həmişə stolun yanında dayanıram.

Lulu. Nəyə görə çimmirsən? Sən dəhşətli görünürsən.

Stənli. Çimməklə heç nə dəyişməyəcək.

Lulu (qalxaraq). Gəl bayıra çıx, bir az hava al. Bu cür görünüşlə sən məni əsəbiləşdirirsən.

Stənli. Hava? Oh, mən bu haqda heç nə bilmirəm.

Lulu. Bayırda hava gözəldir. Məndə bir az qəlyanaltı var.

Stənli. Hansından?

Lulu. Pendirlisindən.

Stənli. Mən yeməyi çox xoşlayıram.

Lulu. Heç nə olmaz. Mən ac deyiləm.

Stənli (qəfildən). Mənimlə getməyə necə baxırsan?

Lulu. Hara?

Stənli. Heç yərə. Biz gedə bilərik.

Lulu. Hara gedə bilərik?

Stənli. Heç yərə. Getməyə yer yoxdur. Biz sadəcə gedə bilərik, fərqi yoxdur hara.

Lulu. Biz, həmçinin burada da qala bilərik.

Stənli. Yox, bura yaxşı deyil.

Lulu. Yaxşı bəs hara?

Stənli. Heç yərə.

Lulu. Hə, bu çox yaxşı təklifdir. (Stənli ayağa durur.) Sən bu eynəyi mütləq taxmalısan?

Stənli. Hə.

Lulu. Sən indi gözməyə getmirsen?

Stənli. İndi gedə bilmərəm.

Lulu. Sən elə bil qoca bir adamsan, elə deyil?

O, sol qapıdan çıxır. Stənli qalxır. Sonra güzgüyə tərəf gedir və baxır.

O, mətbəxə gedir, eynəyini çıxarıb, üzünü yuyur. Sükut. Qoldberq və

MəKKen arxa qapıdan içəri girirlər. MəKKen iki çamadan götürür,

Qoldberqin əlində isə çanta var. Onlar içəridə dayanırlar sonra

asağıya doğru gəlirlər. Stənli üzünü silir, onları arxa tərəfdən görür.

MəKKen və Qoldberq evə tamaşa edirlər. Stənli eynəyini taxır.

Mətbəxdən arxa qapıya tərəf gedir və çıxır.

MəKKen. Bu odur?

Qoldberq. Hə, odur.

MəKKen. Əminsən?

Qoldberq. Əlbəttə əminəm.

Sükut.

Məkkən. Bəs indi neyləyək?

Qoldberq. Narahat olma, Məkkən. Otur.

Məkkən. Bəs sən?

Qoldberq. Necə yəni mən?

Məkkən. Sən oturacaqsan?

Qoldberq. Biz ikimiz də oturacağıq. (*Məkkən çamadanları yerə qoyur və sol tərəfdəki stulda əyləşir.*) Arxaya söykən. Rahat ol, Məkkən. Sənə nə olub? Mən bir neçə günlüyə səni dəniz sahilinə gətirmişəm. Bir az istirahət et. Dincəlməyi öyrən, yoxsa sən belə heç yere gedib çıxma bilməyəcəksən.

Məkkən. Düz deyirsən, Net. Çalışacam.

Qoldberq (*sağ tərəfdə stulda əyləşərək*). Əsas məsələ nəfəs almaqdadır. Məsələtimə qulaq as. Nəfəs al, nəfəsini burax. Çalış get, sən heç nə itirmirsən. Mənə bax. Mən hələ tələbə olanda Berni əmi ayda iki dəfə beşinci günlər mənə dənizə aparırdı. Brayton, Kəvey adası, Ratinqdin-Berni əmi xırdaçı deyildi. Lançdan sonra Şəbbasda biz bir cüt göyörtə stulunda oturardıq, bəzəkli talvarlı kiçik qayığımız vardı, qabarma və çəkilməyə baxardıq, günəşin batmasını izlərdik. İnan mənə, Məkkən, qızıl günlər idi. (*Xaturlayaraq.*) Berni əmi. Əlbəttə o, əla fərd idi. Qədim məktəbin nümayəndəsi. O zaman onun elə Beyziqstokda evi vardı. Bütün icma ona hörmət edirdi. Mədəniyyət? Mənə mədəniyyətdən danışma. Nə danışsən, o, hər-tərəfli adam idi. O, kosmopolit idi.

Məkkən. Hey, Net ...

Qoldberq (*düşünə-düşünə*). Hə. Köhnə məktəbdən biri.

Məkkən. Net. Biz necə biləcəyik ki, bu həmin evdir?

Qoldberq. Nə?

Məkkən. Biz necə biləcəyik ki, bu həmin evdir?

Qoldberq. Nəyə görə sən fikirləşirsən ki, bu həminki deyil?

Məkkən. Mən qapıdakı nömrəni görmədim.

Qoldberq. Mən nömrəyə baxmadım.

Məkkən. Yox?

Qoldberq (*oturacaqda özünü rahatlayaraq*). Bilirsən Berni əmi mənə nə öyrətmişdi? Berni əmi mənə demişdi ki, bir alicənab adamın sözü kifayətədi. Buna görə mən iş dalınca bir yerə gedəndə, özümlə pul aparmıram. Oğlanlarımdan biri həmişə mənimlə olur. O, özü ilə bir az pul götürür.

Məkkən. Bəs bu haqda necə, Nat? Vaxt deyil ki, kimsə gəlsin? Qoldberq. Məkkən, sən niyə belə narahatsan? Sən hara gedirsən elə bil orada dəfn mərasimidir.

Məkkən. Düzdür.

Qoldberq. Düzdür? Əlbəttə düzdür! Bu, daha artıq bir şeydir. Bu, bir faktdır.

Məkkən. Bəlkə də sən düz deyirsən.

Qoldberq. Nə olub, Məkkən? Sən köhnə vaxtlardakı kimi mənə etibar etmirsən?

Məkkən. Əlbəttə, mən sənə inanıram, Net.

Qoldberq. Bəs nəyə görə sən bir şeyi etməzdən əvvəl özünə yer tapa bilmirsən?

Məkkən. Bilmirəm, Net. Mən biləndə ki, nə edirəm hər şey yaxşı olur.

Qoldberq. Düz də edirsən.

Məkkən. Sağ ol, Net.

Qoldberq. Bilirsən də, mən bu işə başlayanda nə demişdim. Yəni bu işi öhdəmə götürəndə. Bilirsən mən kimi istədim bu iş üçün?

Məkkən. Kimi?

Qoldberq. Səni.

Məkkən. Bu sənin tərəfindən çox yaxşı addım idi.

Qoldberq. Bu heç nədir. Sən çox bacarıqlı adamsan, Məkkən.

Məkkən. Bu sənin tərəfindən çox böyük komplimentdir. Sənin vəzifəni nəzərə almaqla. Bu böyük bir şeydir.

Qoldberq. Düzdür mənim vəzifəm var, mən bunu inkar etmirəm.

Məkkən. Əlbəttə.

Qoldberq. Mən heç vaxt inkar etmirəm ki, vəzifəm var.

Məkkən. Özü də necə vəzifə!

Qoldberq. Bu inkar ediləcək bir şey deyil.

Məkkən. Düzdür, sən mənim üçün çox şey etmişən. Mən bunu qiymətləndirirəm.

Qoldberq. Daha heç nə demə.

Məkkən. Sən həmişə həqiqi Xristian olmusan.

Qoldberq. Nə isə...

Məkkən. Mən bunu deməliydim ki, etdiklərini qiymətləndirirəm.

Qoldberq. Hər şeyi qeyd etmək lazım deyil.

MəkKen. Düz deyirsən.

Qoldberq. Əlbəttə düz.

Sükut. MəkKen qabağa öyilir.

MəkKen. Net, bircə dənə sual ...

Qoldberq. Nə sual?

MəkKen. Bu iş biz əvvəl gördüyümüz işə bənzəyəcək?

Qoldberq. Sus.

MəkKen. Sadəcə cavab ver. Mən bir də soruşmayacam.

Qoldberq dərindən nəfəs alır, ayağa durur, stolun arxasına keçir, otıraflı fikirləşir. MəkKenə baxır və sonra sakit, rəsmi formada danışmağa başlayır.

Qoldberq. Əsəs məsələ sənin əvvəlki işlərdən fərqlənir. Müəyyən məsələlər sənənin əvvəlki işlərlə qismən uyğunluq təşkil edir. Bütün bunlar bizim subyektin münasibətindən asılıdır. Hər halda, MəkKen, mən sənəni əmin edirəm ki, bütün bu məsələlər nə sənə, nə də mənə ziyan vermədən başa çatacaq. Razi qaldın?

MəkKen. Əlbəttə, sağ ol, Net.

Meq sol tərəfdən daxil olur.

Qoldberq. Missis Bols?

Meq. Hə?

Qoldberq. Dünən gecə biz sizin ərinizlə danışmışdıq. Ola bilsin o, bizim haqqımızda sizə deyib. Eşitmişik ki, siz kirayə otaqlar verirsiniz. Ona görə mən də dostumla bura gəldim. Mən mister Qoldberqəm, bu işə mister MəkKendir.

Meq. Sizinlə tanış olmağımıza çox şadam.

Onlar bir-birinə əl verib görüşürlər.

Qoldberq. Biz də çox şadıq.

Meq. Lap yaxşı.

Qoldberq. Düzdür. Siz hamını görəndə belə sözlər deyirsiniz?

Meq. Heç vaxt.

Qoldberq. Özünüz necəsiniz?

Meq. Çox yaxşı, sağ olun.

Qoldberq. Doğrudan?

Meq. Əlbəttə.

Qoldberq. Çox şad oldum. Sağ tərəfdə stulda əyləşir. İndi nə deyirsiniz, missis Bols? Bizi yerləşdirə biləcəksiz?

Meq. Keçən həftə olsaydı, asan olardı.

Qoldberq. Doğrudan?

Meq. Hə.

Qoldberq. Niyə? İndi neçə qonağımız var?

Meq. Hal-hazırda bir nəfər.

Qoldberq. Bir nəfər?

Meq. Hə, siz gələndə qədər bir nəfər idi.

Qoldberq. Bir də, sizin yoldaşınız, elə deyilmi?

Meq. Hə, ancaq o mənimlə birgə qalır.

Qoldberq. Sizin yoldaşınız nə işlə məşğuldur?

Meq. Bələdçidir.

Qoldberq. Lap yaxşı.

Meq. Hə, o, həmişə çöldə olur.

Meq aldığılarını çantasından çıxarır.

Qoldberq. Bəs sizin qonağımız? O kişidir?

Meq. Kişi?

Qoldberq. Yaxud qadındır?

Meq. Xeyr, kişidir.

Qoldberq. Çoxdan buradadır?

Meq. Demək olar ki, bir ildir buradadır.

Qoldberq. Lap yaxşı, onun adı nədir?

Meq. Stənli Uebber.

Qoldberq. Burada işləyir?

Meq. Əvvəl işləyirdi. Pianoçu idi.

Qoldberq. Doğrudan? Yaxşı çala bilir?

Meq. Çox gözəl çalır. (Meq stulda əyləşir.) Bir dəfə burada konsert də verib.

Qoldberq. Harada?

Meq (*tərəddüdlə*). Ee... böyük bir zalda. Atası ona şampan bağışlamışdı. Sonra onlar qapını bağlamışdılar və o, binadan çıxma bilməmişdi. Nəzarətçi evə getmişdi. Ona görə o, səhərə qədər içəridə gözəlməli olmuşdu. (*Əminliklə*.) Onlar çox razı qalmışdılar. (*Sükut*.) On pul da vermişdilər. O da pulu götürüb bura gəlib.

Qoldberq. Doğrudan?

Meq. Əlbəttə. (*Sükut*.) İstərdim ki, o bu gün pianoda çalsın.

Qoldberq. Nəyə görə bu gün?

Meq. Bu gün onun ad günüdür.

Qoldberq. Ad günüdür?

Meq. Ancaq axşama qədər ona heç nə deməyəcəm.

Qoldberq. Özü bilmir ki, ad günüdür?

Meq. Nə bilim, o bu haqda heç nə deməyib.

Qoldberq (*fikirli halda*). Bu gün siz ad günü şənliyi keçirəcəksiz?

Meq. Şənlik?

Qoldberq. Şənlik keçirməyəcəksiz?

Meq (*gözləri daha geniş açılır*). Xeyr.

Qoldberq. Əlbəttə, siz bayram keçirməlisiz. (*Qalxır*.) Bu gün şənlik olacaq. Nə deyirsiniz?

Meq. Əlbəttə.

Qoldberq. Biz ona gözəl ad günü keçirərik. Bunu mənə buraxın.

Meq. Bu lap yaxşı oldu, mister Qold...

Qoldberq. Berq.

Meq. Berq.

Qoldberq. Bu fikir xoşunuza gəldi?

Meq. Mən çox şad oldum ki, siz bu gün gəldiz.

Qoldberq. Əgər bu gün gəlməsəydik, sabah gələrdik. Amma mən çox şadam ki, biz bu gün, onun ad gününə gəlmişik.

Meq. Mən də şənlik keçirmək istəyirdim, amma bunun üçün adamlar lazımdır.

Qoldberq. İndi Məkkən və mən burdayıq. Məkkən hər bir şənliyin ürəyi və ruhudur.

Məkkən. Nə?

Qoldberq. Sən bu haqda nə fikirləşirsən, Məkkən? Burada bir cənab yaşayır. Onun bu gün ad günüdür və özü bu haqda hər şeyi unudub. Bu gün biz onun yadına hər şeyi salacağıq. Biz onun üçün şənlik keçirəcəyik.

Məkkən. Doğrudan?

Meq. Hə, bu gün.

Qoldberq. Bu gün.

Meq. Mən bayram paltarımı geyinəcəm.

Qoldberq. Mən də içki gətirərəm.

Meq. Mən Lulunə da çağıracağam. Bütün bunlar Stənlinin kefini açacaq. O, bu gün çox pis əhvalda aşağı düşmüşdü.

Qoldberq. Bu gün hər şey yaxşı olacaq.

Meq. Ümid edirəm ki, şənlik paltarında gözəl görünəcəm.

Qoldberq. Xanım, siz çiçəyə bənzəyirsiniz.

Meq. Hansı rəngdə?

Qoldberq. Ee! Mən ilk əvvəl paltarı görməliyəm.

Məkkən. Mən öz otağıma gedə bilərəm?

Meq. Siz ikiniz bir otaqda qalacaqsız, buna etiraz etmərsiniz?

Qoldberq. Mən etiraz etmirəm, bəs sən Məkkən?

Məkkən. Yox.

Meq. Şənlik neçədə başlayacaq?

Qoldberq. Saat doqquzda.

Məkkən (*qapının yanında*). Çıxış qapısı budur?

Meq (*qalxaraq*). Mən göstərəm. Əgər yuxarı getməyə etiraz etmərsizsə.

Qoldberq. Sizinlə? Bu bir şərəfdir.

Meq və Qoldberq gülə-güle qapıdan çıxırlar. Məkkən də onların arxasınca gedir. Stənli pəncərədə görünür. O, arxa qapıdan içəri girir. Sol tərəfdəki qapıya tərəf gedir, açıq və qulaq asmağa başlayır. Sakitlik. O, stola tərəf gedir. Dayanır. Meq içəri girən kimi o, oturur. Meq onun yanından keçib, bazarlıq çantasını qapıdan asır. Stənli kibrit yandırır və onun yanına baxır.

Stənli. Kimdir onlar?

Meq. İki cənab.

Stənli. Hansı iki cənab?

Meq. O cənablar ki, hansı ki, gələcəkdilər. Mən elə indicə onları otaqlarına apardım. Onlar otaqlarından çox razı qaldılar.

Stənli. Onlar gəliblər?

Meq. Onlar çox yaxşı adamlardır, Stən.

Stənli. Nəyə görə onlar dünən gecə gəlmədilər?

Meq. Onlar dedilər ki, çarpayı çox əladır.

Stənli. Onlar kimdir?

Meq (*oturaraq*). Onlar çox yaxşı adamlardır, Stənli.

Stənli. Mən soruşdum ki, kimdir onlar?

Meq. Mən sənə dedim axı, iki cənab.

Stənli. Mən fikirləşməyirdim ki, onlar gələcəklər.

O, qalxır və pəncərəyə tərəf gedir.

Meq. Hə, gəldilər. Onlar hələ mən gəlməzdən qabaq burada idilər.

Stənli. Onlar burada nə istəyirlər?

Meq. Qalmaq istəyirlər.

Stənli. Nə qədər?

Meq. Demədilər.

Stənli (*çevrilərək*). Bəs nə üçün burada? Nəyə görə başqa yerdə yox?

Meq. Bu ev siyahıdadır.

Stənli. Onların adları nədir?

Meq. Yadımda saxlaya bilmədim.

Stənli. Onlar sənə dedilər, elə deyil? Yoxsa demədilər?

Meq. Hə, onlar...

Stənli. Bəs onda kimdi onlar? Çalış yadına sal.

Meq. Nəyə görə, Stən? Sən onları tanıyırsan?

Stənli. Mən onları necə tanıya bilərəm, əgər heç onların adlarını bilmirəmsə.

Meq. Ee... o mənə demişdi, yadımdadır.

Stənli. Hə?

Meq (*düşünür*). Nə isə Qold idi deyəsən.

Stənli. Qold?

Meq. Hə, Qold ...

Stənli. Nə?

Meq. Qoldberq.

Stənli. Qoldberq?

Meq. Hə. Onlardan birinin adı belədir. (*Stənli yavaş-yavaş sol tərəfdə stulda əyləşir.*) Sən onları tanıyırsan? Stənli cavab vermir. Stənli söz verirəm ki, onlar səni oymayacaqlar. Mən onlara deyə-

rəm, sakit olurlar. (*Stənli sakitə oturur.*) Bu gün sən qəmgin olmalısən. Bu gün sənin ad günüdür.

Sükut.

Stənli. Uh?

Meq. Bu gün sənin ad günüdür, Stən. Mən bunu indiyə qədər sirt olaraq saxlamışdım.

Stənli. Yox.

Meq. Sənə hədiyyə almışam. (*Meq şkafa tərəf gedir, iri bağlamalı götürüb Stənlinin qarşısındakı stulun üzərinə qoyur.*) Budur. Aç hədiyyəni.

Stənli. Bu nədir?

Meq. Bu, sənin hədiyyəndir.

Stənli. Bu gün mənim ad günüm deyil, Meq.

Meq. Əlbəttə, ad günüdür. Hədiyyəni aç.

Stənli hədiyyəyə diqqətlə baxır, yavaş-yavaş ayağa durur və bağlamalı açır.

Stənli (*sakitə*). Bu ki, təbildir!

Meq (*yumşaq tərzdə*). Çünki sənin pianon yoxdur, ona görə. (*Stənli ona baxır, sonra çevrilib sol tərəfdəki qapıya tərəf gedir.*) Sən məni heç öpməyəcəksən? (*O, qəflətən çevrilir və dayanır. Stənli yavaş-yavaş ona tərəf gedir və Meqin əyləşdiyi stulun yanında dayanır. Meqin yanına baxır.*) Onun içində iki çubuq var. (*Stənli bağlamaya baxır. Çubuqları götürür. Bir-birinə vurur və Meqə baxır.*)

Stənli. Onu boynuma salım?

Meq qeyri-müəyyənliklə onu müşahidə edir. Stənli təbili boynuna keçirir, astaca çalır, daha sonra təbili davamlı çalaraq, stulun ətrafında addımlayır. Meq razı halda onu izləyir.

Təbili davamlı çalaraq ikinci dəfə stulun ətrafında fırlanır. Yulun yarısında zərbələr nizamsız və idarəolunmaz şəkildə alır.

Meq bərk qorxur. Stənli təbili cala-çala onun stuluna yaxınlaşır.

Meq onun sifətindəki qəzəbi dərhal duyur.

İKİNCİ PƏRDƏ

Məkkən. Axı onlar bu axşam sənin üçün şənlik keçirəcəklər.
Stənli. Doğrudan? Gözlənilməz oldu.
Məkkən. Xeyr. Bu çox əla oldu.

Həyatdoki arxa qapıdan söslər eşidilir.

Stənli. Bağışlayın, ancaq mən bu axşam şənlik əhval-ruhiyyəsinə deyiləm.

Məkkən. Həqiqətən belədir? N' pis oldu...

Stənli. Bəli. Mən çölə çıxıram. Ad günümü sakit şəraitdə özüm qeyd etmək istəyirəm.

Məkkən. Çox pis oldu.

Onlar dayanırlar.

Stənli. Mənim yolumdan çəkilсэн. (*Sözünü kəsir.*)

Məkkən. Axı hər şey hazırdır. Qonaqlar gələcək.

Stənli. Qonaqlar? Hansı qonaqlar?

Məkkən. Mən özüm. Digərlərini də, mən cəsərat edib çağırışam.

Məkkən fit çalmağa başlayır.

Stənli (*kənara çəkilərək*). Mən bunu cəsərat adlandırmazdım. Bu, sadəcə içki mərasimi olacaq.

Stənli Məkkənə qoşulub fit çalmağa başlayır. Bəzən biri fit çalır, biri danşır, bəzən isə ikisi bir yerdə fit çalır.

Məkkən. Bu, həqiqətən də bir şərəfdir.

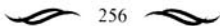
Stənli. Məncə sən şişirdirsən.

Məkkən. Xeyr. Mən deyərdim ki, bu bir şərəfdir.

Stənli. Bu, çox axmaq fikirdir.

Məkkən. Elə deyil.

Onlar bir-birinə baxırlar.

Stənli. Digər qonaqlar kimlərdir?

Məkkən. Gənc bir qadın.

Stənli. Doğrudan? Və...?

Məkkən. Bir də mənim dostum.

Stənli. Dostun?

Məkkən. Hə. Artıq hər şey hazırdır.

Stənli stolun ətrafında gəzişir və qapıya tərəf gedir.
Məkkən onun qabağına keçir.

Stənli. Üzr istəyirəm.

Məkkən. Hara gedirsiz?

Stənli. Çölə çıxmaq istəyirəm.

Məkkən. Nəyə görə burda qalmaq istəmirsiniz?

Stənli stolun sağına tərəf çəkilir.

Stənli. Deməli, sən burda məzuniyyətdəsən?

Məkkən. Qısa müddətə. (*Stənli kağızın bir parçasını götürür.*)

Məkkən ona yaxınlaşır.)

Stənli. Bu nədir?

Məkkən. Heç, yerə qoyun.

Stənli. Mənə elə gəlir ki, biz əvəllər görüşmüşük.

Məkkən. Xeyr, görüşməmişik.

Stənli. Heç Meydinhed tərəflərdə olmusuz?

Məkkən. Xeyr.

Stənli. Orada Fullerin kafesi var. Mən həmişə çayı orada içirəm.

Məkkən. Mən oranı tanımıram.

Stənli. Bir də Buts kitabxanası. Deyəsən, sizi Haystritdə görmüşəm.

Məkkən. Doğrudan?

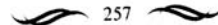
Stənli. Gözəl şəhərdir, elə deyilmi?

Məkkən. Mən oranı tanımıram.

Stənli. Ola bilməz. Mən orada anadan olmuşam və böyümüşəm. Əsas yoldan bir az uzaqda yaşamışam.

Məkkən. Hə?

Bir qədər sükut.

Stənli. Siz burada az qalacaqsız?

Məkkən. Elədir ki, var.

Stənli. Bura çox sakit yerdir.

Məkkən. Səncə, elədir?

Stənli. Məncə? Xeyr. Amma sən görəcəksən. (*Stula əyləşir.*)

Bura mənim xoşuma gəlir. Amma mən tezliklə buradan gedəcəm. Evə qaayıdacam. Bu dəfə orada qalacam. İnsanın öz evi kimi rahat yer yoxdur. (*Gülür.*) Mən getməzdim, amma iş-güc. Özünüz bilirsiniz də.

Məkkən. (Sol tərəfdə stulda əyləşir) Bizneslə məşğulsuz?

Stənli. Xeyr. Mən artıq bununla məşğul olmayacam. Evdən kənarında olmağı xoşlamıram. Mən sakit yaşamağa öyrəşmişəm. Lakin sonralar kiçik bizneslə məşğul olmağa başladım. Buna görə burada qalmağa məcbur oldum. İnsan heç vaxt başqasının evində qalmağa öyrəşə bilmir. Elə deyil? Mən elə sakit yaşayırdım ki! Ancaq nə isə dəyişəndə bilirsən ki, sənin nəyin var. Siqaret?

Məkkən. Xeyr, çəkmirəm.

Yenə arxa qapıdan soslər gəlir.

Stənli. Orada kim var?

Məkkən. Mənim dostum və evin sahibi.

Stənli. Bilirsiniz, mənə baxanda mərc gələrdim ki, heç vaxt fikirləşməzsiz ki, mən belə sakit həyat sürmüşəm. Üzümdeki qırıqlar? Bu içkidəndir...Burada hərdən içirdim. Onu demək istəyirəm ki, ...özün bilirsən də... uzaqdasan... heç nə yerində deyil, əlbəttə... evə qaayıdanda hər şey daha yaxşı olacaq...mənim demək istədiyim insanların mənə necə baxmalarıdır. Yəqin fikirləşəcəksən ki, mən başqa cür insan olmuşam. Mən elə bilirdim ki, dəyişmişəm, ancaq görürəm ki, necə var idim, elə də qalmışam. Yəni sən mənə baxanda fikirləşməyəcəksən ki, mən elə insanam ki, hamıya problem yaradıram? (*Məkkən ona baxır.*) Bilirsən mən nə demək istəyirəm?

Məkkən. Xeyr.

Stənli. Nəyə görə bura gəlmisiz?

Məkkən. Qısa məzuniyyətə.

Stənli. Bura qalmaq üçün çox gözəldir. (*Qalxır.*)

Məkkən. Niyə?

Stənli. Çünki, bura darıxdırıcı yer deyil, heç vaxt da belə olmayıb.

Məkkən. Əlbəttə.

Stənli. Nəyə görə buranı seçdiz?

Məkkən. Siz ad günü olan birisi üçün bir az üzgün görünürsüz, cənab.

Stənli (*kobudcasına*). Nəyə görə mənə cənab dediz?

Məkkən. Sizin xoşunuza gəlmir?

Stənli. Qulaq asın, mənə bir də cənab deməyin.

Məkkən. Əgər xoşunuza gəlmirsə, bir də demərdim.

Stənli. Xeyr. Hər halda, bu gün mənim ad günüm deyil.

Məkkən. Ad gününüz deyil?

Stənli. Gələn aya qədər deyil.

Məkkən. Qadına görə, bu gündür.

Stənli. O qadın dəlidir.

Məkkən. Bu, demək üçün çox pis sözdür.

Stənli (*stola tərəf*). Sən hələ bunu bilmirsən? Burada çox şey var ki, sən bilmirsən. Deyəsən, səni bağa gedən yolacan kimsə getirib.

Məkkən. Bunu kim edəcəkdə ki?

Stənli. (Stola doğru əylələrək) O qadın dəlidir.

Məkkən. Yalandır.

Stənli. Sən bilmirsən nə edirsən.

Məkkən. Sənin siqaretin kağızın yanında.

Arxa qapıdan soslər eşidilir.

Stənli. Onlar haradadır? (*Siqareti söndürərək.*) Niyə içəri gəlmirlər? Onlar orada nə edirlər?

Məkkən. Özünü sakitləşdirmək istəyirəm.

Stənli ona yaxınlaşır və qolundan tutur.

Stənli (*həyacanla*). Bura bax...

Məkkən. Toxunma mənə.

Stənli. Bura bax, bir dəqiqə qulaq as.

Məkkən. Əlimi burax.

Stənli. Bir dəqiqə otur.

Məkkən (*əbəbi tərzdə onun əlini vuraraq*). Bir də belə etmə.

Stənli. Sən bilirdin mən nədən danışıram, elə deyilmi?

Məkkən. Mən bilmirdim sən nədən danışırsan.

Stənli. Bu səhvdir. Başa düşürsən?

Məkkən. Nə isə qayğılısan?

Stənli. O, sənə nə isə deyib? Sən bilirən nə üçün buradasan?

Məndən qorxmaq lazım deyil. Ya da o, sənə heç nə deməyib.

Məkkən. Nə haqda?

Stənli (*qışqıraraq*). Axı mən sənə başa saldım ki, Basiqstokda qaldığım vaxt evdən çölə çıxmamışam.

Məkkən. Bilirən, sən məni heyrtləndirirsən.

Stənli. Bura bax, sən vicdanlı adama oxşayırsan, sadəcə özünü axmaq yerinə qoymusan. Başa düşdün? Haradan gəlmisən?

Məkkən. Səncə haradan?

Stənli. Mən İrlandiyanı yaxşı tanıyıram. Orada mənim çoxlu dostlarım var. Mən o ölkəni çox sevirəm və insanların etibar edirəm. Onlar həqiqətə hörmət edirlər və onların çox gözəl yumor hissi var. Məncə onların polisləri əladir. Mən heç yerdə oradakı kimi qürub çağı görməmişəm. Mənimlə çölə çıxıb içməyə necə baxırsan? Yolun aşağısında kafe var. O cür yeri buralarda tapmaq çətinidir. (*Sözünü yarımçıq kəsir.*)

Səslər daha da yaxından eşidilir. Q və P arxa qapıdan içəri daxil olurlar.

Qoldberq (*içəri girən kimi*). Hamınızı xoş gördük. (*Stənliyə baxır.*)

Petey. Salam, Stənli. Siz Stənli ilə tanış deyilsiz, elə deyil, cənab Q?

Qoldberq. Mən hələ belə şərfə nail olmamışam.

Petey. Lap yaxşı. Bu mister Qoldberqdir, bu isə mister Uebberdir.

Qoldberq. Tanışlığımıza çox şadam.

Petey. Biz bağçada bir az hava alırdıq.

Qoldberq. Mən mister Bolsa öz qoca anamdan danışmışdım. Necə gözəl günlər idi. (*Sağ tərəfdə stulda əyləşir.*) Mən gənc olanda yolun aşağısında yaşayan qızla birgə kanal boyu gəzirdim. Gözəl qız idi. Mən onun yanağından öpüb, tərək etdim. Biz indiki gənclər kimi deyildik. Bir-birimizə hörmət edirdik. Mən ona çoxlu problemlər yaşatmışdım və sonra heç nə olmamış kimi çıxıb getdim. Elə bil hər şey düşünə olmuşdu. (*Stola söykənir.*)

Məkkən. Şəhər meydanı kimi.

Qoldberq. Nə şəhər meydanı?

Məkkən. Karikmakrosdakı.

Qoldberq. Onları müqayisə etmək olmaz. Anam həmişə soyuq düşməmiş "Simi" deyər məni çağırırdı.

Məkkən. Mən elə bildirdim sizin adınız Netdir.

Qoldberq. O, məni həmişə "Simi" çağırırdı.

Petey. Hə, biz hamımız uşaqlığımızı xatırlayırdıq.

Qoldberq. Düzdür. Bağışlayın, mister Uebber, siz nə dediz? Uşaqlıq. İsti su butulkaları, isti süd, sabun köpüyü. Həyat necə gözəl idi.

Sükut.

Petey (*stuldan qalxaraq*). Yaxşı, mən getməliyəm.

Qoldberq. Getməlisiz?

Petey. Bu gün şahmat günüdür.

Qoldberq. Siz şənliyə qalmaqacsız?

Petey. Bağışla, Stənli, mən indiyə qədər bu haqda heç nə bildirmirdim. Bu gün bizim oyunumuz var. Çalışacam ki, tez qayıdım.

Qoldberq. Biz sənin üçün içki saxlayırıq, yaxşı? Onda yaxşı olar ki, gedib içki şüşələrini götürəsiz.

Məkkən. İndi?

Qoldberq. Əlbəttə indi. Vaxt gedir.

Petey. Mən sizin yolunuzla gedirəm.

Qoldberq. Onda onu tezliklə məğlub edib geri qayıdın, mister Bols.

Petey. Əlimdən gələni edəcəm. Görüşürük, Sten.

Petey və Məkkən çölə çıxır. Stənli səhnənin mərkəzinə doğru gəlir.

Qoldberq. İsti gecədir.

Stənli (*çevrilərək*). Başımı qatmayın.

Qoldberq. Üz istəyirəm?

Stənli. Deyəsən burada bir səhv var. Sizin otağınız artıq götürülüb. Sizə demək mister Bolsun yadından çıxıb. Siz başqa yer tapmaltınız.

Qoldberq. Siz burada menecersiz?

Stənli. Bəli.

Qoldberq. Sizcə bu yaxşı zarafatdır?

Stənli. Bu evi mən idarə edirəm. Məncə, siz və dostunuz başqa ev tapmırsınız.

Qoldberq (*qalxaraq*). Lap yadımdan çıxmışdı sizi təbrik edim. (*Əlini ona tərəf uzadaraq*.) Təbrik edirəm!

Stənli (*ona fikir verməyərk*). Deyəsən, siz yaxşı eşitmirsiniz.

Qoldberq. Nəyə görə belə fikirləşirsiniz? Əlli yaşı olan adama görə mənim hər şeyim əla vəziyyətdədir. Ad gününə gəldikdə isə mənim fikrimcə, bu, böyük hadisədir.

Stənli. Çıx bayıra.

MəkKen içki şüşöləri ilə içəri girir.

MəkKen. Bu içkiləri götürün, onlar markasıdır.

Qoldberq. Mister Uebber, siz bu gün çox pis əhvaldasız.

MəkKen içki şüşələrini kənara qoyur.

Stənli. Mən sizə dedim ki, bu şüşöləri götürün.

Qoldberq. Cənab Uebber, bir dəqiqə oturun.

Stənli. İcazə verin, hər şeyi aydınlaşdırım. Siz məni narahat etmirsiniz. Mənə görə siz heçnəsiniz. Ancaq mən bu qabanlara görə məsuliyyəti daşıyıram, onlar uzun müddətdir ki, buradadırlar. Nə isə, bu ev sizin üçün bir fincan çay deyil. Nəyə görə artıq problemlər yaratmadan getmirsiniz?

Qoldberq. Oturun, mister Uebber.

Stənli. Daha artıq narahatçılıq törətmək lazım deyil.

Qoldberq. Oturun.

Stənli. Nəyə görə?

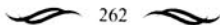
Qoldberq. Əgər düzünü bilmək istəyirsinizsə, siz artıq məni bezdirmisiz.

Stənli. Həqiqətən? Onda...

Qoldberq. Oturun aşağı!

Stənli. Xeyr!

Qoldberq ah çəkir və sağ tərəfdə stulda oyləşir.

Qoldberq. MəkKen.

MəkKen. Net?

Qoldberq. Ona deyin otursun.

MəkKen. Yaxşı, Net. (*MəkKen Stənliyə tərəf gedir.*) Oturmağa etiraz etmirsiniz?

Stənli. Edirəm.

MəkKen. Bəli, amma otursanız daha yaxşı olar.

Stənli. Bəs siz niyə oturmusuz?

MəkKen. Mən yox, siz oturun.

Stənli. Xeyr, sağ olun, oturmuram.

Sükut.

MəkKen. Net.

Qoldberq. Nədir?

MəkKen. O oturmuyacaq.

Qoldberq. Yaxşı, bir də soruşun.

MəkKen. Artıq soruşmuşam.

Qoldberq. Yenə soruşun.

MəkKen (*Stənliyə müraciət edərək*). Oturun.

Stənli. Nə üçün?

MəkKen. Sizin üçün daha rahat olacaq.

Stənli. Onda siz də oturun.

Sükut.

MəkKen. Yaxşı, əgər siz otursanız, mən də oturaram.

Stənli. Birinci siz oturun.

MəkKen astaca sol tərəfdə stulda oyləşir.

MəkKen. Yaxşı.

Stənli. Hər ikiniz dincəldiz, indi çıxıb gədə bilərsiz.

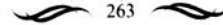
MəkKen (*qalxaraq*). Bu, çox pis zarafat idi.

Qoldberq. Xeyr. Mən artıq qalxmışdım.

MəkKen. Oturun yenidən.

Qoldberq. Əgər mən qalxmışamsa, bir də oturmuram.

Stənli. Elədir ki var.

Mək Ken (*Stənliyə tərəf gedərək*). Siz mister Qoldberqi məcbur etdiz ki, ayağa dursun.

Stənli. Bu onun üçün yaxşıdır.

Mək Ken. Oturun yerinizə.

Qoldberq. Mək Ken.

Mək Ken. Dedim ki, oturun!

Qoldberq (*Stənliyə yaxınlaşaraq*). Uebber (*sakitcə*), oturun.

Sükut. Stənli yenidən fit çalmağa başlayır.
Onlar Stənliyə baxırlar. O, dayanır və oturur.

Stənli. Yaxşı olar ki, ehtiyatlı olasız.

Qoldberq. Uebber, dünən siz nə edirdiz?

Stənli. Dünən?

Qoldberq. Həmçinin srağagün, siz srağagün nə edirdiz?

Stənli. Nə demək istəyirsiniz?

Qoldberq. Nəyə görə siz hamının vaxtını aparırsız, Uebber?

Nəyə görə hamının qarşısına södd çəkirsiz?

Stənli. Mən? Siz nə...

Qoldberq. Mən sizinləyəm, Uebber. Siz uğursuzluğa düşər olmuş bir insansız. Nəyə görə hamını bədbəxt edirsiniz?

Mək Ken. O, belə etməyi xoşlayır.

Qoldberq. Nəyə görə belə pis rəftar edirsiniz, Uebber. Nəyə görə həmin yaşlı adamı məcbur edirsiniz ki, şahmat oynasın?

Stənli. Mən?

Qoldberq. Nəyə görə həmin yaşlı qadınla dəli kimi rəftar edirsiniz? O, dəli deyil, Uebber.

Stənli. Siz nə...

Qoldberq. Keçən həftə nə geyinmişdiz, Uebber? Siz kostyum-larınızı harada saxlayırsız?

Mək Ken. Nəyə görə təşkilatı törk etdiz?

Qoldberq. Sizin qoca ananız nə deyirdi, Uebber? Siz çox çirkin oyun oynayırırsız.

Mək Ken. Bütün bunlar çox çirkin faktlardır.

Qoldberq. O fikirləşir ki, o kimdir?

Mək Ken. Səncə sən kimsən?

Stənli. Siz səhv edirsiniz.

Qoldberq. Sən buraya nə vaxt gəlmisən?

Stənli. Keçən il.

Qoldberq. Haradan gəlmisən?

Stənli. Başqa yerdən.

Qoldberq. Niyə bura gəlmisən?

Stənli. Ayaqlarım ağrıyır.

Qoldberq. Nəyə görə burda qaldın?

Stənli. Başım ağrıyır.

Qoldberq. Bunun üçün nə isə etmisən?

Stənli. Bəli.

Qoldberq. Nə?

Stənli. Meyvə duzları!

Qoldberq. Enos ya Endrus?

Stənli. En-En...

Qoldberq. Onlar oxuyurdu?

Stənli. Dayanın siz –

Qoldberq. Onlar oxuyurdu, yoxsa yox?

Mək Ken. O bilmir.

Qoldberq. Bilmirsən. Axırıncı dəfə nə vaxt vanna qəbul etmiş-sən?

Stənli. Həftədə bir...

Qoldberq. Yalan demə.

Mək Ken. Sən təşkilata xəyanət etmişən. Mən onu tanıyıram!

Stənli. Xeyr, tanıyırsan.

Qoldberq. Sən eynəksiz nə isə görürsən?

Stənli. Hər şey.

Qoldberq. Onun eynəyini çıxart.

Mək Ken onun eynəyini çıxarır və Stənli qalxan kimi onun stulunu
otağın mərkəzinə götürür. Stənli stula tərəf öyilib dayanır.

Mək Ken. Uebber, sən yalançısan. (*Onlardan biri stolun bir
başında, digəri isə o biri başında dayanmışdı.*) Axırıncı dəfə nə vaxt
fincan yumusan?

Stənli. Keçən milad günü.

Qoldberq. Harada?

Stənli. Layns Kormer hausda.

Qoldberq. Hansı?

Stənli. Mərmər Arka.

Qoldberq. Arvadın harada idi?
Stənli. Ora...
Qoldberq. Cavab ver.
Stənli. Arvadım?
Qoldberq. Sən arvadına nə etmişən?
MəkKen. O, arvadını öldürüb.
Qoldberq. Nəyə görə arvadını öldürmüşən?
Stənli. Arvadımı?
MəkKen. Onu necə öldürüb?
Qoldberq. Sən onu necə öldürmüşən?
MəkKen. Sən onu boğub öldürmüşən.
Qoldberq. Zəhərlə.
MəkKen. Bu da sənin adamın!
Qoldberq. Sənin qoca anan haradadır?
Stənli. Sağlamlıq mərkəzində.
MəkKen. Hə!
Qoldberq. Sən nə üçün heç vaxt evlənmişən?
MəkKen. Uebber, o səni evvanda gözləyirdi.
Qoldberq. Sən toydan qaçıb gizlənmisən.
MəkKen. O, onu darda qoyub qaçdı.
Qoldberq. O, arvadını klubda qoyub getdi.
MəkKen. O, kilsədə gözləyirdi.
Qoldberq. Uebber, nəyə görə adını dəyişdin?
Stənli. O birisini unutmuşdum.
Qoldberq. İndi sənin adın nədir?
Stənli. Co Soup.
Qoldberq. Sən bütün günah içindəsen.
MəkKen. Mən bunu hiss edirəm.
Qoldberq. Sən xarici qüvvələri tanıyırsan?
Stənli. Nə?
Qoldberq. Sən xarici qüvvələri tanıyırsan?
MəkKen. Sual budur.
Qoldberq. Sən xarici qüvvələri, sənə görə cavabdeh olan qüvvələri tanıyırsan?
Stənli. Artıq gecdir.
Qoldberq. Gecdir. Kifayət qədər gecdir! Axırncı dəfə nə vaxt dua etmişən?
MəkKen. O tərləyir.

Qoldberq. 846 nömrəsi mümkündür, yoxsa vacib?
Stənli. Hər ikisi.
Qoldberq. Səhvdir! Vacibdir, mümkün deyil.
Stənli. Hər ikisi.
Qoldberq. Nəyə görə sən fikirləşirsən ki, 846 rəqəmi vacib və mümkündür?
Stənli. Ola bilər.
Qoldberq. Səhvdir. Ancaq vacibdir! Vacib olduqdan sonra mümkünlüyü qəbul etmək olar. Bu mümkündür, çünki vacibdir. Mümkünlük ancaq vaciblik təsdiq olduqdan sonra mümkündür.
MəkKen. Düzdür.
Qoldberq. Əlbəttə ki, düzdür. Biz düz deyirik. Sən isə tamamilə yalan içindəsen.
MəkKen. Tamamilə düzdür.
Qoldberq. Səni yolundan döndərən murdarlar haradadır?
MəkKen. Sən buna görə cavab verəcəksən.
Qoldberq. Sən özünü quru çörəklə aldadırsan.
MəkKen. Sən qadınlara ləkə yaxırsan.
Qoldberq. Sən nə üçün kirayə haqqı ödəmirsən?
MəkKen. Bir adam ki anasını gözdən salıb ləkələyir...
Qoldberq. Nəyə görə burnunu qurdalayırsan?
MəkKen. Mən ədalət tələb edirəm!
Qoldberq. Sənin sənətin nədir?
MəkKen. Bəs İrlandiya?
Qoldberq. Sənin sənətin nədir?
Stənli. Mən pianoçuyam.
Qoldberq. Neçə barmaqından istifadə edirsən?
Stənli. Heç birindən.
Qoldberq. Heç kəs, heç bir cəmiyyət sənə kömək etməyəcək.
MəkKen. Sən xəyanətkarsan.
Qoldberq. Sən alt paltarını üçün nədən istifadə edirsən?
Stənli. Heç nədən.
Qoldberq. Əclaf.
MəkKen. Küfr haqqında nə bilirən?
Qoldberq. Melumdakı kriket oyununda kim daha yaxşı idi?
MəkKen. Bəs müqəddəs Oliver Plunket haqda nə deyə bilərənsən?
Qoldberq. Danış, Uebber. Nəyə görə toyuqlar yolu keçir?

Stənli. O istəyirdi... o istəyirdi...
Qoldberq. Nəyə görə toyuqlar yolu keçir?
Stənli. O istəyirdi...
Məkkən. O bilmir. O bilmir ki, hansı birinci gəlir!
Qoldberq. Hansı birinci gəlir?
Məkkən. Toyuq, yoxsa yumurta? Hansı birinci gəlir?
Qoldberq və Məkkən. Hansı birinci gəlir?

Stənli qışqırır.

Qoldberq. O bilmir. Sən heç özünü tanıya bilmirsən.
Məkkən. Oyat onu.
Qoldberq. Sən bələsan, Uebber. Sən uğursuz adamsan.
Məkkən. Sən atılmış insansan.
Qoldberq. Amma bizim sənə cavabımız var. Biz səni sağaldacağıq.

Məkkən. Droqheda haqda nə bilirsən?
Qoldberq. Sən artıq ölüsən, hər şeyini itirmisən.
Məkkən. Sən vətəninə xəyanət etmisən.
Qoldberq. Sən bizim hamımıza xəyanət etmisən.
Məkkən. Sən kimsən, Uebber?
Qoldberq. Nəyə görə fikirləşirsən ki, yaşayırsan?
Məkkən. Sən ölüsən.
Qoldberq. Sən ölmüsən. Sən yaşaya bilməzsən, fikirləşə bilməzsən, sevə bilməzsən. Sən cansız bir cəsdənsən.

Sakitlik. Onlar Stənlinin başı üstündə dayanırlar.
O, stulda rahat oyləşir. Yavaşca yuxarı baxır və
Qoldberqin qatına zərbə endirir. Qoldberq yıxılır.
Stənli qalxır. Məkkən stulu götürüb onun
başını üstünə qaldırır.

Qoldberq. Möhkəm ol, Məkkən.
Stənli. (Hərəkət edərək) Uuuuhhh!
Qoldberq (qalxaraq). Möhkəm dayan, Məkkən.
Məkkən. Bura gəl!
Stənli. Uuuuhhh!
Məkkən. Deyəsən o tərləyir.
Stənli. Uuuuhhh!

Qoldberq. Asta ol, Məkkən.
Məkkən. Bu donuz tərləyir.

Sol tərəfdə ayaq sosləri çəkilir. Qoldberq Stənliyə stulu alır.
Onlar stulu yerə qoyurlar. Sakitcə dayanırlar. Bu zaman
Meq ziyafət libasında içəri girir.

Meq. Mən təbil gətirmişəm və şənlik üçün geyinmişəm.
Qoldberq. Əla.
Meq. Paltarım xoşunuza gəlir?
Qoldberq. Əlbəttə, əladır.
Meq. Bunu mənə atam alıb. (Təbili stolun üstünə qoyur.) Çox gözəl səsi var, elə deyilmi?
Qoldberq. Bəlkə Stənli nəşə çalar?
Meq. Çox gözəl. Bizim üçün nəşə çalarsan, Stən?
Stənli. Eynəyimi verə bilərsiniz?
Qoldberq. Əlbəttə. (O, əlini Məkkənə tərəf uzadır. Məkkən eynəyi ona verir.) Budur. (Stənli eynəyi götürür.) İndi burada bizim üçün nə var? Deməli dörd şüşə skoç və bir şüşə ayriş.
Meq. Mister Qoldberq, mən nə içəcəm?
Qoldberq. İlk əvvəl qədəhlər. Məkkən, skoç şüşəsini aç!
Meq (şkafdan qədəhi götürərək). Budur, mənim ən sevimli qədəhinim.
Qoldberq. Yaxşı. Məncə, misis Bols, birinci sağlığı Stənli deməlidir, elə deyil?
Meq. Elədir. Buyur, Stənli. (Stənli yavaş-yavaş stola yaxınlaşır.)
Siz mənim paltarımı bəyəndiz, mister Qoldberq?
Qoldberq. Zəhmət olmasa, çevrilin. O başa gedin, sizə baxın.
Meq. Xeyr.
Qoldberq. Utanmayın.
Meq. Oohh!
Qoldberq. Bir az gəzişin. Qoy sizə baxaq. Məkkən, sizin fikriniz nədir? Çox əladır, elə deyil? İndi isə mətbəx tərəfə gedin.
Məkkən (Stənliyə). Sən mənim ayrişimi də içə bilərsiniz.
Qoldberq. Sən qladiolus gülünə oxşayırsan.
Meq. Stən, paltarım haqda nə deyə bilərsiniz?
Stənli. Əsil xanım üçündür. İndi, xanım, zəhmət olmasa qədəhinizi verin.

Meq. Çox sağ ol.

Qoldberq. Xanımlar və cənablar, zəhmət olmasa qədəhlərinizi qaldırın. Biz indi tost deyəcəyik.

Meq. Lulu burada deyil.

Qoldberq. İndi birin yarısdı. Bəs indi kim tost deyəcək? Misis Bols, ancaq siz yaxşı tost deyə bilərsiniz.

Meq. Mən?

Qoldberq. Daha kim deyə bilər ki?

Meq. Nə deyim?

Qoldberq. Nə hiss edirsiniz, onu deyin. (*Meq ürəksiz görünür.*)

Bu gün Stənlinin ad günüdür. Ona baxın, onda hər şey özü gələcək. Bir dəqiqə, işıq çox güclüdür. Gəlın normal işıqda dayanaq. MəKen, siz fənəri götürmüşsünüz?

MəKen (*cibindən fənəri çıxararaq*). Budur.

Qoldberq. İşığı söndürün və fənəri yandırın. (*MəKen qarıya tərəf gedir, işığı söndürür. Sonra geri qayıdıb fənəri Meqə tərəf tutur. Pəncərədən bayırda hələ də zəif işıq görünür.*) Ona tərəf yox, bu misterə tərəf! Fənəri ad günü olan şəxsə tərəf yönəlt. (*MəKen fənəri Stənlinin üzünə tutur.*) Buyurun, misis Bols.

Sükut.

Meq. Bilmirəm, nə deyim.

Qoldberq. Ona baxın, sadəcə ona baxın.

Meq. İşıq onun gözünə düşmür?

Qoldberq. Xeyr, xeyr. Davam edin.

Meq. Mən çox şadam ki, bu axşam buradayam – öz evimdə və Stənlinin sağlığına içmək istəyirəm. Çünki bu gün onun ad günüdür. Məncə o yaxşı insandır, baxmayaraq ki, hərdən pis olur. (*Qoldberq güllür.*) O, yeganə Stənlidir ki mən tanıyıram, mən onu hamıdan yaxşı tanıyıram. Baxınayaraq ki, o, belə fikirləşmiş. (*Budur–budur, Qoldberq deyir.*) Mən o qədər xoşbəxtəm ki, hətta ağlaya bilərəm. Çox şadam ki, burada belə gözəl insanlar iştirak edir. (*Ağlayır.*)

Qoldberq. Gözəl nitqdir. Çox gözəl idi. MəKen, işığı yandır! (*MəKen qarıya tərəf gedir. Stənlı sakit dayanıb.*) Çox gözəl sağlıq idi. (*Lulu sol qapıdan içəri girir. Qoldberq Meqi sakitləşdirir.*) Baxın kim gəlib.

Meq. Lulu.

Qoldberq. Necəsən, Lulu, mən Net Qoldberqəm.

Lulu. Salam.

Qoldberq. Stənlı, buyur qonağın üçün bir qədəh içki süz. Sən bayaq gözəl bir sağlıq qaçırdın, Lulu!

Lulu. Doğrudan?

Qoldberq. Stənlı, qonağın üçün bir qədəh içki. (*Stənlı Luluya qədəh verir.*) İndi qədəhlərinizi qaldırın. Hər kəs ayağa qalxıb? Xeyr, sən yox, Stənlı. Sən oturmalısən.

MəKen. Düzdür, o oturmalıdır.

Qoldberq. Bir dəqiqə oturmağa etiraz etmirsən? Biz sənə görə içəcəyik.

Meq. Əyləş, Stən.

Lulu. Əyləş, Stən.

Stənlı stulda əyləşir.

Qoldberq. Lap yaxşı. Stənlı oturub. İlk əvəl mən demək istəyirəm ki, heç vaxt belə bir sağlıq eşitməmişdim. Çox təsirləndim. Bir neçə dəqiqə bundan əvvəl, xanımlar və cənablar, mənı də sizin kimi bir sual maraqlandırıldı. Sevgiyə nə olub? Analarımızın bizə hələ bəşikdə öyrətdiyi hisslərimizə nə olub?

MəKen. Küləklə sövrüldü.

Qoldberq. Bu günə qədər mən bu haqda fikirləşirəm. Mən elə bir adamam ki, bir az Austin, Fullerda çay və Buts kitabxanasından bir kitab və mən xoşbəxtəm. Bayaq bu evin xanımı öz xoş arzularını bildirdi və mən bu fikirlərdən çox təsirləndim. Xoşbəxt o adamdır ki, öz gələcəyini görə bilir. Heç bir hiyləyə aldanmır. Bu, bizim rahat yaşamağımızın yeganə yoludur.

Lulu (*razılıqla*). Düzdür!

Qoldberq. Bu axşam Lulu, MəKen, biz çox xoşbəxtik. Biz bir qadın qəlbinin dərinliklərindən gələn gözəl bir fikri eşitdik. Stənlı, mən səni səmimi qəlbədən təbrik edirəm. Mən burada olanların hamısının adından sənə xoşbəxtlik arzulayıram. Bilirəm ki, sən heç vaxt bu qədər fərx dolu hiss keçirməmişsən. (*Lulu və Meq alqışlayırlar.*) İşığı söndür, MəKen, biz tostumuzu içməliyik.

Lulu. Çox gözəl nitq idi.

MəKen işığı söndürür və geri qayıdır. Sonra o, fənəri Stənlinin üzünə tutur. Pəncərədən gələn işıq zəifləyir.

Qoldberq. Qədəhlərinizi qaldırın. Stənli, səni təbrik edirəm.
Məkkən. Təbrik edirəm.
Meq. Bütün günlərin belə xoşbəxt olsun, Stən.
Qoldberq. Həyatında hər şey belə gözəl olsun.

Hamısı içir.

Meq (*onu öpərək*). Oh, Stən...
Qoldberq. Işıqları yandırın.
Məkkən. Oldu. (*Işıqları yandırır.*)
Meq. Stən, gəl qədəhlərimizi toqquşduraq.
Lulu. Mister Qoldberq...
Qoldberq. Məni Net deyə çağırın.
Lulu (*Qoldberqə müraciətlə*). Sizin qədəhiniz boşdur, icazə
verin qədəhinizi doldurum.
Qoldberq. Böyük məmnuniyyətlə.
Lulu. Siz çox gözəl natiqsiz, Net, bunu bildirdiz? Bu cür danış-
mağı harada öyrənmisiz?
Qoldberq. Xoşunuza gəldi?
Lulu. Əlbəttə.
Qoldberq. Mənim üçün ilk belə şans Baysoterdə olmuşdu.
Çox gözəl şans idi. Mən onu heç vaxt unutmayacam. Hər şey o gecə
olmuşdu. Şarlot küçəsi tamamilə boşalmışdı. Amma hər şey çox
əvvəl olmuşdu.
Lulu. Siz nə haqda danışırdınız?
Qoldberq. Vacib və mümkün olanlar haqda. Çıxışım böyük əks-
səda yaratdı. O vaxtdan bəri mən həmişə şənliklərdə çıxış edirəm.

Stənli hələ də sakitdir. Qoldberq stolun solunda əyilmiş.

Meq sağ tərəfdə Məkkənin yanında oturur. Lulu isə solda əyilmiş.

Məkkən öz qədəhinə daha çox ayrış tökülür.

Meq. İcazə verin sizinkini də götürüm.
Məkkən. Bunu?
Meq. Hə.
Məkkən. Siz həmişə içkiləri qarışdırırsınız?
Meq. Xeyr.
Məkkən. Öz qədəhinizi mənə verin.

Meq aşağı tərəfdə sağda ayaqqabı şkaflının üstündə oturur.
Lulu solda Qoldberq və özünə daha çox içki süzür və
qədəhini Qoldberqə uzadır.

Qoldberq. Çox sağ ol.
Meq (*Məkkənə müraciətlə*). Səncə mən bacaramam?
Qoldberq. Lulu, sən böyük, dəcəl qızsan. Gəl dizimin üstündə
otur.
Məkkən. Nəyə görə də yox.
Lulu. Səncə mən bacaramam?
Qoldberq. Cəhd et.
Meq (*azca içərək*). Çox sağ ol.
Lulu. Mən bu saat içkinin təsirindən tavana qalxacam.
Məkkən. Bilmirəm sən bunları necə qarışdırırsan?
Qoldberq. Bəlkə cəhd edəsən?
Meq (*Məkkənə müraciətlə*). Bu kötildə əyləş.

Lulu Qoldberqin dizi üstündə oturur.

Məkkən. Bunun?
Qoldberq. Rahatdır?
Lulu. Hə. Sağ ol.
Məkkən. Rahatdır.
Qoldberq. Bilirsən, sənin gözlərin çox mənalıdır.
Lulu. Səninki də həmçinin.
Qoldberq. Sən belə fikirləşirsən?
Lulu (*gülümsəyərək*). Əlbəttə.
Məkkən (*Meqə müraciətlə*). Bunu haradan almısan?
Meq. Atam bağışlayıb.
Lulu. Bilmirdim ki, səninlə burada tanış olacam.
Məkkən. Karikarmasda heç olmusan?
Meq (*içərək*). Mən Kingkrossda olmuşam. (*Qalxır.*) Mən rəqs
etmək istəyirəm.

Lulu və Qoldberq gözlərini bir-birinə zilləyirlər. Məkkən içir.

Meq (*Stənliyə tərəf gedərək*). Stənli, gəl rəqs edək. (*Stənli hələ
də sakit dayanıb. Meq otaqboyu təkcə rəqs edir. Sonra Məkkənə tərəf
irəliləyir. Məkkən onun qədəhinə içki ilə doldurur və Meq əyləşir.*)

Lulu. Sənə bir şey demək olar?

Qoldberq. Nə?

Lulu. Mən sənə inanıram.

Qoldberq (*qədəhini qaldıraraq, almanca*). Gesundheit!

Lulu. Sən evlisen?

Qoldberq. Evli idim. Həmişə arvadım məni "Simi" deyər çağırardı. "Tez ol, soyumamış gəl!" Həmişə stolda dadlı yemək və doğranmış tərəvəz.

Lulu. Mən elə bildirdim sənin adın Nətdir.

Qoldberq. O, mənə həmişə "Simi" deyirdi.

Lulu. Əminəm ki, sən gözəl ər olmusan.

Qoldberq. Sən onun dəfn mərasimini görməli idin...

Lulu. Nə üçün?

Qoldberq. Necə mərasim idi!

Meq (*Məkkənə müraciətə*). Bir dəfə atam məni İrlandiyaya aparmaq istəyirdi. Ancaq özü tək gətdi.

Lulu. Səncə, sən məni uşaq olanda tanıyırdın?

Qoldberq. Sən uşaqılıqda gözəl idin?

Lulu. Bəli, gözəl idim.

Meq. Amma bilmirəm o, İrlandiyaya gedib, yoxsa yox.

Qoldberq. Ola bilsin sən uşaq olanda, sənənlə müxtəlif oyunlar oynamışıq.

Lulu. Bəlkə də.

Meq. O, məni aparmadı.

Məkkən. Nəyə görə o, sənə İrlandiyaya aparmadı?

Lulu. Sən məndə böyük maraq oyadırsan.

Qoldberq. Onda sən narahat olmalısan.

Lulu. Mən həmişə yaşlı kişiləri xoşlamışam. Onlar həmişə adamın qeydinə qalırlar.

Onlar bir-birini qucaqlayırlar.

Məkkən. Mən bir qız tanıyıram, adı Roskridir.

Meq. Mən balaca olanda həmişə otağıma ay işığı düşürdü.

Məkkən. Bir dəfə mən oğlanlarla bütün gecəni orada keçirdim. Mahnı oxuyub içirdik.

Meq. Mənim dayəm həmişə yanımda oturub mahnı oxuyardı.

Məkkən. Səhərlər isə qızardılmış çörək.

Meq. Mənim otağım çəhrayı idi. Çəhrayı xalça, çəhrayı pərdə. Otaqda çoxlu musiqi qutularım var idi. Onlar oxuyanda mən yuxuya gedirdim. Atam çox gözəl həkim idi. Ona görə sağlamlığımdan heç vaxt şikayətım olmayıb. Hamı mənim qayğıma qalırdı. Mənim kiçik bacı və qardaşlarım vardı.

Məkkən. Tulamor, hardasan?

Meq (*Məkkənə müraciətə*). Bizə bir az da içki ver.

Məkkən (*qədəhi doldura-doldura mahnı oxuyur*).

Meq. Çox gözəl səsin var.

Qoldberq. Bizim üçün mahnı oxu, Məkkən.

Lulu. Sevgiyə aid.

Məkkən (*təkrar edərək*). Yazıq Peddi gecə yıxılmışdı! Sonra biz onu ziyarət etdik.

Qoldberq. Sevgiyə aid mahnı!

Məkkən. (Möhkəm səslə nə isə oxuyur)

Lulu (*Qoldberqə*). Sən mənim ilk sevdiyim adama bənzəyirsən.

Qoldberq. Yəqin ki elədir.

Meq (*qalxaraq*). Mən oyun oynamaq istəyirəm.

Qoldberq. Oyun?

Lulu. Nə oyunu?

Meq. Hər hansı bir oyun.

Lulu (*sevinclə atularaq*). Gəlin oyun oynayaq.

Qoldberq. Nə oyunu?

Məkkən. Gizlənpaç.

Lulu. Gözbağlayıcı.

Meq. Hə!

Qoldberq. Gözbağlayıcı oynamaq istəyirsiniz?

Lulu və Meq. Hə!

Qoldberq. Lap yaxşı. Onda hamı ayağa dursun! Məkkən.

Stənli, Stənli!

Meq. Stənli, ayağa dur.

Qoldberq. Ona nə olub?

Meq (*ona tərəf əyilərək*). Stənli, biz oyun oynamağa hazırlaşırıq.

Gəl, belə kefsiz dayanma, Stən.

Lulu. Gəlin başlayaq.

Stənli və Məkkən qalxır.

Qoldberq. Bəs indi kimin gözünü birinci bağlayaq?

Lulu. Misis Bolsun.

Meq. Mən birinci olmaq istəmirəm.

Qoldberq. Gəlin.

Meq. Mən?

Lulu (*öz şərfini boğazından çıxararaq*). Budur.

Məkkən. Bu oyunu necə oynayırlar?

Lulu (*Meqin gözünü bağlayaraq*). Sən heç vaxt gözbağlayıcı oynamamısan? Sakit dayanın, misis Bols. Sənə heç kim toxunmamalıdır. Onun gözü bağlı olanda sən tərpnə bilməzsən. Sən olduğun yerdə durmalısən. Əgər o, sənə toxunsa, sənin gözünü bağlayacağın. Çevrilin. Burada neçə barmaq görürsən?

Meq. Görə bilmirəm.

Lulu. Lap yaxşı.

Qoldberq. Hər kəs kənara çəkilsin. Məkkən, Stənli. İndi hamı dayansın.

Stənli sağ tərəfdə dayanır. Meq otaqböyü hərəkət edir.

Qoldberq Lulunun əlindən tutub dayanır.

Meq Məkkənə toxunur.

Meq. Tutdum səni!

Lulu. Şərfi çıxart.

Meq. Necə gözdür.

Lulu (*şərfi açaraq*). Buyurun.

Meq. Bu sənindir!

Qoldberq. İndi sən gözlərini bağla, Məkkən.

Lulu (*Məkkənin gözlərini bağlayaraq*). Hazırdır. Çevrilin. Burada neçə barmaq görürsən?

Məkkən. Bilmirəm.

Qoldberq. İndi hamınız kənara çəkilin. İndi isə dayanın. Sakit olun.

Məkkən hərəkət etməyə başlayır.

Meq. Oh, bu çox gözəl oyundur.

Qoldberq. Sakit olun! Hamınız bir də hərəkət edin. Dayanın! Sakit olun!

Məkkən otaqböyü hərəkət edir. Qoldberq Lulunun əlindən tutub bir kənarda dayanır. Məkkən Stənliyə yaxınlaşır. Əlini uzadır və Stənlinin qədəhinə toxunur.

Meq. Bu Stənlidir!

Qoldberq (*Luluya*). Oyun xoşuna gəlir?

Meq. İndi sənin növbəndir, Stən.

Məkkən şərfi gözündən açır.

Məkkən (*Stənliyə*). Mən sənə eynəyini götürürəm.

Məkkən Stənlinin eynəyini götürür.

Meq. Şərfi mənə verin.

Qoldberq (*Lulunun əlindən tutaraq*). Onun gözlərini bağlayın, misis Bols.

Meq. Mən də onu edirəm. (*Stənliyə*). Sən mənim burnumu görürsən?

Qoldberq. O görmür. Hazırsız? İndi hamınız kənara çəkilin. Dayanın. Sakit olun!

Stənli sakitcə dayanır. Məkkən yavaşca sola doğru hərəkət edir.

O, Stənlinin qədəhini sındırır. Meq aşağı tərəfdə solda, Lulu və Qoldberq yuxarı tərəfdə mərkəzdə yanaşı dayanırlar.

Stənli yavaş-yavaş sola doğru hərəkət edir. Məkkən təbii götürür və Stənli tərəfə qoyur. Stənli hərəkət edərkən təbii toxunur və onun üzünə yığılır.

Meq. Ooh!

Qoldberq. Sss! Susun.

Stənli qalxır. O, yenə də Meqə tərəf irəliləyir. Meqə yaxınlaşır və dayanır. Stənli əlini ona tərəf uzadır və onun boğazından tutur.

O, əli ilə onu sıxmağa başlayır. Məkkən və Qoldberq ona tərəf irəliləyir və Stənlini kənara itələyirlər.

İşıqlar sönrür. İndi hətta pəncərədən belə işıq düşmür.

Səhnə qarantlıq içindədir.

Lulu. İşıqlar!

Qoldberq. Nə oldu?

Lulu. İşıqlar!

Məkkən. Bir dəqiqə dayanın.

Qoldberq. O haradadır?

Məkkən. Burax məni!

Qoldberq. O kimdir?

Lulu. Kimsə mənə toxunur!

Məkkən. O haradadır?

Meq. İşıqlar nəyə görə söndü?

Qoldberq. Sənin fənərin haradadır? (*Məkkən fənəri Qoldberqin üzünə tutur.*) Mənə yox! (*Məkkən fənəri söndürür. Fənər onun alından düşür və kənara diyirlənir.*)

Məkkən. Fənər!

Lulu. Aman Allah!

Qoldberq. Fənər haradadır? Fənəri tap!

Məkkən. Mən onu tapa bilmirəm.

Lulu. Tut məni.

Qoldberq. Öyil və ona fənəri tapmaqda kömək elə.

Lulu. Bacarmaram.

Məkkən. Fənər itib.

Meq. İşıq niyə söndü?

Qoldberq. Sakit olun! Ona fənəri tapmağa kömək edin.

Sükut. Məkkən və Qoldberq dizi üstə dayanıb deyirlər.

Qəflətən otağın arxasından möhkəm səs gəlir. Sükut. Lulu qışqırır.

Qoldberq. Bura gəlin. Məkkən!

Məkkən. Bura.

Qoldberq. Mənə tərəf gəlin. Buraya gəlin.

Məkkən və Qoldberq stolun soluna tərəf hərəkət edir. Stənlə stolun sağına tərəf irəliləyir. Lulu qəflətən Stənlənin ona tərəf gəldiyini hiss edir. Lulu qəflətən qışqırır. Qoldberq və Məkkən çevrilib bir-birinə dəyirlər.

Qoldberq. Bu nədir?

Məkkən. Kimdir?

Qoldberq. Bu nədir?

Qaranlıqda Stənlə Lulunu qaldırır və stolun üstünə qoyur.

Meq. Bu Luludur!

Qoldberq. O haradadır?

Məkkən. O yıxılıb.

Qoldberq. Harada?

Məkkən. Buralarda bir yerdə.

Qoldberq. Kömək elə onu qaldıra.

Məkkən. Mən onu tapa bilmirəm.

Qoldberq. O, buralarda bir yerdədir.

Məkkən. O, burada deyil.

Qoldberq. Olmalıdır.

Məkkən. O yox olub.

Məkkən fənəri döşəmədən tapır, fənəri stola və Stənləyə doğru yönəldir. Lulu stolun üstündə oturub və Stənlə ona tərəf öyilib. İşıq üzünə düşən kimi o, gülməyə başlayır. Məkkən və Qoldberq ona tərəf yaxınlaşır. Fənərin işığı yaxınlaşdıqca Stənlə daha ucadan gülr. Onlar onun dalınca sol tərəfə gedirlər. O, gülürək mətbəxin pəncərəsinə söykənir. Fənəri daha da yaxınlaşdırırlar. O, divara söykəndikcə daha da ucadan gülr. Onların kölgələri onun üstünə düşür.

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Səhəri gün. Petey əlində qəzet sol tərəfdən daxil olur və stolda öyləşir. Oxumağa başlayır. Meqin səsi mətbəx pəncərəsindən eşidilir.

Meq. Bu sənsən, Stən? (*Sükut.*) Stən?

Petey. Necə?

Meq. Bu sənsən?

Petey. Mənəm.

Meq (*mətbəx pəncərəsindən baxır*). Ah, bu sənsən? Sıyıgımız qurtarıb.

Petey. Yaxşı, yeməyə başqa nə var?

Meq. Heç nə.

Petey. Heç nə?

Meq. Bir dəqiqə. (*Mətbəxə daxil olur.*) Qəzet almısan?

Petey. Hə.

Meq. Maraqlıdır?

Petey. Pis deyil.

Meq. Axırncı qızarmış çövrəkləri evdəki iki centlmen yedi.

Petey. Onlar yedi?

Meq. Ancaq çaydanda bir az çay qalib. (*Ona çay süzür.*) Bazarlığa gedirəm. Sənə nə isə dadlı bir şey alaram. Başım bərk ağrıyır.

Petey (*oxuyaraq*). Gecə daş kimi yatmışdım.

Meq. Doğrudan?

Petey. Hə, çox bərk yatmışdım.

Meq. Ola bilsin yorulmuşdum. (*Ətrafa baxır və sınımış təbili görür.*) Ora bax. (*Qalxır və təbili götürür.*) Sımb. (*Petey yuxarı baxır.*) Nəyə görə sımb?

Petey. Bilmirəm.

Meq əli ilə təbili vurur.

Meq. Hələ də səsi çıxır.

Petey. Sən hər zaman başqasını ala bilərsən.

Meq (*qəmgin halda*). Yəqin dünən şənlikdə sımb. (*Təbili yerə qoyur.*) Nə pis oldu.

Petey. Meq, sən hər zaman başqasını ala bilərsən.

Meq. Heç olmasa o gözəl ad günü keçirdi, elə deyil?

Petey (*oxuya-oxuya*). Hə.

Meq. Sən onu aşağıda görmüsən?

Petey. Kimi?

Meq. Stənlini.

Petey. Xeyr.

Meq. Mən də görməmişəm. Ola bilsin yuxarı qalxıb. O, səhər yeməyinə gecikir.

Petey. Yeməyə heç nə yoxdur.

Meq. Hə, amma o bilmir. Gedirəm onu çağırmağa.

Petey (*təlaşik*). Yox, Meq, lazım deyil. Qoy yatsın.

Meq. O, çox yatır.

Petey. Qoy bu səhər yatsın. Dəymə ona.

Meq. Mən bir dəfə yuxarı qalxdım bir fincan qəhvə ilə. Amma mister Məkkən. qapını açdı. O dedi ki, onlar söhbət edirlər. Deyəsən o, tezdən oyanıb. Bilmirəm onlar nədən danışdılar. Çox təəcübləndim. Mən hər səhər onun qəhvəsini aparanda, o, çox möhkəm

yatırdı. Ancaq bu səhər elə olmamışdı. O, söhbət edirdi. (*Sükut.*) Səncə onlar bir-birini tanıyırlar? Məncə onlar köhnə dostdurlar. Stənlinin çoxlu dostu var. (*Sükut.*) Mən ona çay verməmişəm. O, həmişə içirdi. Aşağı düşdüm və öz işimi göürdüm. Sonra bir azdan onlar səhər yeməyinə aşağı düşdülər. Ola bilsin Stənlini yenidən yatmağa gedib.

Sükut.

Petey. Sən nə vaxt bazarlığa gedəcəksən, Meq?

Meq. Hə, indi gedirəm. (*Çantasını götürür.*) Başım yaman ağrıyır. (*Meq arxa qapıya doğru gedir və birdən geri dönür.*) Sən bu gün səhər həyətdə olanı görmüsən?

Petey. Nəyi?

Meq. Həyətdəki o böyük maşını.

Petey. Hə.

Meq. Dünən orada maşın yox idi. Sən ... sən onun içinə baxmısan?

Petey. Elə diqqətlə baxmamışam.

Meq (*həyəcan və pıçıltı ilə danışaraq*). Onun içində nə isə var idi?

Petey. İçində?

Meq. Hə.

Petey. Necə yəni içində?

Meq. Yəni maşının içində.

Petey. Necə bir şey?

Meq. Yəni... Mən demək istəyirəm... orada... orada araba var idi?

Petey. Araba?

Meq. Hə.

Petey. Mən görmədim.

Meq. Görmədin? Əminsən?

Petey. Mister Qoldberq araba ilə nə edəcək?

Meq. Mister Qoldberq?

Petey. Bu, onun maşınıdır.

Meq (*rahatlanaraq*). Onun maşınıdır? Oh, mən bilmirdim ki, bu onun maşınıdır.

Petey. Əlbəttə onun maşınıdır.

Meq. İndi rahatlandım.

Petey. Nə olub?

Meq. İndi daha da rahatlandım.

Petey. Yaxşı olar ki, çıxıb bir az hava alasan.

Meq. Hə, indi gedəcəm. Gedib bazarlıq edəcəm. (*Meq arxa qapıya doğru gedir. Yuxarıda qapının səsi eşidilir. O, geri çevrilir.*) Bu Stənlidir! O, aşağı düşür – mən indi ona səhər yeməyi üçün nə verəcəm? (*Tez mətbəxə qaçır*) Petey, mən ona nə verəcəm? (*O mətbəxin pəncərəsindən baxır*) sıyıq artıq qurtarıb. (*İkisi də qapıya baxır. Qoldberq içəri girir. qapının ağzında dayanır, bir az güllümsəyib içəri keçir.*) Elə bildim bu Stənlidir.

Qoldberq. Bizim oxşarlığımız var?

Meq. Xeyr, siz tamam fərqli insanlarsız.

Qoldberq (*içəri keçir*). Əlbəttə tamam fərqliyik.

Meq (*mətbəxdən içəri gəlir*). Mən elə bildim bu Stənlidir, səhər yeməyi üçün aşağı düşür. O, hələ səhər yeməyini yeməyib.

Qoldberq. Sizin arvadınız çox gözəl qəhvə hazırlayır, mister Bols, bunu bilirdiz?

Petey. Hə, hərdən hazırlayır, hərdən unudur.

Meq. O, aşağı düşəcək?

Qoldberq. Aşağı? Əlbəttə, düşəcək. Belə gözəl, günəşli gündə sizcə aşağı düşməz? (*Oturur.*)

Meq. Mister Qoldberq.

Qoldberq. Bəli?

Meq. Mən bilmirdim ki, bayırdakı sizin məşınızdır.

Qoldberq. Xoşunuza gəlir?

Meq. Siz gəzintiyə çıxacaqsız?

Qoldberq (*Peteyə*). Yaxşı məşındır, elə deyil?

Petey. Yaxşıdır.

Qoldberq. Qabaqda və arxada yer var. (*Çaydanı götürür.*) Çaydan istidir. Çay, mister Bols?

Petey. Xeyr, sağ olun.

Qoldberq (*çay süzərək*). O məşın? O məşın heç vaxt məni yolda qoymayıb.

Meq. Siz gəzintiyə gedəcəksiz?

Qoldberq cavab vermir və çayını içir.

Meq. Yaxşı mən gedim. (*Arxa qapıya tərəf gedir və çevrilir.*) Petey, əgər Stənli aşağı düşsə...

Petey. Nə?

Meq. Ona de ki, mən gecikməyəcəm.

Petey. Deyərəm.

Meq. Gecikməyəcəm. (*Çıxır.*)

Qoldberq (*çayını içərək*). Yaxşı qadındır. Gözəl qadındır. Mənim anam da belə idi.

Petey. O, bu gün necədir?

Qoldberq. Kim?

Petey. Stənli? Bir az yaxşılaşıb?

Qoldberq (*bir az qeyri müəyyənliklə*). Hə...bir az yaxşıdır, mənəcə, bir az yaxşıdır. Mən tam əminliklə deyə bilmərəm. Yaxşı oldarı ki, ixtisaslı həkim onu müayinə etsin.

Petey. Hə.

Qoldberq. Hər halda Dermot onunladır. Onu tək qoymur.

Petey. Dermot?

Qoldberq. Hə.

Petey. Dəhşətli haldır.

Qoldberq (*dərindən nəfəs alaraq*). Hə. Şənlük onu çox yordu.

Petey. Ona nə olub?

Qoldberq. Nə olub? Tab gətirməyib. Sadəcə olaraq mister Bols əsəbləri tab gətirməyib.

Petey. Bəs qəflətən ona nə oldu?

Qoldberq (*qalxır*). Bu hər zaman baş verə bilər, mister Bols. Dostum bu haqda mənə demişdi. Biz ikimiz də ondan çox narahat idik. Nə isə, dostum mənə demişdi ki, bu hadisə birdən başlayır, sonradan günbəgün artır-artır... Sonra isə hamısı birdən baş verir və əsəblər dözmür. Heç bir təminat yoxdur ki, bu necə baş verəcək, amma müəyyən insanlar üçün bu labüddür.

Petey. Doğrudan?

Qoldberq. Dostum bu haqda mənə demişdi. (*O, birdən ayağa durur, siqaret qutusunu götürür və oradan bir siqaret götürür.*) Siqaret götürün.

Petey. Xeyr, istəmirəm.

Qoldberq. Mən də hərdən siqaret çəkirəm.

Petey. Necə gecə idi. (*Qoldberq kibritlə siqareti yandırır.*) İçəri girəndə işıqlar hamısı sönmüşdü. Avtomata bir şilinq pul saldım, içəri girəndə şənlük artıq bitmişdi.

Qoldberq (*aşağıya düşərək*). Siz avtomata şilinq saldınız?

Petey. Hə.

Qoldberq. Və işıqlar söndü?

Petey. Hə, sonra mən içəri girdim.

Qoldberq (*güllür*). Mən and içərəm ki, bu elektrik qapağı olub.

Petey (*davam edərək*). Çox sakit idi. Heç bir səs belə eşidilmirdi.

Ona görə mən yuxarı qalxdım və dostunuz Dermotla rastlaşdım və o mənə dedi.

Qoldberq (*qışqıraraq*). Kim?

Petey. Sizin dostunuz – Dermot.

Qoldberq (*ağır-ağır*). Dermot. Hə. (*Oturur.*)

Petey. Buna baxmayaraq bəzən onu üstləmək olur, elə deyilmi?

Yəni demək istəyirəm ki, bundan sağalmağ olur.

Qoldberq. Sağalmağ? Hə, bəzən sağalmağ olur.

Petey. Deyirəm yəni o, indiyə qədər sağala bilirdi, elə deyil?

Qoldberq. Ağlabatan fikirdir.

Petey qalxır, çaydanı və fincanı götürür.

Petey. Əgər lança qədər o yaxşı olmasa, mən həkim çağıracam.

Qoldberq (*əsəbi halda*). Mister Bols, Stenli üçün hər şey edilir.

Narahat olmayın.

Petey. Nə demək istəyirsiniz? (*Məkkən, iki çamadanla içəri girir.*)

Hər şey hazırdır.

Petey çaydanı və fincanı mətbəxə aparır. Məkkən çamadanları yerə qoyur. Pəncərəyə tərəf gedir və çölə baxır.

Qoldberq. Yaxşıdır? (*Məkkən cavab vermir.*) Məkkən, mən səndən soruşdum, yaxşıdır?

Məkkən (*çevrilmədən*). Nə yaxşıdır?

Qoldberq. Necə yəni nə? (*Məkkən cavab vermir*)

Məkkən (*hirsli çevrilib Qoldberqə baxır*). Mən ora bir də qalxmayacam.

Qoldberq. Nə olub ki?

Məkkən. O, indi sakitdir. O artıq heç nə etmir.

Petey mətbəxin pəncərəsindən anlaşılmazlıqla baxır.

Qoldberq. O nə vaxt hazır olacaq?

Məkkən. Bu dəfə özün gedib öyrənərsən.

Qoldberq. Sənə nə olub?

Məkkən (*sakitcə*). Mən ona verdim.

Qoldberq. Nəyi?

Məkkən. Mən eynəyini ona verdim.

Qoldberq. O, eynəyini geri aldığına görə sevinirdi?

Məkkən. Eynəyin kənarları sınıb.

Qoldberq. Bu necə oldu?

Məkkən. O, eynəyini gözüne taxmaq istəyirdi. Onu bu vəziyyətdə tərək etdim.

Petey (*mətbəx qapısında görünür*). Bəlkə ona kömək lazımdır?

Petey və Məkkən dönbü ona baxırlar.

Qoldberq. Xeyr, xeyr, lazım deyil. Hər şey yaxşıdır, mister Bols. Bu onu bir müddət sakitləşdirəcək, fikrini başqa şeylərdən yayındıracaq.

Petey. Bəs həkim necə?

Qoldberq. Onun üçün hər şey edilib.

Məkkən ayaqqabı rafına tərəf gedir, fırçanı götürüb ayaqqabılarını təmizləyir.

Petey (*stola tərəf gedir*). Məncə, ona həkim lazımdır.

Qoldberq. Düzdü. Onun üçün hər şey edilib. Biz ona bir az vaxt verəcəyik hazırlaşsın, sonra mən onu Montiyə aparacam.

Petey. Sən onu həkimə aparacaqsan?

Qoldberq (*diqqətlə ona baxır*). Əlbəttə. (*Sükut. Məkkən ayaqqabılarını təmizləyir.*) Deməli, missis Bols bizə dadlı bir şey hazırlamağ üçün gedib?

Petey. Elədir.

Qoldberq. Təəssüf ki, biz o vaxta qədər qala bilmərik.

Petey. Gedəcəksiz?

Qoldberq. O vaxta qədər bəlkə getdik.

Sükut.

Petey. Yaxşı, düşünürəm ki, bu arada gedib bağda əkdiklərimə baş çəksəm pis olmaz.

Qoldberq. Bu arada?

Petey. Yəni Stenlini gözlədiyimiz müddətdə.

Qoldberq. Nəyi gözləyənlə kimi? (*Petey arxa qapıya tərəf gedir.*) Siz dənizə getməyəcəksiz?

Petey. Xeyr, hələ yox. O, aşağı düşəndə mənə xəbər verin, mister Qoldberq.

Qoldberq. Bu cür havada dənizdə çox adam olacaq. Hamı özünü günə verəcək, dənizdə çiməcək. Bəs oturaqlar? Onlar hazırdır?

Petey. Mən səhər onları bayıra qoydum.

Qoldberq. Bəs biletlər? Biletləri kim alacaq?

Petey. Hər şey yaxşı olacaq. Buna görə narahat olmayın. Mən indi gələcəm.

O gedir. Qoldberq qalxır, pəncərəyə yaxınlaşır və onun arxasına baxır.
Mak stulda əyləşir və kağızı hissə-hissə kəsməyə başlayır.

Qoldberq. Hər şey hazırdır?

Məkkən. Əlbəttə.

Qoldberq ağır-ağır gəzir. O, sağ tərəfdə əyləşir və Məkkənə baxır.

Qoldberq. Bir də belə etmə.

Məkkən. Nə?

Qoldberq. Sən niyə həmişə belə edirsən? Bu, mənasız bir şeydir.

Məkkən. Bu gün sənə nə olub?

Qoldberq. Suallar, suallar. Mənə belə suallar vermə. Sənca mən nəyəm?

Məkkən ona baxır. Sonra kəskinliyi hissələri qəzetin içərisinə qoyub, qəzeti bükür.

Məkkən. Yaxşı?

Sükut. Qoldberq stula söykənir və gözlərini yumur.

Məkkən. Yaxşı?

Qoldberq. Nə yaxşı?

Məkkən. Biz gözləyəcəyik, yoxsa gedib onu götürəcəyik?

Qoldberq (*astaca*). Sən onu aparmaq istəyirsən?

Məkkən. Mən buna sənə qoymaq istəyirəm.

Qoldberq. Başa düşürəm.

Məkkən. İndi biz gözləyəcəyik, yoxsa onu götürüb aparacağıq?

Qoldberq (*onun sözünü kəsərək*). Bilmirəm niyə, ancaq mən özümü yorğun hiss edirəm. Mən bir az ...heç özüm də başa düşmürəm.

Məkkən. Doğrudan?

Qoldberq. Nə isə qeyri adı bir şeydir.

Məkkən (*yavaşca qalxır və Qoldberqin stulunun arxasına keçir. Pıçıltı ilə.*) Gəl bitirək və gedək. Gəl buna sənə qoyaq və gedək. Bu qanlı işi sona çatdıraraq. (*Sükut.*) Yuxarı qalxım? (*Sükut.*) Net! (*Qoldberq stulda əyləşir. Mak ona tərəf əylir.*) Simi!

Qoldberq (*gözünü açır*). Sən mənə necə çağırıdın?

Məkkən. Kim?

Qoldberq (*əsəbi şəkildə*). Məni bir də belə çağırma! (*Məkkən boğazından tutur.*) HEÇ VAXT MƏNİ BELƏ ÇAĞIRMA!

Məkkən. (Boğularaq) Net! Net! Mən sənə "Net" dedim. And içirəm ki, mən sənə "Net" dedim. Sual verirdim, ancaq bir sual.

Qoldberq (*onu kanara itələyir*). Nə sual?

Məkkən. Yuxarı qalxım?

Qoldberq (*qəzəblə*). Yuxarı? Mən elə bildirdim sən daha ora getməyəcəksən?

Məkkən. Nəyə görə?

Qoldberq. Özün belə demişdin.

Məkkən. Mən belə söz deməmişəm.

Qoldberq. Deməmişəm?

Məkkən. Kim dedi bunu? Mən belə söz deməmişəm! Mən indi yuxarı qalxıram!

O, sürətlə yuxarı qalxır və sol tərəfdəki qapıya yaxınlaşır.

Qoldberq. Gözlə! (*O, ayağını stulun ayaqlarına tərəf uzadır.*) Bura gəl. (*Məkkən yavaş-yavaş ona yaxınlaşır.*) Mən sənə fikrini öyrənmək istəyirəm. Mənim ağzıma bax. (*Ağzını geniş açır.*) Yaxşı bax. (*Məkkən baxır.*) Bilirsen mən nə demək istəyirəm? (*Məkkən diqqətlə baxır.*) Bilirsen, mənim heç vaxt dişim düşməyib. Doğulduğumdan bəri biri belə düşməyib. Heç nə dəyişməyib. (*Ayağa qalxır.*)

Buna görə mən bu mərtəbəyə gəlib çatmışam, Məkkən. Mənim bütün həyatım eynidir. Atana, anana hörmət elə. Tutduğun yol boyu get və sən heç vaxt səhv etməyəcəksən. Sən fikirləşirsən ki, mən hər şeyi özümə borclu bilən adamam? Xeyr! Mən həmişə mənə deyilən yerdə oturmuşam. Məktəb. Heç vaxt mənə məktəb haqqında danışma. Nə üçün? Çünki mən sənə deyirəm, mənim yolumla get. Mənim ağımla hərəkət et. Əzbərdən öyrən. Heç vaxt heç nəyi yazma. Heç vaxt suya yaxın getmə. Onda sən görəcəksən ki, mən dediklərim düzdür.

Çünki mən əminəm ki, dünya... (*Laqeyd halda.*)

Çünki mən əminəm ki, dünya... (*Ümitsiz halda.*)

Çünki mən əminəm ki, dünya... (*Bədbin halda.*)

O, stulda aylaşır.

Otur, Məkkən, burada otur ki, səni görə bilim.

Məkkən stulun qarşısında dizüstə çökür.

(*Gərgin halda, artan əminliklə.*) Atam dedi: bura gəl, Beni. O ölürdü. Mən dizüstə çökdüm. Orada daha kim vardı. Bağışla, Beni, o dedi və öz həyatını yaşa. Evə, arvadının yanına get. Gedəcəm, Ata. Mən ömrümü digərlərinə xidmət etməklə keçirdim və buna görə peşman deyiləm. Öz işini layiqincə gör və öhdəlikləri yerinə yetir. Heç vaxt ailəni unutma. Onlar üçün dayaq ol, onlar sənin üçün həmişə əsas olsun. Əgər nə vaxtsa çətinliyə düşsən, Berni əmi sənin köməyinə gələcək. Mən dizüstə çökdüm. (*O, dizüstə çökür və Məkkənə üz-üzə dayanır.*) Müqəddəs kitabə and içirəm. Mən tanıdığım dünya – Hörmətdir.

Sükut. O, yavaş-yavaş qalxır.

Buna görə mən bu mövqeyə gəlib çatmışam. Mən həmişə deyiləni eləmişəm. Mənim şüarım – çox çalış və çox qazan.

Qoldberq aylaşır.

Qoldberq. Mənə bir az hava ver. (*Sükut.*) Ağzına nəfəs ver.

Məkkən qalxır, ayaqları Qoldberqin ağzına nəfəs verir.
Qoldberq dərindən nəfəs alır və gülümsəyir.

Qoldberq. Yaxşı.

Lulu içəri girir. Məkkən ona baxır və qapıya tərəf gedir.

Məkkən (*qapının ağzında*). Mən sizə beş dəqiqə vaxt verirəm. (*Çıxır.*)

Qoldberq. Bura gəl.

Lulu. Nə olub?

Qoldberq. Bura gəl.

Lulu. Xeyr, çox sağ ol.

Qoldberq. Nə olub, sən Net əmidən incimisən?

Lulu. Mən gedirəm.

Qoldberq. Sənin kimi bir qız belə çıxıb getməməlidir.

Lulu. Sənə, mən digər qızlara oxşayıram?

Qoldberq. Digərləri də sənin kimidir?

Lulu. Mən başqaları haqda heç nə bilmirəm.

Qoldberq. Mən də həmçinin. Mən heç vaxt başqa qadına toxunmamışam.

Lulu (*pərişan halda*). Atam bilsə, nə deyəcək? Bəs görəsən Eddi nə fikirləşəcək?

Qoldberq. Eddi?

Lulu. O mənim ilk məhəbbətim idi. O, heç vaxt mənim otağıma gecə çanta ilə gəlməzdi!

Qoldberq. Çantanı kim açdı, mən, yoxsa sən? Gəl mənə öp və hər şey düzəlsin.

Lulu. Mən sənə toxunmayacam.

Qoldberq. Mən bu gün çıxıb gedirəm.

Lulu. Gedirsən?

Qoldberq. Bu gün.

Lulu (*daha da əsəbləşərək*). Sən məndən bir gecə üçün istifadə etdin.

Qoldberq. Kim səndən istifadə etdi?

Lulu. Sən hiylə ilə aldadıb məndən istifadə etdin.

Qoldberq. Kim səni aldatdı?

Lulu. Sən. Sən öz çirkin cəhətinə sönürdün.

Qoldberq. İndi sən kifayət qədər böyümüsən. Nəyə görə şikayət edirsən?

Məkkən tez içəri girir.

Lulu. Sən məni özümə görə qiymətləndirmədin. Ancaq öz çirkin ehtirasını söndürmək üçün istifadə etdin. Net, nəyə görə belə etdin? Qoldberq. Sən özün istədin ki, mən belə edim, mən də etdim. Məkkən. Kifayət qədər düzgündür. Siz yaman çox yattız, mis-sis.

Lulu. Mən?

Məkkən. Siz yataqda çox vaxt keçirirsiniz.

Lulu. Nə demək istəyirsiniz?

Məkkən. Siz boynunuza alacaqsız.

Lulu. Nəyi?

Məkkən (*qəzəblə*). Boynunuza alacaqsız.

Lulu. Nəyi boynuma alım?

Məkkən. Dizüstə çökün və boynunuza alın!

Lulu. O nə danışır?

Qoldberq. Boynuna al. Sən nə itirə bilərsən?

Lulu. Nəyi?

Qoldberq. O, altı ay əvvəl keşiş olub.

Məkkən. Diz çök, qadın və baş verənləri danış!

Lulu (*arxa qapıya doğru çəkilərək*). Mən bütün olanları görmüşəm. Mən bilərəm burada nə baş verir.

Məkkən (*irəli çıxaraq*). Səni Kəşi qayasının yaxınlığında dayanıb davranışlarımla torpağı murdarlayan gördüm. Rədd ol!

Lulu. Gedirəm.

O gedir. Məkkən sol tərəfdəki qapıya tərəf gedir və çölə çıxır.

O, Stənlüyə kömək edir. Stənli qara pəncək və ağ köynək geyinmişdir.

O, sıxq eynəyini öləndə saxlayır. Onun üzü toraş olunmuş, soliqəlidir.

Məkkən onu götürür və qapını örtür. Qoldberq Stənlini salamlayır və onu stulda əyləşdirir.

Qoldberq. Necəsən, Stən? (*Sükut.*) Sən indi özünü yaxşı hiss edirsən? (*Sükut.*) Sənin eynəyinə nə olub? (*Əyilib baxır.*) Eynəyin sınıb, nə pis oldu.

Stənli sakitcə döşəməyə baxır.

Məkkən (*stolun yanında*). O, indi yaxşıdır, elə deyil?

Qoldberq. Çox yaxşıdır.

Məkkən. Elə bil yeni adamdır.

Qoldberq. Bilirsen biz nə edəcəyik?

Məkkən. Nə?

Qoldberq. Biz ona başqa eynək alacağıq.

Sonrakı ardıcılıqla Stənli reaksiya göstərmir.

Oturduğu yerdən tərpənmir.

Qoldberq. Stən, bir azdan sənə yeni eynək alacağıq.

Məkkən. Sən yaxşı görə bilmirsən.

Qoldberq. Sən uzun müddətdir ki, pis görürsən.

Məkkən. İndi daha pis görürsən.

Qoldberq. Düzdür. İndi sənin vəziyyətin daha da pisləşib.

Məkkən. Pisdən pisdür.

Qoldberq. Sənə sağalmaq üçün vaxt lazımdır.

Məkkən. Sən havanı dəyişməlisən.

Qoldberq. Haradasa mənzərəli bir yerdə.

Məkkən. Elə bir yerdə ki, ora hətta mələklər belə gedib çıxa bilmir.

Qoldberq. Tamamilə doğrudur.

Məkkən. Sən adət etmişən.

Qoldberq. Anemiya ilə xəstələrə oxşayırsan.

Məkkən. Revmatik.

Qoldberq. Myopik.

Məkkən. Epilepsiyalı.

Qoldberq. Sən artıq son həddə çatmışan.

Məkkən. Sən artıq ölmüsən.

Qoldberq. Ancaq biz səni xilas edə bilərik.

Məkkən. Bu cür pis tələdə biz səni qurtara bilərik.

Qoldberq. Düzdür.

Məkkən. Bu inkaredilməz bir faktdır.

Qoldberq. Bundan sonra biz sənin dayağın olacağıq.

Məkkən. Biz sənin həyatını yeniləyəcəyik.

Qoldberq. Çay pulunu verəcəyik.

MəkKen. Sənə hər şeydə güzəşt edəcəyik.
Qoldberq. Sənin qeydinə qalacağım.
MəkKen. Məsləhət verəcəyik.
Qoldberq. Səni düzgün müalicə edib, sağaldacağım.
MəkKen. Sən klub barından istifadə edəcəksən.
Qoldberq. Sənin üçün ayrıca stol saxlayacağım.
MəkKen. Çətin günlərin öhdəsindən gəlməyi öyrədəcəyik.
Qoldberq. Sənə pirojnalar hazırlayacağım.
MəkKen. Diz çökmək lazım olanda, diz çökməyi öyrədəcəyik.
Qoldberq. Sənə azadlıq verəcəyik.
MəkKen. Hər kəs səninlə fəxr edəcək.
Qoldberq. Sən əsil kişi olacaqsan.
MəkKen. Hər şeyə nail olacaqsan.
Qoldberq. Sən fəal olacaqsan.
MəkKen. Əmrlər verəcəksən.
Qoldberq. Qərarlar qəbul edəcəksən.
MəkKen. Sən məqnat olacaqsan.
Qoldberq. Dövlət adamı olacaqsan.
MəkKen. Sənin çoxlu yaxtan olacaq.
Qoldberq. Heyvanların.
MəkKen. Heyvanların.

Qoldberq MəkKenə baxır.

Qoldberq. Mən heyvanlar dedim. (*Stəniyə tərəf çevrilir.*) Sən həm yaradacaq, həm də məhv edəcəksən. (*Sakitlik. Stəni sakit dayanır.*) Nə deyirsən?

Stəni çox astaca başını qaldırır və Qoldberqə baxır.

Qoldberq. Nə fikirləşirsən?

Stəni gözlərini yavaş yumub-açır.

MəkKen. Sənin bu haqda fikrin nədir?

Qoldberq. Bu haqda fikrin nədir, Stən? (*Stəninin eynəyi tutan əli titrəməyə başlayır.*) Sənin bu haqda fikrin nədir? Ey, Stəni.

Stəni fikrini cəmləşdirir, ağzını açır və nə isə demək istəyir, ancaq bacarmır.

Stəni. Uh-gg ... uh-gg ... eeehhh-ggg ...

MəkKen və Qoldberq ona baxır. O, dərindən nəfəs alır və bədəni titrəyir. Fikrini cəmləşdirir.

Qoldberq. Yaxşı Stəni, nə deyirsən?

Onlar ona baxırlar. O, başını aşağı salır.

Stəni. Ug-gg... uh-gg...

MəkKen. Sənin fikrin nədir, mister?

Stəni. Caaa... caaa...

MəkKen. Sizin fikriniz nədir, mister Uebber?

Qoldberq. Sənin fikrin nədir, Stən? Bu haqda nə fikirləşirsən?

MəkKen. Bu haqda nə fikirləşirsən?

Stəninin bədəni titrəyir. O, başını aşağı dikir və yenə də əvvəlki kimi sakit dayanır. Petey sol tərəfdəki qapıdan içəri girir.

Qoldberq. Yenə də əvvəlki Stəndir. Gəl bizimlə.

MəkKen. Gəl bizimlə gedək.

Petey. Siz onu hara aparırsız?

Onlar çevrilirlər. Sakitlik.

Qoldberq. Biz onu Montiyə aparırıq.

Petey. O, burada da qala bilər.

Qoldberq. Axmaq olmayın.

Petey. Biz onun qeydinə qala bilərik.

Qoldberq. Nəyə görə siz onun qeydinə qalmaq istəyirsiniz?

Petey. O, mənim qonağımdır.

Qoldberq. Ona xüsusi qulluq lazımdır.

Petey. Biz bir adam tapırıq.

Qoldberq. Xeyr. Monti ən yaxşı yerdirdi. Gətir onu, MəkKen.

Onlar ona stuldan qalxmağa kömək edirlər. Üçü də soldakı qapıya tərəf gedir.

Petey. Buraxın onu!

Onlar dayanırlar. Qoldberq ona baxır.

Qoldberq (*hiyləgərcəsina*). Mister Bols, nəyə görə bizimlə gəlmirsiniz?

Məkkən. Hə, nəyə görə bizimlə gəlmirsiniz?

Qoldberq. Gəlin bizimlə gedək. Maşında yer var.

Petey sakitcə dayanır. Onlar onun yanından keçib qapıya tərəf gedirlər. Məkkən qapını açır və çamadanları götürür.

Petey (*incik halda*). Stən, imkan vermə ki, onlar sənə nə edə-cəyini desinlər.

Onlar çıxırlar. Sakitlik. Petey qalxır. Qarşıdakı qapı çırpılır. Avtomobilin səsi eşidilir. Səs uzaqlaşır. Sakitlik. Petey yavaş-yavaş stola tərəf gedir. O, sol tərəfdəki stulda əyləşir. Qəzeti götürüb açır. Kağız hissələri yerə tökülür. Petey onlara baxır. Meq arxa qapıdan içəri girir. Petey qəzetin ön səhifəsinə baxır.

Meq. Maşın artıq gedib?

Petey. Hə.

Meq. Onlar gediblər?

Petey. Hə.

Meq. Onlar yeməyə gəlməyəcəklər?

Petey. Xeyr.

Meq. Nə pis oldu. (*O, çantasını stolun üstünə qoyur.*) Bayırda hava çox istidir. (*Paltosunu asır.*) Sən nə edirsən?

Petey. Oxuyuram.

Meq. Hər şey yaxşıdır? (*Meq stolun yanında əyləşir.*) (*Sükut.*) Sten hələ aşağı düşməyib?

Petey. Xeyr... o...

Meq. O, hələ yataqdadır?

Petey. Hə, o... hələ yatır.

Meq. Hələ yatır? Səhər yeməyinə gecikəcək.

Petey. Qoy yatsın.

Sükut.

Meq. Dünənki şənlik gözəl deyildi?

Petey. Mən orada deyildim.

Meq. Şənlikdə yox idin?

Petey. Mən bir az gec gəldim.

Meq. Oh. (*Sükut.*) Çox gözəl şənlik idi. Mən çoxdan idi ki, bu qədər gülmürdüm. Biz oxuyur, oynayırıdık. Bir də oyunlar. Sən orada olmalı idin.

Petey. Gözəl idi?

Sükut.

Meq. Mən gecənin gözəli idim.

Petey. Doğrudan?

Meq. Hə. Onlar hamısı belə deyirdi.

Petey. Mən inanıram ki, elə idi.

Meq. Bu, həqiqətən belə idi.

Petey. Mən əminəm ki, belə idi.

PƏRDƏ

“ALYASKA” KİMİ

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Debora
Hornbi
Paulin

Qırx yaşlı qadın ağ mələfo örtülmüş çarpayıda oturub.

O, döşəyə söykəlib baxır. Onun qarşısında stol və iki stul var. Altmış yaşlı, qara pəncəkli adam stulda əyləşib.

Qadın yavaş-yavaş ətrafına baxır. Qəflətan onun gözləri stulda əyləşən kişiye sataşır. Kişi də ona baxır.

Qadın yenidən ətrafına baxmağa başlayır. O, pıçılı ilə danışır.

Debora. Nə işə baş verir.

Sükut.

Hornbi. Məni tanıyırsınız? (*Sükut.*) Məni xatırlayırsınız? (*Sükut.*) Məni eşidə bilərsiniz?

Qadın ona baxmır.

Debora. Nə isə deyirsiniz?
Hornbi. Hə. (Sükut.) Məni tanıyırsınız?
Debora. Mənim dediklərimi heç kəs eşitmir. Heç kəs mənə qulaq asmır.

Sükut.

Hornbi. Bilirsiniz, mən kiməm? (Sükut.) Məni tanıya bilərsiniz?
Debora. Heç kimsiniz. (Sükut.) O kimdir? Çox uzaqlardadır. Yağış yağır. İslanacağam. (Sükut.) Yata bilmirəm. İt yenə də narahatdır. Deyəsən o yuxulayır. O, məni oyatdı. Mənim ən sevimli itimdir. Fransızca danışırım.

Sükut.

Hornbi. İstəyirəm mənə qulaq asasan. (Sükut.) Uzun müddət idi ki, yatdın. İndi ayılımsan. Biz buradayıq ki, sənin qeydinə qalaq. (Sükut.) Uzun müddətdir ki, yatmışdın. Yaşın çoxdur, ancaq bunu bilmirsən. Sən cavansan, ancaq qocalmışsan. (Sükut.)

Debora. Nə isə baş verir.

Hornbi. Uzun müddət yatmışdın. İndi ayılımsan. Məni eşidə bilirsən? Məni başa düşürsən?

Debora ilk dəfə ona baxır.

Debora. Yatmışdım? (Sükut.) Yadımda deyil. İnsanlar mənə baxırdı. Onlar mənə toxunurdular. Danışdırdım, ancaq heç kəs məni eşitmirdi. (Sükut.) Hansı dildə danışırım? Bilirəm, fransız dilində danışırım. Elə deyil? (Sükut.) Bu gün atamı görməmişəm. O, həmişə məni şənləndirir. Həmişə mənimlə qaçır, top oynayır. (Sükut.) O haradadır? (Sükut.) Deyəsən, tezliklə ad günüm olacaq. (Sükut.) Xeyr, xeyr. Adi adamlar kimi, mən də yatmışdım. Əgər çox yatsaydım, anam məni oyadardı. Etmək üçün çox işimiz var. (Sükut.) Əgər uzun müddət yatmışdımsa, nəyə görə anam məni oyatmamışdı?

Hornbi. Mən sizi oyatmışam.

Debora. Axı sizi tanımıram. (Sükut.) Hər kəs haradadır? İtim haradadır? Bəs bacılarım? Keçən gecə Estella mənim paltarımı geyinmişdi. Mən də narazılıq etmədim. (Sükut.) Mənə soyuqdur.

Hornbi. Neçə yaşınız var?

Debora. On iki yaşım var. Xeyr. On altı. Yeddi yaşım var. (Sükut.) Xatırlamıram. Hə, bilirəm. On dörd yaşım var. Yox, on beşdir. Çox guman ki, on beşdir. (Sükut.) Məni bura gətirməməliyidiniz. Anam soruşacaq ki, harada olmuşam. (Sükut.) Mənə bu cür toxunmamalıydınız. Anama deməyəcəyəm. Sizə toxunmamalıydım. (Sükut.) Ah Cek. (Sükut.) Artıq vaxtdır, durmalıyam. O itlər ac qalanda çox əsəbi olurlar. Yəqin ki, atam onları yedirib. Estella Tounley Stritdən olan həmin oğlana ərə gedəcək? Həmin sarışın oğlanı deyirəm. Onun qulaqlarından başqa heç nəyi yoxdur. Taxta kimi arıqdır. Həmişə ona deyirdim ki, ona ərə getməməlidir. Ona de ki, həmin oğlana ərə getməsin. O, sənə qulaq asacaq. (Sükut.) Ata?

Hornbi. O, həmin oğlanla evlənməyib.

Debora. Doğrudan? (Sükut.) Böyük səhv olardı. Onun həyatı tamamilə məhv olardı.

Hornbi. Estella ona ərə getməyib.

Sükut.

Debora. Bu otağı əvvəlcə görmüşəm. Hansı otaqdır? Mənim yataq otağım deyil. Mənim yataq otağımın divarlarında yasəmən şəkli var. Döşəklərim yumşaq və səliqəlidir. (Sükut.) Bura mənim yataq otağım deyil.

Hornbi. Uzun müddət bu otaqda olusan. Yatmışdın. İndi ayılımsan.

Debora. Məni bura gətirməməliyidiniz. Nə deyirsən? Sizdən məni bura gətirməyinizi xahiş etmişdim? Sizə heç baxmışdım? Siz sevirdim? Sizin üzünüzdə gülümsəmişdim? Bəlkə də unutmuşam.

Hornbi. Səni buraya mən gətirməmişəm. Buraya səni atan və anan gətirib.

Debora. Atam və anam? (Sükut.) Məni sənin yanına qurban kimi gətiriblər? Onlar məni sənə qurban veriblər? (Sükut.) Xeyr, xeyr. Məni oğurlamısan... gecə. (Sükut.) Məni tanıyırsan?

Hornbi. Buraya sənin qayğıyı çəkməyə gəlmişəm.

Debora. Hamı belə deyir. (Sükut.) Məni məcbur etməsən ki, sənə toxunum. Məni zorla gətirmisən. Qışqırırdım... ancaq... heç kəs yox idi. Sən şeytansan. Mənim istəyimi, arzumu əlimdən aldın. Əgər alımbısa, heç zaman qayıtmayacaq. Məni məhv etməsən. (Sükut.) Uşaq kimi qışqırırdım. (Sükut.) Neçə yaşım var? (Sükut.) On səkkiz?

Hornbi. Yox.

Deborə. O zaman neçə yaşımın olması haqqında heç bir fikrim yoxdur. Bilirsən?

Hornbi. Dəqiq deyə bilmərəm.

Deborə. Niyə? (Sükut.) Bacılarım biləcəklər. Biz çox yaxınıq. Bir-birimizi çox sevirik. (Sükut.) Nə üçün hər tərəf belə sakitdir? Dəniz səsidir? Eşitdiyim dəniz səsidir? Çox uzaqlardan qağayılarn səsi gəlir. Çoxdandır ki, qağayı səsi eşitmirdim. Paulin haradadır? O elə dəcəldir ki! Ona deməliyəm ki, bu qədər dəcəl olmamalıdır. Elə itisən ki, az qala özünü kəsəcəksən. Özünə görə çox ağıllısan. Bir gün dilini dişləyəcəksən və mən də dilini bir qabda saxlayacağam. Bundan sonra heç zaman ağıllı fikirlər söyləyə bilməyəcəksən. (Sükut.) O, doğrudan da çox yaxşı qızdır. Sadəcə olaraq çox danışıq. Ancaq Estella çox ağıllıdır. (Sükut.) Bura oteldir. Dəniz sahilində otel. Hastings? Torkey? Burada çox otel var. Sənin haqqında çox şübhəli məsələlər var. (Sükut.) Hə. Bura ağ çadırdır. Buradan çıxanda Saxara Səhrasına düşəcəyəm.

Hornbi. Yatmışdın.

Deborə. Bayaقدan bu sözü deyirsən! Burada nə var ki? Nəyə görə yatmamalıyam? Mənim buna ehtiyacım var. Tamamilə təbiidir. Ola bilsin çox yatmışam, ancaq bunu qəsdən etməmişəm. Əgər seçimim olsaydı, heç vaxt bu qədər yatmazdım. Səhəri çox sevirəm. Nəyə görə məni günahlandırırınsız? Sadəcə ehtiyacıma tabe olmuşam.

Hornbi. Bilirəm. Səni günahlandırmıram.

Deborə. Nə qədər yatmışdım?

Sükut.

Hornbi. İyirmi doqquz il idi ki, yatırdın.

Sükut.

Deborə. Demək istəyirsən ki, ölmüşəm?

Hornbi. Xeyr.

Deborə. Özümü ölmüş kimi hiss etmirəm.

Hornbi. Ölməmişən.

Deborə. Axı deyirdin ölmüşəm.

Hornbi. Əgər ölsəydin, indi ayılmazdın.

Deborə. Əminsən?

Hornbi. Heç kəs öləndən sonra, dirilməyib.

Deborə. Xeyr, mənə elə deyil. (Sükut.) Əgər ölməmişdimse, o zaman mənə nə olmuşdu?

Hornbi. Biz bilmirdik, nə baş verirdi.

Deborə. Biz? (Sükut.) Anam haradadır? Atam? Estella? Paulin? Onların hamısı haradadır?

Hornbi. Paulin buradadır. O, səninlə görüşmək üçün bayırda gözləyir.

Deborə. Gecənin bu vaxtı o, bayırda olmamalıdır. Həmişə ona bu haqda demişəm. İndi o da mənim kimi yatmalıdır. Mən onun böyük bacısıyam, ancaq o, mənə qulaq asmır. Estella isə ona görə mənə qulaq asmır ki, o, mənim böyük bacımdır. Bu ailə həyatıdır. Bəs Cek? O haradadır? Sevdiyim oğlan indi haradadır? O, məni çox sevir. Bir dəfə gördüm ki, o ağlayır. Sevgisi üçün ağlayırdı. Onu bir daha ağlatmayın. Ona nə etmişiniz? Nə etmişiniz? Nə? Nə?

Hornbi. Sakit ol! Həyəcanlanma.

Deborə. Həyəcanlanmamayım?

Hornbi. Belə şeylərə görə həyəcanlanmamalısan.

Deborə. Nəyə görə?

Hornbi. Sakit ol.

Deborə. Sakitəm. (Sükut.) Yəqin nə isə cinayət işlətmişəm, indi də həbsxanadayam. Hər şeyə hazırəm. Hansı cinayəti törətmişəm? Ağılma gətirə bilmirəm ki, hansısa cinayəti törədə bilərəm. Yeni elə bir cinayət ki, bu cür nəticələrə gətirib çıxarsın.

Hornbi. Bura həbsxana deyil. Heç bir cinayət törətməmişən.

Deborə. Bəs o zaman nə etmişəm? Harada olmuşam?

Hornbi. Olduğun yerləri xatırlamırsan? Səninlə baş verən heç bir hadisəni xatırlamırsan?

Deborə. Heç yerdə olmamışam və mənimlə heç bir hadisə baş verməyib.

Sükut.

Hornbi. Mənə biz...

Deborə. İndi Deboranı görmək istəmirəm. İnsanlar öz bacılarını görmək istəmir. Onlar sadəcə bacıdırlar. Özlərini çox ağıllı hesab edirlər. Hər zaman eşitdiyim bir söz olub – səfeh. Hər zaman şokolad yeməyi xoşlamışam. Onu kağızı ilə yemək isə acgözlükdür. Ancaq

onlar həmişə mənim payımı alıb elə həvəslə yeyirdilər ki... Bir dəfə dua edəndə istədim ki, onların heç birini bir daha görməyim. Nə bacılarımı, nə də ki, qardaşımı.

Hornbi. Bilmirdim ki, sənin qardaşın var.

Debora. Nə?

Sükut.

Hornbi. Bir az dincəl. Sabah... yeni gün başlayır.

Debora. Elə deyil. Elə deyil! (*O gülür.*) Əlbəttə ki, elədir. Sabah yeni gün başlayır. Sənə sual vermək xoşuma gəlir.

Hornbi. Hələ yorulmamısan?

Debora. Yorulmaq? Hələ yox. Artıq tam ayılmışam. Elə fikirləşmirsən?

Hornbi. Sualin nədir?

Debora. Məni necə oyatdın? (*Sükut.*) Ya da bəlkə məni sən oyatmamısan? Özüm oyandım? Bəlkə məni sehrlı çubuğunla oyatmısan?

Hornbi. Səni iynə ilə oyatmışam.

Debora. Deməli iynə ilə. İndi necə gözələm?

Hornbi. Əlbəttə.

Debora. Sən də mənim ağ atlı şahzadəmsən, elə deyil? (*Sükut.*) Niyə susursan? (*Sükut.*) Bütün kişilər eynidir. (*Sükut.*) Məncə səni sevirəm.

Hornbi. Xeyr, elə deyil.

Debora. Seçimimdə səhv etməmişəm, elə deyil? Burada başqa adam yoxdur. O birilərinə nə etmişən? Burada Pitir adlı oğlan var idi. Onunla oynayırdıq... hindu və kavboy oyunları... oynayırdıq. (*Sükut.*) Nə isə... Bəşdir bu qədər. Ceki tapın. Ona ailo qurmaq üçün razılığımı verəcəyəm. Uşaqlarımız olacaq. Bunun üçün artıq hazırım. Məsələni gecikdirməyin heç bir mənası yoxdur. İrəliyə doğru ən yaxşı addımı atdım. Anam artıq səhərlər yanıma gəlmir, mənə şirin yuxular arzular, mahnı oxumur, oğlanlarla uzağa getməyi qadağan etmir. Atamı da çox sevirəm. Ancaq o, bir az huşsuzdur. Paulin deyirdi ki, onun Fulhəmdə başqa qadını var. Bunu Paulin deyirdi. Onun sadəcə on üç yaşı var. Ona həmişə deyirəm ki, bu cür gülməli, ağılasığmaz fikirlərinə artıq dözmək fikrim yoxdur. Bütün günü ona bu sözləri deyirəm. (*Sükut.*) Atam da anam kimi çox yaxşı insandır. Hər səhər mətbəxdə birlikdə səhər yeməyi yeyirik. Bəs indi nə baş verir?

Sükut.

Hornbi. Bir gün qəflətən sən dayandın.

Debora. Dayandım?

Hornbi. Hə. (*Sükut.*) Yuxuya getdin və heç kəs səni oyada bilmədi. Baxmayaraq ki, yuxu sözünü işlətdim, bu tam yuxu deyildi.

Debora. Bir daha fikirləş! (*Sükut.*) Deməli, fikirləşirdin ki, mən yatıram, amma əslində yatmırdım?

Hornbi. Nə yatmışdın, nə də ki, oyaq idin.

Debora. Yuxuya getmişdim?

Hornbi. Özün necə fikirləşirsən?

Debora. Bilmirəm. Yadımda deyil. (*Sükut.*) Bütün bunlardan artıq yorulmuşam. Bir azdan başqa suallar verəcəyəm. Onlardan biri belə olacaq: Yatan zaman necə görünürdüm, ya da oyaq olanda, bilmirəm, həmin o vəziyyətdə olanda? Mərc gəlirəm ki, bilmirəm.

Hornbi. Çox sakit və hərəkətsiz idin.

Debora. Göstər görüm. (*Sükut.*) Göstər görüm necə görünürdüm. (*Hornbi sakit və hərəkətsiz halda dayanır. Debora ona baxır və gülür. Qəflətən dayanır.*) Bütün vaxtı belə idim? Bəs qalan vaxtı?

Hornbi. Həftədə iki dəfə səni havaya çıxarırdılar. Sənin ayaqlarını hərəkət etdirməyə çalışırdıq. (*Sükut.*) Başqa vaxtlar isə öz iradənlə qəflətən tərpenirdin. Qısa müddət belə şeylər olurdu. Sonra isə qəflətən tərpendiyin kimi, dayanırdım.

Sükut.

Debora. Heç mənim... heç mənim gözlərimdə yaş görmüşdün?

Hornbi. Xeyr.

Debora. Bəs güləndə... mən güləndə mənimlə gülürdün?

Hornbi. Heç vaxt gülmürdün.

Debora. Əlbəttə gülürdüm. Mənim sən xasiyyətim var. (*Sükut.*) Artıq bəşdir. İndi qalxıram. (*Hornbi ona tərəf gedir.*) Xeyr! Dayan! (*O, çarpayıdan qalxır, ayağa durur və yuxılır. Hornbi ona tərəf gedir.*) Yox! Dayan! Toxunma mənə. (*O, yavaş-yavaş qalxır. Hornbi ona baxa-baxa geri çəkilir. O, sakitcə dayanır. Qalxır və yavaş-yavaş Hornbi tərəfə gedir.*) Gəl rəqs edək. (*Debora astaca rəqs etməyə başlayır.*) Mən rəqs edirəm. Rəqs etməyi həmişə xoşlamışam. Çox kiçik otaqlarda rəqs edirdim. Burada otura bilərəm? Burada oturacağam.

(*O, stulda oturur. Hornbi onun yanında əyləşir. Debora stulun ayaqlarına baxır, sonra isə stulu nəzərdən keçirir.*) Stol mənim xoşuma gəlir, bəs sənin? Bir az şərab pis olmazdı, elə deyil?

Hornbi. Hələ yox. Bir az sonra sənin şərəfinə ziyafət təşkil edəcəyik.

Debora. Ziyafət? Mənim üçün? Kifayət qədər pirojna və içki olacaq.

Hornbi. Elədir.

Debora. Çox gözəl. (*Sükut.*) Bu stulda oturmaq xoşuma gəldi. Yeni nə xəbər var? Yəqin ki, müharibə qurtarıb?

Hornbi. Hə, artıq qurtarıb.

Debora. Əla. Başqasını başlamayıblar ki?

Hornbi. Xeyr.

Debora. Lap yaxşı.

Sükut.

Hornbi. Bayaq dedin ki, kiçik otaqlarda rəqs edirdin?

Debora. Hə. Çox kiçik yer idi. Çox çətin idi. Elə bil hər zaman rəqs edərkən kimsə sənin ayağını tapdalayırdı. Yəni hər zaman... hər zaman rəqs edə bilməyən birisi ilə rəqsə bənzəyirdi. Bəzən böyük otaq da olurdu. O zaman çox rahat olurdum. Həmin vaxtı bütün günü rəqs edirdim. Bütün günü ancaq rəqsə məşğul olurdum. Bu mənim...

Debora qəflətən otaqda Paulini görür.
O, Deboraya baxır. Paulinin qırx yaş var.

Paulin. Debora. (*Debora ona baxır.*) Debora. Bu mənim, Paulin. (*Paulin Hornbiyə tərəf çevrilir.*) O, məne baxır. (*Yenidən Deboraya tərəf çevrilir.*) Məne baxırsan? Ah Debora... uzun müddətdir ki, məne bu cür baxmırdın. (*Sükut.*) Mən sənin bacınam. Məni xatırlayırsan?

Debora gülür və üzünü çevirir. Hornbi qalxır və Paulinə tərəf gedir.

Hornbi. Sizi çağırمامışdım. (*Paulin ona baxır.*) Yaxşı, onunla danışın.

Paulin. Ona nə deyim?

Hornbi. Sadəcə onunla söhbət edin.

Paulin. Mənim nə deməyimin fərqi yoxdur?

Hornbi. Xeyr.

Paulin. Ona ziyan vermərəm ki?

Hornbi. Xeyr.

Paulin. Ona düzünü deməliyəm, yoxsa yalanı?

Hornbi. Hər ikisini.

Sükut.

Paulin. Siz titrəyirsiniz.

Hornbi. Doğrudan?

Paulin. Əlləriniz titrəyir.

Hornbi. Əllərim? (*O, əllərinə baxır.*) Titrəyir?

Paulin Deboraya tərəf gedir və onun yanında stulda əyləşir.

Paulin. Debbi, ailə ilə danışmışam. Hamı çox xoşbəxtdir. Onların hamısı ilə danışmışam. İndi uzaqdadırlar. Səyahət edirlər. Bu onlara lazımdır. Onlar üçün çox çətin oldu. Atam da özünü yaxşı hiss etmir. Baxmayaraq ki, o, hər zaman yaxşı olduğunu deyir, anam isə... çox gözəl səyyahətdir. Onlar Hind okeanı ilə Bosfor boğazını keçiblər. Təsəvvür edə bilərsiniz? Estellaya da, həmçinin bir az dincəlmək lazım idi. Çox gözəl səyyahətdir. Onlar Banqokda dayanmışdılar. Onları orada tapdım. Hamısı ilə söhbət etdim. Hamısı sənə öz sevgilərini göndərdilər. Xüsusən də anam. (*Sükut.*) Onlarla radiotelefonla danışdım. Dənizdən. Gəmi kapitanının kabinasından danışdım. Çox həyəcanlı idi. (*Sükut.*) Məni... məni xatırlaya bilərsiniz?

Debora qalxır və yavaş-yavaş Paulinin yanına, çarpayığına tərəf gedir. Sonra o, astaca yataqda oturur. Döşəyə tərəf oturur və gözlərini yumur. Gözlərini açır, Paulinə baxır. Sonra işarə ilə onu yanına çağırır. Paulin çarpayığına tərəf gedir.

Debora. İcazə ver sənin gözlərinə baxım. (*Diqqətlə Paulinin gözlərinə baxır.*) Deməli, deyirsen ki, mənim bacımsan?

Paulin. Hə.

Debora. Tamam dəyişməsin. Yaşlaşmışan. Sənə nə olub? (*Debora Hornbiyə tərəf çevrilir.*) Ona nə olub? Bu, qəfil şokdandır?

Bilirəm, qəfil şək insanı bir gecəyə qocaldar. Bu haqda kimsə mənə danışırdı. (O, Paulinə tərəf çevrilir.) Səninlə də belə şey baş vermişdi? Qəfil şək səni bir gecəyə qocaldı?

Paulin. Yox, bu sən idin... (Paulin Hornbiyə baxır. O, Paulinə tərəf gəlir. Paulin yenidən Deboraya tərəf çevrilir.) Bu sən idin. Əlində güldən ilə dayanmışdın. Onu stola qoymağa hazırlaşdın. Ancaq qoymadın. Əlində güldən sakitcə dayandın. Elə bil... donmuşdun. Səninlə otaqda idim. Gözlərinə baxdım. (Sükut.) Səni çağır-dım – Debbi, dedim. (Sükut.) Ancaq sən... sakit və hərəkətsiz dayanmışdın. Sənə toxundum. Debbi, dedim. Gözlərin açıq idi. Heç yere baxmırdın. Sonra qəflətən mənə baxdın, gülümsədin və güldən stola qoydun. (Sükut.) Ancaq naharın sonuna yaxın hamımız gülüb-danışdıq. Atam gülməli hadisələr danışdı və biz gülürdük. Sən dedin ki, güldən stolun ortasında olduğunu görə atanı yaxşı görə bilmirəm. Güldən götürüb pəncərənin yanındakı stola tərəf apardın. Anam gülməyə başladı. Hətta Estella da gülürdü. Ancaq qəflətən biz sənə baxanda, dayandın. Əlində güldən stolun yanında durmuşdun. Güldən stolun üstünə qoymağa hazırlaşdın. Əlini stola tərəf uzatdın və qəflətən dayandın. (Sükut.) Sənə tərəf gəldik. Səninlə danışdıq. Anam sənə toxundu. O, səninlə danışdı. (Sükut.) Sonra atam güldən sənin əlindən almağa çalışdı. Ancaq o güldən... sənin əlindən ala bilmədi. Səni yerindən belə tərpədə bilmədi. Mərmər kimi yere yapışmışdın. (Sükut.) O zaman sənin on altı yaşın var idi.

Debora Hornbiyə tərəf çevrildi.

Debora. Yəqin ki, o mənə heç vaxt görmədiyim xalamdır. Uzaqlarda yaşayan qohumlardan birisidir. (Paulinə.) Öz vəsiyyətinə mənə pul saxlamısan? Mənə pul lazım olacaq.

Paulin. Bu mənəm, Paulin.

Debora. Əgər Paulinsənə, o zaman qısa müddətdə nəzərəcar-pacaq dərəcədə kökəlmisən. Deyəsən, artıq balet dərslərinə getmir-sən. Tanrım! Sən necə kökəlmisən.

Debora diqqətli Paulinə baxır.

Paulin. Artıq yaşlaşmışıq.

Debora. Yaşlaşmışın?

Hornbi. Artıq kifayət qədər yaşlı olan qadınsan.

Debora. (Paulinə.) Estella Tounli Stritdən olan həmin sarışın oğlana ərə getdi?

Hornbi. Debora, qulaq as. Sən qulaq asmırsan.

Debora. Nəyə qulaq asım?

Hornbi. Bacımın dediklərinə qulaq as.

Debora. (Paulinə.) Mənim bacımsan?

Paulin. Hə. Hə.

Debora. Bu qədər necə kökəlmisən?

Paulin. Yaşla bağlıdır.

Debora özünə baxır.

Debora. Mən səndən zərifəm, elə deyil?

Paulin. Hə.

Debora. Hə, sənə nisbətən arığam. (Sükut.) Dənizə tərəf qaçıb, sonra dalğaların üstünə yıxılmaq istərdim. (Sükut.) Bu gün nahara getməyəcəyik? (Sükut.) Cək haradadır? Yənə həmişəki kimi sakitdir? O, çox utancaqdır. Paulinsə elə itidir ki, özünü də kəsər. Estella isə çərəncədir. Məncə nə qədər gec deyil, o, Tounli Stritdən olan oğlanla evlənilib köçməlidir.

Sükut.

Paulin. Artıq dul qadınam.

Debora. Bu qadın dəlidir.

Hornbi. Xeyr, o dəli deyil. (Sükut.) O, uzun müddət, müntəzəm olaraq sənə baş çəkirdi. Sənə görə çox nigran idi. Bu müddət ərzində səni heç vaxt tək qoymayıb. Mən də həmçinin. (Sükut.) Uzun illər sənin həkimin olmuşam. Bu, sənin bacındır. Atan kordur. Estella həmişə onun qayğısına qalır. O, heç vaxt ərə getməyib. Anan artıq ölüb. (Sükut.) Güldən sənin əlindən mən götürmüşəm. Səni bu çar-payıya mən qoymuşam. Bəzi insanlar səni basdırmaq istəyirdilər. Ancaq icazə verməmişəm. Bütün bu müddət boyu sənin yanında olmuşam, qeydinə qalmışam. (Sükut.) Sənə iynə vurdum və oyatdım. Soruşa bilərsən ki, niyə iyirmi doqquz il əvvəl sənə iynə vurub oyatmamışam. İndi başa salaram. O zaman lazımı dərman tapılmamışdı. (Sükut.) İndi anlayırsan ki, bu müddət ərzində heç yerdə olmamısan, səninlə heç nə baş verməyib. Ancaq biz əziyyət çəkmişik. (Sükut.)

Əminəm ki, mənı anlayırsan. Sən çox ağıllı qız olmusan. Hər kəs bunu təsdiqləyir. Sənin şüurun zədələnməyib. Onun fəaliyyəti, sadəcə olaraq, müvəqqəti dayanmışdı. Yəni özünə yeni, Alyaska kimi tanımadığı məkən tapmışdır. Ancaq tamamilə hərəkətsiz deyildi, elə deyil? Sən tamam yeni... tamamilə özgə aləmə düşmüşsən. Daim hərəkət edirdin və mən də sənin yolunu müəyyənləşdirirdim. Ya da bunun üçün əlimdən gələni edirdim. (Sükut.) Heç vaxt səni başqa yerə getməyə qoymayacağam. (Sükut.) Səninlə birgə yaşayırdım. (Sükut.) Bacın Paulinin sən bu xəstəliyə tutulanda on iki yaşı vardı. Onun iyirmi yaşı olanda, mən onunla evləndim. O, dul qadındır. Mən daim səninlə yaşayırdım.

Sükut.

Debora. Evə getmək istəyirəm. (Sükut.) Mənə soyuqdur. (O, Paulinin əlindən tutur.) Tezliklə ad günüm olacaq? Ad günü şənliyi keçirəcəyik? Hər kəs orada olacaq? Hamı gələcək? Bütün dostlarımız? Nəçə yaşım olacaq?

Paulin. Sənə ad günü mərasimi keçirəcəyik. Hər kəs orada olacaq. Bütün ailən iştirak edəcək. Bütün dostların səni təbrik etməyə gələcək. Sənə çoxlu hədiyyələr verəcəklər. Hədiyyələrin hamısı gözəl bağlamada olacaq.

Debora. Hansı hədiyyələr?

Paulin. Bunu sənə deyə bilmərəm. Çünki bu bir sırıdır. (Sükut.) Təsəvvür edə bilirsən, hədiyyələri necə alırsan, onları necə açırısan? Çox həyəcanlı bir şeydir.

Debora. Onları özümdə saxlaya bilərəm?

Paulin. Əlbəttə, saxlaya bilərsən. Hamısı sənin olacaq. Onlar ancaq... ancaq sənin üçündür.

Debora. Onları itirə bilərəm.

Paulin. Yox, yox. Hədiyyələrin hamısını sənin yataq otağına qoyacağım. Elə edəcəyik ki, heç kəs onlara toxuna bilməsin. Heç kəs onlara toxunmayacaq. Səhər oyananda hədiyyələrin...

Debora. Onları itirmək istəmirəm.

Paulin. Onları heç vaxt itirməyəcəksən. Heç vaxt. (Sükut.) Sənin üçün mahnı oxuyacağım. Nə oxuyarıq?

Debora. Nə?

Paulin. Sənə "Ad günün mübarək" mahnısını oxuyacağım.

Sükut.

Debora. Sənə nə isə demək istəyirdim. Unutdum. (O, yavaşca yanağına vurur, elə bil nə isə təmizləyir.) Nə deyəcəkdim? – Ah, Tanrım. (Sükut.) Tanrım, nə deyəcəkdim? (O, indi daha sürətlə yanağına vurmağa başlayır.) Hə, axı onların hamısı bağlı olacaq. İndi yadıma düşdü. (O, başını əyir və yüngülcə vurur. Əlini bütün sifəti-boyu hərəkət etdirir.) Ah... yaxşı... aaahhh... ah... ola bilməz... (Bütün bu danışmaq boyu onun bədəni əyilir.) Buraxın mənı. Bəsdır. Buraxın mənı. Divarlar üzərimə gəlir. Çox ürəksızıcı yerdır. Buraxın mənı. Nəfəsim kəsilir. Göre bilmirəm. Onlar mənım üzümü bağlayıblar. Zəncir və qıfilla mənı bağlayıblar. Ah, Tanrım, ola bilməz... mən çox gəncəm. Gözlərim qaralır. Ancaq burnumun kölgəsini görürəm. Gözlərim qaralır. (O, qəflətən dayanır və sakitcə oturur. Bədəni düzəlir. Yuxarı baxır. Yuxarı barmaqlarına baxır.) Heç nə. (Sükut.) O, sakit halda danışmağa başlayır. Damcı səsinı eşidirsiniz? (Sükut.) Ancaq mən eşidirəm. Kimsə kranı açıq qoyub. (Sükut.) İndi deyəcəyəm bu nədir. Bunlar böyük zallardır. Onların divar kimi böyük daxili pəncərələri var. Görürsünüz, pəncərələr güzgüdür. (Sükut.) Təsəvvürünüzə gətirə bilməyəcəyiniz qədər, hər tərəf sakitdir. Elə sakitdir ki, gözlərimin hərəkətini hiss edə bilərəm. (Sükut.) Yataqda uzanmışam. İnsanlar mənə tərəf əyilib, mənımlə danışır. Danışmaq, söhbət etmək istəyirəm. Ancaq bunu edə bilməzsiniz. Çünki, siz damcı səsləri eşidilən böyük zaldasınız. (Sükut.) (O, Paulinə baxır.) Kifayət qədər yaşlı olmalıyam. Mənım üçün maraqlıdır, görəsən necə görünürəm. Ancaq güzgüyə baxmağa heç bir istəyım yoxdur. (Sükut.) Ola bilməz. (O, Hornbiyə baxır.) Deyirsən yatmışdım. İndi oyanmışam. Deyirsən mənı ölümdən qurtarıbsınız. Deyirsən yatmışdım və indi də yatmıram. Deyirsən hamisə ayıq idim və indi də oyağam. Deyirsən mən qadınam. (O, Paoulinə baxır və yenidən Hornbiyə tərəf çevrilir.) O, dul qadındır. Artıq balet dərslərinə getmir. Anam, atam və Estella səyyahətdədir. Onlar Banqkokda dayanıblar. Tezliklə ad günüm olacaq. Deyəsən, indi hər şeyi anlamağa başlayıram. (Sükut.) Sağ olun.

SON

CON SOMMERFİLD

(1908)

ÖLMƏK ASAN DEYİL

Uzun sırımın axırında yanib külə dönmüş qırıcı təyyarənin münəvəsi göründü; bu sırım həmin təyyarənin son enişindən yadigar qalmışdı. Günəş batmaq üzrəydi. Hər rum təpəciyinin, hər kaktus kolunun, hər pırtlaşıq düşmüş tikanlı səhra zibilinin yəndəmsiz kölgəsi uzanaraq qaranlığa bürünən üfüqə sarı sürünürdü. Sakit və ilıq qumluqda, nəhayətsiz, boş səmada, gecəyəmi, gündüzəmi aidliyi bilinməyən qürub çağının işığında elə saf sükut hökm sürürdü ki, sanki bu yerlərdə heç vaxt həyat əlaməti olmamışdı.

Bu sükutun, bu qumsallığın və işığın fonunda vurulub salınmış qırıcı təyyarə min illər qabaq ölmüş hansı nəhəng heyvanınsa müqəvəsinə bənzəyirdi. Onun tüstüdən qalmış, istilikdən zəifləmiş gülmüşü sümükləri himə bənd idilər – zamanın gözəgörünməz və qarşısız təsiri onları təcridən tikə-tikə edəcəkdi; adama elə gəlirdi ki, təyyarənin müqəvəsinə salamət saxlayan havadakı özəli sükuttur – adı bir küləyin sığılı belə onu min illərin tör-töküntüsünə qatardı. İşıltılı qum səhrası yəqin ki, heç vaxt bir damcı yağış və ya külək əlaməti görməmişdi; ayaq izi burada tam bir əsrə pozulmazdı və qəzaya uğramış qırıcının quyruğunda qurtaran bu əyri-üyrü sırım da min il qabaq ölmüş nəhəng heyvanın palçıqda hidz olunan cəmədəyi kimi qədimlik təsiri bağışlayırdı.

Ancaq bu qədim görünüşlü metal “sümüklər” hərərətini hələ də itirməmişdilər, təyyarə yerə çırpılarda göyə millənmiş toz buludu da indi-indi sovuşurdu. Və təyyarəçi də hələ ölməmişdi. O, bir az aralıya düşmüşdü, ayağının biri sınıb altında qalmış, sınıms çənəsi bir başqa cür sallanırdı, örtülməyən bəbəkləri qana bəlonmuşdi, dişləri xıncım-xıncım olmuşdu; qan sifətini örtmüş, paltarını qaraltmışdı. Təkcə gözləri yaşayır, xəlifə hərəkət edirdi, sanki o, nəzərlərinin qum yuvasına tərəf məqsədsiz axan nazik qarışıq çayına zilləmişdi.

Duyurdu ki, hələ də sağdır, ancaq şüuru tam qayıtmadığı üçün ölümün uzaqda olmadığını ağılına gətirə bilmirdi. Ancaq onu bilirdi ki, içərisində nə isə baş verir. Qarınıdakı ağrı kəskin deyildi, ancaq

qoribə, dəhşətli və qorxulu idi, elə bil nə isə tərs, nə isə rezinvari və ya metalvari bir şey daxilində düyün salır və həmin düyün get-gedə böyüyürdü.

Tərənmək istəmədi. Ağzının kənarından axan nazik, qara qan sırımı susuz qumun üstünə damcıladı. Sınıms ayağından qopan dözülməz ağrı bütün özələlərinə yayıldı, o, huşunu itirdi.

Öz əzgin bədəni üstə dustaq olan, şüursuzluqda itib-batan yad-daşı oyanır və yaşayır, indi xatirələrə çevrilmiş keçmiş çətinlik çəkmədən baş vururdu. İndi təyyarəçi qəzaya uğradığı anı, yuxarı qalxan üfüqü, donmuş saniyələrin gözənilməz hücumunu, yerlə toqquşmadan qabaq özələlərinin hədsiz görüldüyü dəqiqələri yaşayırdı.

Və indi o, döyüşdən sonra yenə də uçur, əsrarəngiz doğma buludlar arasındadır və həyatının son ilini yenidən yaşayasıdır. Tamamilə tənha, sevinc içində, günəşin parlaq ziyası altında yer üzündə kilometrlər qət edir, özünün oktyabrda torpaqla toqquşduğu son hadisəni yadına da salmır, sonra o şığıyır, aşağıda bomba partlayır, yanacaq binaların göy dirədən üstü, həmin üstünün mənğənəsində öləri nəzərə çarpan ağaclar və yaşıllığın bircə anda külə dönməsi; daha sonra o, Londonun yaxşı bələd olduğu balaca təyyarə limanına enir, o limana ki, orada həmin qızı ilk dəfə görmüşdü və onunla qoşa addımlamışdı, o qız ki, bir ay, bircə ay qabaq onun arvadı olmuşdu.

Qızla bircə olanda hər şeyi unutdu; indi o, balaca pişik kimi xumarlanan sevgilisinin gülüşünü xatırlayırdı; qızla birlikdə çəmənləkdə addımlayır, saf bahar qoxuyun küləyi ciyərlərinə çəkirdi, indi o, şirin yay gecəsində, qızın sevimli bədəni üstə min cür erköynülük edirdi, qızla birlikdə yaşayacaqları işıqlı gələcəklərinin partlısını görürdü. Hər ikisi birlikdə olduqları vaxtın azlığını anlıyır və bu azlığın kölgəsi, onları hər dəqiqəni daha şirin keçirməyə vadar edirdi.

Ancaq şirin istilik təcridən sovuşur və təyyarəçinin bədəninə soyuq və ağrı bürüyürdü. Şüurun qayıtması nə ağır imiş. Onun açıq gözləri bol ulduzlu, nəhəng gecə səmasına dikilmişdi. Soyuq və sükut onun dəfn edirdi, o, artıq ölümün tənalığını dadırdı.

– Mən hələ ölməmişəm, – qışqırdı, ancaq özü də kəskin-kəskin çıxan, insandan çox heyvan səsinə bənzəyən səsinə eşitmədi. Onun bədəni amansız ağrılardan yığıldı; sınıms ayağından qopan dözülməz ağrı daxili aləmini sarsıdan anlaşılmaz, daha kəskin ağrı ilə birləşdi, sallaq çənədən, sınıms dişlərin işib tuluğa dönmüş yerlərindən yayılan ağrılar isə əlavə əzab verirdi.

Ancaq ağrılar da onun düşüncələrinə hakim kəsilə bilmirdi. O, ulduzlu-tapmacalı səma altında, soyuqda öz görəksiz bədəninin tənhalığını duyur və bilirdi ki, xilas olmaq və ya yaşamağa heç bir ümid yeri yoxdur. O bilirdi ki, yaraları möhlət versə, səhərəcən yaşayacaq, sabah isti olacaq, uçunması, sonra sayıqlaması başlayacaq, daha sonra isə ölüm kabusu sinəsinə çökəcək. Və öz çıxılmaz vəziyyətini anlasa da, qorxunu və görəksiz ümidi özündən kənar eləməyə çalışırdı.

Yaxınlaşan ölümünə inansa da, sakitcə “mən hələ ölməmişəm” sözlərini qışqırmağa, heç olmasa pıçıldamağa cəhd etdi, ancaq səsi yaralarında zoqquldayıb qaldı, dodaqlarına çatmadı.

Haradasa, lap uzaqlardakı sakitlikdə çaqqallar ulaşdı, səslər saf, boş havada əzabkeş lunatiklərin iniltisinə bənzədilər. “Daha ölü-rəm”, təyyarəçi öz-özünə dedi. “Ancaq hələ canım çıxmayıb”.

Görəsən, günəş haçan çıxacaq? (Ona soyuq idi, ancaq istidən yanırıdı). Saatının çaqqılıtsı qulağına dəydi. Düşündü ki, saatın sinəmayıb salamat qalması çox qəribədir. Səhər çağı qurduğunu xatırladı (elə bil, səhər çağından sonra min il keçmişdi), sonra maraqlandı ki, görəsən saati qabaqca dayanacaq, yoxsa ürəyi?

Səmadakı ulduzlar yavaş-yavaş seyrəkləşdi, təyyarəçi anlamadı ki, gecə başlanmaq üzrədir, ya qurtarmaq. O, ancaq dan yerinin sökül-məsini gözləyə və əzab çəkə bilərdi. Bilirdi ki, açılan sabah onun yer üzündə keçirəcəyi son gündündən savayı bir şey olmayacaq, ancaq nə qədər ki, yaşayırdı, səhəri sakit qarşılaya bilmirdi; sanki sabahın gəlişi ona nə isə əlavə ümid gətirəcəkdə. Və günəşin çıxması barədə düşünəndə xəyalı illərlə qabağa uçdu, böyük ümidli həmin günün günəşinin çıxmasını yada saldı, uzun gecə səyahəti və yorğunluğunun sevincinə yuyulmasını andı. Səfərin yorğunluğu və ağrı-acısı, əzginlik, darıxdırıcı saatlar, hər şey, hər şey xoşbəxtliyin yaxınlaşması anında əriyib gedirdi; açacağı qapımı düşünəndə, o qızı görəcəyi otağa ayaq basanda əriyirdi; o qız ki, məhəbbəti və səmimiyyəti ilə oğlanın ömrünə zinət vəd edirdi.

Londonun sübh çağı küçələri bir anlığa ağrı-acımı və tənhalığı unutdurdu. Yadına balaca, hisli bağlardakı ağacların yaşıllığı, Londonun toz və benzin qoxulu, darıxdırıcı havası, tanış evlərin uzun, düz sırası düşdü. Həmin evlərin seyrəkləşdiyi nöqtədə bir bina vardı, bir otaq və açıq qapı vardı – onun fikirlərini uzun zamandan bəri məş-

ğul edən qapı. O, özünü qərribə tərzdə salamat hiss etdi. Acmışdı. Səma alçaq və qorxunc idi, bağlardakı ağaclardan sallanan yaşılıq onu təəcübləndirirdi. Bu anı ömrüm boyu unutmayacağam, o, özünə söz verdi.

Həmin may səhərindəki ağacların əlvan surətinin yerini ıldırımı səma tutdu və bir anlıq xoşbəxtlik öz yerini yenidən ölüm haqqında düşüncələrə verdi; xəyallar ələmində ikən fırlanan keçmiş, küləyin qabağına qatdığı qar donəsi kimi ağlının süzgəcindən keçdi.

İyirmi altı yaşındaydı və bu iyirmi altı illik ömrünü xəsisliklə yaşamışdı. İndi onun birçə addımlığında dayanmış ölümü də hələ real hesab etmirdi. Sevincini və kədərini bölüşdürdüyü adamlar uzaq qəsəbə və şəhərlərdə sabahın ümidi ilə yatırdılar, dünyaya göz açdığı evdə indi göz yaşları hazırlanırdı, gələn həftə hüsr yerinə gələnlərin ehsan od-ocağı üçün işlənsə odun sarayda səliqəylə çinlənb; açarının bir dili cibində olan həmin qapının arxasında arvadı mışıl-mışıl yatır və güman ki, səhər tezdən ərindən məktub alacaqdı; hər şey öz əvvəlki qaydasındadır. “Mən öləndə dünya da mənimlə ölü” – bu, onun daxili inamı idi, indi o, dünyanın görünüşünü izləyir və anlaşırdı ki, dünya öləne oxşamır.

Saati çıqqıldayırdı; başı üstündə ulduzlar fırlanır və kəskin ağrı sakitlikdə o, ürəyinin zəif döyüntüsünü eşidirdi. Bu döyüntü onun taqətsiz bədəninə ölümə təhvil verməyə hazırlaşan sədiq mühərrikin döyüntüsü idi. Xatirələr yenidən keçmişə baş verdular: bədəninin gerilməsi ilə boşalması bir oldu; gülüş anı xatırlanan kimi tez də unuduldu, arvadının gözlərindəki təbəssüm bir andaca quruyub qaldı. İtirilmiş, heç zaman geri qayıtmayacaq, heç vaxt bilinməyəcək qurub çağları, rahatlıq və bolluqda keçən şirin dəqiqələr, gecələr səslənən musiqi... zərif sümük örtüklü davamsız beyninə toplaşmış hər şey, hər şey tezliklə sevimli dünyada çürüyüb məhv olacaqdı.

O inildədi, ağrı bədəninə hakim kəsildi, daxilindəki soyuq ilan duyğunlənib şişdi.

Təəssüf hissi dəhşətli, qaynar sel kimi yandıra-yandıra onun bədəninə çulğadı, itirməyə hazırlaşdığı şirin canı, öteri səadətin əriyon kövrək anları, çata biləcəyi hər şey, gələcəyi, yaşaya bilmədiyi daha qırx illik ömrü dörd-ələmə çevrilib boğazını tıxadı. Düşünürdü ki, ömrünün son saatlarının üstünə düşün kölgə qorxudan deyil, təəssüfdən, dərdəndir... dərdəndir... Dünya səssizlikdən don geyərək

yavaş-yavaş onun sümük əhatəli beynindən çıxırdı. Tanıdığı və sevdiyi adamların surətləri birbəbir uzaqlaşırıdılar, elə bil kölgəlikdə axıb gedən sular solğun çiçəkləri qoynuna alıb aparırdı; çöhrələri, tanış simaları qaranlıq birbədü urdu, ancaq hər sifət qaranlığa qovuşmamış görülirdi, baxışlardan təəssüf oxunurdu.

Ömrümü başa vurdum, o düşünürdü, sanki boş yerə keçirməyə hədsiz vaxtım olub, indi anlayıram ki, bu bir tikə ömrü necə də monasız keçirmişəm. Keçmişim də gələcəyimi kimi təəssüfə layiqdir; xoşbəxtlik anlarının itirilməsi, dostluğun çiçək açması üçün adica məntiqin gözlənməməsi, müəyyən sözlər, baxışlar, tay-tuşların laq-qırtısına səbəb olan hadisələr: müəyyən yerlər, səsələr, iyilər... hər şey, hər şey həm darıxdırıcı, həm də yorucu olmuşdu.

İndi itirdiklərinin yasını saxlayanda, öz arvadı, öz evləri, birlikdə yaşayacaqları həyatları, xoşbəxtliyin tən bölünmüş dəqiqələri, əl-ələ verib rahatlığa aparan yolla addımlamalarına ağlayırdı.

Səhərin açılmasına az qalırdı. Hələ qaranlıq olsa da, şorqədəki ulduzlar seyrəlirdi (Yer kürəsinin Afrikanı örten kölgəsi yerini gündüz işığına verməyə hazırlaşır, Atlantik okeanı oyanırdı). Üfüqdəki solğun, buz işıltılı yaşıl titrəyişlər genişlənir, yayılır, açıq sarı rəng get-gedə artaraq, tən ortasında hələ görünməyən günəş üçün yer hazırlayırdı.

Dərisi nəşə təzə əlamət sezdi, bu, ağrı deyildi, onun donuq bədəninə qayğıya sığal çəkən istilik axını idi. Ancaq bu axın onun əzablarını lap az müddətə yüngülləşdirirdi. Sübh dumanı, bulud-filan yoxdu ki, yandırıcı günəşin dözülməz istiliyinin qabağına kölgədən siper çəkəydilər – günəş onun bədəninə hirsli döyəcəlməyə başladı. O, gözlərini yumdu, ancaq işıq örtülü bəbəkərdən də içəri soxuldu.

Həndəvərdə hərlənən vəhşi heyvanlar saatlarla insanda həyat əlaməti sezmədilər; heç kim deyə bilməzdi ki, onlar təyyarəçinin hələ ölmədiyini hardan bilirlik. Quraqlıq və bürkü birləşərək havanı yandırıcı etmişdilər; uzun qollar zorla tərpendilər; onlarda həyat əlaməti yox idi; qəddar təbiətləri qırmızı-qəhvəyi gözlərindən bilinən siçovullar bir mil aralıda hücum məntəziri dayanmışdılar. Siçovullar ömürlərində belə yəndəmsiz müsbət qalmış, çirkli-qanlı pal-paltarı sökülüb dağılmış insana rast gəlməmişdilər.

Çəkdiyi əzablar azmış kimi, üstəlik həyat əlaməti olmayan səhra milçəklərlə doldu; sanki onlar çılpaq daşlardan, barsız kol-kosdan,

ölü və görəksiz qumun özündən törəyib artırıdılar. Onlar bədxahlıqla vızıldaya-vızıldaya, xıncım-xıncım olmuş, ağlaşmaz dərəcədə şişməyə yavaş-yavaş çürüyən, köməksiz və heysiz bədəni get-gedə haldan düşən insanın burnuna, ağzına, gözlərinə oturur, qalxır, təzədən oturur, hər nöqtəyə yüz xortum soxurdular.

Sifətində laxtalanmış qanın rəngi indi tamam qaralmışdı, sınıq ayağı kötük parçasına oxşayırdı, batıq gözlərində isə quru və sarımtıl zolaqlar əmələ gəlmişdi. Bu kökdə onu heç tanı bəndəsi tanımazdı.

Əzabın ölçüsü yoxdur. Çəkdiyələrinin üstünə yeniləri gəldikcə hiss üzvləri də keyləşirdi. Milçəklər, isti, susuzluq və kəskin ağrıların üst-üstə əzabları yaşamaqdansa ölümə daha yaxın olan insan üçün adi işgəncə idi. Əslində o, sanki kütləmişdi, beyni gah dayanır, gah da oyanaraq keçmişin zülmətə bükülü səhnlərini xatırlayırdı. Sonra o elə ayıldı, fikri elə aydınlaşdı ki, beyni də bədəninin çəkdiyi əzablara ortaq oldu.

Nə üçün, əbəs yerə düşünürdü, nə üçün gərək belə olaydı? Nə üçün mənim başıma belə iş gəlməliydi? Axı mən hələ nə qədər uzun və xoşbəxt ömür sürməliydim. Qırmızısifət, saqqallı və medallı kişinin sözü ilə özümə sənət seçib təyyarəçi oldum. (Təşəbbüs kənar-dakı hadisələrin gedişindən gəldi, seçmək isə özümdən.) Hər şey baş verə bilirdi, ancaq bir hadisə digərini doğurdu, qarşıya məqsəd qoyulur və həyata keçirilirdi. Beləliklə, mən uçurdum, müdafiə etmək istədiyim yaşıl diyarımız uğrunda döyüşlərdən sağ-salamat çıxırdım. Nəhayət, hadisələr bir-birini dəyqikliyə əvəz etdikdən sonra mən axırda bu səhraya düşdüm. Deyəsən, Cincər Mataysonu da həmin düşməni təyyarəsi vurdu və mənim adım həlak olanların siyahısında onunkundan sonra yazılacaq. Haqqında heç nə bilmədiyim düşmənim isə mənim kimi limanları deyil, səmanı seyr edirmiş, odur ki, məni qabaqcadan görmüşdü. Bütün bunlar sanki uzaq keçmişdə olmuşdu, vaxtında düşməni görməyəyim dözülməz səhvə gətirib çıxarmışdı. İndi, budur, milçəklər göz bəbəkələrimi didişdirir, qan damarlarımda laxtalanır və anbaan bədənimdəki cüzi ehtiyat qüvvəsi də tükənir, əbədi olaraq susuz qum diyarına gömülürəm.

Günəş zenit nöqtəsinə ötüb keçdi, həm qum ləpəsinin kiçik kölgəsi başqa səmtə yönələrək get-gedə uzandı. Nəhayət, təyyarəçinin geniş çılmış əli yavaş-yavaş yumuldu, sonra açıldı. Bir saatəcan keçdi, kölgələr azca böyüdü, əl təzədən yumuldu.

Kütləşən süuru ilə ölüm arasında çoxdandı ki, saatının çaqılı-t-sını eşidirdi. Birdən hiss etdi ki, saat daha işləmir. Bədəninəndən qəribə bir titrəyiş keçdi, sanki içərisində küt bıçaq burdular. Bədəni azca gərildi, başı xəlifcə tərəndi, ağzının kənarındaki qara qan şırımı təzədən açıldı. Sonra tamamilə huşunu itirdi. Bir kölgə onun bədəninə sığal çəkə-çəkə keçdi, sonra ikincisi, daha sonra üçüncüsü keçdi; üç yirtici quş günəşlə təyyarəçinin arasında dövrə vururdu.

Nə qədər vaxt keçdiyi bilinmədi, təyyarəçinin taxtaya dönmüş göz qapaqları geniş açıldı və anladı ki, bir azdan axşam düşəcəkdir. Nə isə yeni idi. O, özünü qeyri-adi dərəcədə yüngül və salamat hiss edirdi; ağrıları haradansa lap uzaqlardan gəlirdi; daxilindəki dözülməz düşünlər indi yorğunluqdan doğan zəiflik təsiri bağışlayırdı. Gözləri önündən axıb keçən rəngli işıqlar yavaş-yavaş tərənən qığılcımlar yığımına bənzəyirdi. Daha axırını çatıb, o düşündü, beyni qeyri-adi bir aydınlıqla işləyirdi. O, əzablı-ağrılı peşmançılığını və nahaq yerə güdaza getməsinə, öz-özünü mühakimə etməsinə xatırladı, elə bil bütün bunlardan sonra qərinələr ötmüşdü. Hamı ölüb getməlidir, o, düşündürdü və onu da anlayırdı ki, belə düşünməklə heç də böyük və lazımlı kəşf etmir. Rəngli qığılcımlar qeyri-adi atəşfəşanlıq saçaraq gözəgörməz ox ətrafında, səmanın maviliyi fonunda hərlənməyə başladılar.

Hə, öz-özünə deyirdi, bu hadisə gec-tez hamının başına gəlir, ya dəhşətlə qarşılır, ya təəccüblə, ancaq gəlir. Bunu düşündürdü, lakin havayı yerə ölüb getməsi onu qovurdu. Axı o, ölümü üçün peşmançılıq keçirmirdi, əldən buraxdığı xoşbəxtliyi və xoş güzəranı düşündürdü. Düşündüyümdən xeyli qabaq ölürem, ölürem, həm də təkə mən ölmürəm. İndi mən tək deyiləm, bu dəqiqə canımı tapşıran təkə mən deyiləm, biz ölürik – isti qum üstündə, donmuş torpaqda, qazamat divarları dibindəki qanlı kollar yanında, dağıdılmış binaların xarabalığı altında, diri-diri yandırılaraq, acından, boğularaq, soyuqda, yağış altında, palçıqda, zülmət içində, yandırıcı günəş altında ölürik və hamımız da acı təəssüflə peşmançılıq keçiririk ki, bizi evdə göz-ləyən xoşbəxtliyi və rahatlığı əbədi itiririk.

Üstəlik, biz xəsisik, ömrü boyu yaşamaqdan doymuruq; hətta indi, heç bir ümid yeri olmayanda, son həyat şərtləri də əriyib gedəndən sonra, qana və sümüklərə ölüm sükutu çökəçəkdə, ac və ərköyün bağırıqlar etiraz səslərini ucaldırlar, ən pisi budur ki, bir azdan onları gözləyən dəhşətli sonluqdan xəbərləri yoxdur.

Günəş səmada lap aşağı enmişdi. Vurulmuş təyyarənin, daşların, kolların və qum ləpələrinin birləşərək dolaşmış düşmüş kölgələri öz işıldayan əsillərindən daha real təsir bağışlayırdılar.

Ölməkdə olan adamın başı yanında, üstündə pərakəndə səpələnmiş daşlar və quru səhra zir-zibili yığınları olan qum tərəcəyi vardı. Bu zir-zibilin ömrü də mənimkindən uzundur, təyyarəçi düşündü. Bu tərəcik onun müşahidə etdiyi son nöqtə idi, onun bütün dünyası idi və qürub çağının qəribə işığında o nə isə nəhəng, lakin ağacları qurumuş parka bənzəyirdi. Bu, onun müşahidə etdiyi son mənərə idi. Ancaq ürəyi hələ də zəifcə döyünürdü. O, dərhal ölmədi; sön-dürülmüş ocağın külü altında yaşayan köz kimi, onun da bədəninə həyatın hansı hərisə hələ də yaşayırdı. Ancaq həşəratlar, çaqqallar və yirtici quşlar onun haçan öldüyünü bildilər. Yanmış təyyarənin skeleti yanında sümükləri səliqə ilə təmizlənmiş təyyarəçi skeletinin görünməsi o qədər də çox çəkmədi...

...Ey dumanlı gələcəyin həmin kövrək sümüklərə rast gətirəcəyi ilk adam, onun nə üçün həlak olduğunu yada sal və qarşısında diz çök.

MÜNDƏRİCAT

OSKAR UAYLD

Sadiq dost (*tərcümə edəni: Elçin Şıxlı*) 7

BERNARD ŞOU

Sonətlərin əsmər ledisi (*tərcümə edəni: Əkbər Ağayev*) 19

ARTUR KONAN DOYL

Tor körpüsünün sirri (*tərcümə edəni: Zeydulla Ağayev*) 38

CEYMS METYU BARRİ

Piter Pun və Vendi (*tərcümə edəni: Əzizə Əhmədova*) 59

Piterin ilk gəlişi 59

Kölgə 67

COZEF REDYARD KİPLİNQ

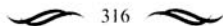
Rikki-Tikki-Tavi (*tərcümə edəni: Ş.Mirbağirova*) 77

HERBERT UELLS

Məşədə dəfina (*tərcümə edəni: Kəmaləddin Nağıyev*) 94

SOMERSET MOEM

Qisas (*tərcümə edəni: Zeydulla Ağayev*) 101

ELİNOR FARCON

Ay istəyirəm (*tərcümə edəni: Valeh Musayev*) 129

Girdə gümüşü ay 129

Gecə haqsızdır 132

Şahzadə qızın izi ilə 134

Təbilçi Conni Cenkinson 136

Aprelin biri 139

Gecə haqlıdır 140

AQATA KRİSTİ

Mavi qatarın sirri (*tərcümə edəni: Qəzənfər Paşayev*) 142

Ağsaçlı adam 142

Markiz 146

Ürəklərdə od salan – yandırb-yaxan 149

Körzon küçəsində 153

Yararlı adam 159

ROBERT QREYVZ

Ömrün mənası (*tərcümə edəni: Ağasəlim Hacıyev*) 167

ARÇİBALD KRONİN

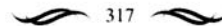
Qala (*tərcümə edəni: Tələt Ələkbərov*) 168

PAMELA LİNDA TREVERS

Meri Poppins (*tərcümə edəni: Gülşən Həsənzadə*) 198

Ay bədirlənmişdi 198

Şarla şarda fərq var 214

CEYMS OLDRİC

Riyakarlar (<i>tərcümə edəni: Şahin Xəlilov</i>)	227
Silahlı sərsərilər (<i>tərcümə edəni: Zeydulla Ağayev</i>)	228

HAROLD PİNTER

(*tərcümə edəni: Xəyalə Məmmədova*)

Ad günü	232
“Alyaska” kimi	295

CON SOMMERFİLD

Ölmək asan deyil (<i>tərcümə edəni: Zeydulla Ağayev</i>)	308
--	-----

İNGİLİS ƏDƏBİYYATI ANTOLOGİYASI

İKİ CİLDDƏ
II CİLD

“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKİ
2007

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Ələkbər Kərimov</i>
Korrektorlar:	<i>Leyla Hüseynova</i> <i>Elvira Məmmədova</i>

Yığılmağa verilmişdir 31.03.2007. Çapa imzalanmışdır 14.08.2007.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 20. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 134.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.

W16(4)

J 51

